memorii | jurnale
ebook
HUMANITAS
Alexandru
Teodorescu
Celula
de minori
Cinci ani în temnițele
și lagărele de muncă forțată
ale României comuniste

Alexandru Teodorescu s-a născut în 1941, în București, și a studiat la Liceul „Matei Basarab“. În 1958, în ultima clasă de liceu, intră în organizația anticomunistă Frontul Eliberării Naţionale înființată de colegul său, Mihai Stoica Olteanu. Organizația a avut 13 membri și a funcționat până în mai 1959, când au fost cu toții arestaţi, minori fiind, pentru uneltire – în octombrie 1958 răspândiseră manifeste cu prilejul împlinirii a doi ani de la Revoluția din Ungaria. După 1960 nu au mai funcționat astfel de organizații ale elevilor. Despre „grupul de la Liceul «Matei Basarab»“ s-a scris în *Scânteia tineretului* în 1959 şi 1960, membrii organizației fiind numiți „bandiți contrarevoluționari“. Elevii au primit condamnări între 6 și 23 de ani de muncă silnică. În aprilie 1964 li s-au comutat pedepsele și au fost graţiați. Autorul a stat în beciurile Securității de la Uranus (mai–august 1959), a trecut pe la Jilava (27 august 1959–mai 1960), lagărul de muncă de la Luciu-Giurgeni (mai–octombrie 1960), lagărul de muncă de la Grădina, din Balta Brăilei (octombrie 1960–aprilie 1964). După eliberare, Alexandru Teodorescu urmează cursurile Facultății de Limbi Străine (Secția limba și literatura engleză) a Universității din București. În anul 1977 părăsește România și se stabilește în Germania. În 1978 începe studiul limbii și literaturii franceze la Goethe Universität din Frankfurt și în paralel predă engleza la Liceul Bischof-Neumann-Schule din Königstein im Taunus, unde profesează până în 2003.

Volum apărut cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. Conţinutul acestei lucrări nu reprezintă obligatoriu poziţia oficială a Institutului.

Fotografia de pe copertă: © Shturmovik|Dreamstime.com Way To Freedom

Copyright © Humanitas, 2015 (ediţia tipărită)
Copyright © Humanitas, 2016 (ediţia electronică)

ISBN: 978-973-50-5159-4 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Alexandru Teodorescu

Celula de minc

Cuvânt înainte de
Al. Tudorică

Cuprins

CELULA DE MINORI
- Cuvânt înainte
- Cuvântul autorului
- Sentință
- Arestarea
- Procesul
- Începutul
- Celula de minori
- Ecce homo
- Trenul care nu circulă decât noaptea
- Luați Ciuleandra la bătaie
- Galera roșie
- Evadarea
- Calul troian
- Închisoarea plutitoare
- Cartea poștală
- La munci ușoare
- Vine Dunărea
- Nu vom uita!
- Legea tăcerii
- Spitalul de la Salcia
- Noi și voi
- Greva
- Bradul de Crăciun
- Eliberarea
- Epilog
- Mulțumirile autorului
- În loc de încheiere
- Colița foto

CUVÂNT ÎNAINTE
Închisoarea ca lecție de tinerețe

Cartea de față vine să se adauge lungului șir de mărturii despre universul concentrațional. Ea aduce în context nota ei personală despre o lume fixată în istoria românească mai întâi prin reperele sale politice și sociale specifice: perioada comunismului, să-i zicem, „de tranziție“: anii 1960. Dar substanța cărții e constituită în principal din materia sufletească a „personajului“ principal (cartea e scrisă la persoana I), obținută prin reacție la agresiunea nemiloasă a unui sistem represiv, care îi apucă scurt în gheare pe adolescenții din carte (cu toții sunt minori la începutul „acțiunii“), elevi în ultima clasă de liceu. „Păcatul“ lor e punerea la cale a unei organizații conspirative îndreptate împotriva regimului (Frontul Eliberării Naționale, nume profetic…), dar care nu a apucat să-și materializeze activitatea decât prin câteva acțiuni de răspândire, în școală și prin oraș, a unor manifeste anticomuniste (scrise de mână…). Sare în ochi numaidecât contrastul între caracterul oarecum idealist și „neprofesionist“ al protestului acestor tineri și violența exagerată a represiunii (între 15 si 23 de ani de muncă silnică, chiar dacă reduși mai târziu…), dovedind spaima regimului comunist în fața oricărui fel de manifestare critică la adresa sistemului, ca și intenția de a da exemple drastice de sancțiune mai ales tineretului patriei, care trebuia educat în spiritul noii conștiințe socialiste și împiedicat să privească la modelul „rău“ de alături, revoluția anticomunistă maghiară din 1956, ce ar fi putut produce eventuale reverberații și la noi…

Arestarea se produce exact înaintea examenului de bacalaureat, ca un prim șoc psihologic pentru elevi (rămași cu școala neisprăvită). Ancheta are loc „cu celeritate“ (cum se spune în limbajul de lemn al justiției), iar procesul se desfășoară după trei luni, în august 1959. Urmează nouă luni de detenție la faimoasa închisoare Jilava, perioadă de „rodaj“ și de acomodare cu regimul penitenciar. Aici învață deținutii programul de viață zilnic (n-ai voie, de exemplu, să te întinzi pe pat în timpul zilei) sau interacțiunea cu gardienii, care sunt cu toții niște brute (și care au, pentru a comunica cu prizonierii, doar două vocative: „Deținut!“, adică apelativul neutru, și „Banditule!“, care anunță adesea o pedeapsă; bătaie, carceră neagră ș.a.).

Urmează transferul în lagărul de muncă de la Luciu-Giurgeni, la orezărie (cu picioarele în apa plină de lipitori, la

plivit buruienile dintre firele de orez) şi la prăşit porumbul, sub arşiţa soarelui de vară. Principalul pericol, ce pare general aici, speriindu-i chiar şi pe „caralii“ (cuvântul argotic folosit pentru paznici), este dizenteria, epidemie datorată apei murdare şi mâncării alterate de căldură. Ultimii trei ani şi jumătate se petrec la colonia de muncă Grădina, în Balta Brăilei, la cules de porumb, mazăre, ceapă, la descărcat buşteni din şlep, la săpat şi cărat pământ cu roaba, pentru consolidarea digului. Apare aici şi posibilitatea dreptului la mult dorita carte poştală, trimisă lunar acasă şi finalizată cu primirea unui pachet cu mâncare mai bună şi cu ţigări, moneda-forte de schimb în lagăr, pentru diferite servicii… Unii dintre deţinuţii ţărani pleacă acasă, semn ca s-a raportat terminarea colectivizării agriculturii (cu succes, desigur…). Colegii liceeni găsesc posibilitatea să-şi serbeze majoratul „de-al doilea“ (la 21 de ani), cu tort de mămăligă şi vin făcut din marmeladă… Din trăirea unui moment dramatic (Dunărea vine mare şi inundă terenul, făcând de-a dreptul eroică deplasarea pe câmpia devenită o mare de noroi), colegul Dinu scoate o poezie înflăcărată de protest: „Nu vom uita!“, o mostră de „lirică penitenciară“.

În sfârşit, în ultimul an al detenţiei, viaţa devine ceva mai uşoară. Mulţi deţinuţi ajung la spitalul de la Salcia, cu anestezice expirate şi cu un instrumentar chirurgical învechit, dar care, datorită priceperii unor doctori-deţinuti de calitate, e în stare să facă o operaţie de hernie sau de apendicită, în asemenea condiţii „de război“… Spitalul devine astfel o oază de linişte, un refugiu temporar de la munca istovitoare de afară, căutat în ciuda bolii grave care îi duce pe deţinuţi acolo. Greva de protest, pe care deţinuţii din brigada de munci uşoare (brigadă „de bătrâni, distrofici şi bolnavi“) o fac împotriva condiţiilor proaste de viaţă, acţiune de neimaginat cu un an-doi mai devreme, nu mai e „rezolvată“ de comandantul lagărului prin obişnuita represiune brutală (deşi gardienii erau acolo, cu bâtele pregătite), ci prin ispita hârdăului cu mâncare, în care apar, pentru prima oară, şi câteva bucăţi de carne… Singurul rămas pe poziţii, colegul Ică Olteanu, e pedepsit cu obişnuita carceră; dar tot el are repede dreptul la un „vorbitor“, adică la o vizită în lagăr a părinţilor, lucru nemaiîntâlnit până atunci… Apar în colonie şi semnele propagandei de partid, coborâtă „în mase“: un film ce laudă realizările socialismului, un activist trimis de la centru pentru a le vorbi „de bine“ deţinuţilor, simptome ale unei schimbări de atitudine la centru. Partidul se pregătea să înmoaie regimul drastic de până atunci, aplicat disidenţilor. Motivul ajunge şi în lagăr, la urechile acestora: politica

externă e tulbure, în noiembrie 1963 este asasinat preşedintele John F. Kennedy, iar atitudinea partidului faţă de „fraţii“ sovietici începe să se schimbe… Băieţii pun la cale chiar o serbare de Crăciun, organizată între ei, semn că ceva nou plutea în aer, se pregătea o schimbare… În aprilie 1964 are loc „liberarea“, prin iertarea de restul pedepselor. Tinerii, maturizaţi între timp de lecţia suferinţei, se întorc acasă, unde începe lungul drum al reintegrării în societate, sub ochiul (în continuare) atent al Securităţii: angajarea într-un loc de muncă, obligatoriu necalificat, pentru a putea termina şcoala la seral, apoi bacalaureatul şi, în sfârşit, cursurile unei facultăţi, încheiate peste cinci ani cu succes, fiindcă toţi fuseseră în liceu elevi eminenţi… Aveţi la sfârşitul cărţii un Cuprins*, care trece în revistă etapele parcurse de-a lungul „drumului pedepsei“…*

În acest cadru, format de faptele evocate aici, e turnată substanţa principală a cărţii: reacţia sufletului traumatizat de violenţa suferită, ca şi înregistrarea transformărilor psihologice, sub imperiul vârstei ce se maturiza şi al evenimentelor trăite. Tema pe care cartea ţine s-o anunţe ca importantă e modalitatea în care lumea în general şi societatea aceea strâmbă s-au purtat cu această materie gingaşă reprezentată de sufletele adolescenţilor. Perioada de formare din pragul maturităţii, esenţială în evoluţia unei personalităţi tinere, se desfăşoară aici, în puşcărie, în lagăr, în colonia de muncă, sub ochiul şi sub bâta gardienilor, cu sarcini şi pedepse cu mult peste posibilităţile unor tineri fragili şi neexperimentaţi. Ar fi multe de spus despre analiza acestei lumi speciale, descrisă amănunţit în carte: calitatea morală şi intelectuală a paznicilor (chiar şi aici unii, ca sergentul-major Verzea, mai pot arăta acel grăunte de omenie care îi salvează de mizeria categoriei profesionale în care i-a aşezat viaţa); solidaritatea între ei, în chip de apărare, a deţinuţilor, care încearcă, pe cât posibil, să-şi ajute un tovarăş de celulă bătut cu bâta, închis la carceră sau bolnav. Impresionant e felul în care spiritul se luptă să se salveze din această lume strivitoare, evadând în imaginar pe felurite căi. Metodele sunt numeroase şi ele pun în practică principiul activat dintotdeauna într-o detenţie şi cuprins în celebra formulă: „Gândurile sunt libere“. Vin aici să ajute tehnici diverse, de la simpla rugăciune către Dumnezeu, la evocarea (prin recapitularea conţinutului, analiza personajelor şi descrierea detaliată a episoadelor) lecturilor din opere literare, prin învăţarea unor limbi străine ori prin plonjarea de-a dreptul în mijlocul amintirilor, al celor proprii ori al celor împărtăşite cu ceilalţi… Cum arată aceste momente de „recuperare“ a

sufletului, după agresiunea suferită din partea oamenilor şi a faptelor din jur? E descrisă aici intrarea în starea specială de meditaţie, obţinută prin antrenament şi care avea valoarea unei „automedicaţii“ reparatoare: „Aşa am învins timpul, plictiseala, inactivitatea la care eram condamnaţi, aşa ne-am păstrat spiritul liber şi sufletul curat, aşa am înţeles că lupta pentru supravieţuire înseamnă păstrarea valorilor noastre. Culcat în pat, cu ochii ţintă la boltă, eliberam mintea de povara existenţei. Gândurile zburau, se întâlneau, se ordonau. Totul părea simplu, clar. Nu şi în realitate. În timpul zilei, camera era un câmp de bătaie. Ne luptam cu foamea, cu regretele, cu melancolia, cu tristeţea, cu lipsa de activitate, cu lipsa de civilizaţie. Luptele cele mai grele le aveam cu gardienii. După fiecare bătălie, maltrataţi, batjocoriţi, înjuraţi, cu trupul şi sufletul o rană, o luam de la capăt. Nu pierdeam timpul plângându-ne de milă, nu aşteptam salvarea din altă parte, o căutam la noi, în noi. Un zâmbet, o glumă, o vorbă de duh ajungeau să ne ridice în picioare, să ne descreţească fruntea, să ne redea curajul să ne continuăm opera. Reclădeam lumea noastră de adolescenţi la care adulţii în uniformă nu aveau acces. E adevărat, construiam pe temeliile puse de Twain, Dickens, Dumas, Scott şi alţii, dar o decoram cu amintirile, cu visurile, cu trăirile noastre. Era o lume cu mii, cu sute de mii, cu milioane de ferestre deschise spre soare, o lume fără uşi, fără zăvoare, fără uniforme.“

Aceasta a fost tinereţea colegilor noştri de liceu. Ei au dispărut la un moment dat, pe neaşteptate, în ultimul an, din mijlocul vieţii noastre şcolare; îmi revine în amintire momentul când unii au fost luaţi chiar din timpul unei ore de clasă, chemaţi, chipurile, la cabinetul directorului şcolii. Nu i-am revăzut de atunci decât târziu, după ani de zile… Aş putea să evoc, pentru caracterul ei oarecum simbolic, reîntâlnirea de peste câţiva ani, când, tânăr asistent universitar fiind şi intrând în sală, la începutul anului, la un seminar de literatură, l-am descoperit cu uimire printre studenţi pe colegul meu de liceu Alexandru Teodorescu. Ajuns student la engleză şi aşezat în bancă printre ceilalţi copii-studenţi, el arăta totuşi ceva mai matur decât ei, după adunarea anilor „rătăciţi“ până atunci pe drumul vieţii…

Amenda pentru idealismul lor de tinereţe, pentru credinţa că pot schimba acea lume într-una mai dreaptă a fost nemiloasă. Sistemul a reacţionat cu brutalitate şi i-a lovit fără milă; lucru de mirare e că au reuşit să scape întregi, trupeşte şi sufleteşte… Dacă asta poate fi o consolare, şi o satisfacţie, putem zice azi că mersul istoriei le-a dat dreptate. Socialismul s-a prăbuşit ca sistem, ruinat de propria lui stupizenie şi

falsitate. Ei au fost printre pionierii acestei schimbări dramatice, care a marcat profund sfârşitul mileniului al doilea în toată lumea. Cât a învăţat România din suferinţa acestei lecţii de viaţă şi de istorie rămâne de văzut. Dar ei au anunţat schimbarea şi au fost gata să plătească un preţ mare pentru ea. Şi asta nu e puţin lucru.

Al. Tudorică

CUVÂNTUL AUTORULUI

La eliberare, în 1964, am fost obligaţi să semnăm o declaraţie că nu vom spune unde am fost şi ce-am văzut. Noi însă nu am fost spectatori, am trăit această tragedie. Cred că numai noi, elevii, studenţii şi tinerii arestaţi în anii ’50, am mai rămas în viaţă, ceilalţi martori – foştii demnitari şi politicieni, intelectualitatea „mic-burgheză“, ofiţerii „deblocaţi“ şi cei din Rezistenţă – s-au stins; iar numărul nostru scade pe zi ce trece. Însă atât timp cât trăim, suntem martorii crimelor comunismului şi avem datoria să le facem cunoscute. Amintirile noastre sunt documentele acelor vremuri. Mărturia pe care am așternut-o pe hârtie se alătură altor mărturii despre metodele de anchetare ale Securităţii, despre justiţia comunistă, despre condiţiile de detenţie şi de muncă în închisorile şi lagărele de exterminare.

Am scris *Celula de minori* din punctul de vedere al tânărului care am fost şi pe care l-am păstrat în mine toată viaţa. Persoana întâi nu sunt eu, ci tânărul care nu-şi va găsi liniştea decât în aceste mărturii. Anii de închisoare au fost pentru noi, elevii și studenții care s-au revoltat atunci împotriva sistemului, ani de formare. Am descoperit, prin suferinţă, latura dostoievskiană a naturii umane şi, căutând calea de evadare din suferință, am avut revelaţia propriilor forțe şi a unui cod moral. Cu toate acestea, cu toate că nu regret cei cinci ani de umilire şi de sclavie, nu voi socoti niciodată închisoarea un loc care permite spiritului uman să atingă culmi nebănuite. Întâlnirile cu oameni de excepţie, suferinţa cea de toate zilele, situaţiile-limită prin care am trecut şi nerenunţarea la lumea noastră, la idealuri, au transformat acele locuri de coşmat în Universitatea vieţii şi au făcut din noi studenţi pe viaţă. Acolo am învăţat ce înseamnă adevărata prietenie, sacrificiul, solidaritatea.

În februarie 2014 am urmărit la televiziunea germană un reportaj despre elevii unui liceu din Berlinul de Est: în 1953 au construit un aparat cu care au bruiat transmiterea ceremoniei înmormântării lui Stalin, au răspândit manifeste în care comunismul era pus în aceeaşi categorie cu nazismul. Mulţi dintre ei au fost executaţi în celulă, puşi în genunchi şi împuşcaţi în ceafă, fără să li se comunice pedeapsa şi fără să fie avertizaţi! Le-au luat până şi dreptul să moară aşa cum şi-au trăit scurta viaţă, cu demnitate!

Atunci m-am hotărât să scriu despre drama noastră, în speranţa că nici un tânăr nu va mai trebui să treacă prin ce am trecut noi pentru a-şi apăra drepturile. Nu am scris o carte-

document, ci o mărturie pentru ziua când comunismul va fi condamnat public, ca și fascismul.

A. T.

Sentinţă

„Cu unanimitate de voturi, făcând aplicare articolului 209,pct. 1 C.P., art.25, pct.6 alin.1 C.P., art.463 şi 304 alin.1, C.J.M. condamnă pe:

– Olteanu Stoica Mihai la 23 (douăzeci şi trei) ani muncă silnică şi 10 (zece) ani degradare civică; Chioseaua Marin la 20 (douăzeci de ani) muncă silnică şi 10 (zece) ani degradare civică; Vlad Constantin la 19 (nouăsprezece) ani muncă silnică şi 10 (zece) ani degradare civică ;

– Spătaru Dan Victor şi Puiu Stancu Costel, la câte 18 (optsprezece) ani muncă silnică şi 10 (zece) ani degradare civică;

– Iliescu Ion Vladimir, Furtună Dumitru şi Mălăcilă Valeriu, la câte 16 (şaisprezece) ani muncă silnică şi 8 (opt) ani degradare civică, toţi pentru crimă de uneltire contra ordinei sociale;

– Falk Peter şi Teodorescu Alexandru, la 15 (cincisprezece) ani muncă silnică şi 8 (opt) ani degradare civică;

– Făcând aplicaţiunea art. 228, alin.1 C.P. raportat la art. 209 pct.1 C. P., art 25 C.p. pct. 6 al.1, art. 463 şi 304 alin. 1 C.J.M. condamnă pe Spătaru Ion Hugo şi Bunescu Paul, la câte 6 (şase) ani închisoare corecţională şi 5 (cinci) ani interdicţie corecţională, iar pe Bogoiu Valentin Paul, la 5 (cinci) ani închisoare corecţională şi 5 (cinci) ani interdicţie corecţională, interdicţia constând din suspendarea drepturilor prevăzute de art. 58, pct. 2-5 C.P., toţi pentru delictul de omisiune a denunţării la crima de uneltire contra ordinei sociale.

Îi obligă să plătească statului câte 200 (două sute) lei cheltuieli de judecată. Se comută detenţia preventivă de la 11 iunie 1959 lui Stancu Costel; de la 12 iunie 1959 lui Bogoiu Valentin, Paul Bunescu, de la 14 mai 1959 pentru ceilalţi inculpaţi.

Cu drept de recurs. Dată şi citită în şedinţa publică din 25 august 1959.“

ARESTAREA

14 mai 1959

Arestarea a venit tot atât de neaşteptat ca un cutremur. Părea o zi ca toate celelalte, nimic nu anunţa nenorocirea. Locuiam de o lună într-un apartament mare, aveam camera mea la ultimul etaj, aşa cum îmi promisese tata, pe Bulevardul 1848 la numărul 12, în centrul Bucureştiului, la doi paşi de borna din curtea bisericii Sfântul Gheorghe, care marca kilometrul zero. Tata plecase la biserică, mama se apucase să facă curat, iar eu mă pregăteam să mă duc la şcoală. De când ni se dăduse voie nouă, celor din ultimul an, să renunţăm la uniformă, nu mai ieşeam din sacou. Am mai verificat o dată manualele şi caietele puse de cu seară în geantă, nu erau multe. Terminaserăm tezele, mediile erau în mare parte încheiate, mai aveam două săptămâni până la examenul de maturitate. I-am promis mamei că vin la timp la masă şi am ieşit în stradă.

Lumea se grăbea ca întotdeauna să ajungă la serviciu. Nu m-am dus la trecerea de pietoni, am traversat bulevardul în fugă, în diagonală, aşa cum făceam în fiecare dimineaţă, şi m-am dus la chioşc să cumpăr un ziar. N-am mai apucat. Doi indivizi m-au prins de braţe şi un al treilea m-a întrebat dacă sunt Teodorescu Alexandru. Am zis că da. M-au săltat şi m-au băgat într-o Pobedă neagră, pe bancheta din spate, între ei. Mi-au pus ochelari de metal şi mi-au ţinut capul aplecat. Maşina a demarat.

Aşa a început calvarul. De la o secundă la alta lumea în care mă simţeam iubit, protejat dispărea lăsând în urma ei un gol. Eram pierdut. Simţeam cum frica mă paralizează. Sigur că mă gândisem că aş putea fi arestat, dar una e să te gândeşti şi alta e să fii arestat! Instinctiv m-am gândit la părinţi şi prieteni, la Florentina, la Cyrus. Eram o primejdie pentru ei.

Nu ştiam cât timp trecuse, nu mai percepeam scurgerea lui. Aveam impresia că maşina se învârte în cerc. Din cauza ochelarilor de metal nu vedeam afară. Îmi doream din toată inima să fiu tare, ca să nu fac rău nimănui. Mi-am făcut din această dorinţă regula de aur, punctul de sprijin ca să nu mă pierd în necunoscut. Maşina a luat-o pe o stradă la vale şi a parcat într-un garaj. M-au dat jos şi am luat liftul. Când mi-au scos ochelarii mă aflam într-un birou cu o masă, câteva scaune şi un cuier cu stativ. Eram la Miliţia Capitalei. Au tăbărât pe mine cu pumnii. Începuse ancheta.

Seara m-au suit împreună cu ceilalţi colegi într-o dubă şi ne-au dus la Uranus. M-au percheziţionat, mi-au luat amprentele, m-au fotografiat şi au făcut inventarul obiectelor confiscate. La

urmă m-au dus în celula 133, tot cu ochelarii de metal la ochi. Sergentul mi-a comunicat regulamentul: nu aveam voie să mă întind pe pat în timpul zilei, stingerea era la ora zece seara, deşteptarea la cinci dimineaţa, trebuia să dorm cu mâinile deasupra păturii. Celula nu avea geam și un bec ardea în permanenţă. Nu eram singur, împărţeam camera cu un student de la arte plastice. Era tot atât de tăcut sau prevăzător ca şi mine şi n-am vorbit deloc. Ne-am spus doar noapte bună când s-a dat stingerea. Nu am putut dormi. Ne-au trezit încontinuu ca să ţinem braţele la vedere, deasupra păturii.

A doua zi, pe 15 mai, am fost scos la interogatoriu. Mi-am pus singur ochelarii. Miliţianul care m-a condus m-a băgat într-o cameră şi mi-a spus să mi-i dau jos. În dreptul geamului zăbrelit se afla un birou, lângă uşă o măsuţă şi un scaun. M-a ţinut în picioare până a venit anchetatorul. Încercam zadarnic să mă liniştesc, dar nu reuşeam să îmi dezlipesc privirea de la biroul pe care erau înşirate coli de hârtie, un stilou şi un baston de cauciuc. A intrat anchetatorul, un ţigan înalt, slab, cu părul negru, ochii mari, negri, încercănaţi, sprâncenele stufoase, buzele groase, vineţii. Era în civil, dar miliţianul i s-a adresat cu „tovarăşe locotenent-major“. A trebuit să îmi spună de două ori să stau jos, atât eram de tulburat. Când m-am aşezat pe scaun, mi-am dat seama că şi el, şi masa erau prinse în podea.

Anchetatorul a făcut ordine în hârtii şi a început interogatoriul. El întreba, eu răspundeam şi el scria. Primele întrebări se refereau la datele mele personale: numele, *pronumele*, data şi locul naşterii… Răspundeam fără să mă uit la el de teamă să nu mă trădeze ochii.

— Apartenenţa politică?

— ?

— Ai fost în UTM?

— Da.

Eram deja fost membru UTM. Verificau totul: profesia, situaţia *familiară*, originea socială, decoraţii, la ce armată am făcut serviciul militar etc. Nu am uitat ultimele două întrebări: „Dacă a participat în bande, în organizaţii contrarevoluţionare?“, „Dacă a fost judecat, când, din ce cauză, de cine şi la ce pedepse a fost condamnat?“ – erau ca o pregătire pentru ce mă aştepta.

Anchetatorul s-a ridicat în picioare, s-a uitat cercetător la mine, a luat bastonul de cauciuc şi s-a apropiat încet, ameninţător. Nu m-a lovit, doar a izbit masa, dar am înţeles mesajul.

— Bă, să nu mă minţi! Spune, bă, ce activitate ai desfăşurat împotriva ordinii sociale!

Primul interogatoriu a durat trei ore. Când a terminat de scris, mi-a adus foile şi mi-a cerut să iscălesc pagină cu pagină. Am citit procesul-verbal cu mare atenţie. Întrebările referitoare la datele personale erau tipărite, greşelile nu îi aparţineau. Îl chema Blidaru Gheorghe, anchetator penal de securitate din MAI – Direcţia de Anchete Penale. N-am uitat surprinzătoarea formulare a primei întrebări: „Arată dumneata ce activitate potrivnică ordinei sociale din R.P.R. ai desfăşurat?“ Mă simţeam ca un animal de circ adus în arenă să arate ce a învăţat. El nu mă acuza de nimic, eu trebuia numai să vorbesc, avea el grijă să-mi reformuleze răspunsul ca să sune ca o învinuire.

— Eu n-am spus asta. Nu semnez!

— Ce-ai zis!? Unde mă-ta crezi că eşti, bă?!

Din doi paşi Blidaru a fost lângă mine. Prima oară m-a „prelucrat“ cu palmele, apoi cu bastonul de cauciuc. A transpirat făcând tot posibilul să mă „dreseze“. Scenele acestea nu apar în „procesul-verbal de interogator“. Nici o ameninţare, nici o jignire, nici o tăbăcire a obrajilor mei. Ancheta nu lăsa urme compromiţătoare.

În următoarele două săptămâni nu m-au mai scos la anchetă. M-am obişnuit repede să primesc porţia de mâncare prin vizetă, să fiu urmărit prin ochiul ei zi şi noapte, să nu văd alt chip decât pe cel al studentului şi să fiu sculat din somn ca să ţin mâinile deasupra păturii. Nu vorbeam. Când nu ne gândeam la nenorocirea noastră, ne uitam la pereţi, la tavan, unde bănuiam că ascunseseră microfoane. O dată pe săptămână primeam ciorbă de burtă. Păstram bucăţile, le puneam între cojile de turtoi şi ne făceam un sandvici de zile mari.

La al doilea interogatoriu, anchetatorul a schimbat tactica. Întreba, eu răspundeam şi el îşi lua notiţe. Când am fost adus din nou, peste alte două săptămâni, mi-a cerut să semnez procesul-verbal de data trecută. Întrebările erau în esenţă aceleaşi, răspunsurile mele erau însă completate, reformulate, în aşa fel încât să nu pot contesta nici o acuzaţie: „recunoşteam“ că am fost „recrutat“ în organizaţia „contrarevoluţionară“ Frontul Eliberării Naţionale, că purtam discuţii „duşmănoase“ la adresa regimului democrat-popular. Am protestat, deşi ştiam că e inutil, împotriva folosirii cuvântului „element“ pentru colegii mei. Odată prins în roţile maşinăriei Securităţii nu aveai scăpare. În al treilea proces-verbal nu mai era vorba de manifestele multiplicate şi răspândite de noi, ci de „fiţuici contrarevoluţionare“. Eram bun de dus la proces.

În celula noastră a fost adus comandorul Ştefan Eftimie. Era plin de punguliţe. De la el am aflat că anii de închisoare ai unui deţinut se cunosc după numărul de sarsanale. Tot el ne-a spus cum să ne petrecem timpul: învăţând! Într-o zi, când s-a întors de la interogatoriu, ne-a zis:

— Să vă păzească Dumnezeu să aveţi de-a face cu căpitanul Enoiu, Marele Anchetator!

Credeam că ancheta e lucrul cel mai greu de suportat. M-am înşelat. M-au sculat noaptea. M-am îmbrăcat în grabă, în vreme ce comandorul mi-a şoptit: „Îţi dau drumul!“ Mi-au pus ochelarii, dar tot zăream câte ceva. Învăţasem să ţin ochii strânşi şi după ce îmi puneau ochelarii, îi deschideam. Miliţianul care mă însoţea mă izbea de pereţi, mă zorea, răcnea la mine. Pe un culoar, s-a deschis o uşă şi am recunoscut vocea lui Piţi, colegul meu de clasă, urla de durere! Uşa era capitonată. M-au băgat în camera următoare, unde mă aştepta un anchetator. Pe masă, dinaintea lui, stătea un pistol. A urlat la mine:

— Cum ai omorât miliţianu’!?

A venit Enoiu:

— A recunoscut?

M-au scos din pumnii lui şi m-au dus în camera cu uşa capitonată. În faţa mea, trei ofiţeri în uniformă, nemişcaţi,
în spatele lor, o structură de lemn şi pe perete, vâne de bou, bastoane de cauciuc şi răngi. La stânga mea, două brute: o namilă cu umeri laţi şi fără gât, cu mânecile cămăşii suflecate, şi lângă el, un monstru de un metru, gol până la brâu, cu păr pe faţă şi pe corp. Bestia cu capul mic îndesat între umerii vânjoşi a făcut un pas spre mine. Am încercat să-l evit, dar braţele lui transpirate m-au prins şi în clipa următoare eram deja întins pe podea, imobilizat. Dihania de pitic mi-a tras pantalonii şi chiloţii până la genunchi. Unul dintre ei m-a acoperit cu un cearşaf ud. Un ofiţer mi-a ordonat să strâng pumnii, să-i pun unul peste altul, să-mi sprijin bărbia pe ei şi să mă uit la el. Era oare doctorul închisorii? Când eram gata pentru tortură, a sosit şi căpitanul Enoiu. M-a întrebat din nou:

— Cum ai omorât miliţianu’?

N-a aşteptat răspunsul, a ordonat imediat:

— 25 de lovituri!

Cei doi torţionari, aşezaţi de o parte şi de alta, au început să mă bată cu vânele de bou. Nu mă mişcam de frică să nu-mi atingă vreun organ. După câteva lovituri, mijlocul şi fesele îmi erau ca anesteziate. La a şaptesprezecea lovitură, înnebunit de durere, de urletele torţionarilor şi de întrebarea năucitoare „Cum l-ai omorât pe miliţian?“, m-am auzit strigând:

— Săriţi, americani! Veniţi!

Brutele au fost atât de surprinse, încât s-au oprit din bătaie. Primul care şi-a revenit a fost tot Enoiu, care a urlat:

— Ce-ai zis!? Paştele mă-tii, *ţi-arât* eu „americanii“. Încă 25 de lovituri!

Torţionarii şi-au reluat ritmul. Gâfâiau. Vâna de bou groasă era urmată de cea subţire care mă teroriza cu şuieratul ei, secondat de o durere ascuţită, pătrunzătoare, pe care o simţeam direct în creier. Icneam la fiecare lovitură. M-a apucat un tremur de necontrolat. Capul mi-a căzut de pe pumn, izbindu-se de podea. Nu îmi amintesc drumul de întoarcere, dar când am deschis ochii, l-am văzut pe comandor care mă aştepta în celulă cu cearşaful meu ud. A fost o noapte de chin. Nu puteam sta nici jos, nici pe spate!

După câteva zile, am fost scos să citesc dosarul şi să iscălesc că nu am alte declaraţii şi completări de făcut şi nici de formulat vreo cerere. Am semnat. Nu voiam altceva decât să scap din ghearele lor cât mai repede, dar nu m-au lăsat până n-am citit şi ultima pagină din dosar.

Studentul s-a îmbolnăvit grav. Vomita, avea febră mare, aiura. Peste trei zile, când l-au scos din celulă, era mai mult mort decât viu. Nu l-au mai adus înapoi. I s-a tras de la sandviciuri. A vrut să îşi prelungească plăcerea şi şi-a dozat bucăţile de burtă să îi ajungă pentru câteva zile. Era iulie. În celula fără geam era o căldură insuportabilă. Comandorul îl sfătuise să mănânce burta repede, se altera uşor, dar nu-l crezuse.

PROCESUL

Uranus, 21 august 1959

Mi-au adus haina şi un fier de călcat. Mergeam la proces! Ne-au dus cu duba la Tribunalul Militar. Când am intrat în sala plină, m-am uitat după ai mei. Le-am văzut pe mama, pe sora mea Felicia şi lângă ele pe Florentina! Am fost atât de tulburat, încât abia atunci când procurorul a spus: „elemente duşmănoase, fii de mic-burghezi…“ mi-am dat seama că tata nu e în sală. N-am mai urmărit rechizitoriul. Auzeam ca prin vis: „elemente certate cu cartea“, „fiţuici contrarevoluţionare“, „discuţii duşmănoase“, „reeducare“. Folosea acelaşi limbaj ca şi anchetatorul. La urmă a cerut pedepse exemplare de la 15 la 25 de ani! Au urmat avocaţii noştri. Judecătorul le-a atras atenţia să nu vorbească mai mult de cinci minute. Am fost atent la pledoaria lor. Cereau circumstanţe atenuante din cauza vârstei, a lipsei noastre de discernământ, a influenţei pe care Ică, premiantul şcolii, o avea asupra celorlalţi. Am fost revoltat când unii avocaţi au vorbit despre „fiţuicile contrarevoluţionare“ ale membrilor organizaţiei. Toţi au cerut pedepse moderate.

Ultimul cuvânt! Tot cinci minute! Comandorul avusese grijă să mă avertizeze. Întâi povestise o anecdotă şi, ca să fie sigur că înţelesesem, îmi spusese direct că fiecare cuvânt îmi poate mări pedeapsa, ceea ce li s-a întâmplat într-adevăr lui Noni şi Paul. Eram în boxă, păzit de soldaţi înarmaţi şi nu aveam voie să mă uit în sală, dar le ştiam acolo pe mama, pe sora mea, pe Florentina şi prezenţa lor îmi dădea curaj. Când procesul s-a încheiat, aproape că mi-a părut rău. Numai gândindu-mă la despărţire şi mă cuprindea disperarea. M-am pomenit cu Florentina lângă mine. Se strecurase printre soldaţi şi venise să-mi dea curaj. Aproape că am uitat de tot şi, pentru câteva clipe, am fost fericit. Un soldat a obligat-o să se îndepărteze de boxa condamnaţilor. O revedere scurtă, ca un vis. Ne-au scos din sală şi ne-au urcat în dubă. Eram păziţi. Ne uitam unii la alţii fără să vorbim. Nu aveam voie. Abia aşteptam să ajung în celulă. Acolo aveam timp să mă gândesc la ultimul meu an în libertate, să trec în revistă evenimentele care îmi schimbaseră viaţa total. Simţeam că numai aşa mă puteam apăra de toate acuzaţiile procurorului, ale judecătorului şi ale avocatului.

ÎNCEPUTUL

septembrie 1958

Era dimineața zilei de 18 septembrie. În drum spre şcoală mă gândeam la experienţa ieşită din comun pe care o avusesem noaptea. De obicei nu-mi aduceam aminte ce visam, dar de data aceasta m-am trezit, am deschis ochii şi visul a continuat în realitate! Olteanu Stoica Mihai – Ică, cum îi spuneam noi – voia să vorbim despre viitor.

Eram în clasa a XI-a, în ultimul an, anul marilor încercări: bacalaureatul, admiterea la facultate, dragostea. În pragul vieţii, ne spuneau profesorii, cheia succesului este învăţătura. Ca să dea greutate sfatului, unii dintre ei îl citau pe Lenin: „Învăţaţi, învăţaţi, învăţaţi!“ Eram elevi buni, dornici să cunoaştem, plini de iniţiativă, cu putere de discernământ şi preocupaţi de viitorul sumbru pe care ni-l pregăteau comuniştii cu atâta grijă.

Eram prima generaţie educată de ei şi nu eram deloc de invidiat. Ne născuserăm în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, ne petrecuserăm copilăria într-o ţară zguduită de seisme politice şi din ’48 ne aflam în plină luptă de clasă. Mâncam banane şi portocale prin reprezentanţii poporului şi tot prin ei mergeam în străinătate. Eram toţi egali, dar unii dintre noi aveau locurile la facultate rezervate! Eram confruntaţi cu contradicţii şi obligaţi să facem compromisuri pe care la vârsta noastră nu le puteam accepta. Învăţam, învăţam, învăţam ce înseamnă nedreptatea.

Luat de gânduri nici nu îmi dădusem seama când ajunsesem la şcoală. Înainte să cotesc pe Matei Basarab unde se află liceul, mi-am scos şapca din geantă şi mi-am pus-o pe cap. În fiecare dimineaţă, cum treceam de ghereta portarului, eram controlaţi dacă purtam uniforma şi şapca. Tovarăşii, vrând să rupă cu trecutul, transformaseră liceele, după modelul sovietic, în şcoli medii. Noul nume „Școala medie de 10 ani nr. 2“, şi mai târziu „Școala medie nr. 17“, era impersonal, nu ne puteam identifica cu el. Când cineva ne întreba la ce şcoală suntem, răspundeam mândri: „La «Matei Basarab»“. Și aveam cu ce să ne fălim: era unul dintre cele mai vechi licee din Capitală.

Ne recăpătaserăm numele în 1957, când se trecuse de la sistemul cu zece clase la cel cu unsprezece, cum fusese înainte, iar în locul notelor de la 1 la 5, ca la ruşi, se revenise la notarea elevilor de la 1 la 10. Liceul devenise mixt, dar anul nostru nu fusese afectat. Două modificări ne unseseră la inimă pe mulţi dintre noi: se redusese numărul de ore de limba rusă, pe care o

învăţam din clasa a doua primară, şi se introdusese o oră de latină!

Îmi dădusem întâlnire cu Noni, colegul meu de bancă, în faţa liceului. Era mai bine decât curtea pavată unde aşteptam dimineaţa până se deschideau uşile ca să mergem la clasele noastre. Ce contrast între faţada liceului acoperită de iederă, martoră a atâtea generaţii de profesori şi elevi, grădina, în mijlocul căreia se află bustul domnitorului Matei Basarab pe aleea pietruită ce duce la intrarea impunătoare rezervată profesorilor şi părinţilor, şi curtea imensă cu doi plopi stingheri de o parte şi de alta a intrării pentru elevi. Mai era un pom în dreptul clădirii internatului, în rest, asfalt cenuşiu.

Nu aveam nimic special de discutat cu Noni, dar ne întâlneam adesea dimineaţa. În doi era mai uşor să facem ultimii paşi până în curtea şcolii. Eram colegi de bancă de şase ani. În fiecare an ne schimbam locul când pe rândul din stânga, când pe cel din dreapta, când în faţă, când în spate, dar nu şi formaţia. Am pornit încet spre curtea unde erau adunaţi ceilalţi colegi.

Uşile s-au deschis în sfârşit, dar noi, cei din ultimul an, i-am lăsat pe cei din clasele mai mici să se îmbulzească la intrare. În câteva clipe, scara răsuna de ţipetele, râsetele, de tropotul lor. La celălalt capăt al culoarului era scara profesorilor, strict interzisă elevilor. Acolo domnea o linişte absolută.

L-am văzut pe Ică, premiantul clasei noastre, a XI-a C, venind drept spre mine. Când a ajuns în dreptul meu, s-a uitat în jur, apoi mi-a şoptit să ne întâlnim în pauza mare pe palierul dintre etajul unu şi doi. Voia să discutăm despre o problemă importantă. Am fost de acord.

Nu eram surprins, dimpotrivă, eram uşor amuzat şi curios să văd dacă totul avea să se întâmple aşa cum visasem noaptea. L-am văzut în vis tot atât de clar cum îl vedeam acum, cu părul lui ţepos, rebel, cu fruntea încruntată şi privirea concentrată. La prima oră, cu diriginta, nu am urmărit deloc explicaţiile ei. În schimb încercam să-mi aduc aminte cât mai exact visul, dacă fusese vis, dar nu-mi aminteam unde eram când mă invitase Ică la o discuţie! În afară de asta, aveam impresia că se uită la mine tot timpul. Stăteam amândoi în ultima bancă – eram înalţi –, el, pe rândul din dreapta, eu, pe cel din mijloc. Când privirile ni se întâlneau, încercam să schiţez un zâmbet. Nici în următoarele două ore n-am reuşit să fiu mai atent. Pe de o parte, eram nerăbdător să aflu dacă într-adevăr urma să vorbim despre şansele pe care le aveam la examenul de admitere la facultate, pe de altă parte, voiam să rămân calm, să nu mă ambalez.

Când a sunat de pauza mare, Ică a trecut pe lângă mine şi mi-a aruncat din mers: „Te aştept“. Mi-am strâns cărţile şi caietele şi le-am pus tacticos în geantă. Citisem undeva că mişcarea lentă te calmează. Cred că am ieşit ultimul din clasă. În vânzoleala de pe culoar, nici nu mi-am dat seama când ajunsesem la locul de întâlnire, unde mă aşteptau Ică şi Piţi. Nu mai ştiu de ce îi spuneam Piţi. De fapt îl chema Iliescu Vladimir Ion. Era mic de statură şi pe lângă Ică părea şi mai scund. Ne uitam unii la alţii fără o vorbă. Simţeam cum îmi arde vârful urechilor, dar nici lor nu le mergea mai bine: aveau obrajii în flăcări. Nu ştiam dacă Piţi e acolo întâmplător sau fusese şi el convocat, aşa că aşteptam reacţia lui Ică. Şi reacţia n-a întârziat: s-a dus hotărât şi a deschis geamul:

— E mai sigur. În plus, respirăm aer curat.

Din curtea interioară se auzeau strigătele de încurajare ale elevilor: echipa de handbal a liceului se antrena.

— Ce şanse ai tu, băiat de preot, să reuşeşti la facultate?

Ică a intrat direct în miezul problemei. Tăceam, nu că nu aveam ce răspunde, îmi puneam întrebarea de două luni încoace, de când sora mea picase din nou la examenul de admitere la medicină, eram însă uluit de ce mi se întâmpla: trăiam aievea visul care-mi tulburase somnul.

— Nu meritul, nu pregătirea, ci originea dictează cine intră la facultate. E vina noastră că părinţii noştri au studiat şi au o profesie? Ne-au dat pe la nas cu reforma, cu „revenirea la învăţământul românesc“. Ai auzit de hotărârea C.C.-ului? Au decis că 70–75 la sută din locurile la facultăţi să fie ocupate de copiii de muncitori şi de ţărani! Cum crezi că şi-au atins obiectivul?! Întreab-o pe soră-ta! Au manipulat notele la examen!

Ică se înflăcărase, uitase unde ne aflăm şi striga. Piţi l-a întrerupt şi l-a rugat să vorbească mai încet. Era periculos.

— Ai dreptate. Şi pe mine mă apasă.

— Nu ajunge să te apese, trebuie să te revolţi!

Nu-mi trecuse prin cap să protestez, nu mă gândisem la deosebirea între cele două atitudini. Până acum căutasem soluţia într-o pregătire solidă pentru maturitate şi examenul de admitere, dar, după ce sora mea, Felicia, „reuşise fără loc“ şi anul acesta, nu mai eram sigur de şansele mele. Pe de altă parte, era pentru prima oară că discutam cu un coleg despre lipsa noastră de perspectivă în România bolşevică, despre reforma învăţământului, care nu se mai termina, despre „originea nesănătoasă“ care ne trăgea la fund şi ne pecetluia soarta, despre încălcarea drepturilor noastre numai pentru faptul că ne născuserăm într-o familie mic-burgheză. Departe de a mă nelinişti, discuţia mi-a întărit convingerea că nu sunt

singurul care îşi face griji pentru viitor, pentru acest viitor pe care ni-l pregăteau comuniştii fără să ţină seama de aspiraţiile noastre. Ne croiau haina fără să ne ia măsurile. Şi mai trebuia să le şi mulţumim!

— Văd că taci. Ai de gând să rabzi atâta nedreptate? aproape că a strigat Ică.

Întrebarea lui suna mai degrabă a mustrare, atât era de exasperat de tăcerea mea. Eram de acord cu el, dar ce puteam face?

În cele din urmă, am rostit două versuri din *Hamlet* cu voce tare:

— *„Or to take arms against a sea of troubles / And by opposing end them?“*

Ică a răsuflat uşurat:

— Suntem o grupă de colegi, toţi hotărâţi să ne apărăm drepturile. Ne întâlnim duminică la unul dintre noi, vii şi tu?

Invitaţia a venit pe neaşteptate şi, cu toată firea mea şovăielnică, am răspuns prompt „Da!“.

— Atunci duminică la ora zece la Spătaru Dan.

Era un coleg dintr-o clasă paralelă, a XI-a A sau B. Era tot ce ştiam despre el.

Cum nu aveam habar unde stă, a rămas să mă duc la Ică acasă şi împreună să mergem la el.

Înainte de terminarea recreaţiei ne-am despărţit. Normal ar fi fost să mergem împreună, eram toţi trei în aceeaşi clasă, dar noua noastră relaţie ne cerea să fim prevăzători.

N-am putut să mă concentrez la ora de engleză, cu doamna Rappaport, deşi era materia mea preferată. Nu auzeam decât răspunsul meu, la început un „Da!“ hotărât, venit din inimă, apoi un „Da?“ plin de îndoieli. Eram uluit că promisesem să iau parte la întâlnire fără să ştiu exact despre ce e vorba. Sigur că eram şi eu de părere că trebuie să ne apărăm drepturile, dar faptul că promisesem să mă întâlnesc cu ceilalţi fără să cer alte explicaţii mă neliniştea cu atât mai mult, cu cât îmi era imposibil să cred în reuşita noastră. Ce experienţă aveam noi în afara lecturilor, în afara şcolii? Eram noi pregătiţi pentru viaţă? Ne-au predat constituţia în clasa a VII-a sau a VIII-a. Acum ar fi trebuit s-o învăţăm, abia acum ştiam ce să întrebăm: se poate vorbi de egalitate când 70–75 la sută din locurile la facultăţi erau rezervate pentru cei cu origine sănătoasă?

După ore am trecut pe la Florentina, prietena mea, să văd dacă mi-a lăsat un bileţel în burlanul casei. Aşa comunicam. Îmi lăsase. N-am avut răbdare să-l citesc în liniştе acasă şi l-am deschis: mă aştepta la ora cinci. Am alergat ultimii două sute de metri până la mine. Locuiam în casa parohială a

bisericii de pe Mântuleasa, la numărul 20. Ai mei erau în camera polivalentă: dimineaţa, la prânz şi seara servea de sufragerie, după-masa devenea camera mea de lucru, noaptea era dormitorul „băieţilor“. Era mobilată funcţional: un pat, o masă rotundă cu patru scaune şi un bufet pentru veselă şi cărţile mele de şcoală. Şifonierele şi biblioteca erau în camera „fetelor“, care se afla pe alt culoar, şi el la comun.

Am vrut să mă aşez la masă, dar mama m-a trimis să mă spăl pe mâini.

— Vezi să nu te uite sfântul acolo! Vino imediat înapoi. Taică-tu are veşti bune!

Nu-mi ardea deloc să cobor cele douăzeci de trepte până în pivniţă unde se afla bucătăria întunecoasă, însă acolo era singura noastră chiuvetă. Lumina zilei filtrată prin sita de la geam nu reuşea să străpungă întunericul. De fiecare dată mă trecea un fior rece pe şira spinării. Coboram întotdeauna cu grijă, dar urcam în fugă urmărit de toate fantasmele.

— Ia uite ce-i pe mâneca ta! Ai fost pe la Florentina!

Nimic nu-i scăpa mamei.

M-am întors iute la masă cu mâinile încă umede. Nu voiam să pierd nimic din ce voia să ne spună tata. Veştile bune ne dădeau speranţă: deveneam mai volubili, uitam de necazuri, ne făceam planuri.

Cu ochii în lacrimi şi vocea sugrumată de emoţie, tata a lansat bomba:

— O să fac rost de o nouă locuinţă, un apartament spaţios, cu două camere mari, cu hol, baie, bucătărie, WC, la etajul întâi! Pe Bulevardul 1848 vizavi de Sf. Gheorghe! La doi paşi de biserică! Traversez strada şi am ajuns.

Felicia şi cu mine ne uitam la el încântaţi, mama însă i-a retezat-o scurt:

— De şase ani, de când am fost evacuaţi din spital, spui mereu „O să fac rost“, şi stăm tot aici!

— De data asta o să reuşesc! Blocul este proprietatea bisericii Colţea şi eu, ca paroh, am dreptul la casă parohială! A făcut o pauză. S-a uitat la Felicia şi la mine, apoi a continuat: o să aveţi camerele voastre, Felicia cu noi, iar tu la etajul patru. Eşti băiat.

Vocea i se schimbase: era clară, melodioasă, ca la slujbă în biserică. Rareori îl văzusem atât de sigur pe el. A binecuvântat masa, punând capăt discuţiei. Nu-mi venea să cred că o să am camera mea, ca prietenii mei Cyrus şi Şerban, că Florentina o să poată veni la mine, că o să fim singuri! Eram în culmea fericirii. Roşeam tot, ardeam ca focul. N-aveam habar cum o să-mi aranjez camera, dar ştiam deja ce va fi la capătul patului:

o veioză! Puteam să mă culc când voiam, să citesc cât voiam, nu mai deranjam pe nimeni şi nimeni nu mă putea controla!

Câtă deosebire între această veste care a trezit speranţe în noi, după tot ce trăiserăm în vara aceea, şi ştirile tovarăşilor. Eram bombardaţi cu hotărârile Comitetului Central, cu decretele Consiliului de Miniştri. Ploua cu comunicate. Eram în plină „transformare revoluţionară“. Nu ne dădeau pace. La radio ne împuiau capul cu realizările clasei muncitoare. Dacă te luai după ei, toată ţara era un „cântec, joc şi voie bună“. Ca în ’48.

Ne jucam în curtea spitalului fără mare tragere de inimă, era încă frig, când deodată am auzit muzică şi chiote. Am fugit iute la gardul nou construit după ce se lărgise bulevardul. În mijlocul străzii, o mână de tineri îmbrăcaţi în costume naţionale erau prinşi într-o horă. Chiuiau şi se bucurau. Pe trotuar, în faţa noastră, o mulţime de oameni: unii strigau furioşi la cei ce jucau hora, alţii erau trişti, câţiva chiar plângeau. Între cele două grupuri, un cordon de miliţieni şi soldaţi cu armele îndreptate la lumea de pe trotuar. Nu ştiu cine şi când ne-a dat o pancartă. Ne-am cocoţat pe statuia lui Şerban Cantacuzino şi ne-am pomenit strigând alături de ceilalţi:

„Noi vrem pâine şi mălai
Şi pe Regele Mihai
Jos cu ruşii, sub tramvai!“

N-am uitat niciodată această scenă, prima mea „demonstraţie“. Nici n-aş fi putut s-o uit. O revedeam tot timpul: amestecul de bucurie jucată, suferinţă autentică, ameninţare. Pe măsură ce treceau anii, îi prindeam tâlcul tot mai bine: creşteam într-o minciună. Ne anunţau mândri că fabrica de hârtie din Buşteni a depăşit planul, atunci de ce nu se găsea hârtie igienică în magazine? Ne salvau *Scânteia* şi *România liberă*, erau de vânzare peste tot. Când mă trimitea mama să cumpăr unt de la alimentara de peste drum, vânzătoarea îmi spunea să încerc din nou săptămâna următoare. Se descurca fiecare cum putea. Până şi tata avea la el o plasă, în buzunarul sutanei! O numea în glumă p.p.c., „poate-pică-ceva“.

Nu voiam să mă duc la întâlnirea cu colegii până nu treceam în revistă toate întâmplările ce m-au împins să spun „Da!“. Când am rămas singur în cameră, mi-am pus cărţile şi caietele pe masă, dar nu-mi ardea să învăţ. Îmi era gândul numai la răspunsul meu.

Evenimentul care a declanşat totul a fost examenul de admitere. Mă bucurasem, ca toţi colegii, când se sfârşise anul şcolar şi începuse vacanţa de vară, deşi ştiam că nu vom pleca

la Casa de odihnă a Patriarhiei din Buşteni şi nici la tanti Netty, la Azuga, până nu se afişau rezultatele la Medicină. Felicia spera să reuşească de data asta. Se pregătise tot anul, avea caiete întregi pline de notiţe la anatomie, fizică, chimie, era tobă de carte. Îi spuneam „doamna doctor“ şi mă cruceam că ţinea minte denumirea fiecărui oscior al corpului uman şi numele tuturor nervilor. Şi conjuctura era bună: nici o promoţie nu termina în ’58 şi toţi speram că vor fi mai puţini candidaţi.

Nu ştiu dacă o făcuse anume ca să-i dea curaj Feliciei, dar înainte de începerea examenelor tata ne spusese că ministrul Cultelor, Petre Constantinescu-Iaşi, fostul lui profesor, şi patriarhul Iustinian ceruseră ca preoţii să nu mai fie puşi în categoria chiaburilor. Era grupul social cel mai persecutat. Asta-i culmea! Tata şi chiabur! Fusese dintotdeauna preot la o biserică de spital, fără parohie, fără alt venit decât salariul.

Ţinusem neapărat să merg când se anunţau rezultatele, fiindcă la sfârşitul anului şcolar care avea să înceapă în toamnă aveam să fiu în aceeaşi situaţie. Felicia obţinuse o medie bună la scris, iar la oral se prezentase foarte bine, dar asta nu era vreo garanţie că va reuşi. Totul depindea de dosar, de originea socială. Voisem să mergem pe jos până la spitalul Colţea, dar nu fusese chip. Era luna iulie şi cum ieşisem din casă, ne izbise aerul fierbinte. Totul dogorea în jur: soarele, pietrele, pavajul. Călcam cu grijă să nu ne rămână pingelele în asfalt. Nu se auzea nici un foşnet de frunză. De pe Negustori dăduserăm colţul pe Paleologu spre bulevard ca să luăm troleibuzul de la Armenească.

Când ajunseserăm la Medicină, ne surprinsse forfota mulţimii, greu de imaginat pe o asemenea caniculă. Tinerii alergau de la un grup la altul, se strigau, îşi dădeau curaj unii altora, în timp ce părinţii se înghesuiau pe trotuare în căutare de puţină umbră. Stăteau de dimineaţă în faţa facultăţii poate-poate aveau să afle ceva şi erau dornici să comunice. Aflasem cât îi costaseră meditaţiile, cu cine se pregătiseră, pentru a câta oară dădeau examenul. Unii se plângeau de „regula“ cu locurile rezervate. Era nedreaptă. Alţii o spuneau pe şleau: „Fără pilă nu reuşeşti! Trebuie să împingi mult în dreapta şi-n stânga. Toţi vor bani!“ Ne-am dus trei zile la rând până au afişat lista.

Soră-mea nu intrase nici anul acela la facultate. Fusese o lovitură groaznică pentru toată familia, dar mai ales pentru ea, care se luptase cu lacrimile până ajunseserăm acasă. Nu stătuse la masă, se dusese imediat în camera ei. A doua zi venise la micul dejun cu ochii umflaţi de plâns şi de nesomn. Nu ştiam ce să-i spun, cum s-o încurajez, eram şi eu la pământ. Auzi la

ei: „Reuşit fără loc“! Ce bătaie de joc era umanismul lor socialist! Stăteam toţi cu ochii în farfurie, tăceam neputincioşi. Cea care nu mai suportase tensiunea fusese mama, leoaica ce îşi apăra puiul. Tăbărâse pe tata:

— Dacă ai fi acceptat postul de paroh la biserica românească din Viena, alta ar fi situaţia acum. Preferi să trăim de azi pe mâine în mizeria asta, fără baie, cu bucătăria în beci, cu WC la comun! N-ai pic de ambiţie! Ţi-e frică şi de umbra ta!

— Sunt preot, nu geambaş! Am depus un jurământ, nu pot să-l încalc. Înţelege o dată pentru totdeauna!

— Dar să nu-ţi aperi copiii, să-i lipseşti de o asemenea şansă în viaţă, asta poţi!

Lupta mamei ne câştigase. Strigaserăm amândoi revoltaţi:

— Cum ai putut refuza postul la Viena?!

— Ce ştiţi voi?! se apărase tata obosit.

Era pentru prima oară că discutau în faţa noastră despre greutăţile cu care se confruntau. Îl încolțiserăm pe tata toţi trei, până când cedase.

— Vreţi să ştiţi adevărul?

Vorbise mai bine de o oră: casa parohială din Viena părea soluţia ideală, un remediu la toate problemele familiei unui preot a cărui origine socială îi priva pe copiii lui de viitorul pe care şi-l doreau. La Ministerul Cultelor, unde fusese convocat, îi spuseseră că fusese ales pentru această funcţie de mare încredere la recomandarea tovarăşului Constantinescu-Iaşi. Nu mai era nevoie să bată la toate uşile pentru o locuinţă! Nu mai trebuia să se teamă că fata şi băiatul nu vor reuşi la facultate. Aveau să stea într-un cămin pentru copiii celor care lucrau în Ministerul Afacerilor Externe, aveau să aibă parte de cea mai bună pregătire. Tata ascultase şi aşteptase să afle preţul pe care urma să-l plătească pentru toate aceste avantaje. Îi aduseseră aminte de o tradiţie a Bisericii, de legea nescrisă a ospitalităţii. Parohul bisericii din Viena avea obligaţia să aibă o cameră pregătită pentru tovarăşii în misiune, să nu pună întrebări şi să-i ajute să-şi îndeplinească sarcina. Erau patrioţi, apărau România. O altă datorie a preotului era să se ocupe de „oile rătăcite“, de românii care au uitat de ţara lor şi s-au vândut străinilor. Nu îi ceruseră să se hotărască pe loc, îl sfătuiseră chiar să vorbească cu soţia, să-i spună de toate avantajele, desigur fără să se refere la partea confidenţială a discuţiei lor, ceea ce tata și făcuse.

— Înţelegeţi acum alegerea mea? N-am putut să-mi vând sufletul! Trăim vremuri grele. Nu mă refer la lipsuri, cu ele te obişnuieşti, te descurci într-un fel sau altul, dar nu mai e nimeni sigur. L-au trecut pe linia moartă pe Constantinescu-

Iaşi, pe un fondator al partidului, au desfiinţat Ministerul Cultelor, e doar un departament acum, ca mâine o să închidă bisericile, ca în Rusia.

De atâta disperare vocea abia i se mai auzea. Îmi căutase privirea şi continuase:

— Când ai venit acum câteva zile m-ai găsit în altar scotocind prin hârţoage. Adun acte, documente, planuri, fotografii despre biserica Colţea, sper să fie recunoscută ca monument istoric şi să fiu numit curator.

Vestea ne uluise. La vârsta de cincizeci de ani tata se pregătea pentru o nouă carieră!

— E bine să ai o alternativă mai ales când eşti în plină luptă pentru existenţă. Şi voi la fel. Pregătiţi-vă pentru examen, dar gândiţi-vă şi la alte posibilităţi.

Vocea era iarăşi clară, liniştitoare. Discuţia nu numai că ne făcuse bine la toţi, dar produsese o schimbare radicală în relaţia mea cu tata. Din acea zi l-am văzut cu alţi ochi.

21 septembrie 1958

După ce a plecat la biserică tata, m-am apucat de lecţii, dar pe măsură ce se apropia ora când trebuia să mă duc la întâlnire eram tot mai neliniştit şi nu mă mai puteam concentra. Am renunţat şi aşteptam să prind ocazia s-o şterg englezeşte ca să scap de întrebările mamei, dar n-a fost chip.

— Unde te duci la ora asta?

— M-a invitat Ică la el.

Am amuţit-o. Poate prefera să rămân acasă, dar o invitaţie din partea premiantului clasei nu se refuză.

— Vezi să nu stai pe capul oamenilor. La unu cel târziu să vii la masă!

M-am bucurat că am scăpat aşa de uşor şi nu a trebuit s-o mint. În stradă am ezitat puţin. Dacă o luam pe Negustori, ajungeam mai repede dar inima mă îndemna să merg pe Mântuleasa să mai trec o dată prin faţa casei Florentinei. Poate ne întâlneam. N-a fost să fie, cred că dormeau toţi, era duminică! Am ajuns la timp pe strada Şepcari, unde locuia Ică.

Mă aşteptam să-l găsesc singur şi cred că am făcut ochii mari când i-am văzut pe Noni şi pe alţi colegi din liceu. N-am mai avut timp să vorbim. Gazda a dat semnalul de plecare. În sufragerie ne-am întâlnit cu doamna Stoica care ne-a întrebat ce program avem. Ică s-a grăbit să răspundă:

— Mergem în Parcul Libertăţii!

— Profitaţi de duminica asta însorită, vă aşteaptă un an greu!

Am rămas în urmă cu Noni. Mergeam unul lângă altul, tăcuţi. Ne preocupa probabil acelaşi gând şi nu ştiam cum să

începem discuţia. Eram prieteni, colegi de bancă, locuia la două, trei străzi de mine, pe Ştefan Mihăileanu, și ne vedeam adesea când la el, când la mine.

— Când a vorbit Ică cu tine? l-am întrebat.

— Săptămâna trecută.

— Tot în pauza mare?

Noni a dat din cap şi a mărit pasul ca să îi prindem din urmă pe Ică, Dick și Piți. Ică avea un fuleu impresionant, pentru Dick nu era nici o problemă, şi el era înalt, dar sărmanul Piţi făcea eforturi supraomeneşti să nu rămână în urmă. Nici ei nu vorbeau. Nu era multă lume pe străzi la ora aceea matinală. Nu era nici nouă, şi grupul nostru atrăgea atenţia: se vedea de la o poştă că suntem elevi. Piţi chiar purta uniformă.

Ne-a primit Dan. Părinţii lui nu erau acasă. Locuia într-un apartament cu trei camere la etajul al doilea. Am intrat în sufragerie, unde ne aşteptau Vlad Dinu de la B şi Mălăcilă Valeriu de la A și Dan. Am dat mâna cu ei şi ne-am aşezat. Ică a propus să îi aşteptăm pe cei care întârzie.

În cele din urmă a luat o listă de pe masă, s-a uitat atent la noi şi a deschis discuţia:

— Lipsesc patru: Stancu Puiu Costel ajunge mai târziu. Furtună Dumitru de la B a promis că vine. Bunescu Paul şi Spătaru Ion Hugo, pe care i-am cunoscut prin Noni, au spus că se mai gândesc. Nu putem să-i aşteptăm la nesfârşit. Începem. În discuţiile purtate am fost toţi de acord să ne apărăm drepturile, să ne opunem dictaturii comuniste impuse de ruşi. De unul singur nu ai nici o şansă, dar împreună suntem o forţă. Trebuie să ne organizăm.

A făcut o pauză, poate aştepta reacţiile noastre. Nu ştiu ce gândeau ceilalţi, dar mie mi s-a părut lucru cel mai normal ca el să conducă discuţia. A luat câteva hârtii în mână şi a continuat:

— Am conceput un statut. Dau citire capitolului I: „Scopul şi obiectivele înfiinţării organizaţiei“. Vă rog să ascultaţi fiecare articol cu atenţie. Am scris până acum şase. Întâi citim, dezbatem şi aprobăm statutul, apoi vorbim despre numele pe care îl va purta organizaţia.

Avea o voce solemnă, era seriozitatea în persoană. Obiectivul principal era eliberarea ţării, instaurarea unui regim democratic şi reînvierea sentimentului naţional. Formularea mi se părea mult prea generală, având în vedere problema care ne preocupa pe majoritatea dintre noi, iar scopul părea peste puterile noastre. M-am uitat la ceilalţi. Ascultau toţi tăcuţi, încordaţi. Ică a continuat. Pentru realizarea scopului propus statutul prevedea folosirea celor mai diverse metode de la propagandă până la insurecţia armată. Cred că mi-a pierit

zâmbetul. Când Ică îmi vorbise de întâlnire, îmi imaginasem o discuţie serioasă, cel mult organizarea unui protest. Ce îşi propunea să facem ne depăşea total. Scopurile erau nobile, te înflăcărau, dar eram noi în stare să le realizăm? Nu pusesem mâna pe o armă niciodată şi cred că nici ceilalţi. M-a curprins o ameţeală teribilă, îmi vâjâia capul, nu mă mai puteam concentra, făceam eforturi imense să înţeleg ce citea. Tot ce mi-a rămas în minte era „răzbunarea suferinţelor poporului“. Nu puteam trece cu uşurinţă peste educaţia creştină primită acasă, peste cele zece porunci.

— Mai e un articol, nu l-am scris încă, dar vi-l pot spune: Fetele nu sunt admise în organizaţie! Sunt slabe, ne pot trăda!

— Te-am prins! a strigat Piţi. Ţi-e gândul numai la fete!

— Şi zi aşa, „fetele sunt slabe!“ Am o vecină de două ori cât mine! a râs Valeriu.

Atmosfera s-a destins. Dick se uita la noi cu reproș, Ică zâmbea îngăduitor. Înainte să treacă la capitolul II ne-a întrebat dacă avem vreo modificare de făcut. Dinu şi cu mine am încercat să spunem cu jumate de gură că ar trebui să ne propunem obiective pe măsura forţelor noastre, pe care să le putem atinge, dar ne-au închis gura repede, aducându-ne aminte că meritul nu mai era cheia succesului în zilele noastre.

Capitolul II, „Mijloacele şi sfera de acţiune“, trata despre manifeste, un mijloc esenţial de propagandă, despre sabotarea Uniunii Tineretului Muncitor (cine o lua în serios?!), despre culegerea de informaţii despre obiectivele militare (acest punct a trecut aproape neobservat), despre procurarea de armament (ne-am dat drumul la imaginaţie, am făcut apel la lecturile noastre şi ne-am întrecut în tot felul de propuneri una mai fantezistă ca alta), despre ascultarea posturilor de radio străine (ascultam toţi Europa Liberă, Vocea Americii, dar lista lui Ică era lungă).

Capitolul III, „Organizarea şi disciplina internă“, a avut un caracter practic: au fost aleşi membrii consiliului de conducere – Ică şeful organizaţiei, Dinu şef-adjunct, Dan şeful biroului de acţiuni, Dick secretarul particular al şefului organizaţiei. Tot din conducere făcea parte Gelu Furtună, responsabilul financiar. Statutul prevedea o cotizaţie de 5 lei săptămânal, era o sumă destul de mare pentru mulţi dintre noi, trebuia să intru în economii! Dick a spus clar că nu poate plăti.

Şeful a cerut să facem linişte, urma să citească două articole fundamentale, cel despre „disciplina desăvârşită în acceptarea şi executarea celor hotărâte de superior“ şi articolul 6, privind pedepsirea celor ce „vor trăda nobilile noastre idealuri“. Abia acum s-a făcut linişte!

Articolul 6 era poate necesar, nu ştiu, nu aveam experienţă, dar mi-a lăsat un gust amar. Eram toţi conştienţi că acţiunea noastră era extrem de periculoasă, că soarta organizaţiei şi a noastră depindea de fiecare, dar noi eram colegi, prieteni. Cum era să trădăm, cum era să pactizăm cu cei ce ne încălcau drepturile? Problema mă preocupa într-atât, încât n-am mai ascultat ce citea Ică. Auzeam ca un ecou sfârşitul unor fraze: „caracterul democratic“, „deciziile importante luate prin vot“, „Frontul Eliberării Naţionale“, „listă cu inţiala numelui“. Nu am reacţionat decât în momentul când mi-am auzit numele: S–8. L-am întrebat pe Dick:

— A spus cumva numele organizaţiei?

— Da. „Frontul Eliberării Naţionale“!

M-a lăsat cu gura căscată. M-am uitat în jur, eram opt tineri, pieptănaţi şi îmbrăcaţi corect, zâmbindu-ne prietenos unul altuia, şi m-am întrebat câţi trebuie să ni se alăture ca să formăm un front.

Şeful ne-a anunţat prima acţiune pe 1 octombrie: redactarea, multiplicarea şi răspândirea unui manifest legat de sărbătorirea a doi ani de la Revoluţia din Ungaria, pe care avea să îl scrie Dan, şeful biroului de acţiuni. Organizarea se va face în cadrul şedinţei pe care o vom ţine pe data de 27 septembrie tot la Dan.

Următorul punct pe ordinea de zi a şedinţei de constituire a fost aparte: ne-am făcut autobiografia verbal. Ştiam că suntem leat 1941, cu excepţia lui Ică născut în februarie ’42. Credeam că ne lega faptul că suntem colegi de clasă confruntaţi cu aceleaşi probleme: originea socială, lipsa de perspective, nedreptatea. Legătura noastră era însă mult mai puternică, după cum ne-am dat curând seama ascultând primele autobiografii.

Dan tocmai se pregătea să înceapă când cineva a sunat la uşă. Ne-am uitat îngrijoraţi unii la alţii dar ne-am liniştit când gazda a revenit însoţită de Gelu, colegul de la B. Ică a profitat de întrerupere şi a întrebat dacă vreunul dintre noi avea sau a avut părinţii arestaţi. Ultimul venit a răspuns primul:

— Tata a fost la Canal!

— Al meu e în închisoare.

Acum înţelegeam de ce era Dan atât de îndârjit. M-am uitat la Valeriu şi aşteptam să spună şi el, dar tăcea. Nu mai ştiam exact când mi-a arătat Şerban, „intelectualul“ grupului meu de prieteni, un articol pe prima pagină din *România liberă* despre procesul intentat celor care sabotaseră construcţia Canalului Dunăre–Marea Neagră, „groparul burgheziei“, cum l-a numit Dej. Când un proiect eşua, când o uzină nu-şi îndeplinea planul, vinovat era întotdeauna un sabotor, un duşman al

poporului. „Partidul nu greşea niciodată, membrii lui erau cei mai buni fii ai poporului.“ Printre condamnaţi se afla şi inginerul agronom Mălăcilă. Poate era o simplă coincidenţă de nume.

Toţi au vorbit despre sfârşitul brusc, traumatic al copilăriei. Părinţii făceau eforturi mari ca să ne protejeze, dar venirea la putere a comuniştilor a însemnat pentru familiile noastre persecuţie, prigoană, arestare. Bunicii erau de la ţară, oameni gospodari, munciseră şi agonisiseră ca să-şi trimită copiii la studii. La ei ne petreceam vacanţele de vară. Se pomeniseră peste noapte chiaburi, duşmani ai poporului, ei, care erau fruntaşii satului. Ce copil poate să rămână indiferent, să se mai joace liniştit când bunicul lui e ridicat la miezul nopţii, când toată familia e aruncată în stradă?

Nici acum nu-i era mai uşor lui Noni să povestească noaptea de 11 spre 12 iunie 1948, când un tovarăş de la raion, primarul, secretarul de partid şi jandarmul din sat veniseră la miezul nopţii să naţionalizeze moara de la Dorobanţu unde locuia familia Chioseaua. N-avuseseră voie să-şi ia din propria casă decât lucrurile personale. Pentru fratele mai mic, care nu avea nici cinci ani, cei patru reprezentanţi ai noii puteri erau monştrii din poveşti care-i pedepseau pe copiii neascultători. Plângea şi căuta adăpost la mama lui. Se duseseră la bunici.

Nu se mulţumiseră cu averea familiei. Urmase o perioadă de hărţuire a tatălui, care trebuise să se ascundă ca să nu fie arestat. Comuniştii nu veneau ziua să ridice oamenii, veneau noaptea, ca hoţii. Săptămâni de-a rândul tatăl lui Noni stătuse ziua cu familia şi noaptea se ascundea în pădure.

Părinţii trebuiau să facă faţă influenţei tot mai mari a şcolii asupra copiilor lor. Ce fusese oare în sufletul tatălui când băiatul mai mic îl întrebase dacă şi el a fost exploatator. Promisese să le dea răspunsul când avea să fie momentul. Într-o zi de vară s-au dus toţi la Dorobanţu unde sătenii s-au adunat în jurul lor. Din toate colţurile se auzeau strigăte:

— De ce ne-ai părăsit, domnule Vasile?

— Ne-au luat tot!

— Am ajuns în sapă de lemn!

Din acea zi fraţii Chioseua au fost imuni la propaganda lor.

Şi Dan trăise ceva asemănător la vârsta de unsprezece ani. Era cu bunica acasă, părinţii erau la tribunal, când o grupă de activişti, de utemişti de la Fabrica de Timbre, unde lucrase tatăl său ca funcţionar, năvăliseră peste ei şi îi scoseseră cu mobilă cu tot în stradă.

— Aşa păţesc reacţionarii care se ascund printre noi, muncitorii! strigase la ei şeful hoardei în timp ce îi îmbrâncea pe Dan şi pe bunica lui afară din casă.

Cum depistau pe cineva cu studii superioare, ca tatăl lui Dan, licenţiat în litere şi filozofie, care nu voia „să se încadreze“, să intre în partid, îl dădeau afară din serviciu. Când se întorseseră de la tribunal cu hotărârea judecătorului că aveau dreptul să locuiască în continuare în casa fabricii, părinţii lui Dan îşi găsiseră băiatul şi mama în stradă, păzind mobila. În zadar se duseseră la autorităţi cu decizia tribunalului, nu conta decât ce spunea Partidul.

Nici familia lui Dinu nu avusese o soartă mai bună. Tatăl lui fusese ofiţer în Armata Regală, şef al Seviciului de Infrastructură de la Departamentul Aviaţiei al Ministerului de Război. În 1947 maiorul Vlad fusese demis din funcţie. Ofiţerii de carieră cu studii superioare şi loiali regelui erau înlocuiţi cu prizonierii care se întorseseră din Siberia cu diviziile „Tudor Vladimirescu“ şi „Horia, Cloşca şi Crişan“. Majoritatea erau soldaţi obişnuiţi să primească ordine, să le execute. Guvernul „democratic“ al dr. Petru Groza începuse acţiunea de „democratizare“ a armatei.

În dosarul de la cadre al tatălui său era scris „ofiţer deblocat“, ceea ce echivala cu „duşman al poporului“. Atârna greu la dosar şi faptul că socrul lui fusese primar liberal „ridicat administrativ“. Îl ţinuseră doi ani în închisoare fără proces, fără să fie condamnat, până semnase actul de „cedare“ a pământurilor pe care le avea. După ’48, de îndată ce tovarăşii de la cadre dădeau peste ştampila pusă pe soarta maiorului Vlad, tatăl lui Dinu era dat afară din orice serviciu şi lipsit de salariul de mizerie pentru o muncă sub calificarea unui ofiţer, dar pe care trebuia s-o facă ca să-şi crească copiii, pe Dinu şi pe Carmen, sora lui mai mică. Urma o nouă căutare, o nouă slujbă, o nouă concediere.

Cât timp poate suporta un om destinul lui Sisif? Lumea se întorcea pe dos: cel care îşi riscase viaţa ca să apere patria era duşman, iar cel ce executa ordinele Moscovei era erou! Voiau să creeze omul de tip nou cu trupul în ţară şi capul la ruşi.

— Tata e grav bolnav. Ăştia îl omoară cu zile!

Dinu a pus degetul pe rană! Părinţii suportau toată batjocura de dragul nostru şi plăteau cu sănătatea, dar nu aceasta era soluţia! M-a impresionat povestea lui, zugrăvea noua societate bazată pe ură, pe lupta de clasă, pe abuz. Nu întinzând şi celălalt obraz puteai schimba această lume. Toate îndoielile avute la începutul şedinţei de constituire s-au risipit. Vedeam acum clar drumul, lupta noastră pentru o societate dreaptă, fără comunişti, fără minciuna lor care puţea a trădare de ţară.

Se făcuse douăsprezece şi un sfert. Trebuia să punem capăt întâlnirii. Ne-am hotărât să ne spunem fiecare povestea într-o altă şedinţă. Aflaserăm imens de mult, ne clarificaserăm unele

gânduri, eram mai hotărâţi să instaurăm un nou regim mai drept, mai bun.

Am plecat de la Dan în grupuri mici, eram vigilenţi. Eu am plecat cu Noni şi în ultima clipă ni s-a alăturat Dick.

Am mers o bucată de drum în tăcere.

— Dick, tu eşti născut în Bucureşti?

— Nu, în Sibiu.

— Vorbeşti româna ca noi. Tata a cumpărat un motor german pentru moară şi a adus un meşter sas să-l monteze. Abia scotea două vorbe în română.

— N-am vorbit româneşte până la şase ani. De teamă să nu fim deportaţi, am plecat din Sibiu în ’46 şi ne-am dus la moşia unui prieten al părinţilor, la Perieţi. Tata se ocupa de fermă, repara utilajele, îi ajuta şi pe ceilalţi săteni. Acolo am învăţat româneşte.

Moşia fusese naţionalizată în ’48, dar pe tatăl lui îl păstraseră, repara orice. I se dusese vestea şi fusese angajat la Gostat în Bucureşti.

În dreptul liceului, drumurile noastre s-au despărţit: Noni a luat-o spre Hala Traian, Dick spre Calomfirescu, eu spre Mântuleasa.

Când am ajuns acasă, slujba se terminase şi poarta mare era deschisă. M-am mai uitat o dată înapoi, m-am închinat şi am intrat în curte. Viaţa mea în clandestinitate începuse.

21 septembrie–23 octombrie 1958

A doua zi la şcoală, în uniformă şi cu servieta plină de manuale şi caiete, cu lecţiile făcute, aşezat fiecare la locul lui în bancă, am intrat în rutina vieţii de zi cu zi. În pauza mare nu ne-am adunat ciorchine în jurul şefului, dar nici nu ne-am evitat. M-am dus să-l caut pe Cyrus, nu ne văzuserăm de vineri. Când am deschis uşa clasei a XI-a B, am dat nas în nas cu Dinu. Ne-am salutat, am dat mâna, am schimbat două vorbe şi m-am uitat după prietenul meu din clasa întâi primară. Era în banca lui şi îşi mânca sandviciul. M-a întrebat curios:

— Îl cunoşti pe Dinu?

— De la olimpiadă.

— A sunat Florentina, nu ştia pe unde eşti.

— O aştept astăzi la două, când iese de la şcoală.

Lunea terminam amândoi la unu şi, ca de obicei, ne dăduserăm întâlnire în faţa liceului ca să mergem acasă împreună. N-am stat mult cu Cyrus. Aveam oră cu diriginta şi voiam să mai repet o dată lecţia la chimie. Am fost inspirat. Doamna Nicolau a deschis catalogul, l-a răsfoit şi mi-a strigat numele. Am luat zece.

— Te-ai hotărât ce vrei să studiezi mai departe?

Încă ezitam între engleză şi chimie, eram bun la amândouă, dar parcă literatura mă atrăgea mai mult decât ingineria. Numai doi dintre noi ştiau deja ce vor studia: Sandu Tudo-rică – limba şi literatura română – și Bebe Milcoveanu – chimia.

După ore, în drum spre casă, am aranjat cu Cyrus să vină pe la cinci cu Şerban şi Dandu să bătem puţin mingea în curtea bisericii. Lunea nu era slujbă. La două eram în faţa liceului de fete „George Coşbuc“ de pe Calea Moşilor. La început Florentina s-a bucurat când m-a zărit, nici o altă fată nu era aşteptată, apoi s-a îmbufnat. Nu m-a lăsat s-o ţin de mână nici când ne-am îndepărtat de liceu. Când am ajuns pe Mântuleasa s-a mai îmbunat:

— N-ai dat nici un semn de viaţă de trei zile. Ţi-am scris două bileţele, n-ai răspuns! Eşti un nesuferit!

În dreptul bisericii am întrebat-o:

— Nu vrei să-i dai „bună ziua“ coanei preotese?

S-a uitat în ochii mei şi fără un cuvânt m-a luat de mână şi am intrat în curtea bisericii. Speram că maică-mea are treabă în bucătărie. Da’ de unde! Era în sufragerie. I s-a luminat faţa când a văzut-o pe Florentina. Am stat puţin de vorbă, pe urmă am condus-o acasă.

Seara am făcut bilanţul. Eram mulţumit cu prima mea zi de „luptător anticomunist“. Nu-mi neglijasem nici şcoala, nici prietenii. Pe de altă parte, nimeni nu-şi dăduse seama că în viaţa mea avusese loc o schimbare radicală, că o hotărâre luată sub constrângerea împrejurărilor pusese capăt adolescenţei mele. Cel mai mult mă uimea faptul că mama nu observase cât de preocupat, cât de încordat sunt, ea, căreia nu-i scăpa nimic! Ascundeam totul atât de bine? Am avut un moment de slăbiciune odată, când Florentina, la ea în curte, mi-a prins capul în mâini, m-a privit îndelung şi m-a întrebat:

— Ce-i cu tine?

O iubeam prea mult ca s-o fac părtaşă la secretul meu. Oricine ştia de noi, de organizaţie era în mare pericol. Mă hotărâsem chiar în timp ce Ică citea statutul să nu le spun prietenilor, cu atât mai puţin ei. Riscul era imens.

Marţi la şcoală le-am spus lui Noni şi celorlalţi că nu pot veni la şedinţă. N-am fost singurul. Ba mai mult, Dick i-a comunicat şefului că vrea să se retragă din organizaţie. Avea motive serioase: locuia într-o cameră cu părinţii, dimineaţa pleca odată cu tatăl lui, seara trebuia să fie acasă devreme. Nu putea să multiplice manifeste şi cu atât mai puţin să participe la răspândirea lor.

— Da, a replicat Ică, dar tu poţi să traduci din *Mein Kampf*!

Eu îmi respectam cu stricteţe programul şi obiceiurile ca să nu trezesc bănuiala mamei. Ea era cerberul familiei, de ea

trebuia să mă păzesc. Dick avea dreptate, nu era uşor să scapi de ochii părinţilor!

Lunea următoare, la şcoală, Ică mi-a dat întâlnire în pauza mare, la locul nostru. Era singur. Mi-a spus că la şedinţa de sâmbătă citiseră şi corectaseră ciorna manifestului pregătită de Dan şi hotărâseră să răspândească manifestele prin şcoală.

— E periculos, Ică!

— Nu, nu e! M-am gândit la toate: Puiu Costel, care nu e de la noi din şcoală, va multiplica manifestele. Începe astăzi la mine. Le vom răspândi pe 1 octombrie între 6.30 şi 6.45. Am verificat deja în dimineaţa asta împreună cu Dinu. N-am avut nici o greutate să intrăm în liceu. Când portarul n-a fost atent ne-am strecurat pe lângă ghereta lui.

— Da, dar arătăm că suntem elevi aici! Ne dăm singuri de gol!

— Vom purta mănuşi chirurgicale!

— Şi dacă ne vede cineva?

— Nu era nimeni în şcoală, cine să ne vadă!? Ne întâlnim la şase în parcul din spatele Palatului Republicii să formăm echipele de acţiune. Stai mâine după-masa acasă. Puiu Costel o să vină să continue multiplicarea manifestelor.

— Unde? În cameră cu tata şi cu mine? Nu se poate!

Nici nu-l cunoşteam bine. Ne întâlniserăm în stradă când plecam de la Dan.

A doua zi în parc, Dinu şi cu mine am făcut tot ce ne-a stat în putinţă să-l convingem pe Ică, care spera prin această acţiune să câştige simpatizanţi printre colegi, dacă nu chiar noi membri, că una era să punem manifeste în oraş şi alta în liceul unde învăţam, că aveam nevoie de timp, de experienţă pentru a duce la bun sfârşit un asemenea plan.

— Vă faceţi prea multe gânduri. Spuneţi mai bine că vă e frică!

Dinu nu a rezistat la provocarea lui:

— A! Dacă pui problema aşa, ca să-ţi arăt că nu sunt laş, o să merg cu tine, dar părerea nu mi-o schimb! Facem o mare greşeală!

— Ştiam că mă pot baza pe tine! i-a spus Ică mulţumit, de parcă nu i-ar fi auzit critica. Şi tu, Alexandru? Tot ţi-e frică? Îţi cumpăr o sticlă de rom!

Mi s-a părut nedrept. Intrasem în organizaţie să-mi apăr drepturile, nu să-mi arăt curajul, să risc prosteşte! I-am spus că nu mă pot hazarda la ceva în a cărui reuşită nu cred.

— Deci nu iei parte?!

— Nu! Ne vom deconspira. E un act sinucigaş.

N-am mai aşteptat răspunsul lui şi am plecat fără să îmi iau rămas-bun. Pe drum mi-a părut rău că nu continuasem discuţia,

că nu îi cerusem să răspundă la obiecţiile noastre. Mi-am adus aminte că statutul prevedea că toate deciziile importante se iau prin vot general. Nici unul dintre noi nu se gândise la vot, deşi aproape toţi eram împotriva acestei acţiuni, dar ce pretenţie poţi avea de la o generaţie crescută în dictatură? Noi simulam democraţia. La şedinţele UTM pe şcoală, în sala de festivităţi, când votam, stăteam cu braţul drept ridicat la toate întrebările: „Cine e pentru?“, „Cine e contra?“, „Cine se abţine?“ şi întotdeauna hotărârea era luată în unanimitate! Renunţaseră de mult să mai numere voturile!

Încercam să mă gândesc la tot ce se întâmplase cât puteam de obiectiv, dar nu reuşeam. Mă urmărea fraza lui Ică: „Îţi cumpăr o sticlă de rom!“ Încercările de a mă concentra la altceva, la statuia lui C.A. Rosetti, la pomii de pe bulevardul Republicii, la Biserica Armenească eşuau lamentabil. În loc să mă calmez, mă ambalam tot mai mult. La urmă am hotărât: nu mai voiam să am de-a face cu organizaţia!

A doua zi la şcoală, i-am întâlnit pe câţiva dintre băieţi în curtea liceului. Erau agitaţi. Până şi Noni, calmul în persoană, era roşu la faţă. Mi-a spus încet:

— Ică a fost văzut de doi elevi dintr-a X-a!

Venisem hotărât să le spun hotărârea mea, să scap de povara ei, dar vestea m-a tulburat peste măsură: nu mă gândeam decât la Ică, la noi. Îngrijorat, l-am întrebat pe Noni ce se întâmplase.

— După plecarea ta, am format două grupe de acţiune: Ică, Piţi şi cu mine la etajul I, Dinu, Vali şi Gelu la doi. Azi-dimineaţă, la 6.30, ne-am întâlnit la parter. Ică avea un teanc de manifeste şi câteva perechi de mănuşi chirurgicale. Piţi şi cu mine eram la capetele culoarului, el la mijloc. Deodată l-am văzut fugind şi urcând scările. Doi elevi se uitau după el. Atât ştiu. Am coborât iute la parter. Să spună Dinu mai departe.

— Apucasem să pun manifeste în câteva clase şi eram în dreptul toaletei, când a apărut Ică în fugă. Mi-a spus că l-au văzut doi elevi. Am pus restul de manifeste în toaletă.

Ne-am dus la clasele noastre. La scurt timp după noi a venit şeful. Din doi paşi a fost la locul lui. Ne-am dus la el. Şi-a scos cravata de la gât şi mi-a dat-o s-o pun bine. A luat din buzunar mănuşile chirurgicale şi i le-a dat lui Noni. L-am sfătuit să plece acasă, dar nu a vrut. Şi-a ciufulit puţin părul ţepos, ceea ce nu i-a schimbat cine ştie ce înfăţişarea, şi sigur pe el ne-a spus:

— Nu mă poate recunoaşte nimeni! Ştiu ce-am de făcut!

Bebe Milcoveanu, colegul lui de bancă, se uita la noi curios, intrigat de scena la care asista fără să vrea. Aveam atâta încredere în spiritul nostru de solidaritate, în colegi, încât ni se

părea firesc să ne ajute în situaţia în care ne aflam. Nu ne-a trecut nici un moment prin cap că unul dintre ei ar fi putut să ne trădeze. Eram prieteni!

Profesorul de fizică întârzia. Gândul ne era numai la acţiunea ratată, la urmările ei. Se duseseră cei doi elevi la director? Îi dăduseră manifestele găsite? Într-un târziu, a apărut şi profesorul, cu catalogul la subraţ. A făcut prezenţa. Nu lipsea nimeni. A început să predea lecţia nouă. Cineva a bătut la uşă. Am tresărit şi Noni, şi eu. Directorul, profesorul Marcel Zuckmann-Zamfirescu şi doi elevi au intrat în clasă, toţi cu figuri grave, de înmormântare. Directorul s-a scuzat pentru întrerupere. Zuckmann, profesor de română şi secretarul organizaţiei de partid, le-a spus elevilor care-l însoţeau:

— Uitaţi-vă bine! Îl recunoaşteţi pe elevul care a ieşit din clasa voastră?

Cei doi n-au ezitat aproape deloc. Au arătat spre Ică.

— Olteanu, vii cu noi la cancelarie. Ia-ţi geanta! a spus Zuckmann.

Era un fel de-a spune „la cancelarie“. În realitate erai dus la director, nu pe uşa elegantă, sculptată şi lăcuită de pe hol, rezervată pentru părinţi, ci pe cea din secretariat, sub privirile iscoditoare ale secretarelor. Circulau tot felul de poveşti pe seama biroului domnului director Iordache, profesor de istorie. Cei care îi trecuseră pragul erau zgârciţi la vorbă. Intrau păcătoşi şi ieşeau aspiranţi la sfinţenie. Singurul lucru care răsuflase fusese faptul că uşile erau capitonate în interior.

Ică a părăsit clasa escortat: în faţă profesorii, în spate cei doi utemişti eroi. Îmi venea greu să cred ce i se punea în cârcă directorului. Nu ţipa la noi, nu ne ameninţa. Sobrietatea lui ne impunea. Zuckmann, în schimb, era de alt soi. De când se însurase cu fiica sau nepoata lui Duiliu Zamfirescu şi îşi adăugase la numele de familie pe cel al scriitorului, nu pierdea nici o ocazie să ne spună: „Noi, moldovenii!“ În clasa a X-a, la o şedinţă UTM, ne-a criticat pentru nu mai ştiu ce faptă gravă a unuia dintre noi: „Pe cartea de vizită a clasei a X-a C stă… un scuipat!“

Au urmat trei ore de aşteptare. O veşnicie! În fiecare pauză încercam să aflăm ceva, o informaţie cât de mică despre şef. În zadar! Când un coleg mă întreba ce a făcut Ică, răspundeam repede: „De unde să ştiu?“

Cel mai norocos a fost Piţi. La matematică, domnul profesor Crişan l-a trimis să aducă o bucată de cretă de la cancelarie. După oră Piţi ne-a spus ce aflase de la elevul de serviciu: Ică e în biroul directorului. Era o veste bună? N-aveam nici cea mai mică idee!

Abia începuse ora de engleză când s-a auzit o bătaie în uşă. Am înlemnit toţi. Era şeful! A întrebat-o politicos pe doamna Rappaport dacă poate să intre. Profesoara i-a făcut semn să meargă la locul lui. Era o reacţie neobişnuită din partea unui profesor. Când întârziam, ne ţineau o predică sau ne pedepseau. Când s-a terminat ora, eram toată clasa în jurul lui.

— M-au ţinut ore întregi de pomană acolo!

N-am putut scoate mai mult de la el. La sfârşitul săptămânii, în drum spre casă, Noni mi-a spus ce aflase: Ică negase totul. Intrase în clasă să caute cretă, văzuse o hârtie pe catedră şi când îşi dăduse seama că e un manifest se speriase şi fugise.

— L-au crezut? am întrebat mirat.

— De ce nu? Sunt profesori, nu miliţieni!

În următoarele zece zile ne-am văzut de şcoală. Începeau în curând tezele şi îmi propusesem să iau din nou diplomă de merit. M-am pus cu burta pe carte. Cel mai surprinzător era faptul că nimeni nu vorbea despre manifestele din şcoală. Mă întâlneam cu Cyrus, Şerban şi Dandu, jucam fotbal, aruncam cu greutatea, dar nici unul nu făcea nici cea mai mică aluzie. Profesorii îşi vedeau de predat şi nu părăseau domeniul sigur al materiei lor. Nu ne mai dădeau pilde, sfaturi, parcă nici nu existam. Credeam sau speram că, după tot ce se întâmplase Ică nu avea să mai organizeze nici o altă acţiune. Ca măsură de precauţie nu ne mai duceam la el acasă şi cei care aveau telefon nu-l mai sunau. Într-o pauză însă Piţi ne-a abordat:

— Gata, ajunge cu trândăveala, trecem la acţiune!

Am crezut că era o „piţicată“ de-a lui, dar a doua zi Ică ne-a dat textul unui nou manifest:

— Nu putem lăsa un eveniment atât de important să treacă neobservat. Se împlinesc doi ani de la Revoluţia poporului şi tineretului maghiar. I-au spulberat pe comunişti, au deschis o nouă eră. Ştiţi câţi tineri au fost omorâţi de bestiile bolşevice? Cei care n-au fost călcaţi de tancurile ruseşti au fost duşi în Rusia şi împuşcaţi. Au murit şi pentru noi. Toţi vor multiplica manifeste, Puiu Costel, Dan şi cu mine le vom răspândi în oraş pe 23 octombrie.

Ce tânăr avea inima să spună nu? Noi n-am putut. Noni şi cu mine am pus textul de copiat la mijloc între noi, ne-am împărţit foile de hârtie pregătite de Ică, am scos cărţile din geantă şi le-am întins pe bancă, pavăză.

Multiplicatul nu era floare la ureche. Cum am constatat la primul manifest, nu era deloc simplu să găseşti un loc unde să poţi scrie în siguranţă. Nici acasă şi nici la şcoală. Trebuia să te ascunzi de toţi, de părinţi, fraţi şi surori, de colegi şi de profesori. Nici copiatul textului nu era o joacă. Foloseam majuscule de la primul până la ultimul cuvânt. Aici era

problema: ne împărţeam atenţia la prea multe lucruri şi randamentul era jalnic. Aveam nevoie de trei, patru zile pentru un singur exemplar! La ce să te concentrezi în primul rând? La profesori? Erau cu ochii pe noi aproape în permanenţă. La majuscule? Eram atenţi să nu ne scape una tipică pentru scrisul nostru. Pe mine mă teroriza R-ul. Mai era o problemă: eu nu aveam calmul şi stăpânirea lui Noni. Noroc că îmi dăduse o lecţie în clasa a X-a. Îl admiram cu cât sânge rece copia la teze şi extemporale. Înaintea ultimei lucrări la rusă, mă luase în tărbacă:

— Ca mâine terminăm şcoala şi tu n-ai copiat niciodată!

Cedasem de gura lui.

Experienţa căpătată îmi folosea acum, mai ales că îmi făceam datoria. În prima săptămână nu am reuşit să scriem decât un manifest fiecare: n-a fost deloc uşor să scriem în linie dreaptă şi să pastrăm spaţiul între rânduri.

— Nu cred că e bine să scriem „Români!“, am fost eu de părere. E o chemare la luptă, lumea se sperie.

— Am putea scrie „Schimb de locuinţă“, toţi vor să se mute într-un apartament mai mare, mai central.

Ideea lui Noni mi-a plăcut, era practică. Dinu a adoptat-o şi el.

Se apropia ziua de 23 octombrie, şi nu aveam decât trei, patru exemplare fiecare. Ică ne-a cerut să facem tot posibilul. S-a renunţat la scrisul cu majuscule ca să meargă treaba mai repede. Când ne-am dus să i le dăm şefului, Dan şi Puiu Costel erau acolo şi scriau de zor. În total se făcuseră în jur de treizeci de manifeste.

A doua zi la şcoală Ică era tras la faţă, obosit. Îi pierise elanul de la început, nu mai avea forţa să ne mobilizeze. Îl înţelegeam. Chiar şi un entuziast ca el avea nevoie de o izbândă, de un rezultat. Începuse să vadă prăpastia între ce ne propuneam şi ce puteam face. Riscaserăm imens scriind manifeste în ore, dar ce ecou puteau ele să aibă la un milion şi două sute de mii de bucureşteni?

Dan ne-a dat toate informaţiile despre acţiunea de răspândire: hotărâseră să meargă întâi în Parcul Libertăţii, cum îi schimbaseră comuniştii numele. Părinţii îi spuneau în continuare Parcul Carol. Aici ar fi trebuit să pună manifestele, în pomi, în locul frunzelor căzute.

Manifestul comemora prima revoluţie care dărâmase comunismul, în schimb traseul ales – Parcul Libertăţii, 11 Iunie, Palatul Justiţiei, Parcul Cişmigiu, Palatul Republicii, Ateneul Român, Cinematograful „Patria“, Piaţa C.A. Rosetti – simboliza ţelurile Frontului Eliberării Naţionale, lupta noastră pentru un regim democratic, pentru drepturi, pentru respect

faţă de om şi de proprietatea privată, pentru adevăr şi cultură, pentru regenerarea naţională. Era refuzul proletcultismului promovat de nişte analfabeţi puşi la cârma ţării de ruşi, era refuzul minciunii şi al impostorii.

S-au despărţit la Hala Traian la miezul nopţii.

A fost ultima acţiune. Nu ne-am mai întâlnit, nu am mai vorbit despre organizaţie, dar nici n-am renegat-o. Ne propuseserăm scopuri mari, nobile, cum era scris în statut, trăiserăm o lună de zile la cea mai înaltă tensiune, dăduserăm vieţii un sens şi o direcţie, deveniserăm prieteni. Nu secretul ne lega, ci frumuseţea idealurilor. Ne dăduserăm seama de limitele noastre. Dar cine năzuieşte atât de departe nu mai poate trăi fără aspiraţii.

Am fost arestaţi pe 14 mai 1959, cu două săptămâni înaintea examenului de maturitate.

CELULA DE MINORI

Penitenciarul Jilava, octombrie–noiembrie 1959

Cine îşi închipuie că în închisoare nu se întâmplă nimic, că doar îţi execuţi pedeapsa, aşa cum am sperat noi după o sută de zile de anchetă în beciurile Securităţii de la Uranus, de la arestarea de pe 14 mai până la procesul de pe 21 august 1959, se înşală. Am constatat repede, pe pielea noastră, că a fost mai mult dorinţa deşartă de a scăpa de tensiunea imensă la care fuseserăm supuşi zi şi noapte pe perioada anchetei, tensiune alimentată nu numai de ameninţările, bătăile şi tortura prin care ne smulseseră iscălitura pe declaraţii ce nu erau ale noastre, dar şi de responsabilitatea uriaşă resimţită de a nu face rău nimănui, de a nu avea pe nimeni pe conştiinţă.

Din primul moment, după ce am fost adus la sediul Miliţiei Capitalei în Pobeda neagră, mi-a fost clar că bătaia, parte integrantă a interogatoriului, era doar preludiul. Lăsau întâi să vorbească pumnii, şuturile, izbiturile de pereţi. Erau tot atâtea lovituri date demnităţii. Deveneai o fiară încolţită, lipsită de apărare, te cuprindea frica, renunţai la luptă. Slăbit, erai o pradă uşoară pentru următoarea treaptă: îţi impuneau vorbele lor. Declaraţiile erau compuse şi scrise de grămăticii lor sub coordonarea unui şef, singura noastră contribuţie era semnătura.

După atâta zbucium, simţeam nevoia de linişte. Voiam să mă pregătesc pentru cei 15 ani de muncă silnică, cât a cerut procurorul la proces. Altă dorinţă iluzorie! Nu am avut parte de linişte la Jilava, închisoare de tranzit, la numai câţiva kilometri de Bucureşti, unde ne-a dus duba Securităţii pe 27 august 1959. Ne-au ţinut într-o hrubă întunecoasă până ne-am predat hainele civile. Noaptea, după ora zece, numai în cămaşă, chiloţi şi pantofi fără şireturi, am pornit spre poarta mare de la celălalt capăt al curţii. Într-o mână ţineam câteva efecte personale. O uşă în poarta mare se deschidea şi unul dintre noi era zvârlit înăuntru.

Când am aterizat acolo, parcă m-am întors în timp: acum eram în timpul troglodiţilor, acum în Epoca de Piatră, acum în Evul Mediu, pierdut prin gangurile subterane ale unei fortăreţe. Tremuram ca varga. Vara nu se terminase, dar aerul aici era rece ca într-un cavou. Te lua frigul numai când îi vedeai pe oamenii cavernelor, pe noii „dascăli“ în ale închisorii, cu şubele pe ei şi bâtele în mână. Am scăpat cu bine. N-am plătit nici un preţ pentru lecţia de iniţiere.

Ne-am oprit în faţa camerei 18. Incorigibil, speram că voi scăpa curând de necazuri, dar când sergentul a deschis uşa, în

loc să fac un pas înainte am dat înapoi îngrozit. De pe toate paturile suprapuse pe trei niveluri ce ajungeau până aproape de tavan atârnau zdrenţe şi printre ele zeci de perechi de ochi mă priveau, unii curioşi, alţii somnoroşi, unii prietenoşi, alţii furioşi. Înainte să mă dezmeticesc, o cizmă bine plasată m-a proiectat în mijlocul încăperii. Mi-am dat seama atunci că nu erau zdrenţe, ci picioarele oamenilor care purtau indispensabili lungi şi stăteau pe marginea paturilor. Mai târziu aveam să aflu că mulţi dintre ei aparţineau unei anume categorii de „clienţi“ ai Securităţii, care aşteptau cu valiza pregătită, izmene şi flanele goase, de iarnă, să fie ridicaţi noaptea ori de câte ori Partidul voia să bage groaza în români. Erau „pionierii“ de la Canal, foşti politicieni, demnitari, intelectuali, militari.

Ne-am primit locul de dormit în ordinea venirii: în primul rând de paturi din stânga, la al treilea nivel. Dormeam cu alţi doi deţinuţi, dintre care cel din mijloc era imobilizat la pat. Atunci l-am cunoscut şi pe „Dumnezeu“: stătea turceşte, tot la al treilea nivel, şi din cerurile lui ne binecuvânta.

Dar camera 18 a însemnat, mai presus de orice, revederea cu ceilalţi colegi. M-am bucurat să-l reîntâlnesc pe Paul Bunescu, l-am cunoscut pe Bebe Spătaru, ne-am făcut toţi griji pentru Ică, Dick, Piţi şi Valentin Bogoiu, care lipseau la apel. În forfota de pe culoarele înguste dintre şirurile de paturi prin care abia îţi croiai drum nu erai nici un moment singur! A durat câteva zile până am reuşit să vorbesc în şoaptă cu Noni, între patru ochi.

— Am citit în dosarul nostru că nu ai recunoscut participarea ta la organizaţie! mi-a zis cu glas scăzut.

— Nu ţi-au spus că au găsit statutul şi caietul lui Ică cu lista membrilor şi plata cotizaţiilor?

— Ba da, dar n-am crezut. Aşa spun ei întotdeauna!

— Te-au bătut?

— Da, şi încă cum! mi-a răspuns Noni arătându-mi dinţii sparţi.

Eu îi crezusem, prea ştiau multe amănunte. Parcă ghicindu-mi gândul, Noni a continuat:

— Mai aveam un motiv pentru care eram gata să neg până la capăt: speram să-i scap pe Paul şi pe Bebe! Când m-au confruntat cu Ică, a trebuit să recunosc!

Nu ştiam pentru ce să-l admir mai curând: pentru curaj, pentru puterea de sacrificiu? N-am stat mult împreună. Peste două săptămâni ne-au luat pe Dan, Paul, Gelu şi pe mine şi ne-au mutat într-o celulă mai mare, cu numai două paturi suprapuse, camera 25.

Urmăream cu mare atenţie cum ne organizau viaţa în Jilava, orice detaliu era important. În felul acesta puteam şti cum

gândeau, puteam anticipa şi ne puteam plănui existenţa. Părerea unanimă era că ne mutau dintr-o cameră în alta în funcţie de anii primiţi. În camera 25 eram cei cu pedepse mici: Dan 18, Gelu 16, eu 15, Paul 6.

*

În Jilava trăiam de aproape două luni după zicala „N-aduce anul, ce-aduce ceasul“: într-o permanentă stare de alertă, încercând cu toate simţurile să anticipăm pericolul. Cel mai mic eşec se materializa într-o înjurătură, lovitură sau carceră. Eram în plină fază de iniţiere, atât de sugestiv exprimată de „înţelepciunea“ gardienilor: „Gura face, curu’ trage!“

Încălcarea interdicţiilor de tot felul – nu aveam voie să scriem şi să citim, să avem un petic de hârtie, un vârf de creion, ce să mai spunem de ziare sau cărţi – era în acelaşi timp o sursă de pericol, dar şi o provocare, la care răspundeam cu multă fantezie, folosind ce aveam la îndemână. Din bucata de săpun făceam tăbliţă de scris. O umezeam pe o parte şi o netezeam. Dintr-un pai de la mătură făceam creion şi la nevoie ac de cusut. Provocarea ne ţinea în viaţă.

Tocmai ne pregăteam săpunurile – Paul, Dan şi cu mine voiam să scriem cuvintele noi învăţate în franceză, „*âge tendre*“, „*âge bête*“, „*âge ingrat*“ –, când cineva a şoptit: „Un mesaj“ şi şi-a dus degetul la buze. Consemnul a făcut repede înconjurul camerei. Am rămas nemişcaţi, fiecare unde eram, de teamă să nu facem zgomot.

Ne-am uitat împrejur, fără să reuşim să vedem mare lucru, fiindcă paturile suprapuse şi deţinuţii în picioare ne blocau câmpul vizual. Doi, trei dintre noi se postaseră în dreptul uşii, în aşa fel încât, dacă gardianul ar fi deschis vizeta, n-ar fi putut vedea nimic. Atunci ne-am aventurat spre celălalt capăt al încăperii, unde, în colţul din stânga, am văzut un deţinut în genunchi, cu urechea la cana de metal pe care o ţinea lipită de zid.

După un timp, cineva a rupt tăcerea: „Mihalache a fost adus în Jilava“. Dintr-odată camera s-a animat. Vestea era repetată ca la telefonul fără fir, de unii mai tare, de alţii în şoaptă, dar cu emoţie, cu respect. Până şi de grevist. De 18 zile refuza să mănânce cerând rejudecarea procesului şi de 18 zile îl alimentau artificial, cu furtunul. Un bătrân de lângă noi, cu vocea tremurândă, ne-a întrebat:

— Aţi învăţat la şcoală cine a fost Mihalache? Un mare om politic, a continuat, fără să aştepte răspunsul nostru.

Sigur că învăţaserăm despre partidele istorice, interzise pentru că au trădat şi pentru că erau corupte, dar una ni se spunea la şcoală şi alta ne povesteau părinţii, iar acum oamenii din celulă: „O mână de golani, comuniştii ăştia!“, „Cine şi-ar fi

închipuit că vor ajunge la putere?“, „Nişte puturoşi, nişte sărăntoci!“, „I-au impus ruşii, Armata Roşie!“, „Să-l aducă pe sărmanul bătrân, la vârsta lui, la o nouă anchetă!“, „N-au inimă, comuniştii ăştia!“

Emoţia tuturor era atât de mare, de parcă Ion Mihalache în persoană ar fi fost în mijlocul nostru. Respectul arătat de aproape toţi cei din celulă, la simpla rostire a numelui său, ne-a impresionat. Am înţeles şi noi importanţa momentului. Se scria o pagină de istorie şi eram martori.

Pe noi ne interesa însă şi partea tehnică a mesajului. Ne-am dus la bătrânul care ne vorbise mai înainte şi l-am rugat să ne lămurească.

— E un tânăr care a făcut armata la transmisiuni. Acolo a învăţat alfabetul Morse. Vedeţi, tot ce învăţaţi vă foloseşte într-o bună zi.

Nu l-am întrebat, dar simţeam că e profesor sau învăţător. Rostea fiecare cuvânt clar, schimba ritmul vorbirii, accentua esenţialul, „Mihalache – mare – om – politic“, ne magnetiza cu privirea ca profesorul nostru de română, domnul Boroianu.

În vremea asta toţi încercau să dea o explicaţie plauzibilă evenimentului. Nu aduci un deţinut de la închisoarea din Sighet, unde erau ţinuţi cei ce au condus ţara înaintea comuniştilor, pentru o nimica toată. Dinu, Paul şi Dan s-au alăturat grupului nostru în jurul senatorului Zăgan, care îşi expunea teoria: comuniştii, în nici 12 ani la putere, distruseseră ţara, plăteau bir la ruşi, nu mai aveau bani, erau izolaţi şi aveau nevoie de sfaturile şi, în primul rând, de relaţiile lui Mihalache cu politicienii din lumea liberă. Aşteptam un moment prielnic să-l abordez pe profesor. Voiam să ştiu de ce îl socoteşte pe Mihalache mare om politic. Credem că l-am făcut fericit punându-i întrebarea.

— De ce? a repetat plin de indignare. Sigur, la şcoală v-au împuiat capul cu minciunile lor despre partidele istorice şi v-au obligat să învăţaţi istoria lui Roller, în loc să vă spună esenţialul. Ion Mihalache avea o viziune despre România şi ţărănimea română şi, pentru realizarea ei, a fondat un partid. A luptat pentru ideile lui. Voi de ce aţi ajuns aici?

— Am făcut o organizaţie.

— Vedeţi, asta-i dovada că nu-i democraţie în comunism. O să înţelegeţi aceste lucruri cu timpul.

Pe culoar s-au auzit paşi. Am tăcut toţi. Uşa s-a dat de perete şi doi gardieni au intrat în cameră.

— Iar stăteaţi de vorbă? Cei ce-şi *aude* numele, îşi *ia* efectele şi *iese* pe culoar.

S-a uitat la listă şi ne-a strigat pe mine, pe Paul şi pe Gelu. N-am avut timp să ne luăm rămas-bun. Îmi tremurau mâinile şi

nu reuşeam să-mi adun puţinele lucruri pe care le aveam. Ba îmi cădea pasta, ba săpunul.

— Grăbeşte-te, bă, că ne-apucă noaptea!

Am ieşit repede pe culoarul întunecos. Ne-au verificat încă o dată: numele, prenumele, data şi locul naşterii, prenumele tatălui şi al mamei.

— Alinierea! Mişcă, bă! Drepţi! Marş!

Mergeam în şir indian, un gardian în faţa lui Paul, celălalt în spatele meu. Bănuiam că ne mută în altă celulă, dar nu puteam şti, cum n-am ştiut nici atunci când ne-au luat din camera 18. A noastră era celula cu cea mai mare fluctuaţie: în fiecare zi, câţiva dintre noi erau scoşi şi duşi în alte celule, mai mari, dar tot cu o singură fereastră. Noaptea, aduceau noi deţinuţi în izmene şi cămăşi şi iarăşi dormeam câte doi, trei într-un pat. N-avea rost să întrebăm unde ne duc, tot nu ne-ar fi spus, aşa că mergeam unul în spatele celuilalt, făcându-ne tot felul de gânduri.

M-am neliniştit când, la capătul unui culoar, am văzut o uşă deschisă care dădea în curtea închisorii. Oare ne duceau înapoi la anchetă? În curte am luat-o la stânga şi după un timp am ajuns la o anexă. La uşă, sergentul ne-a predat altui gardian. Era ca la Uranus, un culoar, pe o parte ferestre mici, pe cealaltă uşile celulelor. Vreo cinci sau şase. Cred că ne-au băgat în celula numărul 2, mică, boltită, fără geam, cu paturi suprapuse pe două niveluri de o parte şi de alta şi unul singur în capăt. Nu puteai sta în picioare decât în mijlocul încăperii, aşa de joasă era. Lângă uşă, pe pământul jilav, tineta şi un hârdău mic cu apă, closetul nostru.

Stăteam ca paralizaţi pe culoarul îngust dintre paturi, tot în şir indian şi cu lucrurile în braţe. Înainte să închidă uşa, gardianul ne-a spus să nu cumva să îndrăznim să ne culcăm. Mi-am pus lucrurile pe patul din stânga sus, Paul, pe cel din dreapta. Am dat o mare atenţie aranjării lucrurilor deşi nu aveam multe, dar încercam să ne găsim de lucru, să mai scăpăm de frică. După o vreme, ne-am aşezat pe paturile de jos, neliniştiţi fiindcă nu aveam habar ce se va întâmpla cu noi.

— Nu cred că ne vor duce înapoi la Uranus, a zis Paul.

— Ancheta s-a terminat, procesul a avut loc, nu văd ce motiv ar avea. Dar…

Am auzit paşi pe culoar şi am tăcut. Ne-am sculat repede în picioare. Uşa s-a deschis dând la iveală un tânăr ca noi, aşteptând cu lucrurile împăturite în braţe. Gardianul i-a spus să intre şi a închis uşa. A rămas surprins la vederea noastră, cum avea să ne spună mai târziu, dar s-a dezmeticit într-o clipă, s-a uitat în jur şi a întrebat:

— Care pat e liber?

I-am arătat paturile libere. L-a ales pe cel de sub Paul, şi-a pus efectele cu grijă sub pernă, apoi a venit lângă noi. Ne uitam unii la alţii şi tăceam. Nu e uşor să începi o discuţie cu necunoscuţi, mai ales aici, în închisoare. Aveam nevoie să ne obişnuim cu noul mediu şi mai ales, unii cu alţii.

Iar s-au auzit paşi pe culoar. Nou-venitul care se ivise în pragul uşii era mult mai tânăr decât noi şi mai mic de statură decât Gelu. I-am arătat patul din fund. A trecut printre noi fără o vorbă, fără o privire, încruntat, morocănos. Şi-a pus prosopul pe pernă, periuţa şi pasta de dinţi alături şi s-a întins pe pat, cu spatele la noi.

— Hei, n-ai voie să stai în pat, s-a repezit Gelu.

— E copil, copiii trebuie să doarmă, a glumit Paul.

Nou-venitul se făcea că nu ne aude. Prietenul nostru avea dreptate, era un copil. Dacă avea 13-14 ani. Ne era nouă greu, dar lui!… L-am lăsat în pace. Gluma lui Paul a destins atmosfera şi ne-a dezlegat limbile. Am făcut cunoştinţă cu Achim, era din Turnu Severin şi încercase să treacă Dunărea înot. Era neamţ, ca Dick al nostru, coleg de lot.

— Înoţi aşa de bine?

— Am învăţat de mic şi eram şi la un centru sportiv.

Ne uitam la el admirativ, avea spatele drept şi umerii mult mai laţi decât noi.

— Ai rude la Tito?

— Nu. Voiam să ajung la unchiul meu din Germania. Am aflat că e mai uşor prin Iugoslavia. Vă cunoaşteţi toţi de afară?

— Da, suntem din lotul de la Liceul „Matei Basarab“ din Bucureşti. Dintotdeauna am vrut să învăţ germana, am schimbat vorba.

Nu că nu aveam încredere în Achim, dar şocul era încă mare, arestarea, ancheta, procesul, şi încercam să uităm.

— Câţi ani ai? a întrebat Paul.

— Şaptesprezece ani şi şapte luni.

— Eşti mai mic ca noi. Eu împlinesc optsprezece ani în decembrie.

— Şi eu tot în decembrie, a spus Gelu cam trist. Halal aniversare. Tu?

— În noiembrie, am răspuns eu.

M-am simţit asaltat de amintiri şi de regrete din toate părţile. Câte planuri îmi făcusem pentru majorat, ce speranţe că aveam să reuşesc la Engleză, cu toată nota socială. Cel mai greu mi-a fost când m-am gândit la Florentina. O cunoscusem în clasa a X-a şi eram nebun după ea. Îmi plăceau ochii ei mari şi verzi, zâmbetul ei cald şi iubitor, mâna ei mică care încerca zadarnic să mă ţină la distanţă. Mi-era dor de mângâierea ei, de vocea ei, de ochii ei. Simţisem deja cât de dureroasă e pierderea

visurilor, despărţirea de familie, de prieteni, şi luasem hotărârea să nu mai visez şi să nu mă mai gândesc la ei, la facultate, şi în special la ea.

La anchetă, în Uranus, a trebuit să mă gândesc la ea şi la prieteni, să îi am permanent în minte ca să-i protejez de anchetatori. Îmi reformulau declaraţiile, încercând să-i implice pe Cyrus, Şerban şi Florentina. La Jilava reuşisem să-mi găsesc un echilibru, trăind numai clipa, viaţa asta mizerabilă între patru ziduri şi acum, o discuţie banală de adolescenţi m-a răscolit. M-am uitat la ceilalţi, la feţele lor cu colţurile gurii lăsate şi obrajii căzuţi, la privirea tristă. În lumea asta fără oglinzi, încercam să mă văd în ochii lor. Atunci am avut o străfulgerare:

— Suntem toţi minori.

Constatarea mea i-a surprins pe ceilalţi. Cum de nu ne dăduserăm seama mai devreme? Nu faptul că eram deţinuţi ne lega, ci vârsta. Nu împliniserăm încă optsprezece ani. De asta ne-au izolat aici. Celula de minori.

— Poate ne duc la o închisoare de minori, şi-a dat cu părerea Achim.

— Poate pe tine, pe noi nu cred. Pentru o lună, două?

— Ai dreptate. Cu siguranţă au alte planuri cu noi.

Deodată copilul a sărit din pat direct în picioare, cu faţa încordată şi privirea înspăimântată, gesticulând.

— Ce te-a apucat? A dat strechea-n tine? Ne-ai speriat! l-a apostrofat Gelu.

— Lasă-l, e copil. A visat urât, l-a potolit Paul.

Departe de a se linişti, copilul continua să dea din mâini, să-şi mişte repede ochii mari, uşor bulbucaţi, de la noi la uşă. Rareori am văzut o faţă atât de mobilă, de expresivă. Ne uitam la el amuzaţi, dar şi intrigaţi neştiind cum să-l calmăm, când uşa s-a deschis brusc şi sergentul din prag ne-a luat în primire:

— Cine ţi-a dat voie, deţinut, să râzi? Ţi-am spus eu să vorbeşti? În picioare, deţinut, drepţi şi să n-aud nici musca! Întinde *ciarceaful* şi pătura, bă, nesimţitule!

Ne-am sculat iute şi am luat poziţia de drepţi. Tăceam. De fapt nu se adresa unuia anume. Era şi greu, aşa cum stăteam faţă în faţă, aproape nas în nas, şi oricum nici unuia nu-i trecea prin cap să se uite la el. Singur copilul, la celălalt capăt, n-avea încotro, dar şi el îi evita privirea. Nici nu atinseserăm patul, nici eu, nici Paul, dar ne-am făcut că executăm ordinul. Paznicul nostru a inspectat cu privirea paturile, tunul şi hârdăul.

— Aşa să rămâi, deţinut, nemişcat şi să nu te prind că murdăreşti celula!

De rămas, am rămas în picioare, dar ne-am sprijinit de paturi, era mai puţin obositor. Trăgeam cu coada ochiului la vizetă, spre inamicul invizibil. Gardienii aveau obiceiul să se apropie tiptil de uşă, să asculte şi, dacă auzeau voci, să tragă vizorul fără să facă cel mai mic zgomot.

Când Paul şi-a reluat brusc poziţia de drepţi, l-am urmat deşi ştiam că era gluma lui preferată. Ne trecea timpul mai repede. Singurul care nu participa la jocul nostru era copilul. A stat ce-a stat în picioare, dar după câteva minute s-a aşezat pe marginea patului. Gelu ar fi vrut să-l pună la punct, dar nu îndrăznea să vorbească, aşa că a încercat pe muteşte, să-l facă să se scoale în picioare. Nu numai că n-a reuşit, dar ne-a făcut să râdem, pe înfundate, e adevărat. Copilul îl maimuţărea cu repeziciune şi expresivitate, ceea ce îl scotea din minţi pe Gelu.

Noroc că a sosit ora mesei, anunţată de mersul deţinuţilor cu hârdăul de mâncare. Învăţaserăm de Pavlov la şcoală, aici trăiam experimentul lui. La auzul paşilor al căror târşâit iute ni se întipărise în minte, gura ni se umplea de salivă, ochii ne jucau în cap, corpul ni se încorda, urechile ni se ciuleau, deveneam vigilenţi. Nu mai aveam decât un singur gând: castronul cu mâncare. Ne-am aliniat aşteptându-ne porţia. A urmat ritualul dintotdeauna: cum o primeam, ne întorceam şi ne aşezam pe marginea patului. Învârteam lingura în castron, o scoteam plină, o vărsam la loc în căutarea unei bucăţi de morcov, ceapă sau cartof. Fiertura nu avea nici un gust, dar corpul îşi cerea drepturile, aşa că o mâncam, în tăcere. La urmă, Gelu a dat sentinţa:

— E ceva mai consistentă decât în celula mare. Dacă şi seara e la fel, primim peste o mie de calorii astăzi. Ne refacem.

În numai câteva luni, la Uranus şi aici, slăbiserăm mult, eram traşi la faţă, obosiţi, ne gândeam la mâncare – un gând cât se poate de legitim având în vedere zeama chioară pe care o primeam la prânz şi invariabilul arpacaş seara –, preocupaţi de faptul că eram încă în creştere. Ne făceam tot felul de gânduri despre viitor, în special despre viitorul nostru apropiat. Ne-au mutat ca pe nişte saci dintr-o celulă în alta, fără să ne spună ce au de gând cu noi. Ei hotărau, ei tăiau şi spânzurau, noi executam ordinele, ne primeam pedepsele, ne supuneam, eram „deţinuţi“. Lipsiţi de libertate şi de drepturi, în ochii lor nu eram fiinţe omeneşti. În cel mai bun caz, eram duşmani ai poporului şi duşmanii trebuiau lichidaţi.

De ce ne-au adus în chilia asta? Nu părea să fie o celulă de tranzit. Era proaspăt văruită, mirosea încă a nou, cred chiar că fusese pregătită pentru noi. Era atât de mică, încât aveai senzaţia unui contact fizic permanent cu ceilalţi tineri, cu

paturile, cu zidurile şi în special cu tavanul boltit, jos, apăsător. Când ne ridicam în picioare, Achim, Paul şi cu mine aproape că îl atingeam cu creştetul. Numai la uşă, în dreptul tunului şi al hârdăului cu apă, era mai mult spaţiu.

Eram deja de câteva ore aici, dar nici unul dintre noi nu folosise tunul, deşi eu, unul, simţeam de mult timp nevoia să urinez, dar mă ruşinam de ceilalţi. Aşteptam până când nu mă mai puteam ţine, de frică să nu mă inhib, cum mi se întâmplase în celula 18, cu toată rogojina veche şi plină de găuri din dreptul tunului şi al tinetei.

— De ce ne-au adus aici? am întrebat din nou.

— De ce? De ce? s-a enervat Gelu. Suntem încă minori şi vor să ne izoleze de adulţi.

Copilul se sculase în capul oaselor şi se uita atent la Paul.

— Tu ce crezi? i s-a adresat Paul morocănosului de copil.

Acesta a continuat să-l privească, dar de răspuns, tot n-a răspuns. În schimb a sărit deodată din pat în picioare, vădit agitat, uitându-se la uşă. Era ceva ciudat în comportamentul lui.

— Iar te-a apucat? l-a apostrofat Gelu. Stai locului!

Tocmai ne pregăteam pentru o nouă repriză, când am auzit zgomotul inconfundabil al zăvorului tras ca ţipătul de atac, grav şi greu, al unui animal de pradă. Ne-am ridicat iute, izbindu-ne unul de altul. Nici vorbă să mai netezim pătura de pe pat. Uşa s-a deschis larg.

Pe culoar, un ofiţer cu picioarele depărtate şi mâinile la spate. Cozorocul chipiului îi acoperea fruntea. De sub el, doi ochi mici, iscoditori ne sfredeleau pe rând pe fiecare. Din când în când îşi umezea buzele subţiri cu vârful limbii, îşi punea în mişcare maxilarele puternice, dar din gura lui nu ieşea nici un sunet omenesc, nu se auzea decât scrâşnetul dinţilor, care ne înfiora. Nu-mi dau seama cât timp s-a jucat cu nervii noştri, dar mi s-a părut o veşnicie. Cred că nici nu mai respiram. Când uşa s-a închis, am rămas tot în picioare, ca paralizaţi. Parcă şi aerul era mai rece. De ce venise? De ce nu vorbise cu noi? Am fi preferat în locul ameninţării din privire să urle la noi, să ne înjure, eram obişnuiţi cu un asemenea tratament, aşa începea şi se sfârşea ziua noastră la Jilava. Ne-am reaşezat pe paturile de jos.

— Nici vorbă de reeducare, am rupt tăcerea.

— Ce-ţi veni cu reeducarea? m-a întrebat Gelu.

La proces, după ce ne acuzase de crimă de uneltire împotriva ordinii sociale, procurorul vorbise despre necesitatea reeducării.

— Şi de ce ţi-e frică de reeducare?

— Cum de ce mi-e frică? E important cine îţi face reeducarea, cum şi în ce scop. Cine ne face reeducarea aici? Gardianul cu bâta?

Aflasem de la comandor despre Makarenko şi reeducarea copiilor şi a tinerilor delincvenţi. Tot de la el ştiam că din rândul lor erau recrutaţi viitorii angajaţi ai poliţiei secrete sovietice. Nu erau acestea motive serioase să îmi fac griji, chiar dacă nu puteam schimba nimic? Paul şi Achim aveau dreptate că eram la bunul lor plac şi că mai bine ne gândeam ce puteam face să treacă timpul mai repede. Ne ţineau în celula asta strâmtă, fără cărţi, fără aer, fără adulţi. Lipsa de activitate ne obosea. Achim a propus jocul cu capitalele, dar Gelu n-avea chef, era joc de fete.

Ne-a stricat şi nouă plăcerea şi am tăcut. Nu ne era deloc uşor să încropim o discuţie. În celula mare erau o groază de foşti politicieni liberali şi ţărănişti dând vina unii pe alţii pentru soarta lor de acum, de ofiţeri şi subofiţeri care povesteau cum luptaseră pe frontul de est, unii care participaseră la luptele de la Stalingrad, chiar şi un colonel de miliţie, Eremia, care nu făcuse nimic, slujise Partidul cu devotament. Fusese arestat din cauza fratelui lui, generalul Eremia, ministru-adjunct al Apărării, autorul unui roman-fabulă în care îi critica şi ironiza pe colegii comunişti din guvern.

Pe Paul îl preocupa tăcerea ultimului venit, „copilul“, cum îl botezaserăm. La noi, tăcerea era semn că ascultam, că ne gândeam sau că ni s-a interzis să vorbim. Băgasem însă de seamă cât de atent se uita la noi când eram prinşi într-o discuţie de parcă voia să participe. Ceva îl împiedica, dar ce? De fiecare dată când ne-a surprins cu reacţiile lui neaşteptate, cu agitaţia lui, ne-am pomenit cu sergentul peste noi. A vrut să ne avertizeze şi n-a putut. Era probabil mut, poate chiar surdo-mut şi nu putea comunica. Aşa îşi explica Paul de ce e nervos, încruntat, morocănos. Gelu a rămas în continuare sceptic: dacă e surd, cum a auzit zgomotul pe culoar, şi noi nu? În zadar am încercat să-i spunem că poate avea alte simţuri mai dezvoltate, el o ţinea una şi bună:

— E surd, nu poate auzi!

Paul s-a hotărât să-l întrebe, nu din curiozitate, ci din nevoia de a fi aproape de el, de a-l ajuta. S-a aşezat lângă el, l-a bătut uşor pe umăr şi l-a întrebat.

— Eşti mut, surdo-mut?

Prietenul nostru şi-a însoţit cuvintele cu semne şi gesturi timide, nesigure. Copilul dădea din cap, înţelegea. Ne-am spus numele şi, prin semne, l-am întrebat cum îl cheamă. S-a lăsat

pe vine şi cu arătătorul a început să schiţeze litere pe pământul jilav al celulei: P, U…

— Puiu! a strigat Gelu. Îl cheamă Puiu.

Noua noastră ocupaţie, comunicarea nonverbală, ne-a acaparat pe toţi. Curiozitatea noastră era legitimă: de ce a arestat Securitatea un copil? Ce crimă a comis? Ce pedeapsă a primit?

Cu toată stângăcia noastră am reuşit să ne facem înţeleşi. Se uita atent la cel ce vorbea, urmărea mimica, gesturile, buzele. Mult mai greu era să ne răspundă. Îi apreciaserăm bine vârsta, avea într-adevăr 13 ani şi 5 luni. Tot prin semne ne-a spus şi pedeapsa primită: 8 ani.

— Ce-ai făcut să primeşti 8 ani? l-a întrebat Paul.

A durat ceva timp până am reuşit să-i descifrăm răspunsurile. Cel mai greu a fost să pricepem cuvântul „cinema“ sau „film“, şi asta chiar la început. În cele din urmă, exasperat de neputinţa noastră, Puiu a schiţat pe perete un pătrat şi s-a aşezat în faţa lui, privind atent, râzând, plângând, aplaudând.

— Ai mers la cinema, ai văzut un film! a strigat Paul.

Copilul a dat din cap şi a continuat să mimeze. Rula un film sovietic de război. La toate cinematografele se dădeau filme cu glorioasa Armată Roşie, întotdeauna scrisă cu majuscule. Eram sătui de ele, dar altele nu aveam. Ruşii înaintau, nemţii se retrăgeau, se predau, erau înfrânţi.

— Şi de ce ai primit tu 8 ani? l-am întrebat.

Ne-a făcut semn să avem răbdare. Când s-a terminat filmul şi a ieşit în stradă, a desenat semnul pe care îl văzuse în film pe zidul cinematografului. Cum nu pricepeam, s-a apropiat de perete şi cu un deget, a făcut semnul.

— Ai făcut o zvastică! a strigat uimit Achim.

— Şi pentru asta ai primit 8 ani? A fost în joacă! L-a prins un miliţian asupra faptului. Martorul acuzării, ne-a tradus Paul.

— Zvastica, asta-i tot ce l-a atras pe un copil dintr-un film făcut de ruşi. S-a ales praful de toată propaganda lor, am spus mai mult pentru mine.

Puiu doar vedea filmele, noi trebuia să şi auzim frumoasa lor limbă, „Kak krasivîj karandaş“! Aveam lehamite de lăudăroşenia şi de minciunile lor, de marea lor prietenie pe care ne-o scoteau pe nas. La Festivalul Mondial al Tineretului de la Bucureşti, la meciul de box între campionul României şi cel al URSS-ului, când Ciobotaru l-a secerat pe rus cu o lovitură, tot stadionul striga, „Arde-l la prietenie!“

Am fi vrut să continuăm, era de-a dreptul palpitant, dar Puiu s-a dus repede la tinetă. După el, ceilalţi. M-am dus şi eu. Cred că aveam o figură atât de nefericită, încât Paul a luat pătura de

pe pat, încălcând ordinul gardianului, şi mi-a ţinut-o ca paravan. I-am fost recunoscător. Tocmai ne pregăteam să reluăm conversaţia cu copilul, când am auzit paşii iuţi şi târşâiţi ai deţinuţilor cu hârdăul cu mâncare. Nici nu ne dăduserăm seama când a trecut timpul. Era deja ora şase, sau aici primeam arpacaşul mai devreme?

Celula de minori nu avea fereastră, ca la Uranus, aşa că nu ne puteam orienta. Nu eram siguri decât de deşteptare şi de stingere. M-am întrebat de multe ori şi i-am întrebat şi pe ceilalţi deţinuţi de ce voiam să ştim ora cu tot dinadinsul dacă oricum ei ne făceau programul. Cei mai mulţi răspundeau: „E o ocupaţie şi timpul trece mai uşor“.

Paşii iuţi şi târşâiţi s-au oprit în dreptul celulei, zăvorul a fost tras, uşa a fost deschisă şi noi ne-am aliniat să ne primim porţia. De data asta însă parcă se schimbase ceva. Mâncam mai repede, nu mai căutam să ne prelungim masa în încercarea zadarnică de a ne potoli foamea. Ardeam de nerăbdare să ne continuăm discuţia, dar uşa deschisă ne împiedica. Deţinuţii s-au dus mai departe cu hârdăul.

— Nu suntem singuri aici, a şoptit Paul.

Nici unul dintre noi nu îndrăznea să scoată capul pe uşă să vadă în care celulă erau ceilalţi. Ne-am oprit din mâncat şi am stat nemişcaţi încercând să prindem orice sunet. Se auzea ceva, total diferit de zgomotele de până atunci. Un zgomot de fiare, parcă.

— Sunt lanţuri, a şoptit Achim. Au lanţuri la picioare.

Ne-am uitat speriaţi unii la alţii. În celula mare aflaserăm toţi că deţinuţii condamnaţi la moarte sunt ţinuţi în lanţuri. Nu ne venea să credem că suntem pe aceeaşi secţie cu ei. Am tăcut copleşiţi. Ştiam că lumea noastră de acum înainte e celula, cei patru pereţi fără fereastră, fără speranţă, dar perspectiva morţii la doi paşi de noi ne zdrobea.

— Ce faceti, bă, nu mâncaţi? s-a răstit la noi gardianul.

N-am răspuns. Învăţaserăm deja că întrebările gardienilor nu cereau de fapt un răspuns, erau avertismente, ameninţări. La cinci dimineaţa o voce ne trezea: „Ce faceţi, bă, tot n-aţi murit?“, la zece seara ne dădea vestea cea bună, „Stingerea!“, puteam să ne întindem pe pat, să închidem ochii, să dormim, să visăm, să uităm. La prânz şi seara, o altă voce striga: „Potolul!“ Nu cred că venea de la „a potoli foamea“. Ceea ce primeam de mâncare ne amăgea. „Nu ne lasă să murim“, spuneau bătrânii.

Cu ochii în castron, dar cu mintea aiurea am început să mănânc din nou. Îmi era imposibil să mă concentrez la ceva, n-auzeam decât zgomotul de lanţuri, cântecul lor de moarte. Continuam să-l aud şi prin uşa închisă.

— Auziţi lanţurile? am întrebat cuprins de îndoială.

— Nu, a răspuns Paul sec. Mai avem vreo trei ore bune până la stingere şi n-am de gând să-mi pierd timpul vorbind despre lanţuri.

— Care timp? a sărit Gelu. Trei ore din cele 140.160 de ore la cât am fost condamnat?

— Ai calculat câte ore vom sta în închisoare? am întrebat uimit.

— Am ceva mai bun de făcut?

— Sigur, poţi să înveţi o limbă străină.

Am profitat de turnura luată de discuţie şi am propus să învăţăm germana. Aveam un nativ printre noi. Achim însă tot încerca să se eschiveze, ba că nu ştie să predea germana, ba că nu ştie gramatică. Îl provocam cum puteam. Era limba lui maternă, nu voiam să învăţăm gramatică, voiam să vorbim germana.

Paul l-a rugat să spună ceva în germană. Achim s-a gândit, s-a răzgândit şi la urmă a spus:

— *Was kann ich jetzt euch nur sagen?*

— Şi ce-ai spus?

— Ce pot să vă spun?

— Cum, ce poţi să ne spui? Tradu! i-a cerut Gelu arţăgos.

— Asta înseamnă: „Ce pot să vă spun?“

Ora noastră de germană n-a durat nici zece minute. Achim a răsuflat uşurat că scăpase, Gelu era mulţumit că nu trebuia să înveţe, iar Paul se bucura că poate să se ocupe de Puiu care dădea semne de mare plictiseală. S-a aşezat lângă el pe pat, încercând să se facă înţeles.

În celula mare erau o groază de grupuri. Dacă nu te interesau amintirile celor care fuseseră pe front sau discuţiile între foştii politicieni, te puteai alătura celor ce învăţau engleză după Johnny Rotaru sau unui grup care memora psalmii. Nu trebuia decât să asculţi.

Nu îndrăzneam şi nici nu aveam cum să participăm la discuţii. Iniţiativa o avea întotdeauna un profesor, un senator, un general, un doctor, un avocat, oameni cu experienţă. Aici eram între noi, minorii, fără părinţi, fără profesori, fără cărţi şi în faţa noastră, un munte de netrecut: 140.160 de ore, cum a calculat Gelu. Îţi era teamă să te gândeşti la viitor sau să-ţi aminteşti trecutul. Eram prizonieri ai prezentului, fără viitor, fără trecut.

— Ai căzut pe gânduri, mi-a spus Paul aşezându-se pe pat lângă mine.

— Şi încă pe cele negre. Nu putem sta aşa, aşteptând să treacă timpul. Nu e bine să lâncezim. Mi-a fost frică de reeducare, dar acum îmi dau seama că lipsa de activitate la

care suntem condamnaţi este mai periculoasă. Trebuie să facem ceva.

— Putem să ne aducem aminte de vacanţe…

— A, nu! Ţie nu-ţi face rău să te gândeşti la prieteni, la părinţi?…

După graba cu care am schimbat subiectul, era clar că nici unul nu vrea să discute despre starea lui sufletească, de teamă să nu distrugă echilibrul precar pe care reuşiserăm să-l găsim. Voiam să fim bărbaţi sau cel puţin să suportăm totul cu bărbăţie. Ne impresionase românul din Legiunea străină prin calmul imperturbabil, prin puterea lui de a se controla, prin vorba domoală chiar atunci când ne povestea despre luptele la care luase parte în Vietnam şi în Africa. Era în stare să stea ore întregi pe vine, nemişcat! Încercaserăm să imităm poziţia de relaxare în junglă, cum o numea el, dar după câteva minute ne dureau toate încheieturile şi renunţaserăm.

În celula de minori, trebuia să hotărâm noi despre ce să vorbim, dar care era experienţa noastră? Ea se baza, în mare parte, pe lecturile noastre. La şcoală citeam poeţii şi scriitorii români care supravieţuiseră cenzurii, dar ne obligau să citim şi literatură sovietică. Noroc că romanele pentru elevi erau cu poze. Acasă aveam biblioteca părinţilor. Ne împrumutam cărţile între noi, le citeam pe nerăsuflate şi abia aşteptam să descoperim un nou autor. Mi-am adus aminte de întâmplarea cu *Tânăra gardă*. Trebuia s-o citim şi nu-mi ardea deloc. Pusesem mâna pe *Aventurile lui Huckleberry Finn* şi nu mă mai puteam dezlipi de carte. Înainte să mă culc, răsfoisem romanul sovietic în căutarea pozelor cu „text“. A doua zi la şcoală, Zuckmann mă pusese să-l povestesc şi nu se prinsese că n-am habar. Poate că n-o citise nici el. De atunci nici nu mai pusesem mâna pe asemenea romane. Îmi ajungeau pozele. Şi ele erau cu tâlc: comsomoliştii erau blonzi, cu ochi albaştri, frumoşi, zâmbeau, ceilalţi erau încruntaţi.

— Când l-ai avut pe Zuckmann la română? m-a întrebat Gelu.

— În clasa a IX-a. Numai un an. De aceea am fost surprins când am găsit caracterizarea lui, nu a dirigintei, în dosarul meu, la Uranus. Două rânduri m-au mirat. Scria că sunt bun la învăţătură, că am imaginaţie, fantezie bogată, spirit de aventură şi talent la scris. Dacă mi-ar fi spus-o în clasă, ar fi fost o laudă, dar a scris-o pentru anchetatori.

— Exagerezi. I s-a cerut să scrie despre tine şi trebuia să scrie.

Trebuia? Când îl arestaseră pe Dan, la şcoală, şi era escortat de doi securişti la Pobeda neagră care îi aştepta în faţa liceului, Zuckmann, de pe treptele cancelariei, le strigase: „Face parte

din grupa de teatru a liceului“. Cine îi ceruse să intervină? Ce profesor e acesta care informează Securitatea despre elevii lui?

Fără să-mi dau seama, am repetat întrebarea pe care mi-am pus-o când, citind dosarul, dădusem peste nota informativă a fostului meu profesor. Citeam de mai bine de două ore dosarul cu sute de pagini cu declaraţiile semnate de noi, dar scrise de anchetatori, cu declaraţiile martorilor, probabil doar iscălite de ei, aflasem multe lucruri despre organizaţie despre care nu avusesem nici cea mai mică idee, dar nimic nu mă surprinsese mai mult decât trădarea profesorului. Nu ştiu cât timp rămăsesem ca paralizat în faţa dosarului, când, deodată, îl auzisem pe miliţianul care mă păzea:

— Degeaba citeşti, pedeapsa e deja hotărâtă. Mai bine semnează şi scapi de anchetă.

Gelu şi copilul adormiseră pe marginea patului, cu capul pe genunchi. I-am trezit la timp. Uşa s-a deschis brusc, n-auziserăm nici cel mai mic zgomot, şi sergentul din schimbul de noapte, mic şi gras, a intrat vijelios în celulă, dar n-a făcut decât un singur pas şi s-a oprit. Paul, Achim şi cu mine eram deja în picioare şi blocam culoarul. Gelu şi Puiu s-au aliniat în dreptul nostru. Nu putea să ne treacă în revistă, să se uite ameninţător la noi, să ne bage în pământ cu privirea. Descumpănit, şi-a săltat uşor chipiul, s-a scărpinat şi ridicându-se puţin în vârful cizmelor a urlat la noi:

— Dormeaţi?! Am dat eu stingerea?! Mă, să nu vă prind dormind, că dracu’ v-a luat! Faceţi cunoştinţă cu „neagra“! Acolo vă putrezesc oasele!

Tăceam şi mă rugam la Dumnezeu să nu mă bufnească râsul, aşa cum stăteam în poziţie de drepţi, nas în nas cu Paul. Încercam să mă gândesc la ceva groaznic, la o nenorocire, la „neagra“, despre care auzisem atâtea lucruri teribile. Noroc că sergentul a făcut stânga-împrejur, a părăsit celula şi de pe culoar a strigat „stingerea“.

„Stingerea“ era evenimentul cel mai aşteptat al zilei. De la zece seara până la cinci dimineaţa dormeam, visam, ne odihneam, eram stăpâni pe timpul nostru. Şi mai presus de orice, nu le mai vedeam feţele tâmpe, bestiale.

Ne-am dezbrăcat de zeghe, ne-am băgat în pat şi ne-am urat noapte bună. Paul a avut grijă să-i ureze şi copilului noapte bună, pe limba lui, punându-şi capul pe mâini. Ne obişnuiserăm de la Uranus să dormim cu lumina aprinsă. Aici, la Jilava, nu eram obligaţi să stăm pe spate şi cu braţele pe pătură, dar după trei luni de anchetă, sculat noapte de noapte de zeci de ori ca să mă conformez regulamentului, aşa dormeam. M-a prins somnul într-o clipă. Era un dar de la

Dumnezeu să adorm cum puneam capul pe pernă, un dar pe care mi l-am păstrat tot timpul detenţiei.

Pe cât de plăcută era stingerea, pe atât de neplăcută era deşteptarea. Un adevărat coşmar. Dacă nu reuşea să te trezească supraveghetorul izbind cu bâta în uşă sau năvălind în celulă, te trezeau ceilalţi deţinuţi care îşi rezervau rândul la tun, strigătul lor trădând gradul de urgenţă: unu, doi, trei… Nu pot uita prima noapte la Jilava. Eram la al treilea nivel cu alţi doi deţinuţi, pe locul de la margine. M-am trezit în strigătele disperate ale oamenilor: unu, doi, trei… Surpriza a fost atât de mare, încât mi-am pierdut echilibrul şi am căzut, slavă Domnului, în picioare, ca un pisoi.

După numai câteva zile în celula 18, trăiam deşteptarea în vis: vedeam o coloană de tancuri venind spre mine cu un zgomot asurzitor sau încercam să mă dau jos din pat şi nu reuşeam din cauza cutremurului. Când mă trezeam, inima îmi bătea nebuneşte.

Prima deşteptare în celula de minori nu a fost cu mult diferită. Visam că e cutremur de cel puţin gradul 8 pe scara Richter. M-am trezit imediat, dar nu destul de iute pentru gardian.

— Dă-te jos, puturosule! Puţi de-atâta somn, mi-a spus, şi înainte să apuc să mă dezmeticesc, m-a prins de cămaşă şi m-a tras din pat.

Aterizarea cu picioarele goale pe pământul jilav şi rece m-a trezit de-a binelea. Ceilalţi îşi făceau paturile. Nici n-am îndrăznit să-mi caut bocancii, am întins repede cearşaful sub privirile ameninţătoare ale supraveghetorului. Eram aproape gata, când l-a zărit pe Puiu, care dormea profund. S-a dus la el, s-a aplecat asupra lui, l-a apucat de umeri urlând şi l-a zgâlţâit violent. Trezit brusc din somn, sărmanul copil a avut un şoc: faţa gardianului, cu gura schimonosită de urlet, era aproape lipită de a lui. Puiu şi-a tras capul într-o parte îngrozit.

— Ce, bă, faci pe mortu'? Ceilalţi *e* sculaţi de mult! Paturile lor *e* făcute! Jos din pat!

— E surdo-mut, domnule sergent-major. E un copil, a intervenit Paul curajos.

— Ce copil, bă! E aici, e bandit! Şi ţie, banditule, cine ţi-a dat voie să vorbeşti?

Nici n-a terminat bine şi s-a şi repezit la Paul lovindu-l unde apuca. Culoarul îngust dintre paturi îl împiedica să îşi dea măsura bestialităţii. Nu avea spaţiu suficient să îşi ia avânt şi să izbească cu toată forţa. Celula răsuna de loviturile şi înjurăturile lui. Mi-am adus aminte de Paul la proces, de siguranţa şi de bunul lui simţ şi de curajul cu care îi răspunsese judecătorului când îl întrebase de ce nu a informat poliţia

despre Noni şi organizaţia noastră. Niciodată nu voi uita răspunsul lui: „Cum era să-mi trădez prietenul?!“

În celălalt colţ al celulei, în picioare, tremurând, Puiu. Ochii lui mari erau pironiţi la scena de coşmar. Cu pumnii strânşi, într-o sforţare supremă, a deschis larg gura să îşi strige durerea, mânia. N-a putut scoate nici un sunet, dar a încercat. Gelu s-a postat în faţa lui.

— Ce vă uitaţi la mine aşa, bă, bandiţilor?! Acum vă fac una cu pământu'! ne-a ameninţat gardianul, gâfâind de efort.

Şi-a îndreptat uniforma, şi-a potrivit chipiul şi mulţumit, ca omul care şi-a făcut datoria, a ieşit. Am rămas toţi în picioare, cu ochii în pământ, ruşinaţi de laşitatea noastră. Nici măcar n-am încercat să-l apărăm pe Paul.

— Cine-mi toarnă puţină apă?

Ne-am repezit cu toţii la hârdău, fericiţi să facem ceva pentru prietenul nostru. Încercam să ne mai spălăm, cât de cât, ruşinea. Puiu i-a adus prosopul. După ce s-a curăţat şi şi-a controlat dinţii, ne-a întrebat dacă are vânătăi. Slavă Domnului, n-avea, era doar roşu la faţă şi buza de jos îi era crăpată. Cu toată bătaia primită, îşi păstrase zâmbetul prietenos şi ochii limpezi. Nici o lacrimă.

Mă uitam la el plin de admiraţie. Mă bucuram că are tăria să râdă după tot ce i s-a întâmplat. Eram de mai bine de cinci luni închis, trei luni de anchetă şi două de detenţie la Jilava, şi nu văzusem nici un deţinut plângând, oricât de maltratat era. Nici măcar eu, băiatul mamei, neobişnuit cu bătaia, cu duritatea, cu suferinţa. La Uranus, am fost sculat noaptea din somn, izbit de pereţii culoarului îngust, în drum spre camera de anchetă unde mă aştepta un nou anchetator, cu pistolul pe birou, repetând nesfârşit întrebarea: „Cum l-ai omorât pe miliţian?“ N-am plâns nici când Enoiu, comandantul Uranusului, m-a prins de gât şi a început să mă lovească cu pumnul în cap. Eram speriat de moarte când m-au băgat în camera de tortură cu pereţii căptuşiţi ca să înăbuşe strigătele deţinuţilor schingiuiţi şi cu uneltele de tortură expuse pe peretele din spate, la vedere, dar de plâns, tot n-am plâns.

Faţa copilului s-a destins într-un zâmbet. Am auzit paşi pe culoar şi am tăcut. Ne-am sculat în picioare. Uşa s-a deschis şi în pragul ei a apărut sergentul din schimbul de zi. Ne-a numărat o dată, apoi încă o dată.

— Câţi sunteţi, bă?

— Cinci, a răspuns Achim.

— Unde-i al cincilea?

Încercam să facem puţin loc, să-l poată vedea pe Puiu.

— De ce nu răspunzi, bă, la apel?

— E surdo-mut, am răspuns toţi în cor.

Sergentul a completat fişa de evidenţă şi a plecat. Ne-am aşezat din nou pe paturile de jos.

— Am scăpat uşor.

— Sst! ne-a făcut semn Gelu. Aduc masa.

Când uşa s-a deschis iar, stăteam pregătiţi, eram gata pentru porţia de bromură. La Uranus, beam cana de cafea fără să ştiu de unde îi venea gustul ciudat, credeam că aşa era surogatul de cafea. Dar, la Jilava, după ce l-am auzit pe doctorul Dobrotă vorbind despre efectul nociv al bromurii asupra creierului, mi-a fost din ce în ce mai greu să beau fiertura aia dimineaţa.

Niciodată nu mă preocupase mâncarea în libertate, îmi plăceau fructele şi mâncam pe săturate. Aici, unde nu le aveam, vorbeam despre vitamine, minerale, despre lipsa lor în alimentaţia noastră, despre urmările lipsei de vitamine, în special la noi, elevii, care eram încă în creştere. La ce ne foloseau aceste cunoştinţe când nu puteam schimba nimic? Mai mult ne tulburau.

Am întins marmelada pe coaja de turtoi şi din două, trei înghiţituri, am terminat masa. Am băut puţină cafea, restul l-am vărsat în tinetă.

— De ce nu bei cafeaua? Te mai trezeşte, m-a sfătuit Achim.

— Crezi? E plină de bromură. Nu te trezeşte, te tâmpeşte. Doctorul Dobrotă…

Gelu nu m-a lăsat să continui.

— Nu te lua după el! Alexandru crede orbeşte tot ce spune doctorul.

— E de specialitate. A fost doctor la Spitalul 9.

Aş fi putut să le spun tot ce aflasem despre bromură, despre acţiunea ei asupra creierului, dar am preferat să tac, să nu le stric cheful, doar nu aveam multe plăceri în închisoare.

Ştiam toţi ce urma după masa de dimineaţă. Combinaţia de marmeladă, turtoi şi surogatul de cafea acţiona ca un purgativ la cei mai mulţi dintre noi. Primul care s-a dus la tinetă a fost Puiu. În câteva minute, am trecut toţi prin acest chin. Celula se umpluse de mirosul greu şi puturos de stomac stricat. Cât timp vom sta în putoarea asta? Mai erau câteva ore bune până când aveau să ne scoată cu hârdaiele.

În camera 25, tineta şi tunul erau lângă fereastră şi aerul se primenea după un timp. Aici simţeam lipsa aerului ca pe o durere fizică. Respiram greu. Aveam senzaţia că ne sufocăm, dar nu îndrăzneam să tragem aerul ăla împuţit în piept.

Ne luptam cu somnul. Paul şi cu mine stăteam de veghe în timp ce ceilalţi moţăiau, rezemaţi de zid. După un timp am adormit şi noi. Ne-a salvat putoarea. Când a deschis uşa, cu grijă, să nu facă zgomot ca să ne prindă dormind – liniştea în

celulă era suspectă –, gardianul s-a izbit de un zid nevăzut şi a dat înapoi. Ne-am trezit în urletele lui:

— Bă, împuţiţilor, porcilor, v-aţi căcat pe voi? Pute de te trăsneşte. Voi nu meritaţi să staţi într-o celulă. Trebuia să vă punem într-o cocină de porci. Cum puteţi sta în putoarea asta?

Simţindu-mă apărat de zidul nevăzut, i-am zis că nu avem fereastră.

— Ce fereastră, bă? Nici zece ferestre nu *face* faţă la putoarea asta. Acum trebuie să deschid toate ferestrele de pe coridor.

L-am pus la muncă. Chiar aşa de multe ferestre nu erau. Discuţia cu el în prag a lăsat să intre puţin aer în celulă. Ne-am găsit şi noi de lucru pe lângă hârdaie ca să fim cât mai aproape de sursa de aer: gardianul lăsase uşa de la celulă deschisă.

— Hai, luaţi hârdaiele şi încolonaţi-vă! ne-a ordonat. Luaţi-l şi p-ăla surd cu voi!

Paul i-a făcut semn lui Puiu să vină. Am ieşit în curtea închisorii şi am luat-o spre reduit. Mergeam încet. Tineta era destul de grea şi aproape plină, trebuia să fim atenţi să nu vărsăm pe jos. Atât aştepta supraveghetorul, să-i dăm un motiv să ne lovească. De două ori ne-am oprit să schimbăm locurile. Profitam de fiecare pauză, să respirăm adânc aerul proaspăt. Era o zi de toamnă rece, totul era gri în jurul nostru ca şi piatra şi ţărâna de pe drum. Nu vedeam nici o pasăre, nici o vrabie cât de mică zburând, şi ele ocoleau Jilava.

Când ne-am întors, uşor ameţiţi şi obosiţi de aerul şi de lumina zilei, uşa de la celulă era deschisă. Paul s-a aşezat repede.

Aerul înăuntru era acum respirabil.

— Altă viaţă! a exclamat Gelu mulţumit.

— Ce bine c-a lăsat uşa deschisă, s-a aerisit camera.

Mă uitam atent la uşă şi deodată, mi-a venit ideea. Aproape c-am strigat:

— Asta e soluţia să aerisim camera! Celula nu are fereastră, dar are uşă.

— Trebuie să-l facem pe sergent s-o ţină deschisă cât mai mult.

— Cum? întrebă Achim neîncrezător.

— Cum? Astăzi am mers prea iute cu hârdaiele. Ne-am grăbit în speranţa că vom avea mai mult timp de stat la aer şi, când colo, ne-a mânat înapoi în pas alergător. În camera 25 eram scoşi la aer o jumătate de oră. Profită că suntem minori. Trebuie să tragem de timp.

Primul care a reacţionat a fost Gelu:

— Când aduc mâncarea, nu trebuie să ne grăbim, chiar dacă ne este foame.

— Dacă stăm liniştiţi, nemişcaţi, fără să facem zgomot, supraveghetorul nu va rezista şi va deschide uşa să se asigure că nu punem nimic la cale. Unul dintre noi poate sta în dreptul spionului, aşa, ca din întâmplare. Va fi mai bănuitor, a adăugat Paul.

Gelu ne-a atras atenţia asupra copilului. Aproape că uitaserăm de el. Părea foarte agitat şi preocupat. Era clar că încerca să ne spună ceva, dar, nerăbdător, îşi mişca mâinile, degetele, sprâncenele, cu repeziciune şi ne era greu să-l înţelegem. Paul îşi asumase rolul de interpret, aşa că l-am lăsat pe el să afle ce vrea. La urmă l-am văzut dând vehement din mână:

— Nu, nu putem face asta! Auzi la el ce-i trece prin cap! Vrea să facă pe bolnavul, iar noi, îngrijoraţi, să batem în uşă şi să îi cerem gardianului să vină doctorul.

— Şi doctorul vine imediat, a spus Gelu în bătaie de joc. Unde ai văzut tu un doctor aici?

— Dacă mă laşi să vorbesc, vă spun tot planul lui. E foarte simplu: se bazează pe faptul că nu se pot înţelege cu el.

— Dar dacă-l prind? Te-ai gândit la asta? a întrebat Gelu.

— A trecut prin anchetă. Nu cred să fi avut un regim special. Şi oricum pe noi ne vor găsi răspunzători, noi vom fi pedepsiţi.

— Cred că pentru el, să fie alături de noi, să se simtă acceptat, e mai important ca pedeapsa, am spus.

Paul era tulburat, dar în acelaşi timp convins că trebuie să-l ajutăm pe Puiu:

— Planul tău e foarte bun.

Un zâmbet de mulţumire s-a lăţit pe faţa copilului. Era atât de fericit încât ne-a molipsit şi pe noi. Vorbeam toţi în acelaşi timp, eram euforici. Nu făcuserăm încă nimic, erau doar nişte vorbe, dar aveam un ţel. Sigur, nu era mare scofală să tragi de timp, o făceam mereu la şcoală, dar nu asta era important, ci faptul că aveam un scop, al nostru. La el trebuia să ne concentrăm, chiar dacă era probabil o nimica toată, însă era gândit de noi, nu de ei.

Foloseau orice prilej să ne facă viaţa grea, să ne îngrijoreze, să ne facă să ne gândim la ce vor ei. Înfometându-ne, ne forţau să ne gândim tot timpul la masă, bătându-ne, la pedeapsă, la gardieni. Cum spunea doctorul Dobrotă, ne încărcam negativ, ne facem nouă rău. În celula mare, când învăţam sau când ascultam ce povesteau cei mai în vârstă, uitam unde suntem. Ei aveau grijă să ne aducă aminte. Ne pedepseau să stăm în picioare ore întregi, ne interziceau să vorbim. Cum înceta pedeapsa, reluam învăţatul.

Când fuseserăm aduşi la Jilava, după ce predaserăm hainele şi rămăseserăm numai în maiou şi chiloţi, intraserăm unul câte

unul în reduit. Când îmi venise rândul, era târziu. În lumina slabă de pe culoar văzusem două şiruri de gardieni şi la celălalt capăt, lovit şi fugărit de bâtele lor, pe Dan apărându-şi capul cu braţele şi ţipând de durere.

Fusesem atât de înspăimântat de scena trăită, de ce mă aştepta, încât, atunci când unul dintre ei, cu o hârtie în mână, mă întrebase cum mă cheamă, mă bâlbâisem îngrozitor. Repetam la nesfârşit „t-t-t…“. Printr-un efort imens, reuşisem să-mi spun numele. Mă întrebase apoi de unde sunt. Răspunsesem „Din Pantelimon“. „Ce te-ai înhăitat, bă, cu ăştia?“ continuase mustrător, dar întorcându-se, le spusese celorlalţi: „Lăsaţi-l să treacă, e de-al nostru, din Pantelimon“.

— Ce ţi-a venit să spui Pantelimon? Tu stai în plin centru, se mirase Gelu.

— Da, dar acolo m-am născut, tata era preot la biserica de la spital. Când i-am văzut, am bănuit de unde sunt.

— Ai profitat de lupta de clasă, râsese Paul.

— Da, *divide et impera*.

Ne apăram cum puteam.

La fiecare oră de limba română în clasa a XI-a domnul Boroianu ne dădea un proverb, un citat celebru, o povaţă pentru viaţă. Le notasem pe toate într-un caiet. Mi-am propus să mi le aduc aminte, ne puteau fi de folos.

— Şşt! Aduc masa.

Gelu s-a sculat repede în picioare, dar Achim l-a oprit:

— A fost vorba că tragem de timp.

Nu s-au oprit la noi, s-au dus întâi la ultima celulă. Ne-am concentrat să auzim lanţurile, dar n-am reuşit. Când uşa s-a deschis, nu ne-am sculat, am aşteptat să apară sergentul.

— Ce, bă, nu vă e foame? Hai, mai iute! Ia uite la ei!? Umblă ca nişte găini bete.

Ne izbeam unii de alţii şi ne împiedicam reciproc să ne luăm gamela şi lingura. Când am reuşit să ne aliniem, Achim şi-a făcut loc în frunte.

— Azi e rândul meu să fiu primul.

— Ce bă, v-aţi luat după ceilalţi? Aveţi o ordine? Bă, ce maimuţe *e*! Tot un polonic primiţi.

Am mâncat în tăcere. Am fi vrut să vorbim despre cum trăseserăm de timp, să ne lăudăm ce grozavi fuseserăm, dar ne era frică să nu ne audă gardianul. Aveau obiceiul să tragă cu urechea. Oamenii, înfometaţi, nemulţumiţi şi dezamăgiţi de masa primită, se plângeau, înjurau, şi supraveghetorii atât aşteptau. Deschideau uşa repede şi vinovatul era dus la carceră.

După zeama chioară primită, n-am avut decât o frunză de varză, nu e de mirare că ni s-a făcut somn. Nu eram siguri dacă

supraveghetorul e încă pe culoar, dar ne venea greu să rezistăm ispitei de a ne întinde pe pat. Măcar cinci minute
să apucăm să închidem ochii, poate ne refacem şi noi forţele ca Napoleon.

M-a răzbit şi pe mine somnul şi m-am lăsat în voia sorţii. Cred că am dormit mai mult de cinci minute. În cele câteva luni de detenţie ne învăţaserăm să ne trezim imediat şi să fim activi. Statul pe pat, totdeauna gârbovit, era foarte obositor, în special pentru noi care aveam peste 1,80 m înălţime. Paul s-a dus în dreptul hârdaielor unde era mai mult loc să se mişte puţin.

— Vezi să nu loveşti uşa, i-a atras atenţia Gelu. Ne pomenim cu sergentul!

— Îi spun că din greşeală. I se poate întâmpla oricui. Poate deschide uşa şi mai primim puţin aer, te-ai gândit la asta?

— Ne lipseşte mişcarea, a intervenit Achim. În celula mare mai făceai nişte flotări, aici nici vorbă. Culoarul între paturi e prea îngust şi pământul jilav.

Ne-am lăsat păgubaşi şi ne-am aşezat din nou pe paturi. Pe Achim îl preocupa cum l-au anchetat pe Puiu.

— Cum să-l ancheteze? Cum te-a anchetat pe tine, cum ne-a anchetat pe noi, i-a răspuns Paul.

— Ca la interogatoriu, a precizat Gelu. Blidaru ne întreba, noi răspundeam…

— Şi tot locotenentul-major Blidaru scria, am completat.

— Tocmai, a spus Achim. Ce putea scrie Blidaru când Puiu nici nu aude, nici nu vorbeşte.

— Asta nu-l împiedică să scrie ce vrea.

Ca şi în cazul nostru. Odată refuzasem să semnez declaraţia. Scrisese: „M-am întâlnit cu elementul Dinu Vlad şi am vorbit duşmănos despre realizările clasei muncitoare“. Nu erau vorbele mele. Cum era să-l numesc pe prietenul meu „elementul“ sau să spună că „am vorbit duşmănos“?!

Când citisem dosarul înainte de proces, găsisem aceeaşi frază în declaraţia lui Dinu, dar cu numele meu. La fel la Gelu, la Noni. Dar cel mai absurd, culmea absurdului, mi se păruse folosirea aceleiaşi formulări în declaraţiile lui Dinu şi ale lui Dan, care erau veri! În declaraţia lui Paul, apăreau cuvintele „omite“ şi „denunţa“, iar la urmă îl condamnaseră pentru „omisiune de denunţ“. Foloseau aceleaşi expresii la toţi. Voiau să ne încadreze într-un articol de lege, de aceea ne reformulau declaraţiile.

— La tine, la fel? l-am întrebat pe Achim.

— Da. Eu spuneam cum am plănuit să trec Dunărea înot şi anchetatorul scria „trecere frauduloasă a frontierei“. La urmă, am semnat.

— Şi noi. Ce puteam face?

— Nu vă mai interesează cum a fost anchetat Puiu? a întrebat Gelu.

Paul nu a aşteptat să-l rugăm de două ori. A stat ce a stat de vorbă cu Puiu, după care, puţin dezamăgit, s-a întors către noi şi ne-a spus ceea ce bănuiam toţi, că o profesoară de la şcoală l-a ajutat pe anchetator în prima zi.

— Frumos din partea ei, am zis.

— Nu fi răutăcios. Cred că prezenţa ei i-a făcut bine.

— Atât de bine, încât a primit 8 ani.

Când am aflat cât de simplu a rezolvat anchetatorul problema – scria întrebarea pe o coală de hârtie şi dedesubt Puiu dădea răspunsul –, ne-a fost ciudă că nu ne trecuse prin cap. Ca noi, Puiu primise apoi declaraţia, reformulată şi scrisă frumos de anchetator, şi fusese pus să semneze. Făcuseră la fel și cu un copil.

Mi-am adus aminte de reacţia sergentului: „E aici, e bandit!“ Odată ajuns pe mâna Securităţii, puteai fi copil sau cu un picior în groapă, nimic nu mai conta. Purtai pecetea păcatului faţă de Partid şi asta era de ajuns să-ţi facă viaţa un iad.

N-am rezistat şi l-am întrebat pe Puiu dacă i-au adus un surdo-mut în celulă. A înţeles întrebarea, dar nu înțelegea ce vreau.

— Vreau să ştiu dacă au încercat să-l tragă de limbă, aşa cum au încercat cu mine şi poate şi cu voi.

— Au încercat să te tragă de limbă? m-a întrebat Achim.

— Da. Ancheta era pe sfârşite când au adus un nou deţinut în celulă. Era cam de treizeci de ani, foarte vorbăreţ, chiar guraliv, dezinvolt. Avea ochii mici, vicleni, căprui, cred. Se simţea ca la el acasă, părea un om fără griji, lucru ciudat pe lângă tot ce văzusem până atunci. S-a aşezat turceşte pe pat şi a început să-mi spună totul despre el, ignorându-l total pe al treilea deţinut, pe comandor, care era în închisoare din 1947.

Zicea că este asistent la Universitatea din Cluj şi coautor la *Gramatica Academiei*. Mi-a povestit, cu lux de amănunte, cum discuta cu studenţii în seminar despre mişcarea din Ungaria, ce emoţionaţi erau toţi, cum s-au înflăcărat. Ce coincidenţă! Poate ar fi reuşit să mă înflăcăreze şi pe mine, dacă n-ar fi făcut o greşeală de acord gramatical. Am devenit bănuitor şi, când m-a întrebat de ce am fost arestat, i-am povestit şi eu, cu lux de amănunte, cum ne-am bătut cu patru tipi, care s-au agăţat de noi la restaurantul Berlin, pe Sărindari. De atâtea emoţii, i s-a făcut rău şi a cerut să meargă la doctor. S-a dus şi nici c-a mai venit. Comandorul mă întrebase îngrijorat dacă acesta a fost

motivul arestării. Se liniştise când i-am spus că inventasem totul.

— Dacă ancheta era pe sfârşite, de ce au mai vrut să te tragă de limbă? m-a întrebat Achim nedumerit.

— Nu se mulţumeau cu treisprezece arestări, voiau să mărească grupul. Cei mai ameninţaţi dintre prietenii mei erau Florentina şi Şerban, al cărui nume l-au găsit în caietul în care îşi nota Ică totul în legătură cu organizaţia.

— Tot acolo au găsit şi numele meu, a spus Paul. Prietenul tău n-a fost arestat.

— Nu, şi mă bucur pentru el. Am ţinut-o una şi bună „Şerban mi-ar fi spus".

— Florentina era prietena ta? I-ai spus de organizaţie? m-a chestionat Achim.

Nu-i spusesem. La anchetă, fusesem atent să nu-i pomenesc niciodată numele, deşi eram sigur că ştiau de ea. Bănuiam că aşteptau să prindă momentul când eram la capătul puterilor ca să atace, să mă ia prin surprindere. În drum spre camera de anchetă, îmi repetam în gând de fiecare dată, „Fii atent!". Atacul venise pe neaşteptate. La două zile după ce „asistentul" de la Cluj părăsise celula, fusesem scos la anchetă. Blidaru, prietenos, uşurat, mă anunţase că dosarul era încheiat, urma procesul. Mă întrebase încă o dată dacă i-am spus tot ce ştiu. Când răspunsesem că da, se sculase nervos, trântise scaunul cât colo şi se apropiase amenințător de mine, cu o bucată de hârtie în mână, pe care mi-o tot vântura prin faţă. Mi-o găsiseră în geantă. Era mototolită, unele cuvinte abia se mai vedeau, dar recunoscusem imediat scrisul Florentinei. Îmi dădusem seama de pericol – semna bileţelele pentru mine „Pipocioara" –, dar şi de ridicol. Blidaru îmi ceruse, îmi ordonase, apoi mă ameninţase să divulg al cui era numele conspirativ. Era ultima lor speranţă să poată adăuga la dosar piesa acuzatoare care lipsea, numele conspirativ „Pipocioara". Cu poreclele profesorilor – Găurică, Damigeană, Ţoi, Bismarck, Tigrul Akbar –, n-au putut face mare lucru, le cunoşteau toţi. Îi spusesem că aşa comunicam cu prietena mea, prin bileţele ascunse în burlanul din curtea casei unde locuia. Mă pusese să povestesc totul de cel puţin patru ori.

Eram atât de prinşi de discuţia noastră, încât nici n-am auzit când supraveghetorul a tras zăvorul şi a deschis uşa. Ne-am pomenit cu el peste noi.

— Ce faceţi bă aici, vorbiţi în şoaptă, aveţi secrete? Ia zi, ce vorbeaţi acolo?

— Vorbeam despre şcoală, am pierdut maturitatea.

— Trebuia să vă gândiţi la asta înainte de a vă ţine de prostii. I-aţi nenorocit pe părinţii voştri.

Cred că aveam o figură vinovată. Ne-a mai cântărit o dată din priviri şi ne-a ordonat:

— Ia faceţi loc! Mergeţi lângă tinetă!

Ne-am înghesuit cum am putut în metrul pătrat din dreptul tinetei. În timp ce ne răscolea paturile şi scotocea peste tot, am încercat să mă bucur de uşa deschisă, dar îmi era imposibil. Îmi repetam fraza gardianului, „I-aţi nenorocit pe părinţii voştri“, „I-aţi nenorocit pe părinţii voştri“. Era ca un cuţit învârtit în rană. M-am uitat la ceilalţi: stăteau toţi nemişcaţi, cu capul plecat, sub povara acuzaţiei. De când am fost arestat, din prima zi, trăiam cu gândul ăsta.

Când eram la sediul Miliţiei Capitalei, un ofiţer îmi spusese: „L-am arestat pe tatăl lui Mihai Olteanu. A fluierat în biserică la părintele Teodorescu!“ Nu îl văzusem pe tata la proces.

Când a ajuns la ultimul pat fără să fi găsit ceva interzis de regulament, sergentul s-a uitat încă o dată atent la noi şi a reluat percheziţia. Tot fără succes. La urmă ne-a luat pe noi la cercetat, unul câte unul. Ne-a ordonat să scoatem tot ce avem în buzunare. Le-am întors pe dos, n-aveam nimic. A trebuit să ne dăm jos pantalonii, să vadă dacă nu ascunsesem ceva în chiloţi. N-ascunseserăm nimic. Înainte să plece, ne-a mai ameninţat o dată:

— Bă, băgaţi-vă minţile-n cap!

Am pus totul la loc şi am făcut paturile din nou. Ca nişte automate. Ne gândeam toţi la acelaşi lucru, la fraza sergentului.

— Visez eu, sau mamele noastre s-au ridicat în picioare când am intrat în sală, la proces? am întrebat.

— Nu visezi, aşa a fost, a confirmat Gelu. Altfel căutam mult şi bine până să-i vedem pe părinţi. Sala era plină. Mi s-au înmuiat picioarele, când i-am văzut pe tata şi pe mama.

Lui Gelu abia i se mai auzea vocea.

— Şi mie, mărturisi Paul.

— Dintre profesori, n-am văzut-o decât pe doamna Badia, profesoara de geografie, şi lângă ea, pe Ioanid, colegul nostru. Era două, trei rânduri în spatele Florentinei, am continuat. M-a surprins prezenţa lui, curajul lui, mai ales că n-am văzut nici un alt coleg, nici un prieten.

— Părinţii mei la proces erau abătuţi. Stăteau tăcuţi, nemişcaţi. Lângă ei, un unchi şi mulţi necunoscuţi. Mă tot întrebam ce naiba caută oamenii ăia acolo.

Nu vorbiserăm până atunci despre revederea cu părinţii la proces. Evitam, simţeam toţi cât de dureros este. Iar acum, după cuvintele gardianului, am reuşit să vorbim liber şi sincer despre slăbiciunea noastră, fără să ne fie ruşine. Ne-am recunoscut dependenţa de părinţi şi această capitulare ne-a

făcut bine. A fost ca o eliberare. Eram copii, aşa cum spusese Achim, nu bărbaţi. La arestare, pusesem cruce la tot ce îmi umplea viaţa înainte: şcoală, studiu, joacă, dorinţe, vise, dragoste, şi îmi propusesem să fac *tabula rasa*, să rup cu trecutul.

Am fost arestat în drum spre şcoală, vizavi de blocul unde locuiam. Înainte să-mi pună ochelarii negri, o mai zărisem o dată pe mama la geam, scuturând o faţă de masă.

Bucuria de a o revedea, timp de o secundă, înainte de a ajunge în temniţa Securităţii, fusese într-o clipă pulverizată de durerea sfâşietoare a despărţirii. Cu siguranţă, ceva murise în mine, dar ce anume nu ştiam în ziua aceea. Asta poate explica reacţia mea.

— Tu ţi-ai cerut iertare de la părinţi, şi-a amintit Paul.

Când aşteptam să ne vină rândul la proces, anchetatorul ne mai ţinuse o prelegere şi ne sfătuise prieteneşte să ne cerem iertare de la Partid şi Guvern. Nu-i văzusem faţa când spusesem „Ţin să-mi cer iertare…“, făcusem o pauză pentru a-i da timp să triumfe, după care continuasem, în speranţa că-i dau lovitura de graţie, „de la părinţi, prieteni şi de la cei cărora le-am cauzat neplăceri“. Mă gândisem la profesori.

— Nu credeţi că ar fi cazul să ne liniştim? Putem vorbi despre altceva, a propus Paul.

— Despre masă, cred că e ora mesei.

Nu aveam alt ceas decât organismul nostru. Când burta începea să ne chiorăie de foame, în acelaşi timp la toţi, ştiam că se apropie ora mesei. Ne-am căutat, fiecare cum a putut, o poziţie mai comodă sprijiniţi de paturile de fier, în aşteptarea mesei de seară. Dacă Gelu avea dreptate, nu mai era mult. Într-adevăr, la scurt timp, am auzit paşii târşâiţi şi grăbiţi ai deţinuţilor cu hârdăul de mâncare. Masa era, cu siguranţă, un eveniment major în închisoare. Nu şi pentru noi, în această seară de toamnă, în care amintirile, poate printre cele mai dragi, ne deschiseseră uşa celulei şi ne îngăduiseră să reluăm legătura cu părinţii, să simţim dragostea lor binefăcătoare, să uităm lumea asta plină de ură în care fiecare clipă era folosită de gardieni pentru a ne teroriza, pentru a băga frica în noi, pentru a ne demoraliza.

După masă a durat ceva mai mult ca de obicei să ne găsim o ocupaţie. Cel mai simplu a fost pentru Paul, care voia neapărat să-i spună lui Puiu despre ce vorbiserăm. Prinşi de discuţia noastră, uitaserăm de el, deşi de mai multe ori dăduse semne că ar fi vrut să participe. Gelu şi cu mine i-am propus lui Achim să ne spună cuvinte în germană, care încep cu litera A. Era mai mult un exerciţiu de memorie. Însă, necunoscându-le

sensul, era greu să le memorăm. După primele încercări l-am pierdut pe Gelu de partener.

Mi-am continuat exerciţiul singur cu neamţul nostru, care a rămas surprins când i-am repetat cuvintele, rugându-l să le traducă. Pe măsură ce îmi dădea altele noi, le regrupam după sens, le numerotam şi le repetam când Achim făcea o pauză. Eram concentrat la maximum. Nu ştiu nici cât timp a trecut, nici când a intrat supraveghetorul în celulă, dar ştiu că memorasem deja peste două sute de cuvinte.

— Bă, ăsta micu', ce te tot învârţi ca un coi într-o căldare? Ia să văd ce faci acolo!

„Ăsta micu'" era Gelu, care nu reuşise încă să îşi aranjeze lucrurile. Redus la o asemenea dimensiune, devenise şi mai mic, numai ochii uimiţi rămăseseră de el. Nu auzisem niciodată această expresie. În zadar încercam să îmi imaginez un coi învârtindu-se într-o căldare.

— Fă loc, bă! a strigat la Achim împingându-l spre mine.

Gardianul, o namilă de om, burtos, cu ochii mici vicleni, saşiu pe deasupra, a luat lucrurile lui Gelu, unul câte unul, s-a uitat atent la ele, le-a scuturat, le-a pipăit şi la urmă le-a aruncat grămadă pe pat. S-a uitat sub pernă, a ridicat cearşaful, salteaua şi, supărat că nu găseşte nimic interzis de regulament, i-a dat două palme lui „ăsta micu'". Nu ne-a uitat nici pe noi.

— Staţi în picioare până la stingere! Să n-aud o vorbă!

Ce uşor era să ne poruncească, să ne pedepsească, să ne comande nouă, celor lipsiţi de drepturi. Aveam obrajii pregătiţi, nu fiindcă eram creştini, ci de frică să nu ne lovească unde apucau. Mulţumit de impresia făcută asupra noastră, a ieşit şi a tras zăvorul.

Era nou pe secţie, atât cât ne puteam da seama noi, care nu eram în celula de minori decât de două zile, dar comportarea lui era tipică. Trebuia să-i ştim de frică. Pe asta se baza autoritatea lor. Îl simţeam după uşă, încercând să mişte clapa de la vizor fără zgomot. Îl lăsam să creadă că nu ne dăm seama unde e şi ce face. Stăteam în picioare fără să vorbim, aşa cum ordonase domnu' sergent. Când s-a convins că băgase frica în noi, a plecat.

— S-a dus, a spus Gelu şi s-a apucat – pentru a câta oară? – să îşi aranjeze lucrurile de pe pat.

— Nu-mi iese din cap „I-aţi nenorocit pe părinţii voştri". Încercam să uit, de-aia îmi tot aranjam lucrurile.

— Crezi că am vrut altceva când l-am rugat pe Achim să-mi spună cuvinte în germană?

— Pe mine nu mă interesează germana, dacă vrei să ştii, a spus Gelu.

— Ţie îţi convine să vorbeşti, ţi-ai cerut iertare.

— Când Dinu şi Noni au vorbit la proces despre situaţia din România, despre lipsurile şi suferinţele oamenilor, au făcut-o şi în numele nostru. Tot aşa şi eu, mi-am cerut iertare de la toţi profesorii, de la toţi părinţii.

— Ai dreptate. Oricare dintre noi putea să dea acelaşi răspuns ca mine, „Cum era să-mi trădez prietenul?“ Nimeni n-a trădat.

— Ică şi-a retractat declaraţiile smulse sub tortură. A făcut-o şi pentru noi, doar am fost toţi torturaţi.

Am tăcut, uimiţi de felul cum prezentam ultimul cuvânt la proces, ca pe o contribuţie a fiecăruia la un mesaj colectiv. Voiam de fapt să-l liniştim pe Gelu, să îi dăm curaj, dar pe măsură ce vorbeam, simţeam că abia acum, după două luni, începem să înţelegem procesul. Atunci fuseserăm confruntaţi cu o situaţie cu totul nouă, pentru care nici familia, nici şcoala nu ne pregătiseră. Eram nişte copii neştiutori, spectatori la propriul nostru proces.

— N-am avut nici măcar dreptul să vorbim cu avocatul pus de părinţi.

— Aţi observat cum şi-au început avocaţii pledoaria în apărarea noastră? „Acuzatul Furtună Dumitru e vinovat. Dar…“

Pe culoar a bubuit vocea sergentului:

— Stingerea!

Nu voiam să pierdem nici o secundă din orele de somn. Ne-am scos zeghea de pe noi, ne-am urat noapte bună şi ne-am băgat în pat. L-am simţit pe Gelu întorcându-se, când pe o parte, când pe cealaltă, şi am adormit în legănatul patului.

M-am trezit în liniştea nopţii. Toţi dormeau. Nu ştiam cât mai e până la deşteptare. Am evitat să mă mişc de teamă să nu fac zgomot şi să îi trezesc pe ceilalţi. Am încercat să adorm din nou. Am numărat oile de pe o păşune, toată turma cu ciobani şi câini cu tot, cum făceau oamenii în celula mare, dar în zadar. Atunci m-am concentrat la un punct imaginar, cum îi sfătuia doctorul Dobrotă pe cei ce nu puteau dormi, însă somnul nu se mai lipea de mine. M-am resemnat şi am stat liniştit. Au răsunat paşi pe culoar. S-au oprit în dreptul celulei noastre. L-am auzit pe sergent trăgând încet zăvorul şi deschizând uşa fără zgomot. M-am sculat. Şi ceilalţi se treziseră.

— Ce, bă, v-a pierit somnul? Am dat eu deşteptarea?

S-a învârtit puţin în celulă, atât cât îi permitea burta. Ochii lui bănuitori au văzut bocancii.

— V-aţi aranjat bocancii?

Îi puseserăm la îndemână să nu călcăm cu picioarele goale pe pământul jilav. S-a uitat la noi şi, în timp ce izbea bocancii cu cizma, azvârlindu-i sub pat, a strigat:

— Deşteptarea!

Contactul cu pământul rece şi umed a fost neplăcut, dureros. Ne-am aplecat să ne căutăm bocancii sub paturi, unde lumina slabă nu ajungea. A trebuit să ne sprijinim pe un genunchi. Cum găseam unul, îl scoteam pe culoar. Ne-am încălţat cum am putut, fără să ţinem seama dacă se potriveau sau nu. Sergentul ne privea mulţumit şi fericit că ne-a învăţat minte. Înainte să închidă uşa, a mai ameninţat o dată:

— Bă, să nu vă prind că vă culcaţi din nou, că vă ia mama dracului!

Cum a tras zăvorul ne-am căutat perechea la încăţăminte. Ne-am îmbrăcat în tăcere, fără grabă. Eram numai cinci în celula de minori şi aveam timp să ne facem toaleta, să folosim tineta. Când am terminat, ne-am aşezat pe paturile de jos.

— Ce-a avut cu bocancii noştri?

— Nu cu ei, Gelu, cu noi, a spus Paul.

Orice încercare de a încropi o discuţie la cinci dimineaţa părea sortită eşecului. O făceam mai mult de teamă să nu adormim, să nu îi dăm sergentului un motiv să ne pedepsească.

Ce repede se adaptează omul la noul mediu! Eram de patru zile în celula de minori şi parcă trăiam acolo de când lumea. Îi cunoşteam deja orice colţişor. Nici nu era greu, având în vedere dimensiunile ei liliputane. În lipsă de altceva, îi studiam pereţii arcuiţi şi bolta cu aceeaşi grijă cu care vecinul meu din Mântuleasa, un cercetător, se dedica vieţii furnicilor. O făceam de plictiseală, cu speranţa că puteam sparge monotonia.

În celula mare puteai să te mişti cât de cât, să mergi de la un grup la altul, să înveţi, să asculţi discuţii interesante, puteai să alegi. Dacă te interesa ceva, găseai întotdeauna un răspuns. Şi acolo erai pedepsit, e adevărat, dar şansa de a nu intra în colimatorul gardianului era mult mai mare. Aici rutina zilei de închisoare ne apăsa mult mai puternic, nu puteam scăpa de ea. Deşteptarea, masa de dimineaţă, golirea tinetei, masa de prânz, masa de seară, stingerea. Ne plictiseam de moarte. Nu e de mirare că timpul trecea mai greu. Când am vorbit despre proces, despre părinţi, nici nu ştiu cum s-a scurs timpul.

— Ce program avem astăzi?

Ne-am uitat la Paul ca la un nebun. Netulburat, a continuat:

— Trebuie să ne organizăm ziua.

Ziua era lungă, groaznic de lungă. Şaptesprezece ore de veghe, închişi în opt metri pătraţi, singuri cu gândurile, remuşcările, fricile noastre şi fără posibilitatea de a ne mişca. Măcar să fi avut o fereastră, oricât de mică, chiar şi un ochi de geam, numai să avem aer, să putem vedea când se face ziuă, când se face noapte. Ar fi fost o legătură cu lumea, ne-ar fi dat ritm, viaţă. Aşa eram îngropaţi de vii în cavoul ăla. Toţi am

fost de acord să ne facem un program, să folosim mai bine ziua fără de sfârşit. Am trecut în revistă tot ce făceam în celula mare, de dimineaţă până seara, şi ne-am ales două activităţi pe care eram siguri că le puteam realiza: să povestim şi să învăţăm. Paul ne-a atras atenţia că l-am uitat pe Puiu. Ne trebuia o activitate la care putea participa, dar nu ne venea nimic în minte. În timp ce discutam, ne uitam la el, iar el la cel care vorbea. Era foarte atent.

— Citeşte pe buzele noastre, a spus Paul şi a început să vorbească cu el.

Copilul dădea din cap că a înţeles. Voiam să continuăm, dar am fost întrerupţi de fiertura de dimineaţă. Cum am terminat masa, ne-am întors la planul nostru. Condiţiile în celula noastră, în special dimineaţa, nu erau deloc prielnice, nici pentru învăţat, nici pentru povestit. Nu ştiam când ne scot cu hârdaiele şi nici dacă ne lasă la aer.

— Seara, înainte de culcare, putem povesti un roman, a propus Paul.

Am auzit paşi şi am tăcut. Era sergentul de serviciu.

— Deţinut, drepţi! Cu faţa la mine. Alinierea!

Ne-am sculat în picioare, aşa cum a vrut, cu faţa la el. Ne-a numărat.

— Deţinut, unde e al cincilea?

— După mine, a spus Paul repede şi i-a făcut loc lui Puiu în faţa lui.

— Deţinut, ce te-ai ascuns acolo? Credeai că nu te văd?

Nici acum nu putea să-l vadă, „ascuns“ cum era după Achim, iar noi nu i-am încălcat ordinul şi am rămas aliniaţi, cu faţa la el. Ne-a ordonat, ca în prima zi, să păstrăm curat şi a plecat. Îl preocupa curăţenia, dar tineta în celula asta fără fereastră nu-l deranja deloc pe domnul sergent-major „Deţinut“. Nu ne-a fost greu să îl poreclim aşa. Ne spunea „deţinut“ de zece ori pe zi, ca nu cumva să uităm unde ne aflăm.

După numărătoare, ştiam că mai sunt două, trei ore de aşteptare, până ne scoteau cu hârdaiele. Era perioada cea mai grea. Ni se închideau ochii, nu ne puteam concentra, ne luptam mai mult cu somnul decât cu programul. Am fi vrut să vorbim despre proces, despre părinţi, numai asta ne-ar fi ţinut treji, dar ne era teamă să nu păţim ca acum două seri când am fost imprudenţi şi am uitat unde suntem. Dimineaţa gardienii erau mai activi, mai vigilenţi, ofiţerul de serviciu putea veni pe neaşteptate. Riscul să ne prindă dormind era mare.

Fără să scoată un cuvânt, Achim s-a sculat în picioare şi s-a dus la uşă. A ascultat atent şi, când s-a convins că nu e nici un gardian pe culoar, a revenit, şi-a sprijinit braţele lungi pe

paturile de sus şi s-a aplecat spre noi. Vorbea în şoaptă, dar energic.

— Voi numiţi asta program?

— Ia uite la neamţu', a sărit Gelu.

— Lasă-l să vorbească, l-a potolit Paul. Ce propui?

— În primul rând, unul dintre noi va trebui să stea de pază în dreptul uşii, să blocheze vizorul. Celula e aşa de mică, încât nu bate la ochi dacă stă cineva acolo. Facem cu rândul. Înainte de a ne face un program e bine să ne gândim la condiţiile de aici. Programul depinde de ele.

— Ce propui? am întrebat.

— Cred că dimineaţa am putea face puţină mişcare.

— Unde? s-a mirat Gelu.

— M-am gândit să înceapă cel ce stă de pază.

S-a dus la uşă, a tras cu urechea, ne-a făcut semn că totul e în regulă şi a început gimnastica. Se vedea că are corpul antrenat. Ne-am adus aminte de bătrânul din celula mare. Nu ne trecuse prin minte să îi urmăm exemplul, ne amuzam pe seama lui. În fiecare dimineaţă făcea treizeci de flotări şi de fiecare dată spunea: „În ziua când mă voi scula şi nu voi mai putea să-mi fac exerciţiul, în ziua aia voi muri". Câtă dreptate avusese!

N-am pierdut timpul. Eram încântaţi de activitatea de dimineaţă. În timp ce unul îşi dezmorţea oasele în dreptul uşii, ceilalţi îşi vedeau de programul lor. După cinci, zece minute, ne roteam.

— Când terminăm, trebuie neapărat să folosim tineta înainte să ne scoată afară. Îi spun lui Puiu ce am hotărât.

Paul s-a aşezat lângă copil. Urmăream atent exerciţiile pe care le făcea Achim, în speranţa că ar putea să îmi fie de folos. Mă durea tot spatele, dar cel mai tare, mijlocul. Nu numai din cauza lipsei de mişcare, dar şi din cauza bătăii primite în camera de tortură de la Uranus.

Îmi puseseră un cearşaf ud peste fese, să nu lase urme, dar unul dintre torţionari, mic şi păros, mă lovise de mai multe ori cu vâna de bou subţire peste mijloc, coloană, rinichi. Simţeam cum mă rupe în două. O făcea intenţionat. Era o bestie de om. Gol până la brâu, îşi arăta cu neruşinare atavismul, corpul şi faţa acoperite cu păr. Să ai de-a face cu un asemenea specimen era deja o tortură. Nu puteam scăpa de coşmarul acelei nopţi oricâtă gimnastică aş fi făcut, dar speram să îmi mai treacă durerea de spate.

Când a terminat Achim, i-am luat locul. A ţinut să îmi spună încă o dată să fiu atent la zgomotele de afară. M-am asigurat întâi că nu e nimeni pe culoar, după care mi-am întins braţele şi spatele, punând palmele pe bolta udă. Era rece şi umedă. Ca

zidul de piatră din celula 18, unde dormeam cu alţi doi deţinuţi într-un pat la perete, lângă uşă. Încercam să evit contactul cu zidul rece ca gheaţa, dar nu reuşeam. După un timp, mă trezea durerea din oase. Când mă aduseseră în celula 25, unde aveam patul meu, abia atunci scăpasem de frica de a mă îmbolnăvi de reumatism.

Am făcut exerciţiul de mai multe ori, fără să ating bolta.

— Ce facem? Nu continuăm?

Gelu aţipise cu capul sprijinit de perete. Puiu făcea eforturi mari să nu adoarmă, abia îşi mai ţinea ochii deschişi. Paul şi Achim îmi urmăreau gimnastica de dimineaţă. N-avea rost să mai stau de pază. M-am aşezat pe pat cu grijă să nu-l trezesc pe Gelu. Deşi dormisem numai câteva ore, nu-mi era somn. Mă preocupa programul nostru. Ştiam bine cum ne petreceam timpul în celula mare, dar asta nu însemna că puteam face acelaşi lucru aici. Singura activitate pe care o putea face oricare din noi era povestitul unui roman. Însă nu puteam povesti toată ziua. În plus, mai aveam încă o problemă: citisem probabil aceleaşi cărţi.

Îmi făceam mari griji din cauza învăţatului. În închisoare era de departe activitatea cea mai interesantă. Aveau toţi o poftă nebună să înveţe, nu numai noi, elevii. Învăţam orice şi de la oricine. Învăţasem *Doina* lui Eminescu de la un ţăran, nea Marin, care, în cei zece ani petrecuţi prin închisori, memorase toate poeziile poetului! Noi, dacă învăţaserăm zece din ele, la şcoală. Primele cunoştinţe de franceză le căpătasem de la comandor, în celula de la Uranus. Tot de la el, învăţasem tehnica scrisului pe săpun, pe care mi-am îmbogăţit-o în Jilava cu tehnica scrisului pe talpa bocancului.

Când gardianul a deschis uşa, tocmai terminaserăm pauza de tinetă.

— Deţinut, ce-i putoarea asta? Ia hârdaiele şi alinierea pe culoar!

Paul şi Achim au luat tineta, Gelu şi cu mine, hârdăul de apă, şi am ieşit pe culoar. În pas de melc. Tot cu mare grijă, le-am pus jos, aşteptându-l pe Puiu. A apărut în sfârşit, şchiopătând. Tot aşa a mers până la canalul de scurgere şi pe urmă înapoi. Trăgeam de timp cât puteam. Ne bucuram în sinea noastră de căldura zilei, de lumina orbitoare a soarelui, de timpul câştigat la aer. Respiram adânc şi ţineam aerul curat în piept cât mai mult. Nu ne uitam în jur. Ce să vedem? Zidurile de piatră înalte, cenuşii? Când am intrat pe secţie, uşa de la celula noastră era închisă. „Deţinut“ ne-a băgat în celula neaerisită şi a tras zăvorul.

— Măcar cinci minute să fi lăsat uşa deschisă! Ce facem acum? întrebă Gelu.

— Ce facem? Asta facem!

Paul s-a dus decis la uşă şi a bătut. O dată. A aşteptat un pic şi a bătut din nou. Ne-am uitat unii la alţii nehotărâţi, laşi. Ne-am ruşinat de lipsa noastră de curaj. Când gardianul a deschis vizorul, eram toţi în jurul lui Paul.

— Care a bătut în uşă?

— Nu am fost scoşi la aer, a spus Paul curajos.

— Deţinut, de ce minţi?!

— În celula cealaltă, când scoteam hârdaiele, rămâneam jumătate de ora la aer, a precizat Achim.

— Aici e altă secţie!

— Nu avem fereastră, i-am atras atenţia.

„Deţinut“ a închis zăvorul şi a plecat.

— Acum, ce facem? a întrebat Gelu din nou.

— Aşteptăm puţin şi batem din nou, poate deschide uşa şi se mai aeriseşte un pic.

Paul vorbea calm, liniştit, ca la proces, când m-a uimit cu răspunsul lui. S-a dus la Puiu şi l-a bătut pe umăr.

— Bravo, ai fost grozav făcând pe şchiopul! i-a spus însoţindu-şi vorbele cu gesturi admirative.

N-a trecut mult şi am auzit paşi pe culoar. Nu erau paşii deţinuţilor cu hârdăul de mâncare, pe care îi cunoşteam. Nu! Erau paşi de militari. Cadenţa lor nu prevestea nimic bun. Ne-am uitat unii la alţii încercând să ne dăm curaj. Când s-a deschis uşa, am sărit în picioare, atât eram de încordaţi, de speriaţi.

„Deţinut“ adusese întăriri, pe ofiţerul de serviciu şi pe alţi doi sergenţi, cu bâte. În formaţie! În frunte ofiţerul tăcut, ameninţător, la dreapta lui, „Deţinut“, în spatele lor, sergenţii, gata de luptă, aşteptând un ordin ca să ne facă una cu pământul. Tremuram tot. Cred că îmi clănţăneau dinţii. Nu făcurăm nimic, dar asta nu avea nici o importanţă. În cele din urmă, ofiţerul a vorbit:

— Bă bandiţilor, cum aţi îndrăznit să minţiţi, să spuneţi că „domnu’ sergent“ nu v-a scos la aer? Partidul are grijă de voi, şi voi, în loc să mulţumiţi, umblaţi cu minciuni. Unde vă credeţi, bă?! Vă arăt eu vouă! Vă scot eu din cap ideile astea!

Tăceam. N-avea rost să răspundem.

— Bă, prima regulă aici e „Gura bate curu’“. Cinci la fund! Vă meritaţi pedeapsa.

S-a dus la Gelu, l-a înşfăcat de guler, l-a târât până la tinetă şi i-a ordonat:

— Ia tineta-n braţe! Sergent, cinci lovituri! Dacă ţipă, dacă nu stă locului, zece!

Ştiam ce înseamnă „Ia tineta-n braţe“. În celula mare căram tineta şi tunul, pline vârf, cu rândul. Doi câte doi. Dacă vărsai

o singură picătură pe culoar, erai pedepsit. După ce o goleai, te sprijineai cu braţele de marginea ei şi gardianul îţi ardea câteva ciomege. Câte voia el. Loviturile erau groaznic de dureroase, mai ales când bâta izbea osul.

Gelu a luat poziţia, ca la execuţie. Supraveghetorul a ridicat bâta, dar celula mică, cu bolta joasă, îl împiedica să izbească cu forţă. S-a învârtit în căutarea distanţei ideale să poată lovi neîngrădit, dar a trebuit să se mulţumească cu condiţiile din celula de minori. După Gelu, am urmat Achim, eu şi Paul. Nu se auzeau decât loviturile şi înjurăturile sergenţilor. Când s-a ridicat cu greu, ca noi toţi ceilalţi, Paul a fost surprins să îl vadă pe Puiu aşteptându-şi rândul. Venise repede să îşi primească pedeapsa alături de noi.

— Bă, ăsta-i tâmpit. Uite cum râde, a spus sergentul pregătindu-se să învineţească fundul copilului.

După plecarea supraveghetorilor, am făcut bilanţul: nici un os rupt, nici un cap spart. Mergeam greu şi nu puteam sta pe pat. Ne frecam fesele tumefiate să ne treacă durerea. Nu era prima şi probabil nici ultima oară că ne băteau, dar era pentru prima oară că ne-au bătut în celulă. Program special pentru minori.

— Ne-am aerisit celula cel puţin juma' de oră, a zis Paul.

Ne-am uitat toţi la el şi am izbucnit în râs.

Simţeam încă lecţia primită, dar nu durerea fizică ne preocupa, ne obişnuiserăm cu ea, ci constatarea că până şi ultimul gardian putea să ne hotărască soarta. Mi-am adus aminte o frază din manualul de anatomie, „O lovitură puternică dată în bulbul rahidian produce moartea imediată". Ce bine că „domnii sergenţi" nu aveau decât câteva clase primare şi nu învăţaseră anatomie!

Ne tot întrebam cine le dădea dreptul să ne bată, să ne umilească, să ne trateze ca pe nişte câini vagabonzi. Asta era reeducarea de care tot vorbea procurorul la proces? În celulă la Uranus, când comandorul Eftimie mi-a povestit despre reeducarea de la Piteşti şi Gherla, nici n-am vrut să mai ascult, atât era de îngrozitor, de degradant, de inuman. Să depersonalizezi un om prin bătaie, tortură, înfometare, schingiuire, să-l dezumanizezi pentru a face din el unealta ta, să îl lipseşti de voinţă, să nu-i dai posibilitatea să hotărască, să aleagă este monstruos!

E adevărat că aici ne puteau rupe în bătaie, înfometa, înjura, pedepsi, dar la urmă noi tot găseam o glumă, o vorbă de duh, şi râsul ne dădea forţa să rezistăm, să o luăm de la capăt. Ne oblojeam rănile, care cum putea. Achim s-a lăsat de câteva ori pe vine, dar îl dureau muşchii, aşa că a renunţat repede. Noi,

ceilalţi, continuam, cu mici pauze, să ne frecăm fundurile umflate.

Ofiţerul de serviciu plecase mulţumit că ne dăduse o lecţie. Noi eram mândri că fuseserăm uniţi, că deschiseserăm gura şi ne ceruserăm un drept. Nu-l obţinuserăm, dimpotrivă, ne aleseserăm cu o bătaie, dar ceea ce conta era că încercaserăm toţi împreună. Nu ne împăcaserăm cu soarta, nu ne dăduserăm bătuţi fără luptă.

Între timp, uitaserăm de masă, de foame, de fricile noastre. Când s-a deschis uşa şi ne-am aşezat la rând să ne primim zeama, am redevenit deţinuţii din celula de minori, chinuiţi de foame, cu ochii ţintă pe hârdău, la polonic, la gamelă. Nu numai la gamela personală, ci şi la a vecinului. Nu-i de mirare că am observat toţi cum o bucată de carne a căzut din polonic în castronul lui Paul, stropind în jur. Era o bucată mare, altfel nu s-ar fi dus direct la fund. Ne uitam la castronul lui ca nişte lupi după o iarnă lungă şi grea. Ne fremătau nările, respiram greu. Sub privirile noastre înfometate, imposibil de controlat, Paul, intimidat, a căutat cu lingura bucata de carne şi a scos-o la iveală. S-a uitat la ea atent şi, uşurat, a spus:

— E doar un os.

Am lăsat ochii în jos. Mâncam în tăcere, ruşinaţi. Nici nu mai îndrăzneam să ne ridicăm capul din castroane, deşi terminaserăm. Atmosfera s-a mai destins când Paul l-a rugat pe Gelu să îi împrumute lingura. Avea coada ascuţită pe o parte. A luat bucata de os în mână, a întors-o pe toate părţile, după care, cu cuţitul improvizat, a început s-o cureţe de tot ţesutul poros, înnegrit, până a rămas osul curat. Ne uitam curioşi la el, dar nu îndrăzneam să îl întrebăm ce face. Şi-a spălat gamela, lingura şi osul, pe care apoi l-a pus sub pernă.

Nu mai eram elevi, cetăţeni, oameni, deveniserăm elemente, bineînţeles, duşmănoase şi nu aveam voie să ne adresăm anchetatorului şi miliţianului de pază cu „tovarăşe“. „Ce tovarăş, bă!“, mă luase anchetatorul Blidaru la trei păzeşte, „Eşti tu tovarăş cu mine?!, Domnule anchetator, aşa mi te adresezi!“ La Jilava, ne luaseră hainele şi ne dăduseră efecte: cămaşă, bocanci şi zeghe. Nu mai aveam nimic care să ne aparţină, nimic de care să ne agăţăm, nimic care să ne amintească de unde veneam, nici măcar identitatea noastră. Eram bandiţi.

Ne schimbaserăm mult. Deveniserăm, peste noapte, maturi, fără să ne luăm rămas-bun de la copilărie şi adolescenţă. Ne culcaserăm copii şi ne treziserăm răspunzători, nu numai pentru faptele noastre, ci şi pentru soarta părinţilor şi a prietenilor. Nu le ajungea că ne arestaseră, voiau să îngroaşe lotul cu părinţi, profesori, colegi şi prieteni. Acest lucru ne

mobilizase la maximum din prima zi de anchetă. Ne cântăream fiecare cuvânt, protestam când ne răstălmăceau cuvintele ca să ne încadreze într-un articol de lege, refuzam să semnăm declaraţia.

Nimic nu ne abătea de la drumul nostru, nici ameninţările, nici palmele primite, nici pistolul de pe masa anchetatorului, nici camera de tortură. Eram atât de concentraţi să nu facem rău nimănui, încât nici nu ne amintiserăm de examenul de maturitate. Îşi pregătiseră lovitura care trebuia să ne distrugă moraliceşte, să facă din noi paria societăţii comuniste. Ne-au arestat pe 14 mai, la numai câteva săptămâni înainte de examen.

L-am pierdut, e adevărat, dar prin şocul maturizării galopante, puterea noastră de judecată, discernământul nostru se înzecise. Descoperisem în mine calităţi şi forţe pe care nici nu le bănuiam. Mă culcasem băiatul mamei şi mă sculasem un luptător, cum nu fusesem în organizaţie.

Luptam pentru supravieţuire într-o lume în care demnitatea era călcată în picioare, prietenia condamnată, viaţa nu avea valoare, iar orice semn de civilizaţie era strict interzis. Zeghea de pe noi, celula ce ne strângea ca o menghină, uşa de fier cu zăvor şi vizor, bolta apăsătoare, pământul jilav, patul de fier, salteaua de paie, tineta, tot ce luase locul lumii noastre ne consuma, ne mistuia. Noi continuam să luptăm şi să ne bucurăm de orice izbândă, oricât de mică.

În lumea asta, şansa noastră de supravieţuire era minusculă, mai ales aici, în celula de minori, unde singurul adult cu care aveam de-a face era gardianul. Ce era să învăţăm de la el? Cum se mânuieşte bâta? Cum îşi poate cineva câştiga pâinea chinuind nişte adolescenţi? Ne lipseau profesorii şi părinţii. Dacă la şcoală mai trăgeam chiulul, nu făceam ce spunea profesorul şi eram în stare să mâncăm cretă sau fosforul de la chibrituri ca să ne apuce durerea de cap şi să scăpăm de câteva ore, jinduiam acum după o oră de matematică, de chimie, după o carte. Am fi citit şi *Tânăra gardă*, numai carte să fie! La proces, procurorul militar ne-a calificat drept „elemente certate cu cartea“. Da, cu cartea rusă, cu minciunile pe care eram obligaţi să le învăţăm. Lăudăroşenia fără margini a ruşilor era o insultă. Unii profesori foloseau o formulă pentru a ne atrage atenţia, „În cartea voastră scrie că…“. Inventaseră totul! Îşi fierbea mujicul borşul de sărea capacul la oală şi uite aşa a inventat maşina cu aburi cu un an înaintea lui James Watt!

— La ce te gândeşti, Alexandru?

— La noi.

— Uită-te la ei cum dorm. Mă duc să-mi fac gimnastica. Ne ajunge bătaia de dimineaţă.

Într-adevăr, dormeau duşi. Paul adormise cu capul în palmă şi cotul sprijinit pe picior, Gelu cu capul căzut între genunchi şi braţele atârnând, Puiu cu picioarele strânse sub el. Aş fi vrut să dorm şi eu dar nu puteam. Am stat de pază cu Achim până ce s-au trezit.

Ne-am continuat discuţia despre program. Era clar că puteam să ne organizăm timpul numai după-amiaza. Nu ne făceam nici o iluzie, nu de dragul nostru ne lăsau în pace. Ne tot întrebam ce om trebuie să fie supraveghetorul să petreacă ore întregi, pe culoarele întunecate de la Jilava, trăgând cu urechea pe la uşi, mergând tiptil să ne surprindă dormind sau întinşi în pat, mereu în căutarea unui pretext să ne bage la carceră, să ne bată.

Ne-am dat în curând seama că problema nu era atât organizarea timpului, cât găsirea activităţilor. Pentru a păstra contactul cu lumea noastră trebuia să învăţăm, dar ce şi de la cine? Nici unul dintre noi nu avea o preocupare deosebită, o pasiune pe care putea s-o împărtăşească cu ceilalţi în condiţiile în care ne aflam. Aveam note bune, dar cunoştinţele noastre, am constatat acum, erau prea generale. Eram destul de dezamăgiţi şi dezorientaţi, când Gelu l-a întrebat pe Paul:

— Ce voiai să studiezi mai departe?

— Arhitectura.

— Şi tu?

— Politehnica, a răspuns Achim, fără să îşi părăsească postul din dreptul spionului.

— Nemţii au un deget în plus, a zis Gelu. Sunt tehnici, trebuie să recunoaştem. Unde pun ei mâna, treaba merge.

M-am gândit la planurile mele de viitor. La început voisem să studiez chimia, materia mea preferată, mai ales după vizita la un combinat. Eram fascinat de transformarea unei bucăţi de metal prin electroliză, dar când veniseră studentele de la engleză să facă practică la noi, toate aranjate, cu ochii conturaţi, uşor intimidate de privirile noastre curioase, cercetătoare, mă hotărâsem pe loc să studiez engleza. Aveam de gând să profit de orice ocazie să-mi perfecţionez cunoştinţele şi în sinea mea speram ca Paul sau Achim să fie primul meu elev.

Achim s-a sculat, s-a postat în faţa uşii, acoperind vizorul cu spatele lui lat şi a început exerciţiile. A întins braţele în diagonală, mai mult nu îi permitea bolta joasă. Părea crucea sfântului Andrei. Paul îi explica lui Puiu soluţia găsită – să povestim, să învăţăm –, Gelu şi cu mine vorbeam despre profesorul de desen, când deodată Achim ne-a făcut semn să tăcem. Ne-am sculat în picioare. Zăvorul a fost tras cu violenţă, uşa s-a deschis larg şi în cadrul ei a apărut ofiţerul din

prima zi, în aceeaşi poziţie, cu picioarele depărtate şi mâinile la spate. Nu ne-a mai speriat. Privirea cercetătoare, ochii lui mici, iscoditori, la adăpostul chipiului, nu ne mai ardeau. În zadar îşi mişca maxilarele şi scrâşnea din dinţi. Nu-i evitam privirea. Văzând că atitudinea lui nu are efectul dorit, a zbierat:

— Bă, sunteţi de câteva zile aici şi v-aţi dat în *petec*. Nu ajunge că sunteţi bandiţi, mai sunteţi şi mincinoşi.

De atâta efort, îl trecuseră toate apele. Şi-a scos chipiul să-l şteargă de sudoare. Avea capul în formă de pară: fruntea şi ţeasta cu un moţ de păr strânse cu menghina, teşite şi alungite, faţa de la tâmple în jos lăţită şi rotunjită de maxilarele dezvoltate. Mi-am adus aminte de o lege învăţată la anatomie: funcţia creează organul. Ofiţerul mânca, evident, oare şi gândea? Şi-a pus chipiul şi a plecat. L-am poreclit Pară.

— E a doua oară că ne fac mincinoşi, deşi am spus adevărul, a remarcat Achim.

Ne-am adus aminte de primele ore la sediul Miliţiei Capitalei. Avuseserăm toţi parte de acelaşi tratament, în camere separate. Prima întrebare fusese „Ştii de ce eşti aici?“. Când răspunsesem „Nu!“, vrând să gâştigăm timp şi să vedem cât ştiu despre noi, ne căraseră pumni unde apucau. În toiul bătăii, intrase un ofiţer. Bătăuşii se opriseră, îl salutaseră pe tovarăşul colonel şi, ca la un semn, ieşiseră. „Ofiţerul cel bun“ ne luase cu duhul blândeţii: „Te-au bătut?“ Ne pusese o hârtie în faţă şi ne sfătuise, tot cu bunătate, să spunem totul despre organizaţie şi să semnăm. Când îşi pierduse răbdarea, ne dăduse pe mâna haidamacilor.

Am recunoscut acum acelaşi scenariu. Pară era „ofiţerul cel bun“, plin de înţelegere, omenos, care îşi făcea datoria. Nu era la înălţimea colonelului, nu avea talent actoricesc, nici fizicul nu îl ajuta, iar sarcina de a se ocupa de noi, minorii, îl depăşea. Îşi juca rolul cum putea pe scena de la Jilava. Vizita lui, cu uşa larg deschisă, a fost o gură de aer de care n-am vrut să profităm.

La masa de seară am vrut să ne luăm revanşa, să ţinem uşa deschisă cât mai mult timp. N-a fost nevoie. Ne-au pus arpacaşul în gamele şi s-au dus repede după sergent, la ultima celulă. Bucuria noastră nu a durat mult. Zgomotul înfundat de lanţuri a ajuns până la noi, grav, lugubru. Îl percepeam cu tot corpul, prin toţi porii. Încercam zadarnic să ne potolim bătăile inimii, să ne gândim la altceva. Nici după ce sergentul ne-a închis uşa, nu ne-am liniştit. Nu ştiu cât timp a trecut, până când unul dintre băieţi, cred că Paul, a rupt tăcerea apăsătoare:

— Ce-ar fi să povesteşti ceva, Alexandru? Mai uităm de lanţuri.

Propunerea lui m-a luat pe nepregătite. M-am gândit puţin, căutând printre autorii mei preferaţi ceva plin de haz, dar şi cu acţiune ca să pot povesti. L-am ales pe Mark Twain.

— Nu-mi vine în minte decât ultima aventură a lui Huck Finn.

— Asta chiar e bună! Dă-i drumul! m-a îndemnat Gelu.

Mi-am dat seama că e mai greu decât am crezut. Una e să îţi aduci aminte, alta să povesteşti, mai ales o carte plină de umor. N-avea rost s-o lungesc, aşa că am început cu planurile lor. Huck voia să pregătească pluta, să fure cheia de la colibă de la Uncle Silas, să-l elibereze pe Jim şi împreună să călătorească noaptea şi să stea ascunşi în timpul zilei.

Am băgat de seamă că toţi zâmbeau. Am vrut să continui, dar nu m-au mai lăsat. Fiecare voia să contribuie, să povestească ce a mai născocit Tom. Povestitul în comun, în care fiecare relata ce i-a plăcut şi nu se sfia să adauge ceva, ne-a animat. Nu mai stăteam gârboviţi pe paturile din celulă, nu mai aşteptam stingerea, participam la peripeţiile lui Tom şi Huck. Cu toată euforia care ne cuprinsese evitaserăm să folosim cuvintele „evadare“ şi „lanţ“.

N-a trecut mult şi sergentul a dat stingerea.

M-am trezit iarăşi devreme, dar nu m-a deranjat.

Găsiserăm soluţia, eram salvaţi. Puteam povesti cărţi, chiar dacă le citiserăm toţi. Abia aşteptam să se scoale, să le spun şi lor.

Am simţit o forţă pe care nu am bănuit-o niciodată în mine. Mi-a revenit încrederea şi odată cu ea certitudinea că descoperisem cum puteam evada din celulă, măcar pentru o clipă. În camera de tortură de la Uranus, căutasem scăparea în America. Strigătul meu „Săriţi, americani!“, strigătul fanteziei mele, îi surprinsese atât de tare pe torţionari, încât încetaseră să mă mai lovească cu vâna de bou.

Mi-am văzut de programul de dimineaţă pândind momentul prielnic să le spun celorlalţi ce descoperisem. La numărătoare l-am reîntâlnit pe Ferometal, sergentul cu dinţii de metal, zmeul de la Jilava. Ne-a măsurat lung şi după o adâncă chibzuinţă a spus lecţia învăţată:

— Bă, bandiţilor, partidu’ şi guvernu’ până şi aici *are* grijă de voi. Mulţumiţi partidului, bă!

Lumina becului se reflecta pe vipla grosolan lucrată. Un rânjet cu mii de steluţe ne repeta fraza pe care o cântam la şcoală „Mulţumim din inimă partidului“, sfatul dat de anchetator în ziua procesului „Să vă cereţi iertare de la partid“. Şi după ce ne snopeau în bătaie, ne spuneau ce grijă avea partidul de noi. Şi-a închis „fermoarul“ şi a plecat rânjind mulţumit.

Ne-am mişcat puţin în celulă, am scuturat păturile cât s-a putut, am făcut paturile din nou. În celula mare bătrânii ne repetau mereu cât de important este să facem o muncă fizică. Te abate de la gânduri. Mulţi abia aşteptau să fie duşi în lagărele de muncă.

Adevărat, ne-a făcut bine, ne-am liniştit. M-am gândit că este momentul să le spun despre descoperirea făcută. Gelu mi-a luat-o înainte:

— Oare avocaţii noştri credeau că ne-am jucat de-a revolta de dragul aventurii? A fost singurul lor argument!

Nu ne simţiserăm deloc apăraţi de avocaţii plătiţi de părinţi. Nu-i văzuserăm decât la proces. Foloseau tot limba de lemn a Securităţii. Ne acuzau în loc să ne apere! Cum puteau să ne pledeze cauza fără să fi vorbit cu noi, fără să ne fi întrebat de ce ne-am revoltat?

Abia acum ne-am dat seama că nici anchetatorul, nici judecătorul şi nici avocaţii nu voiau să ne cunoască motivele. Pentru procuror şi judecător eram elemente înrăite, certate cu cartea, pentru avocaţi, nişte copii fără discernământ, dar cu spirit de aventură. Citiseră oare nota informativă a profesorului de română? Ne cunoştea Zuckmann atât de bine, încât să poată afirma aşa ceva despre noi? Nici Gelu, nici eu nu eram firi aventuroase. Când luaserăm hotărârea să luptăm împotriva regimului comunist, când Achim încercase să fugă din ţară n-o făcuserăm din spirit de aventură, ci din simţul nostru de dreptate. Idealismul nostru ne cerea o cauză nobilă. Nu trebuise să căutăm mult. Constituţia ne garanta egalitatea în drepturi, realitatea era cu totul alta. Se poate vorbi de egalitate când 70–75 la sută din locurile de admitere la facultate erau rezervate pentru copiii cu origine sănătoasă?

Când ne-am întors cu hârdaiele, ne-a izbit aerul greu respirabil din celulă. Nici n-am avut timp să protestăm, Ferometal s-a grăbit să tragă zăvorul. Paul s-a îndreptat spre uşă, dar Achim l-a oprit:

— Eu zic să ne gândim bine.

— În celula asta neaerisită? Ce propui?

— Unul dintre noi iese la raport. Da, dar nu acelaşi.

Neamţul avea dreptate. Cum de nu ne-am dat seama mai înainte? Dacă ieşea Paul de fiecare dată, risca să fie luat drept capul răutăţilor şi îl băgau la carceră. Dacă protestam toţi, spuneau că ne-am organizat şi ne mai trezeam cu un proces. Am căzut de acord să tragem la sorţi. Paul i-a dat lui Puiu bucata de os şi i-a spus să o ascundă la spate, într-o mână. Am rămas surprinşi cât de curată şi rotundă era, cum strălucea. Primul care a ales a fost Achim. N-a nimerit. A urmat Gelu. Puiu a deschis pumnul şi ne-a arătat bucăţica de os.

— Măi, ce norocos sunt! a încercat el să glumească.

— Aşteaptă! l-a oprit Paul, i-a luat bucăţica de os şi a ascuns-o cu grijă.

Gelu a bătut de mai multe ori în uşă, la început mai încet, apoi din ce în ce mai tare, dar n-a venit nimeni. Încercam să ne dăm curaj. În celula mare, oamenii cereau să iasă la raport şi nu erau bătuţi. Probabil aşa era regulamentul. Nu-l ştiam, nu ni l-au dat să-l citim. Când nu am mai suportat tensiunea, am hotărât să încercăm după-masă. De atâta încordare, poate şi de frică, ne-a cuprins toropeala. Nici n-am încercat să ne luptăm cu ea, ne-am lăsat în voia sorţii. Ne era absolut indiferent ce se va întâmpla după, acum voiam să dormim. Nu aveam decât acest gând în minte să dorm, să dorm…

Ne-a trezit zgomotul cizmelor în misiune, agitaţia de pe culoar urmată de zăvorul tras. Ne-am sculat cu greutate, cu ochii înceţoşaţi, obosiţi. Ferometal se pregătea să ne înveţe minte să mai dormim în timpul zilei, dar celălalt sergent, cu un dosar în mână, l-a oprit. Era grăbit, nu avea timp să ne facă educaţie. S-a uitat în dosar, ne-a măsurat cu privirea şi ne-a întrebat:

— Care eşti, bă, Toma Puiu?

Fără voie am întors toţi capul spre tânărul nostru prieten care, nemişcat, se uita speriat la cei doi sergenţi. Înţelesese că e vorba de el.

— De ce nu răspunzi, bă, banditule? Eşti mut?

— E surdo-mut, a intervenit Paul.

— Te-am întrebat pe tine? s-a răstit sergentul la el.

Nervos, l-a întrebat pe Ferometal:

— Cum îl *indentific* eu p-ăsta?

Se uita când la dosar, când la Puiu neştiind cum să iasă din încurcătură. Regulamentul îi cerea să verifice identitatea deţinutului, numele mamei, al tatălui, data şi locul naşterii, dar nu prevedea ce-i de făcut în cazul unui surdo-mut. Şi regulamentul era sfânt, singurul sfânt care supravieţuise în comunism.

În timp ce sergentul se dădea de ceasul morţii, noi ne bucuram că ni se mai primenea aerul. Ţineam capul în jos de teamă să nu citească pe chipurile noastre bucuria acestei mici victorii. Ferometal a încercat să-l ajute şi l-a întrebat pe Paul:

— Bă, voi cum vă înţelegeţi cu el?

— Prin semne.

Nici asta nu era în regulament. Spre norocul nostru, nu s-au dat bătuţi aşa uşor şi s-au sfătuit în continuare în dreptul uşii deschise. Fără succes, aşa că Ferometal a tras zăvorul şi a plecat împreună cu sergentul.

Ne-am strâns repede în jurul lui Puiu să sărbătorim victoria. Era speriat rău, tremura. Abia atunci ne-am dat seama de gravitatea situaţiei. Încercam să-i dăm curaj, îl băteam pe umăr, îi strângeam mâna, repetam „Îţi dau drumul“, dar nici Puiu, nici noi nu credeam ceea ce spuneam.

Paul ne-a făcut semn să ne ducem la locurile noastre. Avea dreptate. Vorbeam toţi în acelaşi timp şi sărmanul copil nu ştia la cine să se uite, îl zăpăciserăm. N-a trecut mult şi sergenţii s-au întors. Cu hârtie şi creion. Întrebările erau deja scrise, Puiu urma să dea răspunsurile, iar sergentul să verifice în dosar. Ne-a pierit cheful să ne bucurăm de uşa deschisă. După ce l-au identificat, i-au ordonat să îşi ia efectele. Puiu se lupta cu lacrimile, ca şi noi de altfel. A trecut iute printre noi cu lucrurile în braţe. Când a ajuns la uşă, s-a întors şi ne-a mai privit odată. Doamne, ce mic era!

— Mişcă, bă, am pierdut atâta timp din cauza ta! a răcnit sergentul şi l-a tras afară din celulă.

Despărţirea a fost scurtă ca toate despărţirile în Jilava. Ne uitam la patul gol şi nu ne venea să credem că nu mai e acolo. Îl adoptaserăm, ne asumaserăm răspunderea pentru el, îl apăram, îi purtam de grijă. N-avusese timp să întindă pătura şi cearşaful cum cerea regulamentul, iar noi nici nu ne gândeam să facem patul, să ştergem ultima lui urmă din celula unde reuşiserăm împreună să ne înfiripăm o lume.

Nu e de mirare că despărţirea de el era dureroasă. Ne preocupa în continuare soarta lui, mai ales că bănuiam că-l vor duce la o şcoală de corecţie, dar nu mai aveam cum să-l ajutăm.

Când au adus masa, pe Ferometal l-a apucat bunătatea şi le-a ordonat deţinuţilor să ne împartă porţia lui Puiu. Gestul gardianului ne-a confirmat temerea că îl luaseră de la Jilava.

Nu mai aveam forţa să ne continuăm programul, să batem în uşă, să ne cerem drepturile. Am amânat totul pe a doua zi. Am preferat să ne ocupăm timpul care cum putea: Achim făcea gimnastică, Paul freca de zor bucata de os de piciorul patului, Gelu îşi aranja din nou lucrurile, eu încercam să-mi aduc aminte cuvintele germane învăţate, dar fără mare succes. În trei zile, le uitasem aproape pe toate. Citisem undeva cum învăţau engleza emigranţii din Europa în America, cred că într-un roman al lui Dickens, *Martin Chuzzlewit*, dacă nu mă înşel. Citeau Biblia în engleză! Nu trebuia să le-o traducă nimeni, o ştiau pe de rost. Când Achim a făcut o pauză, l-am rugat să-mi spună o poezie în germană, s-o traducă şi să mă ajute s-o învăţ. Era mult mai interesant decât învăţatul cuvintelor cu litera D.

Seara am povestit *Contele de Monte Cristo*. Nu ştiu dacă a fost vina mea, dar n-am reuşit să-i mai anim, să-i fac să

participe. N-am ales romanul bine. N-am ţinut seama nici de locul unde ne aflam, nici de despărţirea de Puiu, nici de zicala „Nu vorbi de funie în casa spânzuratului“.

N-am mai tras la sorţi cine bate în uşă, ne roteam. În fiecare zi, unul dintre noi cerea să iasă la raport şi de fiecare dată supraveghetorul întreba de ce şi de fiecare dată primea acelaşi răspuns: „Nu am fost scoşi la aer“. Replica lor era neschimbată: „De ce minţi, bă, banditule?“

Am fi putut să-i raportăm sergentului când ne întorceam cu hârdaiele, dar constataserăm că bătutul în uşă ne uşura, ne liniştea. Era modul nostru de a spune „Nu“ programului pe care ni-l impuneau. În condiţiile din Jilava, şi mai ales în celula noastră, acest gest simplu ne-a eliberat de frică. Nu ne mai gândeam la ce putea să ni se întâmple, ne duceam la uşă şi băteam puternic.

Pe zi ce trecea, gândul că în curând voi împlini optsprezece ani şi mă vor duce înapoi în celula mare mă apăsa, mă neliniştea, mă ținea treaz noaptea. Mi-am adus aminte de majoratul lui Dinu, la câteva săptămâni după ce fuseserăm aduşi la Jilava, de efortul imens făcut şi de el, şi de noi să uităm pentru o clipă unde suntem şi să ne bucurăm de aniversarea lui. Fără să ne fi vorbit între noi, îl îmbrăţişaserăm şi îi uraserăm toţi ceea ce ne doream şi nouă, să ajungă cât mai repede acasă. O ceremonie scurtă, emoţionantă, tristă, fără tradiţionalul „Mulţi ani trăiască!“.

Cum stăteam culcat în pat, m-am pomenit scriind cu arătătorul „Mulţi ani trăiască!“ pe bolta albă şi umedă. Nici n-am apucat să scriu primul cuvânt, că o picătură de apă s-a prelins peste el rupându-l în zeci de semne. Scriam în continuare cu febrilitate semn peste semn până când semnele au dispărut şi bolta s-a luminat.

Eram cu Florentina la petrecerea prietenei ei, pe terasa unui apartament de la etajul cinci. Tania împlinea optsprezece ani. Era zece fără un sfert şi părinţii se grăbeau să umple cupele cu şampanie Zarea. La zece fără cinci ridicaserăm paharele, ciocniserăm, îi uraserăm fericire, bucurii, succes, un loc la facultate. În timp ce beam şampanie, mama ei ne îndemna în ruseşte „*Peteatea! Peteatea!*“ sau cam aşa ceva. Din gesturile ei înţelesesem că trebuie să bem tot până la fund. După ce golise paharul, Tania îl aruncase în stradă. La fel procedaseră părinţii, fraţii ei şi toţi ceilalţi invitaţi. Un obicei rusesc, aduce noroc. Îmi fusese peste puteri să arunc cupa de şampanie. Florentina mă rugase, mă implorase, se supărase, căutase colţul cel mai întunecat al terasei, se lipise de mine, mă sărutase, mă dojenise, mă respinsese, mă îmbrăţişase. Nu se dăduse bătută, se folosise de ultima şi cea mai puternică armă:

o lacrimă i se rostogolise încet pe obraz. O strânsesem în braţe, o sărutasem, îi sorbisem lacrima şi dăduserăm uitării amândoi cupa de şampanie, pe Tania, pe ceilalţi invitaţi. Nu mai eram decât noi doi, o singură fiinţă.

Era pentru prima oară că retrăiam o amintire cu o asemenea intensitate, că reuşeam să cobor în mine şi să dau viaţă unor clipe de mare fericire cu Florentina, s-o ţin în braţe. Speram s-o văd din nou, s-o simt lângă mine, dar în curând m-a cuprins teama că nu voi mai reuşi. M-am întors pe dreapta. Paul şi Achim dormeau. Probabil şi Gelu. Nu mă gândisem deloc la ei. M-a cuprins ruşinea. Cum am putut să fac aşa ceva, să uit de camarazii mei de suferinţă? De unul singur nu puteam lupta cu greutăţile, m-ar fi doborât. Nu reuşeam să adorm de bucurie, dar poate şi de teamă că nu voi mai fi în stare să retrăiesc asemenea clipe.

*

Clăteam hârdaiele la cişmeaua din curte încercând să tragem de timp. Era o zi însorită şi câteva raze ajungeau până la noi. Căldura lor ne dezmorţea, ne înviora.

— Gata, bă, ajunge! Puneţi hârdaiele deoparte! Luaţi pe doi! Marş!

Nu ne venea să credem, ne scoteau la aer! Încercam să ne ascundem bucuria, să nu se vadă pe faţa noastră. Mergeam în cerc, în tăcere. Nu se auzeau decât paşii noştri şi aerul expirat. Mi-am adus aminte de sfatul doctorului: inspiră profund, numără până la trei, expiră lung. Am inspirat şi expirat până m-a apucat ameţeala.

La întoarcere, uşa celulei era larg deschisă.

— Ce zi e azi? S-o ţinem minte, a spus Achim.

Când ne-am mai liniştit, Achim a insistat:

— Am luptat pentru acest drept. E o zi importantă. Trebuie să aflăm.

— Dacă e o zi importantă, e 7 noiembrie.

Am fost de mai multe ori pe punctul să le povestesc despre trăirea avută, despre fericirea de a fi fost din nou cu Florentina, dar de fiecare dată am renunţat în ultimul moment. În cele din urmă, mi-am luat inima-n dinţi. Vorbeam în şoaptă. Ascultau fără să scoată un cuvânt, fără să comenteze. Achim, cu tot simţul datoriei, şi-a părăsit postul din dreptul vizorului şi ni s-a alăturat. Nu le-aş fi spus nimic despre noi dacă nu mi-aş fi dat seama că trăirea avută pregătise revelaţia în legătură cu metamorfoza celulei de minori, cameră de tortură în timpul zilei, chilie de meditaţie şi visare în timpul nopţii.

Ce bine că am deschis discuţia! Sigur, o celulă e o celulă, dar perceperea ei depinde de unghiul din care o privim, de

starea noastră sufletească. Căutam cu disperare să explic cât mai bine, când Achim a exclamat:

— *Die Gedanken sind frei!*

„Gândurile sunt libere.“

*

După masa de seară, Gelu a propus să povestim *Un yankeu la curtea regelui Arthur* şi l-am lăsat pe el să înceapă. După câteva bâlbâieli, şi-a dat drumul. Pe măsură ce povestea, ne veneau în minte tot mai multe episoade, ne luam vorba din gură unul altuia.

— Deţinut, unde te crezi? În picioare până la stingere şi să n-aud o vorbă! Întindeţi păturile!

Nu am auzit nici când trăsese zăvorul, nici când deschisese uşa. A rămas în dreptul uşii până am executat ordinul.

Nu ştiam de cât timp stăteam în picioare, dar erau deja umflate şi mă dureau. Nici celorlalţi nu le mergea mai bine, se balansau când pe un picior când pe celălalt. Am intrat în ritmul lor. Pierduserăm noţiunea timpului în celula fără fereastră, unde becul ardea zi şi noapte, îl măsuram după suferinţă, după foame. Ziua nu se mai sfârşea. Când s-a dat stingerea, ne-am băgat repede în pat.

*

A doua zi ne-au scos cu hârdaiele, dar nu ne-au mai lăsat la aer, probabil drept pedeapsă că râseserăm, că uitaserăm unde suntem. Cu cât ne pedepseau mai mult, cu atât ne încăpăţânam mai tare. Sergentul, nou pe secţie, se pregătea să închidă uşa celulei, când Achim, din dreptul tinetei, a făcut un pas înainte şi a cerut să iasă la raport. Supraveghetorul, care dacă îi ajungea până la subsuoară, a rămas surprins. Făcea eforturi mari să-l privească „de sus“, să-l domine, dar îndesat cum era şi aproape fără gât, îşi tot rostogolea ochii în zadar. În loc de răspuns, a trântit uşa şi a tras zăvorul. Achim s-a întors spre noi:

— Era rândul meu. Nu ne-au scos la aer.

Neamţul nostru avea dreptate. După mai bine de zece zile, ne scoseseră o dată la aer şi dacă acum nu ceream, chiar că nu ne mai scoteau. Un drept câştigat trebuie apărat. N-aveam de gând să aşteptăm şi să ne imaginăm ce s-ar putea întâmpla. Învăţaserăm deja că aşteptarea ne tulbura, aşa că ne-am văzut de programul nostru, confruntarea cu amintirile.

Din vorbă în vorbă, ne-au revenit în minte primele zile în celula de minori, ce speriaţi, ce neajutoraţi eram fără adulţi, cât de dependenţi eram de ei. În celula mare ne simţeam totuşi protejaţi, ne organizam ziua mai uşor, aveam de la cine învăţa.

*

După masa de prânz, Gelu şi-a aranjat lucrurile cu grijă sub pernă, a netezit-o, a mai verificat o dată dacă totul era în ordine, apoi s-a aşezat în poziţia de siestă la marginea patului: corpul uşor răsucit, capul în palma dreaptă, faţa întoarsă la uşă. Cred că avea obiceiul să doarmă după-amiaza când nu avea şcoală. Paul l-a urmat curând. Achim a stat ce a stat, după care s-a postat în dreptul vizorului să facă gimnastică.

S-a auzit scrâşnetul zăvorului. Achim i-a trezit repede pe Paul şi Gelu. Când uşa s-a deschis, eram toţi în picioare. Pe culoar Pară, cu picioarele depărtate şi mâinile la spate, căutându-şi din priviri obiectul muncii. Alegerea a căzut pe Gelu, cel mai scund dintre noi.

— Ia zi, bă, de ce minţi?

Gelu, abia trezit din somn, se uita buimăcit la Pară fără să scoată un cuvânt. Achim a intervenit:

— Eu am cerut să ies la raport.

— Te-am întrebat eu? Când vorbeşti cu mine să taci!

Tăcea Gelu, tăcea Achim, tăcea şi Pară. Lucra la autoritatea lui: mişca din maxilare, scrâşnea din dinţi, îşi trecea limba peste buze. Ne-a mai ţintuit o dată cu privirea, apoi şi-a dat drumul:

— Bă, bandiţilor, v-am dat condiţii speciale… fiecare are patul lui şi voi minţiţi!

Tăcerea noastră, lipsa noastră de înţelegere îl mâhneau.

— Bandiţii tot bandiţi *rămâne*, orice face omul! N-aveţi teamă, vă educăm noi!

Mulţumit de finalul tot atât de dramatic ca şi apariţia lui, i-a făcut semn gardianului să închidă uşa celulei.

Deşi îmi plăcea să am dreptate, am aşteptat reacţia celorlalţi, care întârzia. În felul său, „ofiţerul cel bun“ mi-a confirmat temerile cu vârf şi îndesat: „Vă educăm noi!“ era o ameninţare. Sergentul ne-a adus o mătură să facem curat. În lumea asta chiar şi o mătură era ceva special. Paul a luat-o, i-a scos câteva paie şi le-a ascuns.

— Poate o să avem nevoie. Nu se ştie niciodată.

Gelu i-a luat mătura din mână şi s-a pus pe treabă. Nu i-a scăpat nici un colţişor, nici un centimetru pătrat nemăturat. De unde, de neunde, a strâns o grămăjoară de gunoi. A mai controlat o dată prin toate colţurile, printre paturi, pe sub paturi, dar n-a găsit nimic. Avea un aer mulţumit.

Ne-am petrecut seara cu *Cei trei muschetari*. Când am ajuns la deviza „Toţi pentru unul, unul pentru toţi“ ne-am oprit din povestit, ne-am uitat unul la altul şi fără să scoatem un cuvânt, ne-am însuşit-o.

*

M-am trezit iarăşi mai devreme, dar nu mi-a părut rău. Una e să fii singur cu gândurile tale noaptea şi alta să te gândeşti la ceva în mijlocul unui grup în timpul zilei.

Înainte, influenţat de lecturi, de aspiraţii, mă vedeam în tot felul de posturi, una mai grozavă ca alta. Visam, inventam, compensam pentru tot ceea ce nu eram în stare să fac. Acum, pentru prima oară în viaţa mea, caracterizându-i pe ei mi-am analizat propriul comportament cu sinceritate, m-am comparat cu ei fără invidie, fără gelozie, fără pic de concurenţă, m-am confruntat cu mine însumi fără menajamente, în dorinţa de a mă cunoaşte cu adevărat. Voiam să ştiu cine sunt!

Nu puteam să ne apărăm corpul de lovituri, sufletul de suferinţă, demnitatea de umilinţe, eram prizonierii unor oameni fără inimă, într-o ţară fără drepturi, într-o lume fără Dumnezeu.

În toată nenorocirea asta am găsit o sursă de bucurie: setea de cunoaştere, care în scurt timp a devenit arma noastră de apărare. Învăţam orice şi de la oricine, învăţam unul de la altul, învăţam din fiecare moment trăit şi făceam din el o experienţă folositoare.

Aşa am învins timpul, plictiseala, inactivitatea la care eram condamnaţi, aşa ne-am păstrat spiritul liber şi sufletul curat, aşa am înţeles că lupta pentru supravieţuire înseamnă păstrarea valorilor noastre.

Culcat în pat, cu ochii ţintă la boltă, îmi eliberam mintea de povara existenţei. Gândurile zburau, se întâlneau, se ordonau. Totul părea simplu, clar. Nu şi în realitate. În timpul zilei, camera era un câmp de bătaie. Ne luptam cu foamea, cu regretele, cu melancolia, cu tristeţea, cu lipsa de activitate, cu lipsa de civilizaţie. Luptele cele mai grele le aveam cu gardienii. După fiecare bătălie, maltrataţi, batjocoriţi, înjuraţi, cu trupul şi sufletul o rană, o luam de la capăt.

Nu pierdeam timpul plângându-ne de milă, nu aşteptam salvarea din altă parte, o căutam la noi, în noi. Un zâmbet, o glumă, o vorbă de duh ajungeau să ne ridice în picioare, să ne descreţească fruntea, să ne redea curajul de a ne continua.

Reclădeam lumea noastră de adolescenţi la care adulţii în uniformă nu aveau acces. E adevărat, construiam pe temeliile puse de Twain, Dickens, Dumas, Scott şi alţii, dar o decoram cu amintirile, cu visurile, cu trăirile noastre. Era o lume cu mii, cu sute de mii, cu milioane de ferestre deschise spre soare, o lume fără uşi, fără zăvoare, fără uniforme.

— Ce faci, bă, cu degetul în tavan? Ia dă-te jos!

Prin vizeta deschisă mă urmăreau doi ochi vigilenţi: sergentul din schimbul de noapte. Mi-a ordonat să trec lângă tinetă. Se treziseră toţi, dar nu le-a dat voie să se dea jos din

pat. A intrat în celulă, s-a dus ţintă la patul meu şi a examinat bolta îndelung. N-a găsit nimic, ce era să găsească? S-a mai uitat o dată la mine, de strajă, în chiloţi, în dreptul tinetei, apoi a dat deşteptarea.

I-a făcut curioşi pe ceilalţi. Ar fi vrut să mă întrebe ce se întâmplase, dar gardianul deschidea vizeta una, două, patrula tot timpul pe culoar, ne controla prin vizor, nu ne dădea pace. Nu era jocul obişnuit de-a şoarecele şi pisica, nu se ascundea deloc, dimpotrivă, voia să ştim că e pe culoar. Paul şi ceilalţi aşteptau un moment prielnic care nu mai venea.

O supraveghere atât de riguroasă nu prevestea nimic bun, crea o tensiune insuportabilă. Se întâmplase ceva, dar ce? Evadase cineva? Din Jilava? Imposibil! Se revoltaseră oamenii dintr-o celulă? Erau peste o sută în fiecare. Noi eram total izolaţi în Secţia a II-a, n-auzeam nimic, nu puteam comunica.

Speram că e o toană a gardianului şi că noul supraveghetor o să ne lase în pace. Nici vorbă. „Deţinut“ era mai ţeapăn, mai autoritar, mai vigilent ca oricând. Mărşăluia pe culoar ca la paradă. Din când în când deschidea vizeta, se uita atent la noi şi dacă îi evitai privirea, ţipa: „Deţinut, la ce te uiţi?“ Ne-a scos cu hârdăul şi tineta în pas alergător şi la dus, şi la întors. Nu erau deloc semne bune.

Mi-am adus aminte din nou de camera de tortură de la Uranus, de strigătul meu disperat „Săriţi, americani!“. Mi-a venit să râd imaginându-mi că au venit americanii. Îi vedeam pe gardieni fugind ca iepurii, aruncând uniformele de pe ei, toţi în izmene, ascuzându-se prin gropi şi şanţuri, prin beciuri. Nu mai aveau şobolanii loc de ei.

— Deţinut, de ce râzi?

Era supraveghetorul. Se uita lung la mine. M-am îngrijorat. Chiar am râs? A închis vizeta. Am răsuflat uşurat. Trecuseră câteva ore bune de la deşteptare şi nu scoseserăm o vorbă. Dacă vorbeam în şoaptă complotam, dacă vorbeam normal făceam zgomot. Şi-ntr-un caz, şi-n celălalt eram pedepsiţi. Atâta timp cât sergentul era pe culoar, nu avea rost să riscăm. M-am apucat să repet proverbele, cele două poezioare, cuvintele şi gramatica învăţate de la Achim. Mă concentram greu, aşa că după o vreme am renunţat.

Au adus masa, zeamă chioară, nimic în ea, nici măcar o coajă de cartof sau o frunză de varză. Sergentul a rămas în dreptul uşii până am terminat. N-am putut comenta ca să ne vărsăm focul, dar cel puţin s-a aerisit celula.

Încercam să-mi ocup timpul într-un fel, dar gândul că era – de fapt că a fost – rândul meu să bat în uşă şi să cer să ies la raport mă obseda. De două ori am vrut s-o fac şi de fiecare dată raţiunea mi-a dat o groază de argumente că nu avea rost

să risc de pomană. Mă tot întrebam: era raţiunea, sau faptul că nu aveam curaj? Când nu am mai suportat, le-am mărturisit:

— Era rândul meu să ies la raport şi n-am avut…

Paul m-a oprit:

— Ai făcut foarte bine. N-are rost să riscăm prosteşte.

— E o zi specială, sunt toţi în alertă. Nu trebuie să exagerăm, i-a dat dreptate Achim.

Mă uitam la ei cu recunoştinţă. Un sentiment de vinovăţie mă apăsa.

La masa de seară ne-au dat cel mai mizerabil arpacaş de când eram la Jilava, un fel de ciorbă cu câteva boabe. Când a venit schimbul de noapte, i-am auzit vorbind despre 7 Noiembrie.

*

M-am trezit înainte de a se da deşteptarea cu aceeaşi nerăbdare, aceeaşi emoţie, aceeaşi bucurie ca de fiecare dată la întâlnirea cu Florentina. Această oră de singurătate era tot atât de preţioasă ca şi clipele petrecute împreună, numai noi doi. Mă uitam la bolta albă aşteptând să mi se potolească bătăile inimii. Respiram adânc.

O dată, la Uranus, după zece zile de anchetă, doborât de oboseală şi de tensiunea în care trăiam, am adormit în timpul zilei. Am visat sute de avioane americane zburând deasupra Bucureştiului. Eram fericit, veniseră să ne elibereze! M-a trezit comandorul, la ordinul sergentului de pază pe culoar. De afară venea zgomotul unui avion în zbor.

Cu ruşii în ţară, cu comuniştii la putere, americanii erau unica noastră speranţă. Nu veneau, cum nu veniseră nici la unguri în ’56, dar noi îi aşteptam, cum îi aşteptaseră şi ei. Nu lăsam să moară speranţa.

Pornisem la drum, la luptă, fără să fiu bine echipat, pregătit. Dar cine putea şti cum era închisoarea în anii ’50? Nimeni nu povestea. Când unchiul meu, fratele mamei, fusese eliberat, ne duseserăm să-l vedem la Azuga. Îmbătrânise, îşi pierduse aproape toţi dinţii, bea. Băuse până murise doi ani mai târziu, dar de povestit, tot nu povestise! Eram copil. Acum ştiam. Oare voi tăcea şi eu?

Mă gândeam cum n-am riscat să bat în uşă, să cer să ies la raport. Numai ceva total ieşit din comun putea să-mi adoarmă raţiunea, ca în noaptea dinaintea discuţiei cu Ică. Când intrasem în organizaţie, fusesem de la bun început absolut convins de necesitatea luptei împotriva regimului comunist şi a apărării drepturilor noastre.

Ştiam că Olteanu Stoica Mihai, premiantul liceului şi colegul meu de clasă, suferă de insomnie, ştiam că şi el are origine nesănătoasă şi deci şanse minime să intre la facultate,

ştiam că e împotriva comuniştilor, că nu pierde nici o ocazie să spună cine a inventat cu adevărat radioul, becul electric.

La şedinţa de înfiinţare ne comunicase numele organizaţiei: Frontul Eliberării Naţionale. Când auzisem ce nume a ales, îmi dădusem seama de imensitatea ţelului nostru, dar şi de imposibilitatea realizării lui.

*

A urmat o săptămână mai liniştită. Ei îşi vedeau de programul lor, noi de al nostru. Erau tot atât de duşmănoşi, de răi, dar nu îi mai luam în seamă, nu le mai acordam atâta importanţă ca la început, chiar dacă ne loveau. Făceau parte din rutina zilei şi acest lucru ne ajuta să ne suportăm soarta mai uşor. Ne obişnuiserăm cu statul în picioare când ne pedepseau. Unii sergenţi ne scoteau la aer, alţii nu, noi băteam în uşă, ei nu veneau, şi dacă veneau, ne înjurau, ne batjocoreau, şi zilele treceau.

Nu eram singurul care se scula noaptea. Într-o zi, Paul m-a întrebat de ce ţineam arătătorul pe tavan. Toţi au vrut să ştie, mai ales după întâmplarea cu sergentul vigilent. Era dreptul lor, pentru unul plăteam toţi. Ce era să le spun? Nici eu nu ştiam de ce. Aveam impresia că mă ajută să mă detaşez de lumea asta. Nu-mi părea rău de ora nedormită. Când Gelu a spus că nu suferă de insomnie, i-am răspuns că pentru mine ora asta e o ocazie unică să mă cunosc. Paul încerca să profite şi el de orele de noapte. Ne lipsea amândurora optimismul doctorului Dobrotă, încrederea lui în facultăţile noastre. Venea dintr-o familie de socialişti, de fondatori ai partidului. L-au arestat și l-au torturat ca să spună unde sunt ascunse actele Partidului Socialist.

Ne repeta tot timpul:

— Încărcaţi-vă pozitiv!

Da, dar cum? Cum puteam să ne încărcăm pozitiv înconjuraţi cum eram de mizerie, de durere, de suferinţă? Doctorul era numai zâmbet, zâmbea când ne vorbea, zâmbea când răspundea la întrebările noastre, zâmbise şi după ce gardianul îi arsese două palme în faţa noastră fiindcă zâmbea! Rămăseserăm înmărmuriţi. Lumea în care crescuserăm, în care credeam, o lume bazată pe valori, ierarhii, relaţii umane se prăbuşise sub ochii noştri. Cum își permisese supraveghetorul, nulitatea aia agramată, să dea într-un adult, în doctorul Dobrotă?

Zâmbea când ne spusese plin de înţelegere:

— Execută un ordin. E doar un gardian.

Ceilalţi îl considerau pe doctor un optimist incurabil, îl ocoleau, dar nouă conversaţia cu el ne făcea bine, ne dădea curaj. Nu ne spunea „Mâine plecăm acasă“, dar ne dădea tot

felul de reţete cum să ne refacem organismul când aveam să ieşim din închisoare. Nu se plângea că eram tunşi zero, că era o pedeapsă, un atac la demnitatea noastră, ne vorbea despre aspectul igienic, despre regenerare: vom avea părul bogat şi ondulat toată viaţa. Nu spunea „Vin americanii“, dar, plecând de la analiza situaţiei economice, trăgea zâmbind concluzia: „Se termină banii, vin americanii“. Majoritatea deţinuţilor erau resemnaţi, el nu, iar pe noi ne salva încă vârsta.

Eram la început, trecuseră numai şase luni de la arestare, aveam tot timpul să ne formăm o atitudine, dar ea depindea de o mie de factori pe care nu puteam nici să-i prevedem, nici să-i controlăm.

Învăţam din fiecare experienţă, e adevărat, dar condiţiile în care trăiam se schimbau tot atât de des ca şi gardienii, ca şi toanele lor, şi ceea ce învăţaserăm ieri nu ne mai era de mare folos azi.

Nu se dăduse deşteptarea, dar auzeam paşii gardienilor pe culoar. Erau cel puţin trei. Nu s-au oprit la noi, s-au dus la cealaltă celulă şi au tras zăvorul. M-am trezit de-a binelea. I-am văzut pe Paul şi Achim ascultând atenţi. Gelu s-a dus la uşă, a stat o vreme cu urechea lipită de ea, după care ne-a spus în şoaptă:

— Nu e percheziţie.

Dacă nu era percheziţie, atunci… Ne uitam îngroziţi unii la alţii, incapabili să scoatem un cuvânt. Ne-am întins la loc, în aşteptare. N-a durat mult şi am auzit zăngănitul de lanţuri, din ce în ce mai tare, din ce în ce mai aproape. Erau tineri, erau în vârstă? Nu ştiam nimic despre ei, dar am fost sigur că aveam să aud lanţurile cât voi trăi.

S-a făcut linişte pe culoar. Oamenii spuneau că execuţiile au loc pe câmpul din spatele închisorii, Valea Piersicilor. Ce nume frumos! Doamne, ăştia pângăreau totul!

Tot în camera 25 am aflat că sergentul care îi împuşca în ceafă purta mănuşi! Nici un deţinut nu se întorcea din Valea Piersicilor, atunci de unde ştiau oamenii cum au loc execuţiile şi cine e călăul? Îl descriau cu atâtea amănunte, încât şi acum, când scriu, îl văd în faţa ochilor: negricios, mic de statură, cu un chipiu mare sub care îşi ascundea chipul de călău.

N-am fost niciodată vorbăreţ, dar niciodată aşa de tăcut ca în această zi. Nici ceilalţi nu reuşeau să închege o discuţie. M-am ridicat în picioare de mai multe ori şi de fiecare dată îmi părea că sunt mai mic decât sunt, mai încovoiat. Instinctiv am ridicat braţul drept, bolta era la locul ei, eu eram la pământ. Îmi repetam sfatul doctorului la nesfârşit: „Încărcaţi-vă pozitiv!“, „Încărcaţi-vă pozitiv!“, „Încărcaţi-vă pozitiv!“. În zadar.

Ne-am mai revenit când ne-au scos cu hârdaiele. Ploua, era rece şi drumul alunecos. Gardianul, cu glugă şi manta de ploaie, ne zorea. Voiam să mergem mai repede, ne era frig numai în cămaşă şi zeghe, şi ne era teamă să nu alunecăm. Când am ajuns la secţie, ne-a mai ţinut în ploaie să ne curăţăm bocancii bine să nu murdărim culoarul. În celulă ne-am scos zeghea şi am atârnat-o la capătul patului să se usuce. Primul care a simţit nevoia să vorbească a fost Achim:

— Oare le-au scos lanţurile înainte?

— Ce importanţă mai are? Cu sau fără, soarta le era pecetluită, a răspuns Gelu.

— Are. E important cum mori, în picioare, în genunchi, în lanţuri. Nu e acelaşi lucru.

— În romane poate.

Când eram mic, când credeam că părinţii nu mă iubesc, îmi imaginam că mor. Îi vedeam pe mama şi pe tata în genunchi lângă patul meu, plângând. Mama era zdrobită. Când mi se rupea inima de atâta suferinţă – a lor, dar şi a mea –, mă înviam şi eram fericiţi din nou. Mi-am dat seama că niciodată nu îmi imaginam cum anume mor. Muream, pur şi simplu.

Discuţia s-a aprins pe tema morţii în romane. Paul a rămas tot timpul tăcut, îngândurat. După-amiază ne-a surprins când ne-a anunţat că mai este o posibilitate, şi anume deţinuţii condamnaţi pe viaţă sunt ţinuţi în lanţuri, mai ales când îi transportă de la o închisoare la alta.

În plus, mai era un lucru pe care nu-l luaserăm în considerare: oamenii povesteau de lotul Lugojanu, studenţi şi elevi, toţi condamnaţi la moarte. Primul executat dimineaţa de tot fusese şeful lotului, după un sfert de oră fusese scos din celulă următorul şi tot aşa, al treilea şi al patrulea, doi fraţi Willy şi Rudy. Pe secţia noastră, cei doi deţinuţi fuseseră scoşi împreună.

Ştiau cum se petrecuseră lucrurile de la al cincilea condamnat care îşi aştepta rândul, dar nu veniseră să-l ia. După o săptămână, îi comunicaseră că i s-a comutat pedeapsa la închisoare pe viaţă.

— Mai era om? întrebă Achim.

— Au trecut săptămâni, spuneau oamenii, până putuse să vorbească din nou.

Le-am spus că îi cunosc pe Willy şi Rudy, eram vecini, ei locuiau pe Plantelor, eu pe Mântuleasa. Erau elevi la „Mihai Viteazu“. Aflasem ceva, se spunea că ar fi omorât un miliţian să-i ia pistolul, dar nu-mi venea să cred. Erau liniştiţi, prietenoşi, am învăţat să pedalez pe bicicleta lor.

Mi-am reamintit de noaptea când fusesem torturat la Uranus şi mă tot întrebau cum l-am omorât pe miliţian. Cum de nu mi-

am dat seama mai înainte? Voiau să ne lege de lotul Lugojanu! Am crezut că e un pretext ca să mă schingiuiască.

Vorbind de una de alta, am uitat de spaimă şi ne-am mai calmat.

Singurul program de care ne ţineam cu sfinţenie era povestirea unei cărţi seara. Dar, după o asemenea zi, nu reuşeam să ne concentrăm, nu ne venea în minte nici măcar un titlu. M-am gândit că e momentul să debutez ca autor. De la vârsta de şase ani, de când îl întâlnisem pe profesor, visam să ajung scriitor.

Locuiam în incinta spitalului Colţea. Într-o zi, tata se întorsese acasă însoţit de un bătrân înalt, slab, într-un costum închis la culoare. Venise pentru un tratament la Bucureşti, dar nu erau locuri în spital şi îl rugase pe tata să-l ajute. Tata îl invitase să stea la noi. I se adresa cu „domnule profesor“. Seara, înainte de culcare, venea la mine în cameră, îmi punea un ban sub pernă, se uita ţintă la mine cu ochii lui de un albastru puternic şi îmi spunea că dacă îmi doresc mult, a doua zi banul avea să se dubleze. Avea dreptate, a doua zi găseam doi. Voisem să-mi pun toate economiile, dar părinţii nu mă lăsaseră.

Obişnuia să ne întrebe, pe sora mea şi pe mine, ce vedem în curtea spitalului. Într-o zi, pe neaşteptate, ne întrebase dacă vedem gâştele. Care gâşte? În curtea spitalului? Nu ne venea să credem, dar ne uitaserăm curioşi. Felicia nu le vedea şi se dăduse bătută repede. În plus, i se părea un joc stupid. Râsese de mine când începusem să le număr, mai ales că nu mă mai opream, descoperisem chiar două ascunse după teiul din curte.

În fiecare zi profesorul venea cu jocuri noi. Înainte să plece, îi spusese tatei că am imaginaţie, combinam cu uşurinţă, o să am talent la scris.

Mai târziu aflasem că fusese profesor la Facultatea de Psihologie, că nu era aşa de bătrân cum crezusem şi că renunţase la cariera universitară şi plecase la ţară ca să iasă din colimatorul comuniştilor.

N-aveam poze, n-aveam nici o temă, dar celula mă inspira. Le-am spus că nu-mi amintesc titlul. Nu contează, dă-i drumul, m-au îndemnat. Eroii mei căutau o comoară ascunsă într-un fort. Le puneam tot felul de piedici, un labirint de coridoare, capcane la tot pasul şi nici o uşă. Au descoperit-o întâmplător, era placa de pe un mormânt. Îi vedeam luptându-se cu placa grea, coborând cu grijă pe scara care nu se mai sfârşea ţinându-se cu mâinile de pereţii mormântului. Mă ascultau răbdători, chiar recunoscători.

Îl aveam din nou pe Ferometal pe secţia noastră. Nu avea mare lucru de făcut, nu mai eram decât noi, patru minori, dar

cine ştie ce-i mai trecea prin cap, aşa că eram atenţi. Din când în când, unul dintre noi se scula, trăgea cu urechea la uşă şi se întorcea la locul lui.

Mă preocupa un vis pe care îl avusesem. Era a doua oară că îmi apărea o fată îmbrăcată în alb. Nu le-am spus celorlalţi de teamă să nu facă glume pe seama mea, bănuiam ce puteau spune. Nu dădusem atenţie visului la Uranus, era unul dintre multe altele, dar faptul că se repetase, că o recunoscusem pe fata în alb, că îmi dădusem seama că e aceeaşi persoană m-a pus pe gânduri. Avea vreo semnificaţie? Mă avertiza? Voia să mă anunţe ceva? Ce?

Din dreptul uşii, Paul ne-a făcut semn.

— A deschis fereastra pe culoar, a spus în şoaptă.

Aerul curat de pe culoar nu ajungea până la noi, în cavoul ăla, decât dacă ne deschidea uşa. Ideea ne surâdea, dar ne trebuia un pretext să cerem să ieşim la raport. Era prea devreme să ne scoată la aer. Gelu ne-a reamintit propunerea lui Puiu, să spunem că unul dintre noi e bolnav, dar ne era teamă să nu cobim.

N-am mai avut timp să ne gândim, am auzit zgomot de cizme şi o voce puternică dând ordine. Uşa s-a deschis larg. Pe culoar un ofiţer superior înconjurat de ofiţerul de serviciu cu banderolă pe braţ, de Ferometal care se făcuse mic, de cealaltă parte de un alt ofiţer şi lângă el de Pară. Era probabil comandantul, prea stăteau toţi drepţi. Ne-am sculat repede în picioare, Ferometal şi ofiţerul de serviciu ne tot zoreau.

În timp ce ne privea, comandantul îşi lovea ritmic palma stângă cu niște hârtii făcute sul. Nu se auzea decât zgomotul loviturilor. S-a oprit şi a întins sulul. Am tresărit, când mi-am auzit numele, însoţit de titlul de bandit.

— Doi paşi înainte spre uşă!

Răspundeam la toate întrebările ca un automat: data şi locul naşterii, numele tatălui, numele mamei, pedeapsa. S-a făcut iar linişte. Mintea îmi lucra cu o viteză ameţitoare: Mă iau de aici? Am devenit major? Şi pentru asta vine comandantul? Imposibil! Atunci, ce vor?

— Bă, banditule, Partidu' şi Guvernu' până şi aici *are* grijă de tine. *Ţi-a redus* pedeapsa la 8 ani temniţă grea, a spus comandantul măsurându-mă din cap până-n picioare.

Mi s-a făcut deodată frig şi m-a apucat un tremurat de nestăpânit. Sigur că mă bucuram în sinea mea, mă pregătisem pentru 15 ani şi dintr-un foc au rămas 8. Eram însă foarte emotiv şi mă blocam uşor, chiar şi cu prietenii, darămite în închisoare în prezenţa ofiţerilor. Îmi era ciudă pe mine. Vestea era bună, atunci de ce tremuram ca varga în faţa lor? De ce nu reuşeam să mă stăpânesc?

— Iscăleşte aici că ai luat cunoştinţă! mi-a ordonat.

Ofiţerul de serviciu mi-a dat adeverinţa şi un stilou, gata pregătit. Am vrut să citesc, dar de emoţie îmi jucau literele în faţa ochilor. Am reuşit să văd „8 ani“ şi data: 17 noiembrie 1959. Am semnat cu mâna tremurândă.

— Ai mulţumit, bă, Partidului?

Am tăcut. Cred că nici el nu aştepta un răspuns, o făcea automat.

Au plecat cum au venit, cu tot alaiul. Rămas singur pe secţie, Ferometal a redevenit zmeul de la Jilava şi cu forţe noi a închis fereastra, a trântit uşa de la celulă, a tras zăvorul.

Cred că n-a durat mai mult de cinci minute, a fost o acţiune-fulger, după care totul a reintrat în normal, numai eu nu. Eram în continuare sub şoc, desigur datorită reducerii pedepsei la jumătate, dar şi din cauza acestei desfăşurări de forţe, atâţia ofiţeri pentru o iscălitură, o nimica toată, un eveniment lipsit de importanţă. Paul şi ceilalţi au aşteptat să mă calmez, să scap de afurisitul de tremurat. Când m-am liniştit, m-au înconjurat, m-au îmbrăţişat, mi-au strâns mâna. Se bucurau mai mult decât mine.

— Hai, spune, ce era scris? m-a întrebat Gelu curios.

— N-am putut să citesc tot. Mi-am văzut numele, 8 ani şi data.

— Ce dată era?

— 17 noiembrie. Pe 19 împlinesc 18 ani.

— Ce cadou ai primit! a exclamat Achim uluit.

Era desigur o simplă întâmplare, nu stăteau ei de cadouri. Să primeşti însă o veste bună de ziua ta e un lucru extraordinar. În actul de naştere era trecut 19 noiembrie, dar mama spunea totdeauna că m-a născut pe 17, numai că tata nu m-a declarat la timp. Avea impresia că tata o iubea pe soră-mea mai mult, dar ea compensa din plin.

După masă, Achim m-a întrebat:

— Dacă sunteţi în acelaşi lot, de ce n-au primit şi ei?

În loc să îi răspund, să spun ce se zice în asemenea ocazii, că vor primi decizia în curând, am avut proasta inspiraţie să îi întreb dacă făcuseră cerere de recurs. Nu, nu făcuseră, nu-i întrebase nimeni. Gelu ştia sigur că nici Piţi, nici Valeriu, nici Dinu, nici Noni nu depuseseră o asemenea cerere.

— Asta înseamnă că ne-au ales pe Dan şi pe mine.

— Cum? Au făcut ca noi, au tras la sorţi? s-a enervat Gelu.

Paul i-a făcut semn să vorbească încet. Era de acord cu mine că fuseserăm aleşi, desigur nu prin tragere la sorţi. Toată ancheta ne arătase că nu lăsau nimic la voia întâmplării. Fuseserăm torturaţi înaintea semnării dosarului, când, de fapt ancheta era terminată şi probabil pedepsele deja stabilite.

— Fiind vorba de pedeapsă, de reducerea ei, eu aş căuta răspunsul la proces.

Achim, cu simţul lui practic, avea dreptate. Răspunsul trebuia căutat însă la ultimul cuvânt. Circulau o groază de anecdote pe această temă, dar în special una mi-a rămas în minte. La sfârşitul procesului, când i-au dat cuvântul, un condamnat a spus: „Roata morii se-nvârteşte…“, iar judecătorul a continuat: „Şi din cinci, se face zece!“ Noni şi Paul nu ţinuseră seama de morala anecdotei şi li se mărise pedeapsa pentru cele afirmate când le venise rândul.

Dan vorbise de reeducare. Pentru mine, reeducarea însemna Makarenko, Piteşti, Gherla, tot ceea ce îmi spusese comandorul în celula 133 la Uranus. Gelu se tot foia, ardea de nerăbdare. Cum am făcut o pauză, m-a întrebat:

— Ce ai scris în cerere?

— Toţi spuneau că recursul e de formă, că n-au întâlnit nici un deţinut căruia să i se fi redus pedeapsa. Când am completat formularul, la motivul pentru care cer recurs am scris: „Vreau acasă la mămica“. Am predat cererea şi m-au dus înapoi în celula 25. După două ore, am fost scos din nou. Un ofiţer mă aştepta, cu cererea mea în mână. A citit-o cu voce tare, a rupt formularul, mi-a ars două palme şi a urlat la mine: „Vrei acasă la mămica? Îţi bati joc de noi, de munca noastră? Futu-ţi morţii mă-tii de bandit! Vrei acasă la mămica? Un’ te crezi, bă? O să vezi tu mămică!“ Mi-a întins un nou formular, m-a ameninţat cu mărirea pedepsei şi mi-a dictat textul.

— Ţi-a dictat textul?

Paul era uimit, nu-i venea să creadă ce grijă aveau pentru orice formalitate. M-a întrebat dacă îl mai ţin minte.

— Nu în întregime. O frază însă n-o s-o uit niciodată: „Vreau să fiu reeducat, să fiu un om nou şi să construiesc socialismul în ţară“. M-am simţit ultimul om din lume.

Am tăcut. Îmi era ruşine de mine. Ardeam cu siguranţă, eram roşu ca oul de Paşte. Îmi spuneam, era o formalitate, da, dar una degradantă, umilitoare. Gelu a aşteptat să continui, dar curând şi-a pierdut răbdarea şi a redeschis discuţia:

— Da, dar ţi-au redus pedeapsa.

— Nu-ţi face griji. Ţi-au redus-o şi ţie, la toţi.

— Aşa e. Cum de am uitat? Când am semnat că am luat cunoştinţă de conţinutul sentinţei, pe adeverinţă era scris, bătut la maşină, „contra căreia declar recurs“. Vezi, Gelu, toţi am făcut recurs, l-a liniştit Paul.

Mă preocupa întrebarea de ce atâţia ofiţeri pentru o iscălitură pe o adeverinţă. Au procedat la fel la Dan? Nu mai era minor, în curând nici eu. Fiecare încerca să găsească o explicaţie. Era evenimentul zilei. Achim a găsit răspunsul:

— Comandantul a primit ordinul de la un superior, l-a executat.

— Da, dar putea să-l trimită pe ofiţerul de serviciu, or, el a venit în persoană.

Şi eu gândeam ca Paul. A ţinut să ne spună personal: „Partidu' şi Guvernu' are grijă“ de noi.

— De ce te frământi atât în loc să te bucuri?

Gelu avea dreptate, dar să afli răspunsul la o întrebare e tot o bucurie.

— Vezi, am aflat un lucru important: numai noi doi, Dan şi cu mine, am făcut cerere şi voiam să ştiu de ce ne-au ales pe noi.

— Şi dacă ştii, la ce-ţi foloseşte?

— Ştiu ce-i doare. Am fost educaţi de ei unsprezece ani, din '48 până în '59!

Asta îi durea, eram dovada vie a eşecului lor. Puteau să ne dea pedepse mari, să ne izoleze, să ne tortureze, existenţa noastră le reamintea că sistemul lor nu funcţionează. Eram tineri, idealişti, orice nedreptate ne revolta. Nu aveam drepturi, de aceea ne organizaserăm. Ei făcuseră din noi rebeli.

Cât timp voi mai rămâne în celula de minori? Două zile, sigur! Voi fi dus înapoi în camera 25? Cine ştie? Nesiguranţa mă înnebunea. Vorba lui Gelu, şi dacă ştiu la ce-mi foloseşte? Mai aveam încă şapte ani jumătate de temniţă grea. Ce-o mai fi şi asta, temniţă grea?

Gelu ne-a trezit pe toţi din visare:

— Am făcut o greşeală! Am uitat să calculez anii bisecţi! Bine c-am observat. Mai am 65640 de ore de stat în închisoare!

Achim s-a uitat la el derutat:

— E totuşi o cifră imensă.

— Da, dar orele trec de douăzeci şi patru de ori mai repede ca ziua.

Nu ne gândiserăm la aşa ceva. Era un punct de vedere interesant.

După masa de seară, am povestit *Cinci săptămâni în balon* de Jules Verne.

Am avut o noapte neliniştită, agitată, coşmar după coşmar ca înaintea unui nou an şcolar. Atunci visam însă că nu mi-am făcut lecţiile, că nici n-am încercat să rezolv problema la matematică.

M-am trezit gâfâind, transpirat. Era 19 noiembrie, ziua mea, majoratul meu. Nu ştiam ce-mi rezervă soarta. Era poate ultima noapte când puteam fi singur cu gândurile mele. Dacă trebuia să împart patul cu cineva, nu mă mai vedeam în stare să cobor în mine, să-mi regăsesc lumea interioară, liniştea.

Vorbele doctorului mi-au răsunat în minte: „Încarcă-te pozitiv!“ Nu reuşeam. Vedeam totul în negru, numai greutăţi, numai obstacole.

Şapte ani şi jumătate mi s-au părut o eternitate, darămite şapte ani şi jumătate de temniţă grea. În plus, pentru noi erau anii cei mai importanţi, anii când se pun bazele unei cariere. Acum îi vedeam într-o altă lumină, din alt punct de vedere, îi vedeam pozitiv. Depindea de noi, de mintea noastră. Mi-am propus să privesc anii de temniţă grea ca pe ani de formare, închisoarea ca o universitate, discuţiile ca nişte seminare, şi să-mi dezvolt intelectul, să învăţ. Acesta va fi noul meu ideal, el mă va ajuta să supravieţuiesc.

În camera 25 întâlnisem doi deţinuţi de la Aiud în drum spre Uranus sau Malmaison pentru o confruntare. Unul era tânăr, mic de statură, cu o faţă de adolescent, spân, fără sprâncene, cu ochi spălăciţi şi o voce piţigăiată, celălalt bătrân, înalt, cu o guşă cât o barbă de călugăr. Aproape nu-i vedeai ochii sub sprâncenele stufoase, imense, ca două dealuri împădurite peste care trona fruntea. Fuseseră arestaţi bătrânul în ’40, la rebeliunea legionară, tânărul în ’41! Erau tot timpul împreună, stingheri, tăcuţi. Nu reuşeam să-mi dezlipesc privirea de la tânăr, împlinea în curând 33 de ani, vârsta pe care aveam s-o am eu la eliberare!

Acum, că mi-au redus pedeapsa, mi-a revenit speranţa, dar nu-mi făceam nici o iluzie. Jilava, închisoare de tranzit, era doar purgatoriul, temniţa grea, cu siguranţă, iadul, iar singurul sprijin, noul meu ideal.

Deşteptarea! Ultima zi în celula de minori? Au aşteptat să se facă linişte pe culoar. Când au crezut că scurta noastră ceremonie nu e în pericol, Paul şi Gelu m-au strâns în braţe şi mi-au urat să ajung cât mai curând acasă. „La mămica“, a adăugat Paul zâmbind. Ne-a molipsit pe toţi. Neamţul nostru îşi aştepta rândul politicos. I-am luat mâna întinsă şi l-am îmbrăţişat. „*Herzliche Glückwünsche zum Geburtstag*[1], Alexandru“.

1. La mulți ani! (germ.)

Le-am spus despre ţelul meu, despre încrederea pe care o am în capacităţile noastre, în mintea noastră. Totul depindea de cum priveam lucrurile. Deşi m-am înflăcărat, am fost atent să nu-l pomenesc pe doctorul Dobrotă. Achim a ţinut să-mi atragă atenţia că am nevoie de toată imaginaţia şi fantezia mea. Gelu spera că Zuckmann nu se înşelase.

După numărătoare, Paul l-a rugat pe Achim să stea de veghe. A căutat sub perna lui, apoi s-a aşezat pe pat şi mi-a spus să vin lângă el. Eram curios. Ţinea pumnul strâns. L-a

desfăcut şi în palma deschisă a apărut mică, albă, cu irizări strălucitoare, o cruciuliţă.

— E de ziua ta. Să-ţi poarte noroc.

Am luat-o cu grijă. Un cadou? M-am uitat recunoscător la Paul, incapabil să scot un cuvânt. Achim a venit să vadă şi el. Eram toţi emoţionaţi.

— E mică, e din osul din mâncare.

Nu ne întrebaserăm din ce a făcut crucea. Ne-au revenit în minte privirile noastre de lupi tineri, înfometaţi când Paul scosese bucata de os din gamelă şi ne-am ruşinat din nou. Achim s-a întors la post, Gelu a mai întins o dată pătura, eu eram ca pe rug. Numai Paul continua să vorbească de parcă nu observa nimic.

— Am simţit nevoia să fac ceva cu mâinile mele şi când am curăţat osul, mi-a venit ideea. L-am frecat de fierul patului, de piatra zidului, de pătură, de zeghe până ce i-am dat formă. Dacă aţi şti ce bucurie am avut când am văzut ce a ieşit din mâinile mele!

Vorbea din tot sufletul şi fiecare cuvânt ne mergea la inimă. Aruncaseră osul în hârdăul de mâncare ca să-şi bată joc de noi, să ne umilească, gândind că ne vom bate pe el.

Am primit cruciuliţa şi o voi păstra. Nu aveam voie s-o port, va trebui s-o ascund. De câte ori o voi ţine în mână, îmi va aduce aminte de celula de minori, de Paul, Achim, Gelu, de Puiu.

*

Sosirea unui nou deţinut în celulă era un eveniment cu un mare potenţial de a rupe ritmul monoton al vieţii în închisoare. Aşteptam nerăbdători să plece gardianul, să se închidă uşa, să rămânem între noi şi să-l stoarcem ca pe o lămâie, să aflăm cât mai multe. Cum îşi lua în primire patul, ne adunam în jurul lui şi îi puneam tot felul de întrebări. Nou-venitul era principala noastră sursă de ştiri. Cu cât fusese mai recent arestat, cu atât ne trezea mai mult interesul. Nu e de mirare că întâi voiam să ştim când a fost ridicat de Securitate.

Venirea mea în camera 25 nu a trecut neobservată, dar nu i s-a acordat mare atenţie. Am primit un pat sus, cam aproape de uşă, dar măcar era departe de tun şi de tinetă. Se vedea că aveam şase luni vechime, ştiam cât de valoros e un loc greu de observat prin vizetă, dar şansele mele la ceva mai bun erau minime, având în vedere criteriile după care se atribuiau paturile: vârsta şi pedeapsa.

Revederea cu Dan a fost prilej de bucurie, dar şi de schimb de informaţii. Generalul Vătămanu fusese mutat sau dus la o altă închisoare, la fel şi „profesorul“. I-am povestit de celula de minori. Bănuiseră toţi din cameră că fuseserăm izolaţi

pentru că nu împliniserăm încă 18 ani. Încercam să prind un moment prielnic să-i spun de reducerea pedepsei. Cum ocazia nu se ivea, mi-am luat inima-n dinţi şi am lansat bomba:

— Ne-au redus pedeapsa la jumătate!

— Ai văzut tu cu ochii tăi? a întrebat Dan sceptic.

— Am semnat actul de luare la cunoştinţă!

— Pentru tine, eu n-am primit nimic.

Voiam să-i arăt cadoul de la Paul şi l-am rugat să se uite în jur, să fie atent. Am scos cruciuliţa. Era mică, dacă avea un centimetru, un centimetru şi jumătate, dar nouă ne-a redat speranţa.

— Să ne ajute Dumnezeu! a spus Dan închinându-se.

Mi-am reluat studiul limbii franceze din prima zi. Întâi cu Dan, care m-a ajutat să recuperez o parte din gramatica predată, apoi am audiat o prelegere despre Balzac. Îmi propusesem să folosesc termenii specifici pentru studiul universitar şi nu pierdeam nici o ocazie să îi întrebuinţez. Peste câteva zile, Dan a fost chemat să semneze adeverinţa de luare la cunoştinţă. I-au redus pedeapsa de la 18 la 10 ani. Tot mult! Atâţia ani răpiţi din viaţa unor copii! Şi pentru ce? La proces procurorul ne pusese nişte etichete: „educaţie mic-burgheză, reacţionară, fascistă“, „elemente duşmănoase“, „fii de ofiţeri deblocaţi“, ne înfierase pentru că denigraserăm Uniunea Sovietică şi îi lăudaserăm pe „fasciştii din Ungaria“. Ne minimalizase acţiunile, „fiţuicile contrarevoluţionare“ multiplicate şi răspânite în şcoală şi în oraş, dar ceruse, şi unii dintre noi primiseră, pedepse mai mari decât anii pe care îi aveam.

Aş fi dorit mult să-mi continui programul de noapte. Mă sculam înainte de deşteptare, dar îmi lipsea liniştea din celula de minori. Oamenii sforăiau, unii vorbeau în somn. Cel mai mult îmi distrăgea atenţia un tânăr la două paturi mai încolo. Tuşea groaznic şi patul scârţâia când îşi schimba cămaşa udă de pe el. Am vorbit cu doctorul Dobrotă. Semnele nu prevesteau nimic bun. Se pare că tânărul avea tuberculoză şi fără tratament nu avea nici cea mai mică şansă. Era de la ţară, student la Fizică în Bucureşti. Doctorul nu ştia de ce fusese arestat. Avea origine sănătoasă!

*

Primul Crăciun în închisoare! Gardienii erau vigilenţi, deschideau vizeta una-două, ne urmăreau să nu ne închinăm ori ascultau la uşă ca nu cumva să cântăm. Şi totuşi oamenii ţineau post, se spovedeau, se rugau, spuneau încet psalmi, îngânau colinde. Dan a fost prins cu o grenadă! Din săpun, dar pentru supraveghetor intenţia criminală era evidentă! La ce altceva puteai să te aştepţi de la un bandit?! Colegul meu de lot

a încercat să-i explice gardianului că a făcut-o de plictiseală. În zadar. Dan a petrecut cele trei zile de Crăciun în bezna carcerei. Două zile n-a primit decât apă şi o bucată de pâine.

M-am gândit intens la ai mei şi certitudinea că sunt în toate rugăciunile lor îmi dădea o mare linişte. Seara, când au controlat zăbrelele trecând cu bâta peste ele, am închis ochii şi m-am văzut la mănăstirea din Sinaia, la ora când călugării băteau toaca.

În ajunul Anului Nou, un alt moment greu, am ezitat să trag linie şi să-mi fac bilanţul pe ’59, aşa cum obişnuiam. Dar mi-am adus aminte de celula de minori, de cruciuliţă, de soluţia lui Paul, de planurile de viitor, de anii mei de formare şi m-am declarat mulţumit: temelia era pusă, urma să construiesc. Începuse anul de iniţiere. Condiţiile de detenţie erau de o asemenea natură, încât balanţa înclina spre supraveghetori, spre cei ce încercau să ne îndoaie. În aparenţă. În realitate, adevăraţii noştri dascăli capabili să ne deschidă mintea, să ne îmbogăţească sufletul, să ne servească drept model erau printre noi. Trebuia doar să-i căutăm.

Cum am putut să-i uit numele bătrânului general care la vârsta de 73 de ani te surprindea prin statura şi alura lui impunătoare? Era un munte de om. Totul mă impresiona la el: spatele drept, umerii laţi, pasul energic, vocea puternică. Emana demnitate. Până şi zeghea stătea altfel pe el. Era întotdeauna înconjurat de statul lui major, cum spuneau oamenii în glumă. Insultat de gardieni, i-a pus pe fugă cu propriile lor ciomege. S-a întors singur în cameră. De astfel de modele aveam nevoie, de oameni cu coloană vertebrală ce nu putea fi îndoită! A acceptat să iasă din cameră atunci când un maior şi-a dat cuvântul de onoare – cuvântul de ofiţer! – că îl duce să dea o declaraţie. Nu s-a mai întors. Toată ziua nu ne-a fost gândul decât la el, nu ne-a interesat decât soarta lui. L-am aşteptat săptămâni de-a rândul. Cred că dacă nu l-au omorât ei în bătaie, ar fi murit de inimă rea văzând până unde a decăzut ofiţerul de tip nou!

Era iarnă, şi cele cinci kilograme de lemne reuşeau doar să dezmorţească un pic frigul din cameră. O încălzeam noi mai degrabă, cei două sute de deţinuţi, cu răsuflările noastre. Ne suflam în palme şi băteam din picioarele îngheţate. Zilele erau ca boabele de grâu, nu se deosebeau unele de altele. Astăzi însă era o zi specială, avea loc numai o dată pe lună. Am renunţat la toate proiectele şi m-am concentrat numai la evenimentul zilei: baia.

ECCE HOMO

Penitenciarul Jilava, ianuarie 1960

Plănuisem totul de mai bine de o săptămână, aşa încât, atunci când a venit rândul grupei noastre de 40 de deţinuţi, aşteptam gata echipat cu mantaua de zeghe pe sub care nu mai aveam nimic. Eram aliniaţi câte doi pe culoarul îngust din mijlocul camerei imense, între cele două rânduri de paturi suprapuse. O altă grupă tocmai plecase şi noi trebuia să fim pregătiţi.

În Jilava, o dată pe lună, eram scoşi la baie. O ocazie pentru gardieni să facă dintr-o plăcere un chin. În cinci minute trebuia să te dezbraci, să faci duş, să te ştergi şi să te îmbraci. Lucru eventual posibil, numai că pentru o grupă de 40 de deţinuţi nu erau decât 5 duşuri, atârnate de tavan în mijlocul încăperii. Deşi greu de realizat, poate am fi reuşit să ne spălăm şi în aceste condiţii, dar când dădeau drumul la duşuri, întâi se auzea un şuierat, apoi camera se umplea cu aburi fierbinţi şi cine reuşea să ajungă în zona duşurilor scotea un răcnet şi sărea cât mai departe de ele. Vindecat pentru totdeauna, nici că mai încerca să se apropie: din duşuri curgea o apă clocotită ca pentru fiert rufe. Şi totuşi, în promiscuitatea în care eram forţaţi să trăim, cu hârdăul de apă de băut încadrat de tinetă şi de tun, aveam mare nevoie de duş. Atunci ne-am reorganizat. Odată ne opăream capul, apoi trupul până la brâu, a treia oară de la brâu în jos. Şi de fiecare dată în maximă viteză. Ultimii erau scoşi cu bâta. Afară, indiferent de vreme, eram încolonaţi şi număraţi, după care traversam curtea închisorii şi reintram în reduit. Era un supliciu, dar la care nu aş fi renunţat pentru nimic în lume: era ultima rămăşiţă de civilizaţie în această închisoare unde trăiam ca şerpii sub pământ.

Împrumutasem mantaua de la deţinutul din patul de jos, de sub mine, un ceasornicar din Bucureşti, domnul Sârbu, un bărbat înalt, cu umeri înguşti şi un spate gârbovit. Aveam întotdeauna impresia că mă aţintea cu un ochi, cu ochiul stâng, imens şi în permanenţă deschis, până şi noaptea. Cred că avea peste patruzeci de ani, poate 50. Eram prea tânăr ca să pot aprecia corect vârsta cuiva. Pe de altă parte, eram derutat de părul lui cărunt. Spunea că încărunţise de supărare când fusese arestat. Nu ştia de ce fusese condamnat, doar nu făcuse nimic. Noi cel puţin ştiam de ce am intrat. Circulau tot felul de anecdote pe seama celor ce spuneau c-au primit şase ani de închisoare deşi nu făcuseră nimic. Nu trebuia să faci ceva, ajungea să vorbeşti. Şi oamenii erau încă obişnuiţi să-şi spună părerea. Înzestraţi de la Dumnezeu cu darul vorbirii, au făcut

din el un drept; acum era doar un privilegiu, mai mult, un sacrilegiu.

Lângă mine s-a nimerit să fie pictorul Petru Aurel. M-a măsurat din cap până-n picioare, după care m-a întrebat curios:

— De unde te-ai pricopsit cu mantaua asta?

— Am împrumutat-o, i-am răspuns uitându-mă să văd dacă îşi dădea seama că n-am nimic sub ea; era lungă până la pământ, nu mi se vedea decât vârful bocancilor.

— Câştigi ceva timp, dar apa tot opărită va fi.

Cred că aveam o figură speriată. Pictorul s-a grăbit să mă liniştească:

— Nu-ţi face griji. Închide-ţi gulerul mai bine. Aşa. Am ochiul exersat.

Se auzeau paşi pe culoar. Se întorcea grupa dinainte. Zăvorul a fost tras, cheia a fost răsucită în broască şi pe uşa deschisă oamenii, roşii ca racul, au început să intre în celulă. Trecând pe lângă mine, Ianculescu mi-a şoptit:

— E un ger groaznic afară.

Aveam impresia că toţi ştiu că n-am nimic sub manta. Am strâns-o şi mai tare pe lângă mine, în special gulerul.

— Cin' ţi-a dat voie să vorbeşti, bă, muscă? Vezi că sfârşeşti în carceră! l-a ameninţat supraveghetorul intrând în celulă.

— Nimeni, domnule sergent.

Ianculescu, dicţionarul nostru ambulant de franceză şi engleză, îşi câştigase această notorietate încălcând un ordin. Toată celula fusese pedepsită să stea în picioare pentru simplul motiv că vorbeam, nu tare, dar vorbeam unii cu alţii. Şi asta nu convenea deloc conducerii penitenciarului, care ne prefera necuvântători. Nimeni nu ştia cât timp va dura pedeapsa, dar stăteam toţi în picioare, fiecare lângă patul lui. Numai Ianculescu nu. Se aşezase turceşte pe pat la primul nivel. Stătea nemişcat, cu capul înclinat şi braţele împreunate. Supraveghetorul deschisese încet vizeta, fără zgomot, mulţi dintre noi nici nu băgaseră de seamă, şi urlase:

— Cin' ţi-a dat voie, bă, să stai pe pat?

— Nimeni, domnule sergent.

— Atunci de ce stai, bă, pe pat? Ce eşti tu, bă, contabil?

— O muscă, şi musca se aşază unde vrea.

Răspunsul atât de surprinzător îl amuţise pe gardian, dar nu pentru multă vreme.

— Bă, aici şi musca execută ce spun eu! La carceră cu tine!

Ianculescu se întorsese după două ore şi imediat, fără nici un comentariu, se suise în pat şi îşi reluase poziţia: picioarele încrucişate sub el, braţele unul peste altul, capul înclinat. Nu trecuseră nici cinci minute şi deţinutul recalcitrant luase din nou drumul carcerei. Scena se repetase timp de câteva zile.

Neputând s-o scoată la capăt cu el şi neputând să-i scoată din cap că e o muscă oricât de tare îl loveau şi oricâte ore îl ţineau la carceră, îi recunoscuseră în cele din urma statutul de muscă şi îl lăsaseră să se aşeze unde vrea.

A început numărătoarea. Pe măsură ce eram număraţi, părăseam celula. Pe culoar ne lua în primire un alt gardian.

— Doi, patru, şase… Nu călca, bă, pe banda albă! a răcnit omul legii şi s-a repezit cu pumnii la nefericitul infractor.

Culoarul, vopsit negru şi lat de cel puţin doi metri, era slab luminat, un bec ici şi colo, aşa încât banda albă din mijloc ne ajuta să ne orientăm cât de cât. Nu vedeam capătul culoarului, ramificaţiile lui. Îl urmam orbeşte pe cel dinainte. Era greu să ţii minte de câte ori ai luat-o la dreapta sau la stânga. După câtva timp, am făcut la dreapta şi la capătul culoarului am văzut uşa deschisă prin care pătrundea lumina zilei. Pictorul mi-a spus în şoaptă:

— Parc-am fi într-un desen de Goya. Mult negru şi puţină lumină, dar ce forţă sugestivă, ce economie de mijloace de exprimare!

Eram prea preocupat de propriul proiect ca să împărtăşesc entuziasmul pictorului. Am ajuns la uşă. Am urcat cele patru trepte care duceau la aer şi la lumină, am aplecat capul şi corpul – uşa nu avea mai mult de 1,60 m înălţime – şi, cu greutate, am făcut primii paşi în curtea reduitului. De jur împrejur, ziduri de piatră înnegrite de vreme, înalte de 6-7 metri. Era sfârşitul lui ianuarie şi soarele palid era prea jos ca să răzbată până la noi. Numai cu mantaua pe mine, simţeam frigul până în măduva oaselor. Tremuram de îmi clănţăneau dinţii, nu numai de frig, dar şi de bucuria ce mă cuprindea la gândul că mă voi spăla în sfârşit. Ultima oară nu mă spălasem deloc, dar fusese prima dată când mă dusesem la duş cu folos. Cu câteva zile înainte, dimineaţa, când ne îmbulzeam la tun şi la tinetă, zorit de cei ce îşi aşteptau rândul în spatele meu, scăpasem periuţa de dinţi în tinetă. O adevărată nenorocire. Era veche, cu perii tociţi, culcaţi şi răriţi, dar era unica mea periuţă de dinţi. Mi-o aduseseră la Uranus după percheziţia făcută în apartamentul părinţilor. Într-o fracţiune de secundă trebuise să aleg: renunţ la spălatul pe dinţi sau îmi pescuiesc periuţa din tineta plină vârf cu urină. Am ales a doua variantă. Am aşteptat cu înfrigurare ziua când eram scoşi la baie, nu ca să mă spăl, ci ca să dezinfectez periuţa în apa clocotită de la duş.

După bezna de pe culoare, ochii ne dureau de atâta lumină. Respiram adânc aerul proaspăt şi rece. Eram ameţiţi. Simţeam cum ne revenim setea de viaţă. Voiam să prelungim această

mică victorie, să ne bucurăm de aerul curat, de lumina zilei, dar vocea grosolană ne-a tăiat elanul:

— Bă, ăştia *e* adormiţi. Ia să-i trezim puţin la viaţă, a spus unul dintre ei şi amândoi s-au repezit ca ulii asupra noastră.

Am luat-o la fugă toţi cei aflaţi în calea lor. De frică să nu mi se vadă picioarele goale, încercam să îmi ţin pulpanele mantalei care se tot desfăceau. Caralii râdeau ca de o glumă bună. Eu eram mânat de un singur gând: să ajung cât mai repede la baie. Am profitat de dezordinea creată şi, ajuns în fruntea coloanei, am intrat chiar printre primii în camera cu duşuri, o încăpere joasă, cu pereţii cenuşii, fără ferestre, luminată doar de un bec la capătul unei sârme. Mi-am scos mantaua şi am agăţat-o împreună cu prosopul într-un cui de pe scândura scorojită ce servea drept cuier şi m-am dus repede la duşul de la celălalt capăt al camerei, unde observasem că mergeau primii care apucaseră să se dezbrace. Aveai mai multă linişte.

Din duşuri veneau primele şuierături, urmate de o pauză scurtă, după care izbucneau aburii fierbinţi. Pe măsură ce se dezbrăcau, oamenii alergau în toate părţile, izbindu-se unii de alţii, aruncându-şi în surdină o scuză, un reproş, toţi în căutarea unui loc liber în preajma unui duş şi toţi mânaţi de grija de a nu fi surprinşi de jetul de apă clocotită. În jurul fiecărui duş se formase un cerc de 7-8 corpuri filiforme. Ultimii din grupă intrau smulgându-şi din mers cămăşile pe care le aruncau împreună cu prosoapele pe banca lipită de perete. Ca de fiecare dată, jetul a ţâşnit pe neaşteptate. La toate cele cinci grupuri, aceeaşi reacţie: un pas înapoi, un pas înainte, braţul drept întins, palma făcută căuş, un prim contact cu apa. După o ezitare, am băgat mâna în jetul de apă, la marginea lui. Tot clocotită era, dar am reuşit să-mi umplu căuşul palmei, să-mi ud şi să-mi săpunesc capul şi urechile. Nu ştiai niciodată cât timp te lasă să te speli, aşa că m-am grăbit să mă clătesc pe cap. Am repetat figura pentru gât şi braţe. Când am ajuns la părţile mai delicate, am avut o mare jenă, nu numai din cauza apei clocotite, ci şi din cauza vârstei. Era greu de conceput să fac aşa ceva în prezenţa tuturor. Mai era şi paznicul, spectatorul nepoftit, care, sprijinit de tocul uşii, privea şi ne tot zorea. Terminasem de spălat un picior şi tocmai mă pregăteam să-l spăl pe celălalt când a răsunat:

— Gata! Ajunge! Îmbrăcarea şi încolonarea afară!

Din dorinţa de a mă spăla pe tot corpul îmi ieşise din vedere că trebuia să mă şi şterg. Ne-am îmbulzit toţi, 40 de deţinuţi, într-o cameră de cel mult 20 de metri pătraţi, să ne luăm prosoapele şi hainele. Care cum reuşea le făcea loc celorlalţi. Până să apucăm să ieşim, aburii deveniseră şi mai denşi.

Corpurile noastre înfierbântate nici n-au simţit muşcătura gerului. Încă o dată s-a adeverit că de ce ţi-e frică nu scapi. Deşi abia am apucat să mă şterg cu prosopul, când am fost gata eram deja printre ultimii. M-am uitat la uşă în speranţa că mă pot strecura, dar cerberii erau deja la post: unul înăuntru şi alţi doi afară, de o parte şi de alta a uşii. Mi-am luat inima-n dinţi şi am păşit peste prag. M-am pomenit proiectat în aer la cel puţin un metru de pământ. Odată cu mine şi-au luat zborul şi pulpanele mantalei, şi mantaua, pe care din cauza grabei n-o mai încheiasem la nasturi, şi bocancii. Aterizarea a fost dureroasă şi tocmai mă pregăteam să-mi frec locul tumefiat când am fost luat în primire:

— Ia uite-l, bă, gol-puşcă, cum l-a făcut mă-sa. Unde ţi-e, bă, izmenele şi cămaşa?

— Ai încălcat regulamentu', ai dat de dracu'! La „neagra" cu tine, banditule! a adăugat sergentul-major.

M-am sculat cu greutate. Din cauza gerului, a aburului şi a bocancilor uzi, în dreptul uşii, la ieşire, se formase un prag de gheaţă. Pe el alunecasem. Mi-am pus mantaua pe mine şi bocancii în picioare, şi m-am îndreptat spre brigadă.

— Rămâi la urmă! a ordonat sergentul-major.

M-am aşezat la coada coloanei cu câte un paznic de o parte şi de alta, în timp ce sergentul-major ne număra. Le era frică ca nu cumva unul dintre noi să se fi ascuns într-o gaură de şarpe.

— Marş!

Coloana s-a pus în mişcare. Cei trei, mulţumiţi că l-au prins pe duşman şi că şi-au făcut datoria, mergeau mândri, cu pieptul umflat.

Auzisem de „neagra", cum auzisem şi de „şerpărie", două locuri la gura iadului unde erau aruncaţi cei ce încălcau regulamentul. Poveştile care circulau erau atât de groaznice, de inumane, încât am refuzat să ascult tot ce spuneau oamenii. Nici măcar nu eram sigur dacă erau două locuri diferite sau un singur loc cu două denumiri. Dar din crâmpeiele care îmi rămăseseră în memorie se desprindeau câteva imagini: un tunel fără lumină ce se îngustează la fiecare pas, o cameră imensă fără ferestre, fără uşi, un turn din ale cărui adâncuri privesc sute de ochi de şarpe. Tocmai imaginaţia care în camera de minori m-a ajutat să învingă timpul şi spaţiul îmi slăbea acum rezistenţa.

Ajuns la uşa reduitului, la „patul lui Procust" construit anume de un meşter vizionar pentru pedepsirea celor care visează cu ochii deschişi, am uitat să mă aplec. Izbitura m-a trezit de-a binelea. Cei doi paznici se prăpădeau de râs în timp ce coboram treptele în bezna închisorii. Când am ajuns la

prima ramificaţie a culoarului, unul dintre ei care parcă se lipise de mine m-a prins de mâneca mantalei, m-a tras deoparte şi cu un rânjet satisfăcut mi-a spus:

— Tu vii cu mine să faci cunoştinţă cu „neagra“. O să-ţi piară cheful să mai umbli în pielea goală prin închisoare, banditule care eşti!

— Am mantaua pe mine, nu sunt…

— Gura, că te uit la „neagra“, banditule. Şi ca să dea greutate ameninţării mi-a altoit una peste faţă.

Culoarul cobora tot mai mult, banda albă dispăruse de ceva vreme, pereţii, netencuiţi, erau tot mai jilavi, frigul umed tot mai pătrunzător. Arăta mai mult a tunel, folosit probabil numai în cazuri speciale. Ne-am oprit în dreptul unui bec, a cărui lumină slabă cădea pe o uşă de metal. Paznicul a scos legătura de chei de la brâu şi a căutat tacticos cheia. A probat-o. Se potrivea. Înregistram automat fiecare gest, fiecare mişcare, dar nu mai eram în stare să gândesc, eram parcă paralizat de frică şi de frig.

— Ai găsit ce-ai căutat.

N-am avut nici o reacţie. În minte nu-mi venea decât ameninţarea „Gura, că te uit la «neagra»!“

— Scoate mantaua, banditule care eşti!

Cum nu dădeam nici un semn că am înţeles ce mi-a ordonat, a început să tragă de ea.

— Scoate mantaua, când îţi spun!

Ştiam ce avea să urmeze, o ploaie de pumni, aşa că mi-am dat jos mantaua şi i-am întins-o. A luat-o satisfăcut. M-a măsurat din cap până în picioare şi ochii i s-au oprit asupra bocancilor.

— Şi bocancii. Dă-i încoace!

Aproape că nici n-am simţit pământul ud şi rece sub picioare, şi nici frigul. Ce şanşe mai aveam să apuc ziua de mâine? Sângele îmi clocotea. De mânie, am uitat de ameninţare:

— N-ai voie să mă bagi la carceră dezbrăcat. Chiar dacă sunt deţinut, am drepturi.

— Ai drepturi? O să vezi tu drepturi, banditule! mi-a aruncat în timp ce închidea uşa.

Am alunecat pe pământul cleios, îmbibat de apă, şi mi-am pierdut echilibrul. Nu m-am lovit rău, am căzut pe mâini. Nu vedeam nimic. M-am sculat cu grijă, cu braţele întinse ca orbii şi am început să bâjbâi în căutarea uşii. N-aveam de gând să bat în uşă, să ţip, să protestez. Ştiam că e inutil, dar voiam să mă orientez, s-o folosesc ca reper. Mi-am târât picioarele pe pământul rece şi umed până am găsit-o. Şi ea era tot un sloi de gheaţă. Am rămas puţin pe loc, nemişcat, încercând să prind

cel mai mic zgomot de paşi pe culoar. Nu puteau să mă lase în groapa asta îngheţată ore întregi. Au vrut să mă sperie, să-mi dea o lecţie. Ascultam atent, dar nu se auzea nimic, nici cel mai slab ecou de paşi, aşa că am renunţat. Trebuia neapărat să mă mişc. M-am pomenit sărind când pe un picior, când pe altul, rotindu-mi, strângându-mi şi bătându-mi braţele. Îmi făcea bine zgomotul, parcă nu mai eram atât de singur. Numai mişcarea mă mai putea salva. Umblam pipăind peretele jilav. Simţeam fiecare adâncitură, fiecare denivelare. Am dat chiar de un bolovan, de un colţ de stâncă. Când am ajuns la capătul peretelui, m-am întors pe acelaşi drum încercând să merg mai repede. N-am numărat de câte ori am bătut aceeaşi cale. Când înţepăturile din mâini şi din picioare deveneau de nesuportat, mă opream, îmi frecam palmele cât puteam de repede, după care, cu ele încălzite, îmi frecam obrajii, pieptul, braţele, picioarele şi mă puneam din nou în mişcare. Îmi creasem în beznă un spaţiu vital minim, de un metru lăţime şi de aproape zece metri lungime, în care corpul meu reuşea cumva să se orienteze. Am vrut să închid ochii, oricum nu vedeam nimic în întunericul ce mă înconjura, dar mersul mi-a devenit nesigur. Am încercat să-mi fac un nou traseu şi din dreptul uşii am luat-o pe mijlocul celulei. După câţiva metri m-am întors la uşă. A doua oară, m-am dus ceva mai departe, deşi drumul era mai greu, denivelările mai adânci, pietre la tot pasul. M-am oprit, mi-am făcut exerciţiile de încălzire şi tocmai mă pregăteam să-mi continui explorarea, când, de undeva, din beznă, nu departe de locul unde mă aflam, s-a auzit o voce puternică:

— Întoarce-te! La celălalt capăt e o groapă, cine cade în ea, acolo îi putrezesc oasele.

Am rămas ţintuit locului. Nu atât pericolul care mă ameninţa, oricum nu aveam de gând să mă îndepărtez prea mult de uşă, ci prezenţa cuiva care până acum nu se manifestase sub nici o formă m-a uluit. A văzut când m-a îmbrâncit sergentul în celulă, m-a auzit bătându-mi braţele, mi-a urmărit toate mişcările şi n-a făcut nici o încercare să intre în vorbă cu mine, tocmai el, care stătea aici singur cine ştie de când, uitat poate. Ciudat. Nici nu îndrăznisem să sper să împart „neagra“ cu cineva şi acum, după ce că m-a avertizat, îmi făceam tot felul de gânduri. M-am întors la stânga înspre locul de unde venise vocea, uimit şi oarecum descumpănit, dar bucuros că am cu cine vorbi. Mi-am adus aminte de decanul de vârstă din camera 18, celula de tranzit. La 87 de ani ardea de nerăbdare să iasă din închisoare şi să plonjeze – făcea chiar gestul – în pensie. De deţinutul aflat în greva foamei de 18 de zile, deşi era numai piele şi os, de ţipetele lui, când era

alimentat artificial, ţipete care m-au urmărit săptămâni de-a rândul.

— Am crezut că sunt singur, am spus uşurat şi, văzând că nu răspunde, m-am grăbit să întreb: Cine sunteţi?

— Eu sunt Calea, Adevărul şi Viaţa. Vino la mine.

Am rămas unde eram, descumpănit de un asemenea răspuns. Nu era o glumă, o vorbă aruncată într-o doară. Vocea lui puternică arăta clar cât de convins e de ceea ce spune. Sărmanul om. Bucuria mi s-a risipit. M-a cuprins din nou frigul şi, odată cu el, oboseala. Am simţit nevoia să dorm, să nu mai simt nici o durere, să uit unde sunt, dar instinctul de conservare a fost mai puternic. Organismul meu tânăr îşi cerea drepturile, aşa că am reînceput să bat pământul cu picioarele degerate şi să-mi frec corpul amorţit. Pe măsură ce sângele mi se încălzea, măream ritmul la bătut şi la frecat. Mi-am reluat mişcarea de pendul, doi-trei paşi înainte, doi-trei paşi înapoi.

— Nu pot sta pe loc, trebuie să mă mişc. De cât timp sunteţi aici?

Speram ca întrebarea mea să aducă discuţia pe făgaşul realităţii.

— De-o veşnicie.

Nu părea să aibă chef de vorbă, aşa că am pus direct întrebarea care îl făcea până şi pe cel mai tăcut om să iasă din tăcerea lui, să-şi deschidă inima, să-şi verse focul: „De ce?“ Care dintre noi putea să piardă ocazia de a vorbi cu un camarad de suferinţă despre nedreptatea ce i s-a făcut, despre imposibilitatea de a se apăra?

— De ce vă ţin aici?

— Au ochi şi nu văd, au urechi şi nu aud.

Mi-a pierit glasul. M-a apucat un tremurat de nestăpânit, o ultimă încercare a corpului de a se apăra.

Am auzit cheia răsucindu-se în broască. Am avut nevoie de un timp ca să mă obişnuiesc cu lumina, chiar aşa slabă cum era. În cadrul uşii, torţionarul cu hainele mele.

— Banditule, ia-ţi hainele şi te îmbracă!

Mergeam greu, abia mai îmi simţeam picioarele îngheţate.

— Să te înveţi minte să mai încalci ordinele, a continuat aruncându-mi hainele pe jos.

Tremuram ca varga şi dinţii îmi clănţăneau atât de tare, încât n-am putut să articulez nici un cuvânt. Mi-am adunat hainele de pe jos. Întâi mi-am pus bocancii în picioare, pe urmă cămaşa şi haina de zeghe; la urmă, scoţându-mi câte un picior din bocanc şi sprijinindu-mă de rama uşii, chiloţii şi pantalonii de zeghe. Am trecut pragul şi imediat am întors capul să mai privesc odată. Becul de pe culoar arunca o rază de lumină în grotă: pe marginea unui pat de fier, fără saltea, fără pătură,

stătea un om în zeghe, slab, cu capul gol ridicat, cu faţa suptă şi ochii neliniştiţi, cu braţele întinse, uşor arcuite şi palmele deschise.

S-a ridicat în picioare:

— Veţi da socoteală de crimele voastre. Nimeni nu scapă de judecata Tatălui.

— Bă, dacă eşti Hristos, de ce stai aici? l-a întrebat paznicul, rânjind, după care a încuiat uşa.

Umblam cu greutate, cu paşi mici, nesiguri. Nu reuşeam să-mi ţin echilibrul, alunecam la tot pasul, dar înaintam. Mi-am mai revenit când am văzut banda albă, becurile cu lumina lor slabă, culoarul cunoscut. Înainte să mă bage la loc în celulă, gardianul mi-a ars două palme să îmi pună sângele în mişcare, cum a avut grijă să îmi spună.

Oamenii m-au înconjurat. Vorbeau toţi în acelaşi timp. Nu înţelegeam nimic. Nu puteam ţine ochii deschişi. Mă dureau. Inima îmi bătea puternic. Se învârtea camera cu mine. M-am sprijinit de un pat ca să nu cad. Ianculescu mi-a pus o pătură pe umeri:

— Lăsaţi-l în pace să se liniştească.

M-am aşezat pe patul ceasornicarului. Doctorul Dobrotă mi-a luat pulsul. Vorbea calm ca întotdeauna:

— Respiră adânc, îţi face bine.

Când mi-am revenit, le-am povestit tot: unde m-au ţinut, frigul, întâlnirea cu „Hristos“.

— Şi n-am nici măcar guturai! m-am pomenit spunând.

— Bravo! m-a lăudat doctorul Dobrotă zâmbind prietenos.

— A venit sergentul, voia să ştie cine ţi-a dat mantaua, a spus domnul Sârbu cu năduf. Când ne-a arătat-o, ne-am dat seama că te-au băgat gol-puşcă în carceră după baia fierbinte!

— Trecuse mai bine de o oră. Ne-am alarmat, am bătut în uşă şi în gamele până a venit ofiţerul de serviciu.

M-am uitat cu recunoştinţă la Ianculescu, la doctorul Dobrotă, la ceasornicar, la prietenii mei toboşari, la toţi cei care se adunaseră în jurul meu, la toţi oamenii din celulă care m-au apărat şi m-au scăpat de la „neagra“ riscând să intre ei. Nu eram singur pe lume!

*

Sosirea primăverii a produs în noi reacţii diferite. Doi studenţi au ieşit la raport şi au cerut să fie scoşi la lucru. Toată săptămâna nu s-a vorbit decât de muncă, de binefacerile ei: hrana mult mai consistentă, mai bogată în calorii, activitatea în aer liber, cartea poştală, pachetul. Ne vedeam pe câmp, în mijlocul naturii, respirând aerul curat şi încălzindu-ne la soare, departe, cât mai departe, de zidurile groase ale Jilavei, de umezeala ei. Nu ne era frică de muncă.

Foştii deţinuţi de la Canal încercau să ne tempereze elanul. Cel care a reuşit să ne readucă cu picioarele pe pământ a fost însă colonelul Predoiu, întors în ţară în 1958, după 14 ani de prizonierat la ruşi şi apoi imediat arestat de comunişti:

— Sunt multe locuri de muncă: în mină, în ocnă, în uzină, la câmp şi multe sunt la 8-10 kilometri de colonie. Pleci cu noaptea-n cap, te întorci noaptea şi dacă nu ai îndeplinit norma, dormi în carceră.

Mă lăsasem luat de val şi uitasem de proiectele mele. Când mai studiam ? Cu cine ? Profesorii noştri erau în vârstă, nu ne mai puteau ajuta. Cine mai ţinea prelegerile? M-am concentrat din nou pe studiu. Studentul, grav bolnav, scuipa sânge de câteva zile şi a fost dus la infirmerie. De Paşti am învăţat o poezie a lui Radu Gyr, *Sfânta Duminică*. Două săptămâni mai târziu am constatat că nu-mi mai amintesc nici măcar un vers. Doctorul Dobrotă a râs când i-am vorbit de temerile mele.

— Nu ţi-ai pierdut memoria, nu ai învăţat cum trebuie. Tu prinzi iute şi n-ai făcut asocieri. Ai mai repetat-o între timp? Nu! Cum vrei să-ţi rămână ceva?! Cunoşti povestea cu iepurele şi broasca-ţestoasă? Nu cine se grăbeşte ajunge mai repede la ţintă.

S-a întors studentul. Îi revenise zâmbetul. Ne-au scos la muncă! Ne-au dus într-un gang de cărămidă slab luminat, cu miros de mucegai. Acolo păstrau cartofii. Îi curăţam de muguri, le sugeau toată seva, toate substanţele nutritive. M-am sculat să-mi dezmorţesc picioarele. Pe o cărămidă cineva îşi zgâriase numele: Nicolae Joja. Pe ministrul învăţământului îl chema Athanase Joja. O coincidenţă? L-am întrebat pe senatorul Zăgan.

— Da’ de unde! Sunt fraţi, unul legionar, altul comunist!

*

1 Mai. Tocmai azi ne-a venit rândul să cărăm tunul! Cântărea o tonă şi faptul că eram mult mai înalt decât Dan ne îngreuna şi mai mult sarcina. Trebuia să fim cu băgare de seamă. Într-o asemenea zi nu-i scoteau pe deţinuţi la aer, numai pe noi, echipa de serviciu. În faţa noastră, cei cu tineta şi cu hârdăul de apă. Cu chiu, cu vai am ajuns la blestematele de trepte care dădeau în curtea închisorii fără să marcăm locul. Zoriţi de gardian, nu ne-am mai oprit. M-am suit eu pe prima treaptă. Tunul s-a înclinat periculos şi câteva picături au căzut în partea lui Dan.

— Paştele mamii voastre de bandiţi, aţi făcut expre!

Am ajuns la canal însoţiţi de înjurăturile sergentului. Am vărsat conţinutul, am spălat tunul, l-am făcut lună, când supraveghetorul îndreptând bâta spre Dan i-a ordonat:

— Ia tunu-n braţe!

Trei lovituri. Aşteptam să-mi vină mie rândul, dar ne-a ordonat să ne întoarcem în cameră.

*

Azi am împlinit un an de la arestare. Tristă aniversare! (Singura noastră consolare: un an mai puţin de închisoare.) Unde era Gelu să ne spună câte ore ne-au mai rămas de stat aici? La cât i-au redus pedeapsa lui Paul? Lui Bebe? Dar lui Bogoiu?

Se auzeau tropote de cizme pe culoar, uşi deschise. Nu putea fi o nouă percheziţie, nu purtau pâslari peste încălţăminte ca să nu-i auzim. Trei sergenţi au intrat în camera 25 cu o listă lungă:

— Cei ce-şi *aude* numele îşi *ia* efectele personale şi se încolonează!

Au plecat. Unde ne mai mută? Eram mulţi, nu aveam loc pe culoarul din mijloc. Stăteam înghesuiţi. A trecut mai mult de o oră şi nu s-a întâmplat nimic. Ne-am aşezat pe paturile de jos. Numai Ianculescu era la locul lui, pe patul de sus, şi comenta pronosticurile celorlalţi:

— Fii, coane, serios. Asta miroase a plecare, nu a mutare. Ia uite câţi au mai rămas.

— Ce-aţi spus, domnule colonel? Ne duc la muncă?

— Mi-e teamă că da!

L-au întrerupt sergenţii:

— Încolonarea! Muscă, şi tu! Ia pe doi, bă!

Ne-au numărat. Ieşeam câte doi. Pe culoar, alţi sergenţi ne controlau: numele, prenumele, anul şi locul naşterii, prenumele tatălui, al mamei, pedeapsa. Am ajuns din nou în hruba mare, întunecoasă şi umedă. Ne-am primit hainele civile. Prinseseră deja un miros de mucegai, de lucru vechi. Atârnau pe noi, slăbiserăm mult. Era limpede că plecăm, dar unde? Nimeni nu ne spunea nimic.

TRENUL CARE NU CIRCULĂ DECÂT NOAPTEA

Lagărul de muncă forțată Luciu-Giurgeni,
mai–iunie 1960

Nu aveam voie să părăsim grupul şi nici să vorbim. M-am aşezat lângă Dan. Ceilalţi deţinuţi umblau în pachetele cu haine civile, luau o batistă sau scoteau căptuşeala de la mâneci şi îşi cârpeau ciorapii. Ne obişnuiserăm cu întunericul din hrubă, lumina celor două becuri nu reuşea să-l pătrundă, dar tot ne minunam că sunt în stare să coasă. Nu ne gândiserăm să ne facem un ac din paiul de la mătură. Ne uitam după prietenii noştri. Eram aproape tot lotul acolo. Nu i-am văzut însă pe Piţi şi pe Bogo.

Într-un târziu, am primit pachetele cu hrana de drum şi am fost scoşi afară. Era noapte. În curtea închisorii aşteptau dubele. Înainte să ne suim în ele, am fost verificaţi din nou. Ne-au înghesuit ca într-o conservă, abia au putut închide uşile la dubă. Ne sprijineam de pereţii ei, de acoperiş, de cei din faţă. Maşina se hurduca. Mergea pe câmp? Cursa nu a durat mult, în schimb aşteptarea până ne-au dat voie să coborâm a fost lungă şi grea. Nu aveam aer, abia mai respiram. De afară se auzeau ordinele ofiţerilor.

Când ne-am dat jos în sfârşit, tot locul era înconjurat de soldaţi cu automate. Eram în dreptul unui marfar tras pe o linie moartă. Cum erai verificat, te suiai în vagonul de marfă special amenajat pentru transportul deţinuţilor. Întuneric beznă. Nici o fereastră. Aerul închis. Cred că m-am suit printre primii, altfel nu îmi explic cum de am avut loc de stat jos. A trecut ceva timp până m-am obişnuit cu întunericul. În mijloc erau două şiruri de scaune, spate în spate, pe părţile laterale – câte un rând. Dacă erau patruzeci de locuri, iar noi peste o sută. Stăteam toţi claie peste grămadă. Deţinuţii cu lanţuri la picioare erau ţinuţi în celule.

Bătrânul din faţă mi-a cerut să facem schimb de locuri: se putea culca pe laviţa pe care stăteam eu. I-am cedat-o. S-a întins pe ea mulţumit. S-a auzit un şuierat şi trenul s-a pus în mişcare cu o zgâlţâitură. A dat înapoi, s-a oprit, s-a urnit din nou şi a schimbat linia. La fiecare manevră vagonul se opintea. După ultima zguduitură, vecinul a sărit în picioare:

— Treci la locul tău! Aici mor cu zile!

M-am uitat la ce îmi arăta. Deasupra laviţei era o plasă de bagaje şi pe ea o ladă de lemn care o depăşea cu cel puţin o

treime. Se clătina ameninţător în ritmul mersului. Am ezitat, dar neştiind cât timp o să dureze călătoria am preferat să risc.

Ne opream la toate haltele, de regulă pe o linie moartă dinspre câmp. Unii erau de părere că ne opriserăm în Chitila! Când s-a crăpat de ziuă, am observat că vagonul avea câteva fante în loc de ferestre. Ne-am oprit din nou, probabil între două sate. Oricât ne chinuiam, nu vedeam nici o aşezare. Ne-am desfăcut pachetele cu mâncare, o bucată de slănină râncedă, sărată potroacă, şi un colţ de pâine. Unii au mâncat totul ca să scape de-o grijă, alţii au drămuit. Indiferent cum ne-am organizat masa, aveam toţi o sete nebună. Era un mai călduros, o zi fără nici cea mai mică adiere de vânt, şi vagonul, stând de dimineaţă în bătaia soarelui, se transformase într-o etuvă. Eram lac de sudoare. La prânz nu mai era nici un strop de apă în hârdău. Oamenii au început să meargă la closet. Era la celălalt capăt, ultimul scaun. Ridicai capacul şi te aşezai. Aerul devenise de nerespirat, soarele – necruţător. Mă rugam să nu am nevoie.

Ne sufocam. Cui îi păsa? Nu închisesem un ochi. Aşteptam să se facă întuneric. Un fluierat scurt, o zguduitură şi trenul a pornit din nou. S-a oprit odată cu răsăritul soarelui. Am coborât din vagoane, sute de deţinuţi însetaţi, nedormiţi, orbiţi de lumina zilei. Escorta de soldaţi în termen formase deja cordonul. La câteva sute de metri se vedea un dig. Eram la Dunăre şi muream de sete. Aveam buzele arse, gura uscată, vocea spartă. Ne chinuiam zadarnic să înghiţim. Am cerut apă, ei ne-au încolonat şi ne-au ordonat:

— Marş!

Înainte să ajungem la dig, am trecut pe lângă un sat părăsit. Din căsuţele de paiantă năpădite de buruieni nu mai rămăseseră decât pereţii coşcoviţi din care ieşeau nuielele. Oamenii spuneau că fuseseră construite de bănăţenii deportaţi în Bărăgan.

Cât vedeai cu ochii numai câmpuri. Am străbătut kilometri întregi, ore şi ore în arşiţa soarelui, noi pe coama digului, escorta la baza lui, de o parte şi de alta. Ne-am întâlnit cu ţărani. De unde veneau? Nu văzuserăm nici un sat. Au trecut pe lângă noi de parcă nici n-am fi existat, atât de obişnuiţi erau cu deţinuţii. Când am ajuns la lagărul de muncă din Luciu-Giurgeni, speram să primim o cană cu apă. Ne-au ţinut încolonaţi până am predat hainele civile şi am primit zeghea, gamela, cana şi lingura, până ne-au repartizat pe brigăzi şi dormitoare, până au numit doi noi brigadieri. În baracă ne-am repezit cu toţii la hârdăul cu apă fără să mai ţinem seama de vârstă, de strigătele brigadierilor.

Ne-am întâlnit după masa de seară. Nu aveam forţa să ne bucurăm, numai verii, Dan, Dinu şi Puiu Costel s-au strâns în braţe. O veste bună: Bogoiu fusese eliberat pe 14 mai! Nu lipsea decât Piţi. Pe unde ajunsese oare?

A doua zi ne-au dus la muncă.

LUAŢI CIULEANDRA LA BĂTAIE

Lagărul de muncă forţată Luciu-Giurgeni,
iunie 1960

— Rasol! Rasol!

Deşi repetat în şoaptă, am auzit cuvântul clar ca o notă muzicală. Se apropia ora mesei. Probabil că unul dintre noi visa cu ochii deschişi sau cineva făcuse o glumă proastă şi lansase zvonul unui prânz de pomină cu carne la discreţie. Mă nimerisem cu Ică în aceeaşi parcelă. Stăteam ca toţi ceilalţi cu spinarea îndoită şi cu mâinile în apa cu îngrăşăminte în căutarea mohorului, a blestematei de buruiană care, dintre atâtea forme lăsate de Dumnezeu pe pământ, a ales s-o copieze, la indigo, tocmai pe cea a orezului. Învăţasem la şcoală despre mimetismul din natură ca măsură de protecţie, de apărare.

În prima zi la orezărie, tehnicianul ne-a descris planta de orez şi ne-a arătat singura deosebire care-i scăpase buruienii: mijlocul frunzei de mohor, din vârf până la bază, era marcat de o dungă argintie. Cultura de orez de pe un teren desţelenit de curând era năpădită de mohorul pe care trebuia să-l smulgem cu radăcină cu tot şi, când aveam un mănunchi de buruieni, să-l depunem la marginea parcelei. Soarele ne termina treaba.

— Rasol! Rasol!

Fără să mă îndrept – era interzis şi orice abatere, pedepsită –, m-am uitat pe sub braţ la vecinul care îmi tot şoptea enigmaticul „Rasol! Rasol!“. Era mic de statură şi voinic. Atât cât puteam să-i văd trăsăturile feţei, părea mult mai în vârstă decât noi. M-au surprins ochii lui oblici, aproape închişi. Cred că dacă ar fi purtat pălărie de pai, aplecat cum era, l-aş fi luat drept japonez. N-avea nimic în mână, le ţinea pe amândouă în apă; în schimb, lucra cu picioarele. Îngropa sub ele tot ce întâlnea în cale, şi mohorul, şi orezul, fără să facă o deosebire. Abia atunci i-am înţeles mesajul, dar firea mea conştiincioasă mă împiedica să dau rasol. Dimpotrivă, eram foarte atent să nu fac nici o greşeală, mai ales că soarele se reflecta în apă, ne orbea şi nu mai vedeam dunga argintie a mohorului. În plus, mai erau şi lipitorile. Hămesite după o duminică fără deţinuţi, ne aşteptau, unele în formaţie, altele camuflate printre obiectele muncii noastre. Ne apăram cum puteam. Cu stânga smulgeam mohorul, cu dreapta încercam să le îndepărtăm, şi când reuşeau să se lipească pe picioarele noastre, scoteam piciorul din apă şi le pocneam cu putere. Lăsau o rană care se infecta uşor în apa cu îngrăşăminte. Picioarele ne erau pline de bube. Mulţi dintre noi, în special cei cu varice, renunţaseră să

se mai apere şi se consolau cu efectul lor terapeutic. Oricum era inutil, nimeni nu scăpa de muşcătura lor.

Ocupaţi să respingem atacul lipitorilor, Ică şi cu mine am rămas în urmă. Reuşiserăm totuşi să strângem câte un smoc de buruieni şi, ca să ne îndreptăm puţin spatele, ne-am dus să le punem în grămada de la marginea parcelei. Întins lângă ea, sprijinit în cot, gardianul. Tocmai căsca. Ne-a făcut semn cu mâna stângă:

— Ia dă-le-ncoa'!

Le-a luat la puricat, buruiană cu buruiană, să-i mai treacă timpul. Deodată fruntea i s-a încreţit.

— Asta ce e, bă? a întrebat şi, ne-a arătat o tulpină de orez de toată frumuseţea. Bă, bandiţilor, nu vreţi să munciţi ca oamenii!

Tăceam. S-a sculat în capul oaselor, a băgat mâna în grămadă şi ne-a întins un pumn de buruieni.

— Mâncaţi-le!

Nu ne înghesuiam să-i luăm buruienile din mână. Îl simţeam pe Ică încordat, gata să riposteze, ceea ce ne-ar fi mărit porţia de mohor şi zilele de carceră, când deodată lângă noi a apărut vecinul, cu ochii larg deschişi şi cu braţul întins arătând o căruţă în depărtare:

— Domnule sergent-major, soseşte mâncarea. Două hârdaie, domnule sergent-major.

Vorbea repede, atât de repede, încât singurele cuvinte pe care le-am înţeles erau „major", „mâncare", „două hârdaie".

— De unde două, bă? Visezi. Brigada şi butoiul. Nu vă e gândul decât la haleală!

— Uitaţi-vă!

Caraliul s-a sculat în picioare ca să vadă mai bine. Vecinul ne-a împins spre brigadă şi s-a dus după el. După câţiva paşi s-a întors şi cum eram tot acolo, ne-a făcut semn să plecăm. Muream de curiozitate!

— Vedeţi? Unu… două!

Am luat-o din loc şi ne-am pierdut printre oameni. Lăsaseră toţi lucrul şi se uitau la căruţă. Oricât ne lungeam gâtul, nu puteam distinge ce e în ea.

— Nu e sergent-major. Nu cunoaşte gradele.

— Nu asta-i important, Ică. Important e că am scăpat să mâncăm buruienile.

— Aveai de gând să le mănânci?!

Vecinul îl zăpăcise pe sergent cu vorba lui repezită. Unu sau două hârdaie, noi tot un polonic de ciorbă primeam. A făcut-o intenţionat.

Misterul celor două hârdaie a avut urmări neaşteptate. Am încetat lucrul mai devreme, aşteptând, şi noi, şi paznicul

nostru, dezlegarea lui. Toţi eram cuprinşi de o curiozitate aproape infantilă, care nu ne-a părăsit decât atunci când a sosit căruţa: erau într-adevăr două, al doilea era pentru o altă brigadă, aşa că trebuia să ne grăbim. Ne-am încolonat şi ne-am primit porţia de zeamă chioară. În timp ce ceilalţi priveau cu jind după căruţa care se îndepărta, noi ne-am apropiat de salvatorul nostru. I-am mulţumit şi ne-am prezentat fără să dăm mâna, de frică să nu trezim vreo bănuială. Să dai mâna era un delict. Complotam!

— Cu plăcere. Ion. Ion Tamaş.

— E un nume unguresc? Vorbeşti ungureşte?

— Da, dar sunt român. Când ungurii au luat Ardealul, părinţii au fost obligaţi să-şi schimbe numele, din Toma în Tamaş. De unde sunteţi?

— Din Bucureşti. Câţi ani ai? l-am întrebat iute, curios să dezleg şi acest mister.

Sigur, cu capul plecat şi privind dintr-o parte nu-i puteam aprecia corect vârsta, dar ţinuta lui, braţele abandonate în apa parcelei, fără forţă, fără vlagă, şi acum această metamorfoză: aveam în faţa mea un om tânăr, plin de vigoare, zâmbitor, prietenos.

— 21, a spus şi parcă ghicindu-mi gândurile, a adăugat râzând: Cine-l poate forţa pe un bătrân neputincios care abia îşi mai târăşte picioarele să muncească din greu? Ochii mi se închid, obrazul îmi cade, nu mai sunt în stare să-mi ţin nici măcar rândul, merg în diagonală.

Şi într-adevăr, în timp ce vorbea se transforma: îl aveam din nou, în faţa noastră, pe moşneagul din parcelă. Ne uitam la el ca la a opta minune şi nu ne venea să credem ochilor.

— Şi de ce mergi în diagonală? a întrebat Ică.

— Îmi dispare rândul. Prinde orbul, scoate-i ochii. Nu-mi pierd timpul cu mohorul, calc totul în picioare, iar linia dreaptă mă trădează, duce direct la mine. Mă orientez desigur după locul caraliului.

— Gata, bă, aţi lenevit destul! Scularea şi înapoi la lucru! a urlat paznicul.

După masa mizerabilă, reluarea plivitului cerea un efort deosebit. Picioarele noastre obosite şi muşcate de lipitori refuzau să asculte comenzile. Se mişcau cu greutate, debusolate. Cereau odihnă. Fiecare dintre noi trăgea de timp cum putea. Cei mai mulţi ne-am concentrat la obiele: le puneam, le scoteam, le întindeam, iarăşi le înfăşuram pe picior şi tot nu eram mulţumiţi cum le-am pus. Nu-i de mirare că paznicii nu aveau nici o înţelegere pentru dorinţa noastră de perfecţiune şi îi puneau repede capăt, înjurându-i şi izbindu-i pe cei care le cădeau în mână. Când am ajuns la parcelă, ne-am

scos bocancii şi obielele pe care le-am împăturit cu aceeaşi grijă.

Singurul stimulent pentru noi să ne întoarcem la locul de muncă era nerăbdarea de a încerca strategia lui Tamaş. Apa era mai caldă şi lipitorile parcă mai multe, dar mai puţin agresive. Erau probabil singurele creaturi sătule din orezăria MAI Ne-am reluat poziţia de lucru cu spatele arcuit şi capul plecat, ne-am băgat mâinile în apă cu grijă, ne-am uitat unul la altul şi fiecare a citit în privirea celuilalt neputinţa de a călca totul în picioare. De mici ni se spunea când făceam câte o năzbâtie că plânge Maica Domnului, că ne vede Dumnezeu; la şcoală ni se cerea să ne facem datoria cât puteam de bine. Am scos mâinile din apă cu mohorul smuls cu rădăcină cu tot. Ne-am simţit ultimii oameni de pe lume. Eram trataţi mai rău ca animalele şi noi munceam pentru ei, şi încă cu conştiinciozitate. Priveam mohorul, întruchiparea neputinţei noastre de a da rasol şi simţeam cum ne ard palmele.

— *À la guerre comme à la guerre*, a şoptit Ică, şi a îngropat buruienile în nămolul parcelei.

Fără să stau mult pe gânduri, i-am urmat exemplul. Dar nici inima, nici conştiinţa nu ne lăsau să folosim strategia lui Tamaş până la capăt. Lăsam două, trei tulpini de orez în urmă, restul îl înfundam în pământul îmbibat cu apă. Eram destul de mulţumiţi de performanţă, când Tamaş şi-a făcut apariţia în faţa noastră, înaintând ca întotdeauna în diagonală şi călcând totul în picioare, cu metodă şi cu ritm. S-a uitat scurt la noi şi şi-a continuat ciuleandra. Am intrat în pas cu el, călcând cu acelaşi elan fiecare plantă, orice buruiană care îşi iţea capul din băltoacă. Când am ajuns la marginea parcelei, ne-am îndreptat spinarea şi ne-am uitat în jur. Reuşiserăm să fim gata aproape în acelaşi timp cu ceilalţi. N-am rezistat să nu privim rândurile sau ce credeam noi că erau rândurile noastre. Ne aşteptam să vedem două culoare ca în piscina olimpică. Nici vorbă. Parcela de orez era uniform decimată.

Deplasarea la noua parcela ne dădea un mic răgaz. Când treceam în parcela următoare ca pionii, când înaintam ca nebunul, când săream precum calul, dar întotdeauna nimeream tot într-o parcelă înecată în apă. Greu de spus dacă era cultură de orez sau crescătorie de lipitori. Deplasarea ne pria, în special când lăsam în urma noastră cinci, şase parcele unde nu se vedea nici cea mai mică tulpină de orez. În timp ce escorta se reorganiza, ne oblojeam rănile de la picioare, ne îndreptam spinările, mai schimbam o vorbă, profitam cum puteam de acea mică pauză.

Gardianul ne-a ordonat „să luăm pe cinci“. Drumul era destul de îngust, dar ne-am aliniat totuşi pentru numărare. Nu

lipsea nimeni, aşa că ne-am pus în mişcare. Am ajuns la noua parcelă şi ne-am înşirat de-a lungul ei. Lângă noi s-a nimerit domnul Bălan, profesor de matematică, un munte de om. Când să intrăm în parcelă, ne-a spus încet:

— Şi-nc-o dată, măi băieţi, luaţi ciuleandra la bătaie.

Am rămas înmărmuriţi. Noi credeam că nu ne văzuse nimeni cum ne terminaserăm norma în parcela de curând părăsită. Pe un profesor nu trebuie să-l subestimezi niciodată, nici chiar aici, în lagăr. Vede tot, aude tot. Ca şi paznicul nostru.

— Ce faceţi, bă, nu începeţi?

Am intrat repede în apa încă limpede, am luat poziţia de lucru – avea un efect calmant asupra lui, adormea imediat – şi ne-am continuat ciuleandra cu aceeaşi dedicare şi cu acelaşi rezultat. Când şeful escortei a dat semnalul de încetare a lucrului, rezolvaserăm mai bine de jumătate din ecuaţia orez–mohor. Am ieşit repede din parcelă, ne-am pus obielele, bocancii şi ne-am încolonat aşteptând să fim număraţi.

— Cinci, zece… cinzeci. Marş!

De când aşteptam comanda! Am mers printre parcelele de orez până am ajuns la drum, unde ne aşteptau celelalte brigăzi gata încolonate. Când coloana s-a pus în mişcare, n-a mai ţinut nimeni seama din care brigadă face parte. Puteam vorbi în sfârşit şi fiecare îşi căuta un grup de prieteni să schimbe o vorbă. Eram obosiţi cu toţii după zece ore de lucru, mai aveam şi un drum de 7-8 kilometri până la lagăr, dar discuţiile erau gura noastră de aer.

Ică a plecat repede în căutarea unor vorbitori de limbă engleză. Era rândul lui să pregătească vocabularul pentru ora de engleză cu *Bruder* Filip, care fusese profesor de engleză la Liceul German din București. Ardeam de nerăbdare să-l cunosc mai bine pe Tamaş. Dormeam în aceeaşi baracă, stăteam la aceeaşi coadă pentru bucata de pâine dimineaţa sau ne aşteptam rândul în faţa hârdăului cu mâncare şi, greu de crezut, nici nu ne dăduserăm seama că suntem în aceeaşi brigadă! Viaţa cazonă pe care o duceam – deşteptarea la 5 dimineaţa, ceaşca de bromură şi bucăţica de marmeladă, încolonarea, numărătoarea şi plecarea la lucru, munca la câmp, masa de prânz, masa de seară, stingerea la 10 –, rutina, bătăile şi carcera pentru neîndeplinirea normei, toate la un loc împiedicau crearea unor relaţii normale.

Nimic nu ne era cunoscut, nimic nu era previzibil, dar pentru noi, „elevii“, cum ni se spunea, viaţa în lagărul de muncă era de o duritate ucigătoare. Obişnuiţi să decidă adultul pentru noi, fie el părinte sau profesor, şi lipsiţi de experienţă, aşteptam să ni se spună ce avem de făcut, or, aici capacitatea

de a hotărî într-o fracţiune de secundă era vitală. Pentru a supravieţui în asemenea condiţii trebuia să ai un puternic instinct de conservare, să fii independent şi capabil să alegi. Nimic din ce învăţaserăm şi trăiserăm la şcoală nu ne era de folos. Dimpotrivă, deveniserăm dependenţi de profesor şi de relaţia noastră cu el. Ne lipsea modelul. De mai bine de un an, adultul din viaţa noastră purta uniformă şi ne trata ca pe duşmani sau zeghe şi era preocupat de propria soartă.

Apariţia lui Tamaş în viaţa noastră, mai bine spus intervenţia lui atât de neaşteptată, dar şi atât de bine-venită, era exact ceea ce ne lipsea: un model de supravieţuire apropiat vârstei noastre şi uşor de urmat. Nu era Tamaş tipul de model de pus pe un piedestal, şi nici un profesor nu ni l-ar fi recomandat, dar pentru noi era întruchiparea prietenului la nevoie. Tot gândindu-mă la el, m-am pomenit în spatele lui. L-am bătut uşor pe umăr:

— Cum îţi spun prietenii?

— Nelu.

— Îmi vine greu să-ţi spun Ion. Aşa îl cheamă şi pe tata. Mi-am făcut o regulă să nu mă gândesc la părinţi, la prieteni.

— Îţi dau un sfat: mai renunţă la reguli. Te fac inflexibil, rigid, devii previzibil.

— Azi am încălcat multe dintre ele.

Curios să aflu cât mai multe despre noul nostru prieten, l-am întrebat:

— Ce făceai înainte de arestare?

— Eram student la drept în Cluj.

— Erai student în ’56, în timpul revoluţiei maghiare?

— Eram în anul întâi. Vrei să ştii dacă am ieşit în stradă, dacă am participat la mişcarea studenţească din Cluj? Am plecat de la cursuri, studenţi de la toate facultăţile, şi ne-am adunat la statuia lui Matei Corvin. Toată piaţa vuia. Nici nu ştiu când şi cum am ajuns sus pe statuie împreună cu alţi studenţi, strigând: „Afară cu ruşii din ţară!“

— Şi miliţienii?

— Nu era nici picior de miliţian sau de soldat rus.

— Atunci ai fost arestat?

— Nu, în ’58. Am sărbătorit cu colegii sfârşitul sesiunii de vară. Am făcut un chef de pomină, imaginează-ţi unde… în biroul organizaţiei de partid a Universităţii! Am fost condamnat la 12 ani de muncă silnică pentru profanarea „sanctuarului“ partidului.

— Cum te-au prins?

— Băusem cam mult şi eram cam slobod la gură. Doi colegi m-au turnat.

Observasem la mulţi dintre noi, chiar şi la cei cărora le plăcea să povestească întâmplări cu lux de amănunte, că deveneau vagi şi zgârciţi la vorbă când îi întrebai de ce au fost arestaţi. Chiar şi noi aveam grijă să spunem cât mai puţin şi, în orice caz, numai ceea ce declaraserăm la anchetă. Ofiţerul de Securitate introdus în celula de la Uranus, comandorul Eftimie, care, după ani grei de închisoare, fusese adus la anchetă ca martor, apariţia turnătorilor la Jilava şi la Luciu-Giurgeni, faptul că mulţi aveau experienţa Canalului, totul ne făcuse să nu mai avem încredere unii în alţii.

L-am zărit pe Ică, încruntat ca de obicei când era confruntat cu o problemă, croindu-şi drum printre oameni. Se uita când înainte, când înapoi: ne căuta. Nu puteam striga să-l fac atent, aşa că i-am făcut semn cu mâna până ne-a văzut. S-a grăbit să ni se alăture.

— Am terminat. N-a fost deloc uşor. Cred că ar trebui să mai simplificăm tema. Mi se pare mult prea vastă.

— De ce temă e vorba? m-a întrebat Nelu curios.

Ică şi-a dres glasul, şi-a îndreptat spatele, s-a uitat atent la Nelu şi pentru o clipă l-am avut din nou în faţa ochilor pe premiantul liceului pregătindu-se să răspundă la o întrebare:

— Problema identităţii în engleză. *Bruder* Ferdinand o discută din punct de vedere filozofic, *Bruder* Filip o comentează şi o ilustrează cu citate în engleză din *King Lear*, desigur, iar noi pregătim vocabularul tematic.

Ca întotdeauna, răspunsul lui a fost concis şi la subiect. Ne-am continuat marşul, atenţi să evităm nişte gropi şi bolovani în drumul nostru. Când ne-am adunat din nou, Ică a continuat:

— Imaginaţi-vă, am reuşit să-l abordez pe prinţul Brâncoveanu. Altfel cred că nici n-aş fi reuşit să termin lista. Am profitat de lipsa valetului, a lui Cioabă. Al naibii ţigan, nu lasă pe nimeni să se apropie de prinţ.

— Ai făcut o listă despre identitate în engleză? Arată-mi-o şi mie, l-a rugat Nelu pe Ică.

— E aici, a spus el ducându-şi degetul la tâmplă.

N-aveam nici hârtie, nici creion. În lagăr scriam pe săpun, pe fundul castronului.

Mă trezeam la miezul nopţii, noapte de noapte, şi stăteam treaz până la cinci dimineaţa, până la deşteptare. Atunci repetam cuvintele şi frazele învăţate în timpul zilei. Trecea timpul mai repede. Şi mai cu folos.

— E mare grupa voastră? s-a interesat Nelu.

— Nu, *Bruderii*, părintele Antal şi noi.

— Ce-ar fi să formăm noi trei o grupă de studiu? Voi continuaţi cu *Bruderii*, apoi ne întâlnim şi lucrăm împreună.

Discuţia a fost întreruptă de strigătele caraliilor: „Lasă vorba, bă!“, „Ia pe cinci, bă, şi ţine-aproape!“, „Pasu’ mai mare-n faţă!“ Pe măsură ce ne apropiam de lagăr, deveneau tot mai vocali. După masa de seară, după castronul de arpacaş greţos, în scurtul timp până la stingere, ne-am adunat la patul lui Nelu. Vorbeam în şoaptă, nu voiam să riscăm. Planurile lui Nelu nu ţineau seama de ce e voie, de ce e interzis.

— Nu ne putem baza numai pe memorie, trebuie să luăm notiţe, notiţe pe care să le putem citi şi peste o lună, peste un an.

— Da, Nelu, dar de unde hârtie şi creion? a intervenit Ică.

— E interzis, am spus iute.

Nelu s-a uitat la mine să mă mănânce.

— Totul este interzis aici – şi să trăim este interzis, şi totuşi trăim. Trebuie să fim atenţi, vigilenţi. Cum vedem un petic de hârtie, îl luăm şi-l ascundem. Dacă vedem un sac de hârtie, rupem o bucată din el.

— Creion pe jos n-o să găsim, m-am băgat singur în gura lupului.

— Creionul trebuie furat. Ştiu că e interzis, doar e una din cele zece porunci, dar altă soluţie nu văd, m-a luat Nelu peste picior. Tu n-ai furat niciodată nimic? Aşa, în joacă, să arăţi că ai curaj. Toţi copiii fac asta.

— Nu, am răspuns nervos.

— E băiat de preot, m-a scuzat Ică. Nici eu n-am furat, dar dacă e nevoie, o fac.

— OK, eu am făcut propunerea, eu mă voi ocupa de creion, a încheiat Nelu discuţia.

Oamenii intraseră în baracă şi se pregăteau de stingere. Ne-am dus fiecare la patul nostru şi ne-am scos zeghea de pe noi. Salteaua umplută cu paie uzate era plină de gloduri şi ne trebuiau câteva minute până când corpurile noastre istovite, muşcate de lipitori găseau o poziţie cât de cât odihnitoare. Gardianul a strigat „Stingerea!“ şi a încuiat uşa.

M-am trezit la miezul nopţii. Aveam timp să repet tot ce învăţasem ziua, să mă gândesc la prima lună în colonie. Nici nu ştiu când trecuseră patru săptămâni în lagărul de exterminare de la Luciu-Giurgeni. Nu-l pot numi altfel. Lucram într-adevăr în aer liber, dar cu picioarele până la genunchi în apa cu îngrăşăminte chimice din parcele. Primeam o bucată de 350 de grame de pâine, dar plecam cu noaptea-n cap şi ne întorceam seara după zece ore de lucru şi patru de marş.

Primul dintre noi care încăpuse pe mâna unui caraliu a fost Dan. Îl bătuse sălbatic cu centironul pentru o buruiană lăsată pe rândul de porumb. Supraveghetorul continuase să lovească

şi după ce prietenul nostru se prăbuşise la pământ. Izbea şi urla:

— Smulge-o cu dinţii, banditule! Smulge-o cu dinţii, futu-ţi grijania ta!

Oboseala şi-a pus repede amprenta pe noi, aşa încât seara nu ne ardea să îi căutăm pe ceilalţi. Pe de altă parte, nici nu puteam: ne ţineau adesea închişi în dormitoare. Ne vedeam doar la numărătoare dimineaţa şi când ne întorceam de la lucru. Ne integram tot mai mult în brigada de intelectuali din care făceam parte ca să ne cruţăm forţele. Aveam alţi prieteni. Ne mulţumeam cu ce aflam despre colegii de lot. Am renunţat la multe, la studiu însă nu. El ne ajuta să supravieţuim.

Peste câteva zile, dimineaţa, la numărătoare, sergenţii au venit cu liste, iar ne mutau. Experienţa de până acum ne învăţase să nu ne bucurăm: cădeam de fiecare dată din lac în puţ. Vestea bună a fost când segentul-major a strigat de s-a auzit până în Piatra Frecăţei:

— Bă ăla care ştii cum te cheamă, răspunde!

Ştiam de cine era vorba. Pe gardian îl treceau toate apele când trebuia să citească numele Filip Leinz. *Bruderul* venea cu noi! Cursul de engleză era salvat! Ne-am luat efectele personale, ne-am încolonat din nou, eram cel puţin opt brigăzi nou formate şi am ieşit pe poarta lagărului. Am luat-o spre Dunăre. Am fost surprinşi de cât de repede am ajuns. Acolo ne aştepta un bac cu un nume franţuzesc: *Gironde*. Pe toată lungimea lui era un ţarc lat de 15-20 de metri dublat de un al doilea gard din sârmă ghimpată. Ne-am aşezat pe pământul fierbinte în timp ce brigadierii îşi împărţeau cala. Când am coborât în pântecul bacului cu nume frumos, n-am crezut că vom ieşi vii din cuptorul acela imens.

GALERA ROŞIE

Lagărul de muncă forțată Luciu-Giurgeni,
iulie–august 1960

— Culcat! Culcat!

Unde dracu' să ne culcăm?! Eram două brigăzi, o sută de oameni, înghesuiţi ca sacii de făină într-o mică ambarcaţiune ce ne transporta pe Dunăre la punctul de lucru pe o insulă din Balta Brăilei. Nu puteai să te culci pe podea cum voiau gardienii, dar ei continuau să strige la noi, să ne lovească cu cizmele şi cu pumnii, forţându-ne să ne îndoim şi să plecăm capul. Ne întâlneam cu un bac sub pavilion străin, iar noi eram „secret de stat" şi nu trebuia să fim văzuţi.

— Capu' jos, bă banditule!

Noi, tinerii, eram calul lor de bătaie. Nu că le-ar fi fost jenă să dea şi în bătrâni, dar partidul le-a dat sarcina să ne reeduce, şi bătaia era singura metodă de reeducare cunoscută caraliilor. Cuvântul „caraliu", aflasem cu două zile mai înainte, provine din limba turcă şi înseamnă „suflet negru".

Statul pe vine cu spinarea îndoită şi capul plecat, ca să nu vedem şi să nu fim văzuţi, mă obosea teribil. Totul mă durea, şi corpul, şi sufletul. Simţeam privirea caraliului arzându-mi ceafa. Semn rău, pusese ochii pe mine.

Abia aşteptam să ajungem la mal. Sufeream de enterocolită, avusesem deja cinci scaune şi eram presat. Nu-i de mirare când bei apa din Dunăre, după ce a spălat WC-ul nostru, săpat de noi la malul apei, după modelul WC-ului roman. Oare cât o mai fi până la mal? Moş Tacoi, un bătrân de prin împrejurimile Bucureştiului, o mână de om, cu palme mari, muncite şi faţa purtând urmele trecerii anilor, reuşise, datorită staturii lui, să se strecoare printre noi şi să se aşeze pe podeaua bacului. De câte ori ni se încrucişau privirile îmi şoptea: „Nu mai e mult, băiatule." Formaserăm o echipă, o echipă de pierzători uneori, dar compensaţia pentru el era castronul meu cu mâncarea de prânz – eu oricum nu puteam mânca nimic din cauza enterocolitei. Într-o zi ne-am nimerit unul lângă altul, eram vecini de rând. După numai câteva minute, bătrânul era deja departe de mine. Gardianul s-a apropiat să-mi facă reeducarea.

— Nu ti-e ruşine, bă? Ia uite unde-i bătrânul. Eşti tânăr şi puturos, banditule!

Accentua fiecare cuvânt cu pumnul. A pus punct lecţiei de reeducare cu o lovitură de cizmă. Mulţumit de performanţa pedagogică, s-a dus să se odihnească, să-şi refacă forţele. Fără un cuvânt, moş Tacoi a început să prăşească şi rândul meu. Aşa s-au pus bazele parteneriatului nostru. Ştia să mânuiască sapa

bine, să prăşească repede, doar avusese un petic de pământ, de la care i s-a şi tras, pentru că n-a vrut să intre în colectivă, şi, dacă n-ar fi fost înţelegerea între noi să mă ajute să-mi fac rândul de porumb, n-ar fi fost niciodată în pericol să fie bătut sau pedepsit. Tot el mi-a făcut iniţierea în tainele prăşitului. La începutul rândului, când supraveghetorul controla dacă fiecare deţinut a căpătat un rând, sapa era mânuită cu multă grijă şi nu rata nici o buruiană. Când soarele se ridica tot mai sus şi dogorea din ce în ce mai tare, gardianul îşi căuta un loc la umbră, iar noi schimbam metoda de prăşit, dădeam „rasol“. Loveam cu sapa tare în pământ, după care, printr-o zvâcnitură, împrăştiam pământul în jurul cocenilor de porumb acoperind buruienile şi înaintând la fiecare lovitură de sapă cu un metru. Ne făceam norma.

— Ascultă motorul, a şoptit bătrânul.

Motorul îşi schimbase ritmul, încetinea. Eram salvat.

— Ce faceţi, bă, dormiţi? Scularea. Ce, aţi venit la odihnă?! Bandiţilor!

Pasarela, o scândură lată de vreo patruzeci de centimetri, se clătina ameninţător sub paşii deţinuţilor. Nu era deloc uşor să-ţi păstrezi echilibrul cu picioarele amorţite. Mi-am dezmorţit picioarele cum am putut şi m-am aventurat pe pasarelă având un singur gând: să nu fiu ultimul. Ultimul risca întotdeauna să încaseze ceva: o palmă, un pumn, o cizmă. Soldaţii din gardă, tineri de vârsta mea, înarmaţi cu puşti şi mitraliere, s-au aşezat de o parte şi de alta a drumului. Noi, la mijloc.

— Ia pe cinci, bă!

O clipă de neatenţie, şi m-am trezit la marginea rândului de cinci, pe partea la care gardianul îşi dădea examenul de aritmetică.

— Cinci, zece, cinşpe, douăzeci… Ce te strâmbi, bă, la mine?

— Nu mă strâmb…

— E bolnav, domnule sergent, s-a băgat moş Tacoi în vorbă.

— Ţine-ţi gura, moşule. Dacă e bolnav, de ce n-a rămas în colonie?

De ce n-am rămas în colonie? În fiecare dimineaţă am raportat ofiţerului de serviciu şi de fiecare dată am primit acelaşi răspuns:

— Du-te la muncă, bă! Eşti tânăr. Te refaci tu pe drum.

— Vreau să merg la infirmerie.

— Care *infermerie*, bă? Ai văzut tu vreo *infermerie* aici?

Pe bacul *Gironde*, închiriat de statul român de la o societate franceză, într-adevăr, nu exista nici o infirmerie, doar bucătăria şi hala imensă din pântecul ambarcaţiunii, transformată în închisoare, unde dormeam noi, sute de deţinuţi, în paturi

suprapuse pe patru niveluri. Noi, tinerii, în paturile de la al patrulea nivel. Îi spuneam bacului, între noi, „galera roşie“, şi pe bună dreptate. Singura deosebire între noi şi sclavii de pe galere era că nu aveam lanţuri la picioare.

Nici noaptea enterocolita nu-mi dădea pace şi trebuia să cobor şi să merg la tun. Atât la coborât, cât şi la urcat, oricât de atent încercam să fiu, paturile de fier suprapuse scârţâiau teribil şi îi sculam pe cei care reuşiseră să adoarmă în căldura sufocantă din cala bacului. Unii protestau şi mă bodogăneau, alţii îmi luau apărarea. După un timp se făcea linişte. Stăteam nemişcat în pat, singur cu gândurile mele şi cu teama că durerile în burtă vor reveni, şi iarăşi îi voi trezi pe vecini.

Sergentul a reuşit să numere până la o sută şi, mândru de isprava lui, a dat uşurat comanda:

— Marş!

Coloana s-a pus în mişcare. Nu ştiam unde era punctul nostru de lucru, cât de departe era, aşa că mergeam cu un pas măsurat. Nici soldatul din fruntea coloanei nu părea grăbit. Avea probabil grijă de camaradul lui cu mitraliera cu picior. Durerile de burtă erau tot mai imperative. Mă uitam când la dreapta, când la stânga căutând febril un şanţ sau o groapă la marginea drumului, în perimetrul cordonului, şi o frunză, una mai mare, de brusture.

— Ia pe cinci şi ţine-aproape!

Coloana se lungise. Până şi *Bruderii* rupseseră rândul, fiecare cufundat în tăcerea lui, în rugăciunea lui. Făceau parte din ordinul Christian Brothers şi juraseră să facă educaţie creştină. Erau toţi trei profesori la Sfântul Iosif în Bucureşti, şi când comuniştii le-au cerut să renunţe la jurământul lor, au refuzat, deşi ştiau că vor fi arestaţi.

Moş Tacoi îşi făcea, ca de obicei, griji pentru bătrâna lui, cum se descurcă fără el, capul familiei, cine o s-o îngrijească când o să fie bolnavă. Întrebări peste întrebări şi un singur răspuns: suferinţa adânc săpată în cutele feţei.

Profitând de culoarele create, m-am apropiat de începutul coloanei, gata în orice clipă să sar în primul şanţ sau în prima groapă pe care o descopeream la marginea drumului. Înaintând, îmi desfăceam pe rând nasturii de la zeghe şi de la pantaloni. Am ajuns în dreptul celor doi paznici de pe partea stângă. Mi-am aţintit atunci privirea la partea dreaptă. Trebuie să fie o mică groapă unde să-mi fac şi eu nevoile. Aş spune că am intuit-o. Era la doi, trei metri în faţa mea şi lângă ea o buruiană cu frunze mari. În perimetrul cordonului. Ce noroc! Prin gesturi, i-am dat de înţeles soldatului din apropiere că am o necesitate urgentă. Nu ştiu cât de elocvente au fost gesturile mele, dar cu siguranţă urgenţa se citea pe faţa mea. Cu

mitraliera mică pe care o purta ca la paradă, soldatul mi-a făcut semn că pot părăsi coloana. Într-o clipă am fost lângă buruiană, pe vine. Uşurat, mi-am reluat locul în coloană. Aveam multe motive să fiu mulţumit, chiar fericit. În primul rând nu mă inhibasem. Nu-i asta o reuşită, nu-i un motiv de mulţumire? Să găseşti deodată soluţia la problema care pusese stăpânire pe tine, pe mintea ta, nu-i o mulţumire tot atât de mare ca bucuria călătorului în deşert când dă pe neaşteptate de o oază? Să simţi cât de liber eşti când scapi de sub jugul propriului corp, nu-i asta fericire?

Cu mintea eliberată de povara stresului fiziologic, mi-am aruncat ochii în jur. Numai câmpuri, soldaţii şi noi. Ici şi colo, un pom în continuă metamorfoză în lumina şi căldura soarelui.

Simţeam nevoia să vorbesc cu cineva, să-i spun de descoperirea mea. Nu ai nevoie de palate, de maşini de lux pentru a fi fericit, ajunge să cauţi şi să găseşti lucrul de care ai nevoie. Iată cheia care îţi deschide sufletul şi îţi eliberează spiritul.

M-am uitat după *Bruder* Filip. Era la trei, patru rânduri în faţa mea. Îi cunoşteam spatele masiv, statura mijlocie, părul blond-roşcat, doar îl pândeam în fiecare zi, dimineaţa, în drum spre locul de muncă, seara când ne întorceam la bac, în speranţa să-l prind un moment liber şi să vorbesc englezeşte cu el, să mai învăţ ceva. Avea capul îndreptat înainte, iar braţele i se legănau uşor. Era clar, îşi terminase rugăciunea. L-am ajuns din urmă şi am intrat în rând cu el.

Şi dintr-o suflare i-am spus ce descoperisem. M-a ascultat în tăcere, cântărind, cred eu, fiecare cuvânt din destăinuirea mea. În final, faţa i s-a luminat, semn că a găsit răspunsul la problema mea existenţială.

— Mă bucur pentru tine. Încerci să înţelegi ce ni se întâmplă, ce rost are încercarea la care suntem supuşi, de ce atâta suferinţă, doar suntem toţi creaturile Lui. Ai căutat şi ai primit un prim răspuns: poţi să găseşti o sursă de mulţumire în orice lucru, şi tot aşa poţi să înveţi din orice întâmplare, oricât de măruntă ar părea. Totul are un rost pe lumea asta, noi trebuie să-l aflăm pe-al nostru.

— Prin suferinţă?!

Aproape am strigat. Toată amărăciunea şi revolta cuibărite în sufletul meu au erupt în cele două cuvinte. *Bruder* Filip mi-a prins pumnul încleştat.

— În suferinţă. Ea ne arată calea spre credinţă, spre Dumnezeu, spre adevăr.

— Ce faceţi, bă bandiţilor? Puneţi ţara la cale? Care-i brigada voastră?

M-am dus la brigada mea în căutarea lui moş Tacoi. Trebuia să capăt un rând de porumb lângă el. Eram în continuare sub vraja discuţiei cu *Bruder* Filip şi nu prea înţelegeam forfota oamenilor din brigadă. Numai când l-am zărit pe moş Tacoi cu două sape am înţeles de ce se îmbulzeau deţinuţii. Iarăşi am uitat sfatul bătrânului să acord uneltei de lucru toată atenţia. Îţi uşurează munca.

— Ţi-am ales o sapă cu coadă mai lungă şi lama mai ascuţită.

În timp ce şeful escortei alegea locul fiecărui soldat în cordonul de pază, brigadierul a început să împartă rândurile de porumb. Ne-a venit şi nouă rândul. Porumbul nu apucase să crească mare, avea cel mult un metru, un metru şi douăzeci, aşa că am încercat să văd unde se sfârşea rândul meu şi cât de des era. Părea să nu aibă sfârşit. Se întindea cât vedeai cu ochii, până la capătul pământului. Nu-l deranja căldura, îi pria, în timp ce pe noi ne topea, ne sleia forţele. Ale mele erau oricum reduse la zero de boală şi de insomnie. Numai umbra rămăsese din mine. Devenisem ascet, nu din credinţă, din convingere, ci de nevoie, forţat de împrejurări. Renunţasem să mai beau surogatul de cafea şi nu mă mai atingeam de apa din Dunăre, mă mulţumeam cu o cană de ceai de la bucătărie când vreunul dintre deţinuţii care lucrau acolo, din când în când, îşi făcea pomană cu mine. Renunţasem şi la bucăţica de marmeladă, dar la sfatul unui medic-deţinut am aplicat principiul homeopatic – cui pe cui se scoate – şi am mâncat din nou marmeladă. Rezultatul a fost catastrofal. Am bătut toate recordurile: 45 de scaune pe zi!

— Ce faci, bă, nu începi?

Fără un cuvânt, am izbit cu sete sapa în pământul uscat, alb de atâta secetă. Sapa a vibrat, dar n-a făcut decât o zgârietură în scoarţa pământului şi mi-a scăpat din mână.

— Vezi cum dai, bă, să n-o rupi, că nu-i a ta. Banditule!

Am ridicat sapa şi m-am aplecat asupra rândului. Nici urmă de buruiană. Nu-i de mirare. De mai bine de două luni, de când eram în lagărul de muncă de la Luciu-Giurgeni, nu căzuse nici un strop de ploaie. Numai păpuşoiului îi pria până şi seceta. Pe lângă planta principală se iviseră mici tulpini firave de porumb. Mă tot minunam cum au reuşit ele să spargă scoarţa şi să iasă la lumină când sapa nu putuse s-o străpungă. Pe ele trebuia să le sacrificăm pentru a lăsa tulpina mare de porumb să se dezvolte. Uşor de zis, greu de făcut. Nici nu mai îndrăzneam să ridic capul. Ce să văd? Că eram din nou ultimul, cu mult în urma celorlalţi, puşi pe treabă şi muncind de parcă ar fi vrut să ajungă milionari, cum spunea Marin Tarangul.

La un moment dat mi-a atras atenţia un zgomot care se apropia şi se amplifica din ce în ce, un adevărat iureş de luptă. Mi-am îndreptat spinarea şi l-am zărit pe moş Tacoi venind spre mine pe rândul meu, mânuind sapa ca pe-o elice în luptă cu sărmanele tulpini, lovind în dreapta şi-n stânga, fără să ţină seama de pierderi.

— Ai rămas rău în urmă. Slavă Domnului că nu te-a văzut sergentul. Haide!

Văzând că nu pot ţine pasul cu ceilalţi, moş Tacoi a schimbat metoda. La început fiecare şi-a lucrat rândul lui, apoi partenerul meu inimos a prăşit ambele rânduri, tot cam zece metri, după care şi-a văzut de rândul lui. Cu noua tactică, moş Tacoi risca să intre şi el în colimatorul gardianului, având în vedere ritmul de lucru al celorlalţi, aflaţi parcă într-o permanentă întrecere. Adevărul e că, odată ajunşi la capătul rândului, aveau ocazia să se odihnească până când reuşeau şi ceilalţi să-şi termine norma. Codaşii ca mine n-aveau parte de odihnă.

Noua metodă de cooperare părea să dea roade. Dar moş Tacoi, în calculul său, n-a ţinut cont de enterocolita mea. Ţineam cât de cât pasul cu brigada, până când, violente, durerile de burtă m-au obligat să caut cu înfrigurare un loc bun de latrină. N-a trebuit să caut prea mult. Am zărit o tufă, uitată de Dumnezeu undeva lângă lanul de porumb, puţin retrasă faţă de brigadă, dar în perimetrul cordonului de pază. Am lăsat sapa pe rândul meu, am rupt o frunză de porumb şi m-am grăbit să ajung la tufă. N-am mai avut timp să trec de cealaltă parte a ei, unde era puţină umbră. Mi-am desfăcut repede pantalonii şi m-am aşezat pe vine. Ce bine că eram mai departe de brigadă! Tocmai mă pregăteam să folosesc frunza aspră de porumb, când după tufă apăru capul caraliului. Avea părul ciufulit, faţa buhăită şi ochii umflaţi de somn. Era negru de furie. Făcea spume la gură înjurând de toţi sfinţii:

— Care dumnezeii tăi te caci la capul meu?

— N-am ştiut că sunteţi după tufă, domnule sergent. Sunt bolnav.

Mi-am tras pantalonii şi am bătut repede în retragere, înainte să se dezmeticească. Omul legii, încheindu-şi nasturii de la uniformă, a vrut să vină după mine, dar şi-a dat seama că nu avea cizmele în picioare. Dacă se trezea de-a binelea, nu era de glumă. M-am dus repede la rândul meu.

Soarele se urca din ce în ce mai sus pe cer, tot mai mulţi deţinuţi îi urmăreau cu înfrigurare ascensiunea. Se apropia ora mesei. Unii încercau să spună ora după cum cădea umbra, cu coada sapei înfiptă în pământ, transformând raza de soare într-o limbă de ceasornic. Cei mai mulţi dintre noi îşi întindeau cât

puteau gâtul, încercând să vadă cât mai departe, poate, poate zăreau căruţa cu hârdăul cu mâncare. Dar cel mai precis ceas era organismul nostru. Orele regulate de masă şi de somn, minimumul de existenţă la care fuseserăm reduşi, izolarea totală şi lipsa de libertate făcuseră din noi câinii lui Pavlov. Salivam la vederea căruţei, la vederea hârdăului, la vederea polonicului, atingând apogeul atunci când acesta, după ce se scufunda în hârdău, reapărea la suprafaţă şi se vărsa în gamela unui deţinut. Ceremonialul polonicului era un moment de enormă speranţă, dar de scurtă durată, urmat totdeauna de o deziluzie fără seamăn. Tot ce găseai în gamelă era o frunză de varză rătăcită sau o coajă de cartof care scrâşnea în dinţi.

Oamenii s-au înviorat: la capătul drumului apăruse căruţa trasă de o mârţoagă. Abia se mişca. Brigadierul striga la noi să-i dăm bătaie, întâi terminăm rândul, apoi mâncăm. Pe măsură ce ajungeau la capăt, deţinuţii erau puşi să-i ajute pe cei rămaşi în urmă. În sfârşit, s-a dat semnalul de pauză.

— Ia pe cinci, bă, să te număr!

Odată cu căruţa a sosit şi cealaltă brigadă, încadrată de soldaţii ei de pază, şi ei transpiraţi, plini de praf, epuizaţi. S-a format un nou cordon, în jurul celor două brigăzi şi a căruţei cu hârdăul de mâncare. Echipamentul nostru de deţinuţi consta, pe lângă zeghe, cămaşă, bonetă, bocanci, şi din gamela, lingura şi cana pe care le purtam la brâu. Omul brigadierului, urmărit de privirile hămesite ale deţinuţilor, s-a suit în căruţă, a desfăcut capacul hârdăului şi a amestecat de două, trei ori în mâncare. Primul rând aştepta deja cu gamela întinsă. Cât de adânc băga polonicul în hârdău depindea de cum te înţelegeai cu el şi cu brigadierul, şi acesta din urmă, tot un deţinut, pus în această funcţie de comandantul lagărului. Când mi-am primit porţia, m-am dus să i-o dau lui moş Tacoi.

— Măi, băiatule, ia măcar o lingură, nu poţi trăi aşa. Mă mir că te mai ţii pe picioare. Hai, fă-mi bucuria şi încearcă să mănânci.

Dar nu puteam. M-am întins pe pământul pârjolit. Ascetul din mine se detaşase total de ritualul pauzei de prânz, de spectrul foamei. Nu atinsesem vreun grad de spiritualitate. Mi-am adus aminte de sfatul *Bruderului*: să-mi hrănesc sufletul cu bucurii. Unde să le caut dacă nu aici, în universul meu redus la soare, porumb şi oameni.

Iubeam soarele, căldura, lumina lui, dar de mai bine de trei săptămâni aveam parte de paisprezece ore de pârjol şi mă simţeam ca ars de viu. Ochii mă usturau, lăcrimau de atâta uscăciune. Îmi udam buzele crăpate cu salivă. Întregul corp acuza lipsa apei. Am încercat să mă bucur, totuşi nu atinsesem

încă gradul de deshidratare al doctorului Dobrotă, care răspândea în jur un miros puternic de acetonă.

Am căutat din priviri grupul profesorilor noştri de franceză, arestaţi nu pentru ceea ce au făcut, ci pentru ceea ce au fost. Deşi foarte diferiţi, erau mai totdeauna împreună. Domnul Cesianu, fost ambasador la Paris, chiar acolo, în închisoare, în zeghe şi bocanci, îşi purta zdrenţele ponosite cu o eleganţă uluitoare, aşa cum ar fi purtat vara un sacou englezesc la conacul lui. Mă miram întotdeauna cum reuşea să-şi păstreze mersul elegant pe drumurile pline de hârtoape din Balta Brăilei. Nu l-am văzut niciodată transpirat, nici când dădea cu sapa! Ce stăpânire de sine, ce control al întregului corp!

Când domnul Cesianu vorbea despre Paris şi cartierele acestuia, într-o franceză ce ne fermeca, simţeam cum emoţia punea stăpânire pe toţi. Era o lume la care noi nu puteam decât visa. Cum spunea *Bruder* Filip, spiritul nostru era liber. Şi capabil să-l însoţească pe Riga, descendent din împăraţii de la Constantinopol. Dacă aveai timp, îţi prezenta arborele genealogic al familiei sale şi îţi povestea peregrinările lui prin toată Europa în calitatea sa de reprezentant al României în Comisia Dunării.

Nu fac nici o discriminare, nici o impolitețe, dar Riga e un nume ce nu se împacă deloc cu „domnul“. La fel ca „tovarăşe părinte“. Era mereu agitat, preocupat, iritat, nu putea sta locului. Nu-i de mirare că era aşa de slab. În măsura în care domnul Cesianu era odihnitor, Riga era obositor. Vorbea repede, sărind de la una la alta şi referindu-se la zeci de lucruri, pe care noi, cei tineri, nu aveam cum să le ştim. Cu Riga, am trăit un fenomen pe care atunci n-am putut să mi-l explic. Noi, deţinuţii, eram tunşi, mai purtam şi bonetă, dar pe el eu îl vedeam, mai exact îl vizualizam, cu păr. Faţa măslinie cu ochi mari, sprâncene stufoase, nas drept, buze subţiri, era încadrată de părul său negru, ondulat, bogat. Singura explicaţie plauzibilă era că îl asociam cu un erou din romanele de aventuri citite pe la cincisprezece ani. Cel puţin o dată pe saptamână îl întreba pe avocatul Musceleanu:

— Cum faci, coane Mihai, că nu slăbeşti?

— Mă-nvârt.

Domnul Musceleanu îşi păstra secretul cu sfinţenie şi cred că pe undeva îl amuza să-i dea invariabil acelaşi răspuns Rigăi, vadit preocupat de această enigmă. Mâncau aceeaşi mâncare, parcurgeau în fiecare zi acelaşi drum, făceau aceleaşi munci, dormeau amândoi tot atâtea ore pe noapte în cuptorul bacului – atunci de ce el slăbea, iar Musceleanu ba? Într-adevăr, domnul Musceleanu părea să nu piardă deloc din greutate şi asta nu-l incomoda deloc. Era înalt, masiv, greoi la mers, siluetă de

intelectual, uşor adus din umeri, dar, odată antrenat într-o conversaţie, tot corpul i se mobiliza. Ochii lui mari i se aprindeau şi te ţintuiau, nasul acvilini se coroia şi mai mult, pieptul i se umfla, spatele i se îndrepta. Îşi lua ce-i lipsea din lumea ideilor. Domnul Musceleanu era mereu bine dispus, gata să facă o glumă, nu degeaba se spunea că e creatorul lui Bulă. Dintre profesorii noştri de franceză era cel mai apropiat de noi. Îi spuneam Papi, dar nici unul dintre noi nu ştia exact de unde i se trăgea numele. Bănuiam că fiul lui îi spunea aşa şi, de dorul lui, ne-a spus să-i zicem Papi. O făceam cu plăcere, mânaţi şi noi de dorul de părinţi. Ne povestea despre studiile sale de drept la Paris, de Quartier Latin, unde locuise, de viaţa de noapte a acestui oraş pe care îl considera unic pe lume, metropola spiritualităţii europene. Ce alt oraş îşi povesteşte istoria, de la începuturi până-n prezent, prin monumente, adevărate opere de artă, ca Parisul? Ce alt oraş îşi arătă respectul faţă de cei ce au creat Franţa şi cultura franceză, ca Parisul? Ardeam de nerăbdare să vedem Sorbona, Luvrul şi Versailles, dar şi Procope, cea mai veche cafenea-restaurant din Paris, pe care o frecventau Voltaire şi Rousseau, unde Diderot a scris o parte din *Encyclopédie*, unde Danton, Marat şi Robespierre au pregătit şi organizat Revoluţia Franceză, unde Benjamin Franklin a scris textul Constituţiei americane. Toate aceste nume celebre sunt inscripţionate la mesele unde obişnuiau ei să stea.

Al patrulea profesor de franceză n-avea de fapt nici o profesie. În schimb, avea un titlu: prinţul Ivan Ghica, fiu nelegitim al prinţesei Ghica, născut şi crescut în Franţa. Un adevărat globe-trotter şi playboy, îşi petrecuse o bună parte din viaţă pe mare, traversând oceanele şi cutreierând continentele în căutarea plăcerilor. Îi lipsea din palmares tocmai ţara părinţilor, aşa încât în decembrie 1947 a coborât din tren în Gara de Nord, hotărât să aibă un Revelion de pomină. Şi l-a avut. Pe 30 decembrie, comuniştii l-au somat pe regele Mihai să abdice şi au instaurat Republica Populară Română. Ca să fie siguri că toţi românii profită de noua libertate cucerită cu ajutorul armatei ruse, au închis graniţele. Prinţul Ghica, posesorul unui paşaport românesc, a făcut demersuri peste demersuri, dar fără succes. Peste noapte, titlul de prinţ, numele Ghica nu mai aveau nici o greutate, nici măcar cât prenumele Ivan, de care era plină toată ţara. Obligat să-şi câştige existenţa, prinţul şi-a făcut din pasiunea pentru maşini o meserie: şofer de taxi la Gara de Nord, uimindu-i pe rarii călători din lumea liberă cu cunoştinţele sale de franceză, engleză şi germană.

Când mâncarea era mizerabilă, ceea ce se întâmpla zilnic, domnul Cesianu, Riga, Papi şi prinţul Ghica o completau cu descrieri de recepţii, banchete, mese festive, dineuri pe care le „savurau“ cu aceeaşi poftă cu care muschetarii lui Dumas îşi luau picnicul în timpul asediului cetăţii de La Rochelle. Domnului Cesianu şi domnului Musceleanu le plăcea să alcătuiască meniuri, să aleagă specialităţi franţuzeşti, una mai aparte decât alta. Papi dădea tonul:

— *Marbré de foie gras de canard à l'armagnac, avec marmelade de raisin „muscadé“, moelleux de panettone*.

— *Et après aspic de lotte et médaillon de noix de Saint-Jacques, avec linguine de jeunes légumes, velouté au champagne*, continua domnul Cesianu.

— *Et comme plat principal*, intervenea Papi privindu-l cu subînţeles pe Riga, *mignons de veau rôtis, jus court au foie gras, avec perles de légumes déglacées au beurre de truffe*.

Erau de netradus. N-au fost create să fie traduse, ci gustate. Nu mâncai, degustai. Salivam şi noi alături de ei când vedeam ce plăcere aveau. Riga şi prinţul Ivan Ghica asortau vinurile la fiecare specialitate. Acum eram la o recepţie cu ambasadorul Cesianu, acum la un banchet cu Riga, dar cel mai bine ne simţeam cu Papi la Procope.

Am fost din nou încolonaţi, număraţi şi încadraţi de soldaţi, am mărşăluit spre noua parcelă de lucru, cu sapele pe umeri. Moş Tacoi mi-a dat înapoi gamela, spălată. Faţa plină de cute trăda o mare preocupare. La urmă a rupt tăcerea:

— Măi băiatule, m-am gândit ce bine-ar fi să nu primeşti nici un rând de porumb.

— Cum să nu primesc, moş Tacoi?

Moş Tacoi s-a uitat în dreapta, s-a uitat în stânga şi mi-a spus aproape în şoaptă:

— Sapa ta e cam şubredă. Dacă dai de două, trei ori cu ea de pământ se rupe. N-ai sapă, n-ai rând. Când rămânem în urmă, îţi dau sapa mea şi loveşti cu lama coada sapei tale, lângă fier. Pe urmă, când prăşeşti, o loveşti puternic de pământ.

M-am gândit la ce-a spus bătrânul. Ceva în mine se opunea, era educaţia primită acasă şi la şcoală: să nu minţi, să respecţi legea. Dar ei o respectau? Mi-am adus aminte de remarca lui Hâncu, asistent universitar de greacă şi latină: „Ei încearcă să ne înşele, noi încercăm să-i înşelăm. Cumplită imoralitate!“ Ultima mea rezistenţă s-a frânt.

— Moş Tacoi, aveţi dreptate. Facem cum aţi zis.

Ne-am primit rândurile, unul lângă altul. N-au trecut nici zece minute şi eram deja în urma celorlalţi. Ne-am uitat în jur. Nici urmă de gardian, probabil îşi făcea siesta, iar brigadierul era departe de noi.

— Moş Tacoi, daţi-mi sapa.

Am proptit sapa cum am putut ca să rămână fixă, şi pentru orice eventualitate, moş Tacoi a pus piciorul peste celălalt capăt al cozii. Am izbit cu forţă, de trei ori, dar blestemata de coadă n-a cedat. Am dat cu ea de pământ, dar sapa tot nu s-a frânt. Au sărit doar câteva aşchii. M-am dat bătut şi m-am întors la rând, la prăşit. Insuccesul mi-a consumat şi ultimele forţe. Zăpuşeala devenise şi mai apăsătoare. Mi-era o sete nebună. Aş fi băut până şi dintr-o baltă cu apă stătută. Nu mai aveam puterea să dau cu sapa, mă sprijineam pe ea, numai aşa mai puteam înainta. Mă gândeam cu groază cum voi rezista încă şase ore la prăşit şi pe drumul de întoarcere la bac. Moş Tacoi se lupta cu rândul meu. Iarăşi voi rămâne în urmă şi iarăşi voi fi oprit la Poartă şi bătut că nu mi-am făcut norma. Aproape îmi luasem gândul de la planul nostru, când soarta mi-a scos în cale un pietroi chiar pe rândul meu. Un semn de sus că trebuia să mai încerc o dată. I-am dat târcoale privindu-l cu atenţie. Pietroiul era unealta ideală pentru reuşita planului meu. Latura tăioasă a pietroiului era mai la îndemână. Am luat sapa, mi-am căutat poziţia, am probat încet traiectoria, o dată, de două ori, şi a treia oară, adunându-mi toate forţele, am izbit. Lovitura a lăsat o urmă adâncă pe coada sapei. Am repetat mişcarea de mai multe ori, şi în cele din urmă lemnul a crăpat. M-am gândit că nu era momentul s-o rup atunci. Am prăşit mai departe cu grijă. Moş Tacoi, cu faţa asudată şi cămaşa udă, venea deja pe rândul meu. Când ne-am întâlnit, i-am arătat sapa.

— Ce mai aştepţi? Mai izbeşte-o o dată şi s-a rupt.

— Am nevoie de un martor, brigadierul sau chiar gardianul.

Moş Tacoi s-a uitat la mine aş spune cu admiraţie:

— Uite, la asta nu m-am gândit. Dar fii atent, băiatule!

Bătrânul apucase să prăşească cam douăzeci de metri din rândul meu. I-am mulţumit şi ne-am apucat de treabă. Eram cam cincisprezece metri în urma lui când l-am zărit pe brigadier venind spre mine. Tăiam atent plantele firave fără să ating pământul. Din când în când mă opream să-mi şterg faţa. Eram epuizat de sete, de arşiţa soarelui. Acum era momentul, aveam un martor, nu trebuia să-l pierd. Am început să dau cu sapa cât puteam de repede, având grijă s-o izbesc de pământ cât puteam de tare. N-am înaintat mai mult de cinci, şase metri când coada sapei a cedat. Într-o mână cu coada, în cealaltă cu lama de metal, am strigat brigadierul care, la câţiva paşi de mine, controla rândurile:

— Mi s-a rupt sapa!

Brigadierul a venit din nou la mine. Se uita când la ea, când la mine. Încercam să-l privesc în ochi firesc, să par mirat,

surprins că tocmai mie mi s-a frânt sapa. În sinea mea mă gândeam la ce mi-a spus Nelu Tamaş, studentul cu care învăţam împreună, când i-am cerut peticul de hârtie pe care luasem notiţe ca să le repet: „Nu ţi le dau. Dacă vine caraliul, roşeşti ca racul şi te trădezi.“ I-am mulţumit cerului pentru arşiţă. Toţi eram roşii la faţă, până şi brigadierul care nu muncea, dar care acum mă privea cercetător. Faţa mea nevinovată îl deruta. În final a pus capăt nehotărârii sale şi mi-a ordonat:

— Ai grijă de ele, şi de sapă, şi de coadă. Le iei cu tine peste tot.

Ce curioase pot fi reacţiile unui om. În loc să mă preocupe unealta ruptă cu toate consecinţele pentru mine, îmi făceam griji cu rândul meu de porumb, nu cumva să rămână nefăcut. De grija asta m-a scăpat brigadierul care îi trimitea pe cei ce terminau să prăşească în locul meu, dar în acelaşi timp m-a umplut de remuşcări. Eu stăteam şi ei munceau. Una e să ajuţi pe cineva bolnav şi neputincios care rămâne în urmă şi alta e să faci rândul unuia care şi-a rupt sapa singur. Îndată ce a sfârşit, moş Tacoi a venit repede la mine. Era îngrijorat.

— Nu mai sta aşa ca un cocostârc, singur pe câmp. E trecut de două şi-acum apare gardianul. Nu te băga în gura lupului. Du-te printre oameni.

În timp ce vorbea, bătrânul dădea de zor cu sapa. I-am urmat sfatul. Îl zărisem pe Papi şi m-am dus repede la el. Îşi pusese o cârpă pe cap să-l apere mai bine de soare. Când m-a văzut, s-a oprit din lucru, şi-a îndreptat spatele, şi-a şters faţa cu cârpa şi mi-a spus:

— Dacă pot să-ţi dau un *conseil*, nu mai umbla cu trofeele în văzul tuturor. Puţină discreţie nu strică. Ţine-le pe amândouă într-o mână. E mai elegant, cum ar spune Dinu Cesianu. A, vezi? Am terminat, a remarcat Papi şi imediat s-a întins pe pământul cald, cât era de lung. Văzând că eram nehotărât, mi-a făcut semn să-i urmez exemplul: Ia loc, nu te jena, profită de fiecare pauză, oricât de scurtă ar fi. Închide ochii şi încearcă să nu te mai gândeşti la nimic.

Oare acesta era secretul lui Papi pe care Riga căuta să-l afle? Am pus jos „trofeele“ şi m-am întins lângă ele pe pământul fierbinte, tare ca piatra, am închis ochii, dar nici vorbă de odihnă. Trupul meu slăbit, numai piele şi oase, simţea fiecare pietricică, fiecare denivelare. Îmi tot repetam: „Mă bucur că stau întins pe pământul cald“, când liniştea a fost ruptă de urletul caraliului:

— Brigadier! Brigadier! Unde dumnezeii tăi eşti? Ce faceţi, bă puturoşilor, dormiţi? Unde vă credeţi, bă bandiţilor?! Mâncaţi mâncarea statului, a poporului şi nu munciţi? Cine v-a

dat voie să faceţi pauză? Ia uite la ei cum „merge“! Mişcă, bă putoarea dracului!

La câţiva metri în spatele lui, într-o şaretă, inginerul agronom al fermei MAI Ne-am încolonat repede evitând să ne apropiem de sergentul dezlănţuit. După ce ne-a numărat, ne-am deplasat la noua parcelă. Supraveghetorul a plecat cu inginerul agronom, probabil să primească instrucţiuni. În timp ce soldaţii organizau paza, brigadierul repartiza rândurile. A ajuns în sfârşit la mine.

— Ai rămas fără sapă, nu-ţi pot da rând. Încearcă s-o repari. Dacă nu reuşeşti, cară lucrurile oamenilor lăsate în urmă.

Am adunat cele trei haine de zeghe lăsate de unii dintre noi şi am pornit pe urma celorlalţi. Singur şi scăpat de povara muncii, m-am întors la gândurile mele. Crescut cu cele zece porunci, devenisem, cum spunea *Bruder* Filip, un *law-abiding citizen*, respectam legile, aveam conştiinţa binelui şi a răului, până şi aici în această lume în afara legii. Regretam deja fapta mea, încălcasem o regulă, am distrus un lucru care nu-mi aparţinea, aveam remuşcări.

— Ce faci, bă banditule, visezi? Unde-i rândul tau? m-a trezit pe loc vocea supraveghetorului.

— N-am rând.

— Cum n-ai rând, bă? Mă minţi tu pe mine?

— S-a rupt sapa.

— Ce s-a rupt, bă? Unde e? Carcera te mănâncă, dumnezeii tăi de bandit!

Aveam lama metalică şi coada în mâna dreaptă, şi peste ele pusesem cele trei haine de zeghe. Am pus hainele jos. Cu două degete ţineam fierul, iar în pumn strângeam coada sapei.

— Pune-le pe pământ şi dă-te doi paşi înapoi!

Le-am pus jos şi m-am dat înapoi, înspre brigada. Poate instinctiv, nu ştiu. Eram unul de-al lor şi aproape de ei mă simţeam totuşi mai în siguranţă, deşi şi ei erau fără apărare. Moş Tacoi şi alţi deţinuţi din apropiere se uitau pe furiş la noi. Sergentul s-a aplecat, a ridicat întâi coada de sapă, a cercetat atent locul rupturii, după care s-a aplecat din nou, a luat sapa şi tot încerca să potrivească lama pe urmele de pe coadă. Sprâncenele stufoase i se apropiau tot mai mult. Simţeam că mă lăsau din nou puterile.

— Ai rupt sapa, banditule! Bunul poporului! Carcera te mănâncă! Uite urmele aici!

— N-am rupt nimic, sunt urme vechi, am mai spus cu un glas slab.

— Ce vechi, bă, e noi! Orice faci pentru ei, tot bandiţi e.

A lăsat lama să cadă şi, după cum a prins coada sapei, cu ambele mâini, am bănuit ce mă aştepta.

— Culcat! Culcat! Ţi-arăt eu ce înseamnă să sabotezi, să distrugi averea statului.

M-am întins pe pământul fierbinte fără luptă, fără protest, între două rânduri de porumb, unde într-o fracţiune de secundă reuşisem să aleg un loc mai adâncit, mai greu de atins cu bâta. Cu bărbia sprijinită pe mâini, aşa cum mi-a cerut doctorul militar în timpul torturii din Uranus, îi căutam cu privirea înfricoşată pe oamenii din brigadă, pe Papi, pe moş Tacoi. Preferam să nu mă mişc de frică să nu lovească unde apucă.

Prima lovitură, precedată de veşnica lui înjuratură: „Dumnezeii tăi“, a izbit mai mult in pământ, dar chiar şi aşa durerea a fost vie şi am simţit-o până-n oase. Fesele mele, tăbăcite în bătăi şi slăbite de boală, atârnau ca nişte piei puse la uscat şi nu mă protejau deloc. Nici a două lovitură nu i-a reuşit cu mult mai bine, deşi mă pregătise în felul lui, întâi înjurătura, apoi lovitura.

— Mă, nu mă *inerva*, mă, stai locului, futu-ţi grijania ta de bandit.

A treia lovitură a venit pe neaşteptate, neanunţată de înjurătură, urmând aceeaşi traiectorie ca şi primele două. Oasele mele însă au înregistrat-o şi transmis-o până-n creier. Mă pregăteam pentru următoarea când caraliul m-a înjurat de mamă. Nu pot repeta înjurătura, nu vreau s-o repet, e o jignire prea mare nu numai la adresa mamei mele, ci şi a tuturor mamelor. Mânia a crescut punând stăpânire pe toată fiinţa mea şi a trezit în mine revolta şi dorinţa să apăr demnitatea mamei, a tuturor mamelor, a noastră, terfelită de un nemernic abject şi de alţii ca el. Trebuie că saltul meu din poziţia culcat direct în picioare, strigătul, reacţia mea neaşteptată, violentă, de necontrolat l-a surprins şi l-a paralizat. Deşi era cu parul în mână pregătit să lovească, nu-i venea să creadă că aveam curajul să-l înfrunt, să-l amenint̨. Din doi paşi am fost lângă brigadă. Nu ştiu cui i-am smuls sapa din mână, dar ştiu că, mânat de un singur gând, am sărit la ticălos. Omul de nimic a luat-o la fugă. M-am repezit după el cu sapa ridicată, cu lama pregătită, repetând acelaşi lucru: „M-ai înjurat de mamă, m-ai înjurat de mamă!“ În timp ce fugea, încerca în zadar să-şi scoată pistolul din tocul de la brâu. Greu în fugă şi periculos dacă se oprea. Deodată mi-am dat seama de ce era să fac şi asta m-a oprit. Eram doar la câţiva metri de semnul de zonă, pe care n-aveam voie să-l depăşesc. Caraliul trecuse de el şi, simţindu-se în siguranţă, era din nou stăpân. M-am întors, am făcut câţiva paşi, am aruncat sapa cât mai departe de mine înspre brigadă şi, slăbit, epuizat de efortul făcut şi copleşit de emoţiile trăite, m-am prăbuşit la pământ. L-am auzit pe moş Tacoi strigând: „L-a omorât pe băiat! L-a omorât pe băiat!

Săriţi, oameni buni!“ Bătrânul şi alţi câţiva din brigadă au lăsat sapele jos şi au venit în fugă spre mine. În acelaşi timp am auzit o voce tânără strigând, autoritar: „Bagă pistolul înapoi în toc! Regulamentul îţi interzice să umbli înarmat printre deţinuţi. Bagă pistolul în toc, dacă nu, dau semnalul de revoltă!“ Mă şi vedeam oprit şi bătut la Poartă, pus în lanţuri şi aruncat în carceră. Oamenii m-au ajutat să mă ridic în capul oaselor. Moş Tacoi îşi tot făcea cruci şi se minuna că trăiesc. Nu departe de noi, tânărul sergent-major, şeful escortei, şi el cu un pistol de rachete în mână pentru a trage semnalul în caz de revoltă sau urgenţă, îl acuza pe supraveghetor că, prin imprudenţa lui, a pus viaţa soldaţilor din escortă în pericol. Atât soldatul în termen, cât şi gardianul aveau obligaţia să execute ordinele superiorului şi, în lipsa lui, să respecte regulamentul. Nerespectarea regulamentului e întotdeauna sancţionată. Fără un cuvânt, fără să se apere, gardianul a părăsit câmpul de bătaie şi nu l-am mai văzut tot restul zilei. Şeful escortei a venit spre noi. Era tânăr, foarte tânăr, înalt aproape cât mine, avea spatele drept, umerii laţi, un mers energic de om sigur pe el. Mi s-a adresat direct:

— Poţi să mergi?

Nu ştiam ce să răspund. De mai bine de un an oamenii în uniformă se dovediseră a fi nişte bestii. De la ei nu mă aşteptam la nimic bun. De ce mă întreba dacă puteam să merg? Mă trimitea sub pază în lagăr?

— Ajutaţi-l să se ridice!

Doctorul Deac şi moş Tacoi m-au prins de braţe, altcineva în spatele meu de subţiori şi împreună m-au ridicat în picioare. Moi şi tremurânde, abia mă mai ţineau. Aveam frisoane în arşiţa verii. Şeful escortei s-a adresat celor doi care mă ţineau de braţe:

— Mergeţi cu el până la capătul rândului, unde-i soldatul de pază.

— Trebuie să iau şi hainele oamenilor, le am în grija mea, am spus cu o voce slabă.

— Ia-le, a răspuns uitându-se atent la mine.

Rândurile de porumb nu ne permiteau să mergem toţi trei alături. Moş Tacoi a luat hainele, iar doctorul mă ţinea strâns de braţ. Şeful escortei mergea în rând cu noi, fără să ne grăbească. Încercam să mă liniştesc. Mă agăţam de orice ca să-mi dau curaj. Avea o frunte înaltă, ochii căprui, inteligenţi, o privire ageră. Se uita la tine când ţi se adresa. Nu ţipa la noi, nu ne zorea, a spus chiar „ajutaţi-l“, era tânăr, nu putea avea gânduri rele. Când am ajuns la capătul rândului, le-a ordonat să se întoarcă la locul lor. Doctorul Deac a plecat, dar bătrânul

nu putea să-şi lase partenerul fără să nu încerce să pună o vorbă bună:

— E bolnav, nu mănâncă nimic de trei săptămâni.

— Bine. Mergi la locul dumitale.

După ce mi-a făcut semn să mă întind pe pământ, s-a dus şi a vorbit cu soldatul de pază, care a plecat imediat. M-am neliniştit din nou. Era normal după tot ce se povestea despre soldaţii în termen care întindeau tot felul de curse deţinuţilor politici şi îi împuşcau ca să primească un grad în plus, o permisie de zece zile şi o mie de lei. Dar putea fi tot aşa de bine şi un zvon lansat de conducerea lagărului ca să semene neîncrederea printre noi faţă de soldaţii de pază. Ce înseamnă să fii tânăr! Ce trăiam de mai bine de un an în închisoare şi în lagăr n-o puteam numi viaţă şi totuşi ţineam la ea. Era mizerabilă, e adevărat, dar mi-au dat-o părinţii şi era un dar de la Dumnezeu. Gândul mi-a fugit la descoperirea mea, la sfatul *Bruderului* Filip, să-mi hrănesc sufletul cu bucurii. Am început să repet: „Mă bucur că am scăpat de rând, mă bucur că am apărat-o pe mama.“ Repetiţia îmi dădea curaj şi speranţă.

Am avut aceeaşi reacţie şi când l-am văzut pe soldatul cu maşina mitralieră, transpirat tot în haina militară sub povara armei. Suferea ca noi, era şi el o victimă a caniculei. A pus arma jos. Au stat un timp de vorbă, parcă la sfat. Speranţa mă părăsea din nou. Şeful escortei a venit la mine.

— Mergi cu el. În apropiere e un crâng, el te va păzi la umbră.

La auzul cuvântului „umbră“, inima mi-a tresărit. M-am lăsat în voia sorţii. Am plecat cu soldatul cu mitralieră, eu în faţă, el în spatele meu. Din când în când îmi indica drumul. Când am ajuns, m-am liniştit: era într-adevăr un crâng. Era tot cald, dar cel puţin eram cât de cât protejat de arşiţă.

— Pune hainele pe pământ şi întinde-te pe ele.

Am folosit-o pe a mea ca pernă, pe celelalte le-am întins pe jos şi m-am culcat pe ele. Soldatul şi-a ales şi el un loc la umbră, la cinci, şase metri de mine, în dreptul unui copac. A pus mitraliera jos, pe trepied, şi a îndreptat-o spre mine, cum cerea regulamentul. Stătea în picioare, cu spatele sprijinit de copac. După un timp şi-a desfăcut nasturii de la tunică şi şi-a dat chipiul jos. Avea părul tăiat scurt, dar nu aşa de scurt ca noi. Ne uitam unul la altul, dar nici unul nu ştia ce să spună într-o asemenea situaţie puţin obişnuită în Balta Brăilei. Era scund, îndesat şi voinic, probabil de-asta căra mitraliera. Avea o faţă rotundă, o frunte îngustă năpădită de un păr ţepos, ochi mici. A rupt o frunză, a pus-o între palme şi a început să cânte. De necrezut ce sunete puteau să iasă. M-am pomenit gândindu-mă la ai mei. Îmi făcea bine, mă împiedica să mă

gândesc la pedeapsa ce mă aştepta odată ajuns în lagăr. Deodată am simţit din nou o durere puternică în burtă. Aproape că uitasem de boală. M-am ridicat în capul oaselor:

— Trebuie sa merg la toaletă. Sufăr de enterocolită, de diaree, am precizat de frică că nu mă înţelege.

S-a oprit din cântat şi mi-a făcut semn cu capul să mă duc mai încolo. Am găsit o tufă, am cules de pe jos două frunze. M-am întors fericit c-am trecut cu bine şi acest hop şi mi-am reluat locul la umbră, pe hainele oamenilor.

Cred c-am aţipit. Eu, care nu dormeam mai mult de două ore pe noapte, am adormit aici la umbra pomilor, ca omul mulţumit şi fără griji. Când am deschis ochii, l-am văzut pe şeful escortei în picioare, lângă mine. Am vrut să mă scol, dar mi-a făcut semn să stau liniştit. M-am uitat în jur. Soldatul nu era la postul lui, lângă mitralieră.

— Cum te simţi?

— Mai bine, mulţumesc.

— Câţi ani ai?

— Împlinesc nouăsprezece în noiembrie.

— Eu i-am împlinit. Ai dat maturitatea?

— Nu, am fost arestat cu patru săptămâni înaintea examenului.

— După maturitate, mi-am zis să fac serviciul militar, să intru în rândul oamenilor, ca toţi ceilalţi. N-am crezut c-o s-ajung să păzesc români.

N-a spus-o cu revoltă, mai degrabă cu mâhnire, cu tristeţe. Dacă intervenţia lui de mai înainte, poate şi decizia de a mă izola de brigadă erau conform regulamentului, ultimele cuvinte i-au fost cu siguranţă dictate de conştiinţa lui, de omenia lui şi mi-au mers direct la inimă.

— În jumătate de oră dau încetarea lucrului. Îi voi spune soldatului când se întoarce unde-i locul de întâlnire.

N-am vrut să pierd ocazia să-mi iau rămas-bun de la el, escorta se schimba în fiecare zi de teamă că s-ar putea stabili relaţii între soldaţi şi deţinuţi, aşa că m-am grăbit să-i spun:

— Mă bucur că ne-am întâlnit, mă bucur c-am stat de vorbă.

Aş fi vrut să-i spun şi lui formula miraculoasă a lui *Bruder* Filip, să-l fac părtaş la secretul nostru, să-i dau cheia fericirii. Nu ştiam cum îl cheamă, de unde era, dar aveam certitudinea c-am întâlnit un om. Mi-a zâmbit şi s-a grăbit să-i iasă în întâmpinare soldatului care tocmai se întorcea la postul lui, la mitraliera lui.

Nu ne-am mai întâlnit, dar fraza lui „N-am crezut c-o s-ajung să păzesc români“ n-am uitat-o şi nu o voi uita niciodată.

EVADAREA

Lagărul de muncă forțată Luciu-Giurgeni,
august–septembrie 1960

Astăzi am crezut că mi-a sunat ceasul. Şi când te gândeşti că ziua începuse atât de bine: s-a împlinit dorinţa lui moş Tacoi, n-am primit rând! Lipsea o sapă şi din patruzeci şi nouă de deţinuţi brigadierul m-a ales pe mine să nu muncesc. Cu ce mi-am câştigat eu această favoare? Erau oameni bătrâni, alţii bolnavi, dar alegerea a căzut pe mine! Nu ştiam ce să fac, cum să mă comport şi tot umblam în urma brigăzii .

— Bă, nu mai încurca lumea! Treci la pom şi stai acolo!

Avea dreptate sergentul. Un deţinut care nu lucra într-un lagăr de muncă silnică şi se plimba pe câmp îi strica imaginea. N-am aşteptat să-mi spună de două ori. Nu-l bănuiam pe supraveghetor de omenie. Atâta înţelegere la unul ca el se datora cu siguranţă unei greşeli pe care încerca să o ascundă. Probabil a scris 48 în loc de 49, de aceea lipsea o sapă!

Nici nu a trebuit să-mi arate care pom, nu era decât unul singur cât vedeai cu ochii. Stăteam la umbra lui, o adevărată binefacere, şi îi priveam pe oameni prăşind. Aveau ritm. Am închis ochii să ascult muzica muncii. Mă intriga decizia brigadierului. De ce m-a ales tocmai pe mine, sabotorul?! Eram slăbit, bolnav. Nu trăgeam chiulul, pur şi simplu nu puteam, dar nici nu voiam să lucrez mai mult. În nici un caz de milă, îi citeai duritatea pe faţă. Nu l-au pus brigadier întâmplător. Spunea că e doctor militar, Papi însă nu credea:

— Ce doctor?! Felcer!

Poate avea un fiu de vârsta mea? Auzeam tot mai slab oamenii la lucru. Tot mai îndepărtat…

M-am trezit brusc într-o mare de tăcere. Stăteam jos sprijinit de pom. Nu ştiam unde mă aflam, nu recunoşteam locul. M-am dezmeticit când am văzut zeghea pe mine. Mi-am adus aminte de Luciu-Giurgeni, am sărit în picioare, m-am uitat în jur. Eram singur, brigada şi escorta dispăruseră. Evadasem fără voie! Îngrozit am luat-o la fugă pe urma oamenilor. M-am oprit la timp. Am zărit semnul de zonă şi ceva mai departe un soldat cu spatele la mine. M-am culcat pe burtă şi înaintam târându-mă printre rândurile de porumb. Eram atent să nu fac zgomot, să nu mă trădez. Din când în când ridicam capul să mă orientez. Era periculos. M-a cuprins disperarea. Făceam tot posibilul să nu-mi pierd cumpătul. M-am mai liniştit când am intrat în cordonul escortei, dar nu m-am sculat în picioare decât atunci când am ajuns la cinci, şase metri de semn. Am avut întâi grijă să-mi dau pantalonii jos să creadă că mi-am

făcut nevoile. Soldatul a tresărit când s-a pomenit cu mine la câţiva metri. M-a somat şi m-a avertizat să cer voie data viitoare.

M-am dus la moş Tacoi:

— Unde-ai fost, băiatule? m-a întrebat şi nu se mai oprea din făcut semnul crucii.

— Aici!

N-avea rost să-i spun ce mi s-a întâmplat. Oricine ştia putea fi acuzat de complicitate. Eram condamnat să păstrez totul pentru mine, să-mi storc creierii cu reacţia mea, cu laşitatea. Să ai ocazia să evadezi şi tu să fugi ca să reintri în cordonul escortei! Doi tineri din lagăr au evadat şi nu s-au mai întors. Sergenţii înarmaţi au plecat pe cai după ei. Vânătoare de oameni! Comandantul a folosit fuga lor ca să bage groaza în noi: ne-a anunţat că au fost împuşcaţi! M-am gândit la Achim. Da, dar el era sportiv de performanţă. Cum era să mă aventurez când nu aveam nici cea mai mică idee unde mă aflu? Achim plănuise fuga până în cel mai mic detaliu şi tot a fost prins. Unde să fugi? Toată ţara era o închisoare!

CALUL TROIAN

Lagărul de muncă forţată Luciu-Giurgeni,
octombrie 1960

De joia trecută nu am mai fost scos la muncă. M-am încolonat cu toţi ceilalţi din brigadă, cu castronul şi lingura la brâu, mi-am târât paşii până la poarta ţarcului şi mă gândeam cu groază la drumul ce mă aştepta, când supraveghetorul m-a prins de braţ şi m-a scos afară din rând:

— Eşti bolnav, stai aici!

Surpriza a fost atât de mare, încât toţi au rămas pe loc uitându-se când la Căţelaru, când la mine. De mai bine de o lună, de când eram bolnav de enterocolită, ieşeam în fiecare dimineaţă la raport, nu eram singurul, ceream asistenţă medicală şi de fiecare dată eram scos la muncă cu bâta! Cel mai surprins dintre noi toţi a fost brigadierul. Cu câteva zile mai înainte încasase două ciomege din cauza mea. De fapt, supraveghetorul le programase pentru mine. Cu tot ajutorul lui Moş Tacoi rămăsesem în urmă la prăşit şi stăteam nemişcat, sprijinit pe sapă. Dacă tot era să mănânc bătaie pentru că nu-mi făceam norma, ce rost avea să mai muncesc?

Îl observam cu coada ochiului pe gardian cum se apropia tiptil de mine, numai că umbra lui a ajuns mai repede, aşa că puteam să-i anticipez orice mişcare fără să mă uit la el. Când a ridicat bâta, m-am concentrat asupra umbrei ei. O urmăream cum cobora. Cu o secundă înaintea loviturii, m-am răsucit în jurul sapei şi m-am aruncat la pământ ca fulgerat. Am rămas nemişcat, nu mai dădeam nici un semn de viaţă. Bâta a lovit coada sapei cu atâta forţă, încât a proiectat-o departe de mine. Descumpănit poate şi speriat, crezând că m-a omorât în prezenţa atâtor martori, Căţelaru l-a strigat pe brigadier:

— Brigadier! Brigadier! Unde paştele mă-tii eşti?

Brigadierul a venit în fugă şi văzându-mă întins pe jos, s-a aplecat asupra mea, mi-a luat mâna, a controlat pulsul şi a raportat ceea ce ştiau toţi:

— E bolnav.

— Dacă e bolnav, de ce nu l-ai lăsat în colonie?

Bucuros că a găsit vinovatul, a ordonat:

— Apleacă-te! Altădată să-ţi faci treaba cum trebuie, a adăugat mulţumit de logica lui şi i-a ars două lovituri cu bâta.

Nu ştiu ce învăţăminte a tras brigadierul din păţania asta, eu în schimb eram atent să nu-i ies în cale. Aşa încât iniţiativa gardianului a fost bine-venită. Nu ne întâlneam decât dimineaţa şi seara. M-am alăturat celorlalţi deţinuţi rămaşi în colonie, mai bine de douăzeci, majoritatea nişte schelete cu

obrajii supţi şi ochii duşi în fundul capului şi printre ei, spre bucuria mea, Dick, un coleg de lot. M-am aşezat lângă el pe o ridicătură mică de pământ.

— Bună, Dick. Câte scaune ai avut?

Nu întrebam: „Cum îţi merge?“ sau „Cum te simţi?“, starea noastră depindea de numărul scaunelor avute. Suferea şi el de diaree, ca şi mine, şi cum era puţin mai înalt, părea şi mai prăpădit.

— E ceva mai bine, numai trei. Am făcut rost de la bucătărie de nişte oase arse. Le măcinăm şi le înghiţim.

— Crezi că ne ajută?

— Aşa a spus doctorul Deac: că în lipsă de altceva mai bun putem încerca, dar să nu bem apă din Dunăre. Cel mai bine ar fi un ceai.

— Sau apă fiartă. Cum ai reuşit să nu mergi la lucru?

— Brigadierul a ieşit la raport şi ne-a lăsat pe trei, pe cei mai bolnavi, aici. Şi tu?

— Căţelaru n-a vrut să mă ia la lucru.

Plecase şi ultima brigadă, aşa că acum ofiţerul de serviciu avea timp să se ocupe de noi. Ne-a adunat, ne-a numărat şi ne-a întrebat ce boală avem. De unde să ştim? Aveam toţi cam aceleaşi simptome, credeam noi: febră, diaree, durere de cap, de burtă, dureri musculare. Doctorii deţinuţi puseseră trei diagnostice: febră tifoidă, leptospiroză şi enterocolită, una mai infecţioasă decât alta. Surse de infecţie existau cu carul în Balta Brăilei şi mai ales pe bac: şobolani, muşte, ţânţari, apa de băut şi de gătit din Dunăre, apa stătută din puţurile pe care le săpam la locul de muncă. Nu aveam asistenţă medicală, aşa că singura noastră şansă era să avem zile. Patru deţinuţi muriseră deja. Ofiţerul ne asculta cu răbdare, ceea ce ne-a surprins pe toţi. Când mi-a venit rândul şi a auzit câte scaune avusesem, sergentul-major a făcut chiar o glumă.

— Ia uite la el, norocosul. Eu mă chinui de două zile şi el a avut deja patru, spuse şi râse ca prostul de unul singur.

N-am îndrăznit să-i urez să aibă mai mult succes decât mine, dar nici nu mi-a dat timp să spun ceva, căci imediat ne-a aplicat tratamentul obişnuit: ne-a pus la muncă. Am primit câteva târnuri şi ne-a ordonat să facem toată curtea lună. Şase dintre noi măturau şi, cum nu aveam cu ce strânge gunoiul, ceilalţi umblau de colo până colo în căutarea unei soluţii, găsită până la urmă sub forma unui coş de nuiele. Adevărul e că nu prea aveam ce mătura, câteva frunze rătăcite ici şi colo, în rest nimic. Hârtia era un articol interzis în colonie, iar mucurile de ţigară erau foarte disputate de către fumători, care, cum se dădea deşteptarea, ieşeau în fugă din dormitoare în căutarea lor. Am lăsat la urmă WC-ul roman pe care îl

foloseam toţi aproape fără întrerupere. Dunărea îl spăla oricum şi câteva găleţi cu apă aruncate de noi îi desăvârşeau opera. Nu a durat nici o oră şi eram gata.

Ofiţerul de serviciu părea că ne-a uitat, aşa că noi doi ne-am pus pe sfărâmat oase arse. Neamţul, meticulos ca întotdeauna, şi-a scos cămaşa, le-a înfăşurat în ea cu grijă şi, cu o piatră culeasă de lângă gard, s-a pus pe treabă. Între două încercări, a ţinut să mă asigure că spălase cămaşa cu o zi înainte. Cum era slăbit, a obosit repede şi m-a lăsat pe mine să continui. Nu loveam cu forţă, de frică să nu rupem cămaşa, mai mult apăsam, lăsându-ne cu toată greutatea noastră de distrofici pe mâna în care ţineam piatra. Oasele arse nu opuneau mare rezistenţă. Când de epuizare a trebuit să ne oprim din lucru, am desfăcut cămaşa. Nu ne-am mulţumit cu cât măcinasem, aşa că fiecare a luat câte două bucăţi de oase ceva mai mari, pe care nu reuşisem să le sfărâmăm şi am început să le frecăm una de alta.

La urmă, ne-am împărţit frăţeşte făina, măcinată grosolan. Dick a avut ideea s-o punem în castroane şi s-o mai pisăm o dată cu fundul cănii. Rezultatul a fost o pudră destul de fină de culoare gri închis. Nu mâncasem niciodată cenuşă şi nu-i cunoşteam gustul. O luam ca pe un medicament şi, dacă ne oprea diareea, cu atât mai bine. Ne uitam unul la altul şi nu ne puteam hotărî s-o înghiţim.

Până la urmă, Dick a luat un pumn de făină şi l-a băgat în gură, dar de înghiţit, n-a putut. S-a înecat, tuşea şi scuipa cenuşa ca un vulcan în erupţie. Până şi sprâncenele i se albiseră.

— Stai calm! Mă duc repede la bucătărie să-i rog să ne dea apă fiartă.

Am avut noroc. Unul dintre bucătari era chiar pe puntea baculuı şi vorbea cu soldatul de pază. I-am spus ce i s-a întâmplat unui deţinut, fără să spun cu ce s-a înecat. M-am întors repede cu cele două căni pline cu apă. Nu era fierbinte şi Dick a putut s-o bea. S-a liniştit.

Am împărţit din nou făina de oase, dar de data asta, orice priză de făină era urmată de o înghiţitură de apă fiartă. Administrarea „medicamentului“ a avut loc fără alte peripeţii. Dick şi-a scuturat cămaşa, dar praful de oase se lipise de ea.

— O s-o spăl din nou.

În tot ţarcul nu era nici un loc unde să te aperi de soare, nici un pic de umbră. Noi nu aveam febră mare şi parcă durerile de burtă se calmaseră ori ne obişnuiserăm cu ele, dar majoritatea celorlalţi aveau frisoane, buzele uscate, feţele aprinse, doi dintre ei vomitau. Zăceam cu toţii, tineri şi bătrâni, pe pământul cald, suferind în tăcere. Când ofiţerul a reapărut, ne-

am sculat în picioare cu greutate, ajutându-ne unul pe altul, numai doi au rămas culcaţi. Ne-a numărat de la distanţă, fără să ne ordone să ne încolonăm. Priveam apatici cum cei de la bucătărie încărcau în căruţe hârdaiele cu mâncare pentru deţinuţii aflaţi la lucru. Când ultima căruţă a părăsit lagărul, a plecat şi supraveghetorul fără să ne mai pună la muncă.

După un timp ne-au adus şi nouă mâncarea. La vederea hârdăului, oamenii s-au mai înviorat. Ca întotdeauna, Iorgulescu a fost primul care s-a aşezat la rând cu castronul întins. Încet, încet, ne-am înşirat toţi după el. Care cum îşi primea porţia de zeamă făcea câţiva paşi, se aşeza pe pământul fierbinte şi învârtea lingura de zor în gamela cu zeamă chioară.

A doua zi, numărul celor rămaşi în colonie s-a dublat. Din lotul nostru ni s-au alăturat trei: Valeriu şi Paul erau de mai mult timp bolnavi şi slăbiseră mult, le numărai coastele, în schimb Dan s-a simţit rău şi a vomitat cum a intrat în lagăr. Avea frisoane şi febră mare, delira. Sergentul din schimbul de noapte l-a lăsat să zacă pe nişte scânduri pe puntea bacului, caldura din cală l-ar fi terminat, ba mai mult, spre surprinderea noastră, a pus un cearşaf ud pe el şi i-a permis lui Dinu să-l îngrijească. I-a pus comprese umede pe frunte toată noaptea şi spre ziuă febra i-a cedat. Ne-am ocupat noi de Dan în timpul zilei. Am improvizat din două mături şi zeghea lui „o umbrelă de soare“, măcar capul să-i stea la umbră.

Eram cu toţii surprinşi de comportamentul ofiţerilor de serviciu. Nu eram obişnuiţi să aibă înţelegere pentru noi, să ne lase în pace nici măcar atunci când eram bolnavi. N-o făceau din bunătate, probabil că se declanşase o epidemie în colonie. De aceea nu se apropiau de noi decât atunci când ne numărau, dar păstrau totuşi o oarecare distanţă.

La prânz, l-am ajutat pe Dan să mănânce nişte zeamă. S-a băgat la loc în culcuşul pe care i-l pregătiserăm şi a adormit. Valeriu şi Dick au reuşit să capete nişte ceai în care am mai pus nişte flori de sunătoare. Le culesesem de pe câmp şi le păstram ca pe nişte bulgări de aur.

I-am lăsat pe ceilalţi în preajma lui Dan şi m-am retras spre bac, unde erau mai puţini oameni şi puteam să mai repet o dată cuvintele şi expresiile în engleză pe care Ică şi Nelu mi le spuseseră cu o seară înainte. Mi le-am organizat, ca de obicei, pe familii de cuvinte, după care le-am întrebuinţat în propoziţii, în mici povestioare. Îmi repetam totul în gând, dar la urmă, ca să-mi consolidez noile cunoştinţe, le-am spus în şoaptă ajutându-mă cu gesturi şi uneori chiar simulând acţiunea unui verb. Mulţumit cu ceea ce reuşisem să învăţ, tocmai mă pregăteam să mă duc la Dan, când mi-am dat seama că nu sunt singur. Câţiva deţinuţi se adunaseră în jurul meu şi

se uitau la mine. Pe faţa lor se citea o milă nesfârşită. Un bătrân chiar îşi făcea cruci. M-am uitat şi eu la ei nedumerit şi am plecat fără un cuvânt.

Dan se trezise şi stătea de vorbă cu Paul. M-am aşezat lângă ei.

— Slavă Domnului că n-ai luat cine ştie ce, uite câţi oameni zac pe jos fără vlagă, i-a zis Paul.

— Am fost la bătut turtele de floarea-soarelui şi am mâncat seminţele cu şi fără coajă. Toată ziua, de foame! De acolo mi s-a tras. Am făcut o indigestie.

— Îţi place munca, Dane, am constatat, uşurat că nu are nimic grav.

— Mai uit de închisoare.

Am tăcut cu toţii. Era marea noastră problemă, uitarea. Unii dintre noi încercau să scape de gândurile negre prin muncă, alţii, prin învăţătură. Şi unii, şi alţii sufereau la fel, dar ce ne ţinea pe toţi în viaţă era dorinţa şi voinţa să rezistăm.

Seara brigăzile au început să intre în ţarcul coloniei, una câte una. Oamenii, cu feţele trase, pline de praf, cu buzele arse şi ochii înroşiţi mai înaintau câţiva paşi şi se lăsau să cadă la pământ. Câţiva tineri îi sprijineau pe bătrâni, mult prea osteniţi şi poate bolnavi ca să mai meargă singuri. Păreau o armată ce se întorcea după o bătalie pierdută. Când a intrat brigada lui, Dinu a ieşit din rând, s-a uitat îngrijorat în dreapta şi în stânga, căutându-l cu privirea pe Dan. Ne-am sculat în picioare să ne vadă. M-am lungit cât am putut, fluturând braţele deasupa capului. Când ne-a zărit, a uitat de oboseală, de foame, de tot, şi a venit în fugă.

Ziua următoare, curtea coloniei arăta ca un lazaret, peste tot zăceau deţinuţi cu o cârpă udă pe frunte, doborâţi de febră, de durere. Singurii care lipseau pentru a întregi imaginea erau doctorii. Nici măcar doctorii-deţinuţi nu erau printre noi, fuseseră trimişi la muncă! Noi, cei care nu aveam „decât enterocolită“, mergeam de la unul la altul şi le împrospătam compresele. Luaserăm locul infirmierilor. Speriaţi de numărul tot mai mare de bolnavi, gardienii nu mai numărau decât brigăzile care ieşeau pe poartă. A patra zi, au sosit doi civili însoţiţi de comandant şi de ofiţerul de serviciu. Erau doctorii. Au umblat printre noi, au luat temperatura la vreo doi, trei care zăceau pe jos şi câteva probe de sânge, ne-au întrebat ce simptome avem, după care ne-au pus să ne dăm jos pantalonii, ne-au prins pielea de pe fund cu două degete şi au tras de ea. Nici unul dintre noi n-a pierdut ocazia de a cere medicamente, dar doctorii nu discutau cu noi. I-au spus comandantului să ni se dea ceai şi apă fiartă, şi au plecat.

Şi totuşi vizita lor nu a rămas fără urmări. După câteva ore, o grupă de deţinuţi, printre care Dick şi Valeriu, a fost izolată şi spre seară a părăsit bacul. Măsura trebuia să arate, probabil, că prin izolarea celor douăzeci de deţinuţi, epidemia a fost oprită. Nu am aflat decât peste câţiva ani că au fost internaţi în diferite spitale din zonă. Când s-au vindecat, au fost repartizaţi, Dick la Stoieneşti, Valeriu la Gherla. Noi, ceilalţi, am fost consideraţi sănătoşi sau vindecaţi ca prin minune!

În dimineaţa următoare, la numărătoare, ţarcul era plin de caralii. Am crezut că va urma o percheziţie, aşa de mulţi erau. Ne priveau ameninţător şi ne dădeau târcoale ca o haită de lupi. Pe ofiţerul de serviciu îl treceau toate apele. Una era să numere din cinci în cinci când fiecare brigadă avea cincizeci de deţinuţi, şi alta era acum, când din fiecare brigadă lipseau unul sau mai mulţi oameni. Ne-a numărat de mai multe ori şi de fiecare dată ori eram prea mulţi ori prea puţini. Bineînţeles, tot noi eram de vină şi vinovatul trebuia pedepsit. Toate cele nouă brigăzi, la întoarcerea de la lucru, vor sta încolonate în poziţie de drepţi până la stingere! Asta ne va învăţa minte pe viitor să ne aliniem cinci pe rând. Cred că voia să ne mai numere o dată, dar a sosit comandantul şi a trebuit să-i dea raportul. Deţinuţii erau toţi prezenţi, toţi sănătoşi şi gata să meargă la lucru. De sănătos ce eram, aveam scaune cu sânge!

Comandantul ni s-a adresat:

— Doctorii *v-a consultat* şi *a constatat* că sunteţi sănătoşi. Aşa că mergeţi toţi la muncă. De azi, nu mai e nimeni bolnav, nu mai rămâne nimeni în colonie! Toţi la muncă!

Mulţumit că a dat ordinul de zi, comandantul a plecat convins că supraveghetorii îl vor executa.

— Unde te duci, bă? Bă bandiţilor, voi n-aţi auzit ordinul?

Cel puţin o duzină ne repeziserăm la WC-ul roman fără să ţinem seama de loviturile, înjurăturile şi ameninţările lor.

Viaţa îşi intra în normal dacă ceea ce trăiam noi în lagăr putea fi considerat normalitate. Ne făceam griji, iar doctorii-deţinuţi spuneau că focarele de infecţie puteau declanşa epidemia din nou. Organismul slăbit şi lipsit de vitamine nu putea să se apere. Atâta nesiguranţă i-a făcut pe stahanoviştii noştri să o lase mai moale, să nu mai spargă norma. Îşi terminau rândul odată cu ceilalţi şi nu mai puteau fi folosiţi de gardieni să-i forţeze pe oameni să muncească peste puteri. Dar nu noua atitudine faţă de muncă îi dădea dureri de cap comandantului, avea el ac de cojocul nostru, ci pericolul solidarizării deţinuţilor.

Reuşiserăm să-l recuperăm pe Iorgulescu stahanovistul, de fapt nu atât noi, cât mai degrabă epidemia şi perspectiva morţii. Nu muncea ca un nebun de dragul muncii, nu-i păsa

dacă tăia planta la prăşit, dacă lăsa buruieni pe rând. Muncea de foame, şi uneori gardienii îi permiteau, ca răsplată, să cureţe hârdăul de mâncare cu lingura. În timp ce noi ne odihneam în pauza de masă, stahanovistul, aplecat până la brâu în hârdău, îl râcâia. Suferea cumplit de foame, se culca cu gândul la mâncare şi cum se scula, îşi activa toate simţurile în căutarea hranei, o adulmeca. Prima oară când i-am schimbat compresa, l-am auzit căinându-se: „Ce-am ajuns! Să nu-mi mănânc eu porţia mea!“ A fost scos la lucru odată cu noi, dar n-a mai muncit pe rupte.

N-a trecut mult şi pe la începutul lui octombrie s-a zvonit că vom primi cărţi poştale să scriem acasă şi să cerem alimente, ţigări şi chiar izmene lungi, iarna nu era departe. Optimiştii s-au bucurat, pesimiştii au refuzat categoric să creadă asemenea zvonuri stupide. Era pur şi simplu o manevră a conducerii lagărului ca să ne facă să lucrăm mai mult. Şi, într-adevăr, a doua zi oamenii au reînceput întrecerea la câmp fără să ţină seama că mulţi dintre noi erau bolnavi. Ziua următoare, spre surprinderea noastră, ne-au ordonat să ne încolonăm la scurt timp după pauza de masă, aşa că în jur de ora patru eram deja în colonie. Nu mai trăisem aşa ceva!

Ne-am bucurat că aveam mai mult timp de învăţat. Tocmai ne împărţeam sarcinile între noi, când trei, patru deţinuţi mai vânjoşi au fost duşi la poartă să aducă mesele şi scaunele pentru comisia de selecţionare a deţinuţilor care „meritau“ carte poştală. Optimiştii au triumfat, rândurile lor s-au îngroşat, pesimiştii, cei care au mai rămas, le-au reamintit că nu toţi vor primi cărţi poştale.

Perspectiva asta neaşteptată ne răscolise pe toţi, trezind în noi speranţă, dorinţă, dar şi îngrijorare, şi chiar frică. Eram euforici, visam cu voce tare tot ce ne doream să primim în pachet: salam de Sibiu, ciocolată, şuncă şi cârnaţi afumaţi, caşcaval, slănină, zahăr, miere. În jurul doctorului Dobrotă se adunau tot mai mulţi deţinuţi şi îl ascultau atenţi. Doctorul le dădea reţeta unui aliment miraculos, o cunoşteam din Jilava, ne-a dat-o şi nouă: o combinaţie de miere, nuci, cacao, capabilă să ne refacă organismul slăbit de boli netratate, de lipsa vitaminelor.

Optimismul lui era molipsitor. Pe măsură ce îl ascultau, chipurile oamenilor se luminau. Se vedeau deja sănătoşi şi puternici, uitau de toate necazurile, îşi făceau din nou planuri. *Bruderii*, ca întotdeauna cumpătaţi, discreţi, s-au cufundat în rugăciune. *Bruder* Filip avea toată familia în Germania, cui să-i scrie? Moş Tacoi era pradă îndoielilor. Umbla de colo până colo, când frecându-şi mâinile, când scărpinându-se sub bonetă. Era sigur că va primi cartea poştală, că Lenuţa lui se va

bucura, dacă mai trăia, dar cu siguranţă îşi va pierde somnul neştiind de unde să ia banii să-i cumpere ceva alimente. Majoritatea celor de la ţară gândeau ca el. Şi orăşenii îşi făceau griji. Domnul Cesianu, care fusese la Canal, ştia ce greu a fost pentru soţie, singură cu copiii, să-i trimită pachete. Văzând îngrijorarea pe chipurile celor care-l ascultau, diplomatul s-a grăbit să adauge că familia a ajutat-o, fiecare după posibilităţile lui. Important era că în aceste vremuri grele familia se unea şi se ajutau unii pe alţii.

Surpriza mare am avut-o cu Papi. El, care nu pierdea nici o ocazie să ne atragă atenţa că trebuie să profităm de fiecare clipă, devenise un Savonarola al cărţii poştale, pe care o considera unealta diavolului, instrumentul prin care voiau să ne dezbine, să ne distrugă, să ne pierdem sufletul, să ne înfrângă. Să scrii acasă era un drept, nu o favoare! Ce era aia „comisia de selecţionare“, „deţinuţi care meritau“? Dacă ar fi putut, Papi le-ar fi pus pe toate pe foc.

Primul care s-a rupt de sub vraja cărţii poştale a fost Nelu. A intrat imediat în acţiune. Şi-a luat postura de învingător: umerii laţi, pieptul bombat, mersul energic, o expresie de siguranţă de sine şi competenţă pe chip. Mulţumit cu înfăţişarea lui, ne-a măsurat din creştet până în tălpi şi a dat nemulţumit din cap.

— Omul e judecat după aparenţe. Aşa cum arătaţi slabi, cu zeghea atârnând pe voi, n-aveţi nici o şansă. Sunteţi buni să speriaţi ciorile pe câmp. Fruntea sus, spatele drept, pieptul bombat! Daţi-vă silinţa, nu văd nici o schimbare!

— Suntem piele şi os, de unde pieptul bombat! m-am revoltat.

— Deja e mai bine. Ai început să lupţi.

Ică îşi tot încorda muşchii braţelor şi ai spatelui. În încercarea zadarnică de a arăta ceea ce nu avea, gâtul i s-a lăţit, faţa i s-a încordat, ochii i s-au micşorat, privirea i s-a îndârjit. Nelu s-a uitat la el, amuzat şi dezamăgit în acelaşi timp.

— Tu te pregătesti să-i iei la bătaie sau să primeşti cartea poştală? Trebuie să ne adaptăm împrejurărilor. Hai să vedem ce putem face. A stat puţin pe gânduri, apoi a hotărât: Ne strecurăm în bac. Eu stau de pază, iar voi luaţi prosopul, obielele, orice cârpă pe care o aveţi şi, dacă e nevoie, paie din saltele şi vă căptuşiţi zeghea cu ele.

Am profitat de agitaţia din curte şi am coborât în cala bacului. Ne-am scos repede obielele şi le-am înfăşurat în jurul încheieturilor. Am căutat un loc unde era salteaua descusută, am cules paiele din pleava saltelei şi le-am îndesat în mâneci. Am repetat figura şi pentru celălalt braţ. Am mai găsit câteva şi pentru piept. Le-am pus, împreună cu prosopul, între cămaşă şi zeghe, dar cum zeghea îmi era mare, jumătate din paie au

căzut pe jos. Le-am adunat şi mi le-am pus sub cămaşă, direct pe piele. Rezultatul părea bun, dar mâncărimea era greu de suportat. Nelu ne tot zorea, aşa că am ieşit toţi trei din bac şi ne-am amestecat printre ceilalţi.

Ne-am mai aranjat puţin paiele şi cârpele şi, curioşi să vedem reacţia celorlalţi, ne-am dus fiecare la brigada lui, umblând cu capul sus. Am trecut pe lângă domnul Cesianu, care mi-a zâmbit prietenos, pe lângă Papi, care nici nu m-a observat, atât era de preocupat de blestemata de carte poştală. *Bruder* Filip vorbea cu *Bruder* Ferdinand şi nu m-a văzut. Poate şi faptul că soarele apusese îi împiedica să-şi dea seama cât de schimbat sunt. Când comandantul şi gardienii au sosit, ne-am încolonat repede. Brigadierii ţipau la noi de parcă nu erau şi ei deţinuţi. Era şi ăsta un mod de a merita cartea poştală. Papi avea dreptate s-o numească unealta diavolului, trezea tot ce era mai urât, mai rău în om.

După numărătoare, a vorbit comandantul. Ne-a reamintit de grija partidului şi a guvernului pentru noi, ne-a spus ce alimente avem voie să cerem şi în special ce nu avem voie să scriem. Nu cumva să cerem veşti de la familie, să spunem unde suntem şi la ce muncim. O frază era obligatorie: „Aflaţi despre mine că sunt bine, sănătos, ceea ce vă doresc şi vouă.“ Orice încălcare a acestor reguli avea să se soldeze cu ruperea scrisorii şi cu trei zile de carceră. Fireşte, toţi cei din brigăzile de muncitori şi ţărani şi-au primit mult jinduita carte poştală. Când a venit rândul brigăzilor de intelectuali, printre care ne număram şi noi, elevii, vigilenţa paznicilor a crescut. Treceau în revistă fiecare brigadă, şi când îl recunoşteau pe un duşman al poporului care nu-şi făcea norma, care sabota, îl scoteau repede din rând. Pe Nelu nu l-au recunoscut. A venit repede să ne dea cu cartea pe la bărbie, să ne poarte noroc.

Se întunecase oarecum când a venit rândul brigăzii din care făceam parte, aşa că speram să nu fiu recunoscut. Căţelaru era foarte activ, avea chiar un felinar cu care îţi lumina faţa la cel mai mic dubiu: era în căutarea duşmanului de clasă. O echipă de gardieni ne tria înainte de a ajunge în faţa onoratei comisii condusă chiar de comandantul lagărului. O bine-venită ocazie pentru ei ca să se răzbune pe unii dintre noi. Când a ajuns la mine, a ridicat felinarul, m-a privit şi… a trecut mai departe! Procesul de selecţionare era atât de palpitant, încât nici nu mi-am dat seama când am ajuns în faţa comandantului. Mă strecurasem într-un rând cu profesorul Bălan, Papi şi alţi doi deţinuţi, toţi înalţi, solizi, capabili să muncească din greu. Comandantul s-a uitat scurt la noi, cred că se grăbea – mai erau încă două brigăzi – şi a decis repede:

— Ăştia cred că muncesc bine. Treceţi-i pe listă!

— Tovarăşe comandant, s-a auzit o voce, ăsta tânaru' e mereu bolnav, nu merită carte poştală, şi din întunericul serii a apărut „întunecatul", sufletul negru, piaza mea rea.

Nu-l mai văzusem de când m-a pedepsit pentru sapa ruptă, de când l-am pus pe fugă, de când şeful escortei l-a somat să nu-i mai provoace pe deţinuţi. Tocmai acum trebuia să ne întâlnim. Ceasul rău. N-am mai aşteptat decizia comandantului – cum era să acorde o favoare unui bolnav care nu putea munci? – şi am ieşit repede din rând de teamă să nu-i treacă prin minte să mă scoată el din rând şi să-şi dea seama că aveam zeghea plină cu paie şi cârpe. Mă mai alegeam şi cu câteva zile de carceră. Nu mă aşteptam la altceva de la el. N-a avut curajul să spună că am rupt sapa intenţionat ca să nu muncesc. Pentru un asemenea act de sabotaj ar fi trebuit să întocmească un proces-verbal şi n-a făcut-o. De ce? Îi era frică să nu se afle că a umblat înarmat printre noi, că a încălcat regulamentul?

Nu-mi părea rău că n-am primit cartea poştală. Cel puţin am făcut tot ce mi-a stat în putinţă s-o obţin, m-am luptat pentru ea. Nici Ică n-a avut mai mult noroc. Ne-am bucurat amândoi că ceilalţi băieţi din lot au primit-o. Aşa, cel puţin părinţii vor afla unde suntem.

A doua zi, ne-am trezit împărţiţi în două grupe: deţinuţii cu carte poştală şi deţinuţii fără. Nu o aveau lipită pe frunte, nu purtau nici un însemn, dar îi recunoşteai imediat. Ceva era schimbat în purtarea lor. Aveau mersul mai sigur, privirea mai calmă, se simţeau în siguranţă. Chiar şi moş Tacoi. Uitase de grijile pe care şi le făcea din cauza Lenuţei lui şi umbla ţanţoş ca un ţăran proaspăt împroprietărit. În jurul norocoşilor gravitau ghinioniştii. Nu-şi făceau iluzii că vor primi o bucăţică de zahăr, dar sperau din tot sufletul că vor avea parte măcar să tragă un fum de ţigară din când în când.

Deşi primise carte poştală, tot Papi a fost cel care a pornit discuţia în stilul său plin de aplomb, de energie. Ne întorseserăm de la lucru mai obosiţi ca oricând şi toţi aveam o singură dorinţă: să ne întindem pe pământul cald. Papi însă nu-şi găsea liniştea. Temerile lui se adeveriseră: în epoca de după cartea poştală oamenii au muncit peste puteri, fără să ţină seama de bătrâni şi bolnavi, fără să se gândească la anii grei de închisoare pe care îi aveau înainte. Comandantul putea fi mândru, deţinuţii au îndeplinit norma nu sută la sută, ci două sute la sută. Da, sigur, oamenii aveau să primească ţigări, dar ele vor deveni moneda noastră de schimb. Înainte de cartea poştală, ne ajutam unii pe alţii, îi mulţumeam cuiva pentru ajutorul dat, acum aveam să-l „plătim". Mai mult, oamenii aveau să-şi vândă pâinea pentru ţigări. Cred că în sinea lor toţi

îi dădeau dreptate, dar perspectiva unui pachet de cinci kilograme de alimente şi 400 de ţigări şi, în plus, corespondenţa în sens unic cu familia era o tentaţie la care era greu să rezişti.

Câteva zile mai târziu, în loc să mergem la muncă, ne-au dus la magazie să ne luăm lucrurile personale, semn că ne mutau în altă colonie. Oamenii se întrebau dacă vor primi pachetele. Optimiştii nu vedeau nici un impediment în faptul că ne mutau în altă parte, doar era aceeaşi instituţie, Securitatea. Pesimiştii în schimb triumfau: au ştiut tot timpul că era o farsă. Nu se decide plecarea a peste patru sute de deţinuţi de azi pe mâine, mai ales că fuseserăm transferaţi din colonie pe bac cu trei luni înainte. Şi-au bătut joc de noi. Făcea parte din strategia lor!

Singurul care s-a ales cu ceva de pe urma cărţilor poştale a fost Tamaş: n-a mai dat înapoi creionul!

ÎNCHISOAREA PLUTITOARE

Lagărul de muncă forţată Grădina,
noiembrie 1960–mai 1961

Au închis bocaportul prin care coboram în cală, au pornit motorul remorcherului în funcţiune şi au ridicat ancora. Vasul vibra, paturile suprapuse se zgâlţâiau, noi ne agitam neştiind unde ne duc. Cuvântul de ordine era: „oriunde, numai la stuf nu!“ Aflaserăm până şi noi, elevii, de „planta educativă“ („Vezi c-ajungi la stuf!“), de Periprava, de condiţiile grele de lucru, de recoltatul ei iarna când îngheţa apa.

Nici nu ne-am dat seama când ne-am desprins de mal. Oare sub ce pavilion navigam spre noul nostru lagăr?

M-am uitat după ceilalţi băieţi din lot, nu îmi ieşeau decât opt la numărătoare! Lui Bogo i-au dat drumul, de Piţi nu ştiam nimic, Dick şi Valeriu au fost duşi la spital, trebuia să fim nouă! L-am întrebat pe Dan.

— Suntem opt, de unde nouă?!

— Cine-a mai plecat?

— Nimeni. Văr-miu, Puiu Costel, a rămas în colonie la brigada de grădină. Nu ştiai?

Nu. Nu-mi spusese nimeni. Am stat trei luni pe bac şi abia acum, la plecare, am observat că lipsea unul dintre noi! M-am izolat de ceilalţi? Nu mă mai interesa soarta lor? E adevărat că trecuserăm printr-o perioadă grea, că zi de zi eram confruntaţi cu situaţii ieşite din comun, că învăţam ce însemna munca silnică, că eram bolnav, că sufeream de insomnie, dar nu mi se părea normal să mă închid în mine. Mă lipseam de o mare bucurie. Când mă întâlneam cu colegii, ne râdea faţa.

Oamenii s-au pus pe treabă: îşi cârpeau ciorapii, chiloţii, maiourile. De data asta eram pregătit, aveam ac şi aţă. Mi-am descusut buzunarele de la sacou şi cu ele mi-am dublat ciorapii. Venea iarna şi, numai cu obielele, îţi degerau degetele de la picioare. Tocmai eram pe punctul să desfac mâneca dreaptă, când a venit Bebe Spătaru. Voia să împrumute acul meu.

— Ce faci?! Ce pui pe tine când îţi dau drumul? Nu strica sacoul!

— Când îmi dau drumul peste şase ani jumate? Ce mai contează! Tu cât mai ai, şase luni?

— Da.

L-am ascultat însă pe Bebe şi nu am luat decât căptuşeala de la mânecă. Într-o bună zi aveam să îi găsesc o întrebuinţare. M-am întins pe pat. Încercam să înţeleg de ce nu voiau să ştim unde ne duc. Când ne-au arestat, ne-au pus imediat ochelarii

de metal ca să nu vedem. La fel şi când ne-au dus de la Miliţia Capitalei la Uranus, şi de acolo la Jilava. Mersul cu trenul noaptea în vagoane fără ferestre, furişatul din haltă în haltă şi acum călătoria pe Dunăre în pântecul baculuiŠ De ce? Le era frică să nu evadăm?

Mi-am adus aminte de reacţia penibilă, de groaza resimţită când mi-am dat seama că mă pierdusem de brigadă. Dacă aş fi fost în stare să mă orientez, m-aş fi hazardat la o tentativă de fugă? Nu, categoric nu! Nu-mi plăcea să risc! Cel mai tare mă durea însă faptul că mă târâsem ca o râmă, că nu aveam decât un singur gând: să-mi reiau locul în brigadă! Câtă dreptate avusese „profesorul“ din celula 18 când ne atrăsese atenţia că tot ce învăţăm ne va folosi într-o bună zi. La orele de sport, Bismark ne punea să ne târâm pe burtă şi ne cronometra. Când încercam să rasolim ca să ne îmbunătăţim timpul, profesorul nostru, Dan Popescu, fost ofiţer rezervist pe front, striga la noi:

— Fundul jos, că te împuşcă!

Profesorul de fizică, îl poreclisem Napo, ne povestea de două, trei ori pe an cum a stat îngropat şase ore sub pământul aruncat de explozia unei bombe. S-a eliberat singur cu lopăţica de infanterist. Noi ne amuzam, făceam bancuri proaste pe seama lor. Abia acum, când am dat de greutăţi, când nu mai eram stăpâni pe viaţa noastră, îi înţelegeam. Profesorii noştri erau marcaţi de anii de război cum vom fi şi noi de timpul petrecut în închisoare.

Am simţit nevoia să fiu alături de băieţi. M-am dus la Noni. Era pe culoar cu Paul şi cu Bebe. Aflaseră că ne duceau în Balta Brăilei, dar nu ştiau exact unde. Ne era egal, tot un lagăr. Micul nostru grup avea o mare forţă de atracţie. Ne-am pomenit cu Dinu şi cu Dan. Imediat după ei au sosit Gelu şi Ică. Nici unul nu voia să piardă această ocazie unică de a fi împreună fără supraveghetori. Nu puneam ţara la cale, ne bucuram numai că nu ne-au despărţit. Nu regretam deloc că am plecat din Luciu-Giurgeni, nu era decât unul din cercurile iadului, cum spunea Dan. Ne uitam unii la alţii şi ne venea să râdem. Purtam hainele noastre şi ne revenise încrederea, deşi erau ponosite, şifonate, descusute şi atârnau pe noi ca îmbrăcămintea primită de pomană. Slăbiserăm şi mai mult, ajunseserăm nişte umbre. Mi-a pierit râsul. Ne-am dus să ne odihnim, nu ştiam ce ne aşteaptă.

Au aruncat ancora. Ne-am strâns efectele personale. Au tras bocaportul, dar nu a apărut nici un chipiu, nici o faţă buhăită de gardian. Nasurile lor erau prea fine pentru aerul împuţit care a erupt din cala în care ne aflam de ore întregi cu tunuri şi tinete. Am părăsit bacul, brigadă după brigadă şi ne-am încolonat pe drum în urletele supraveghetorilor care ne luau în

primire. Un ofiţer călare pe un cal bălan galopa de la un capăt la altul al coloanei. În sfârşit a dat ordinul:

— Marş!

Am ajuns la Grădina! Pe poarta lagărului nu era scris „*Arbeit macht frei*“, dar ştiam că vom avea aceeaşi soartă. Nu aveam nevoie de nici o aclimatizare. Condiţiile de viaţă erau aceleaşi, caralii aveau chipuri diferite, dar erau tot atât de bestiali, masa tot atât de mizerabilă, saltelele tot de paie şi pline de gloduri, zeghea tot o zdreanţă, gardul tot din sârmă ghimpată. Un lucru ne-a atras totuşi privirile: „acropole“ – latrina. A doua zi, la deşteptare, am înţeles de unde îi venea numele. Când s-au deschis uşile de la dormitoare la cinci dimineaţa, am luat-o cu asalt.

La şase ieşeam pe poarta coloniei. Mărşăluiam tot prin hârtoape, auzeam aceleaşi strigăte, aceleaşi ordine:

— Pasul mai mare-n faţă!

— Ia pe cinci şi ţine-aproape!

— Mişcă, bă banditule!

Făceam munci de tot felul: recoltam porumb, sfeclă furajeră, mazăre, sortam ceapă, mâncam din toate până ne durea burta, consolidam digul, descărcam buturugi din bac. Seara ne întâlneam la numărătoare sau la masă, aflam unde lucrau ceilalţi, la opt ne închideau în dormitoare, dar nu aveam voie să ne băgăm în pat decât când dădeau stingerea.

Am lucrat o săptămână întreagă pe câmp lângă civili. I-am atras atenţia unuia că nu culesese câţiva ştiuleţi. Mi-a şuierat printre dinţi: „Vezi-ţi de treaba ta!“

Nu mi-am adus aminte nici de ziua mea. Lucram de o săptămână la recoltat mazăre şi mâinile îmi erau o rană. Smulgeam planta din pământul împietrit din lipsă de apă în Balta Brăilei şi vrejul ne julea pielea. Deşi era frig, mi-am scos zeghea, mi-am învelit mâinile în ea şi m-am pus pe tras. M-a văzut sergentul şi mi-a ars trei ciomege. Distrugeam bunul poporului. Ne-au scos la muncă şi de Crăciun.

Mai trecuse un an. Învăţasem ce însemna munca silnică, bătaia, boala, mizeria, dar şi să-mi urmăresc ţelul. Studiam zi şi noapte. Pare exagerat, dar acesta e adevărul. Pe drum şi la muncă acumulam; în pat, în orele de veghe repetam, analizam, construiam. Creşteam. Nu ştiam exact unde mă aflu, ne-au transportat numai noaptea sau în bac, dar îmi găsisem drumul meu! Ei mă forţau să lucrez, să îndeplinesc norma, să mă istovesc, eu am ales să învăţ, să-mi cruţ forţele ca să pot studia.

În ’61 ne-au dus pe toţi la consolidarea digului. Nu stăteam, munceam atât cât puteam. Nu reuşeam să fac nici şapte drumuri cu roaba pe dig.

— Ce faci, bă banditule?! Tu te plimbi cu roaba goală!? Ia să văd dacă ţi-ai făcut norma!

Departe de mine asemenea ambiţii. Abia se cunoştea unde lucram, nu-mi săpam eu propria groapă. Mi-a luat numele:

— Astă-seară rămâi la Poartă!

Nici în lagărul de muncă n-am scăpat de cozi. Aveam oroare de ele. Când mă trimitea mama să cumpăr ceva, nu ziceam nu, mai ciupeam ceva bani de buzunar şi puteam să merg cu Florentina la teatru, dar nu-mi plăcea să stau la coadă. Nu eram unicul deţinut care nu-şi făcea norma. Erau mulţi, dar nimeni nu se îmbulzea să-mi ia locul. Mi-a venit rândul.

— De ce nu munceşti, bă?!

— Muncesc, domnule comandant, dar mai mult nu pot.

— Nu vrei, banditule, dar avem noi ac de cojocul tău!

— Nu pot. Am hernie!

— Ai pe dracu'! Zece la fund!

Pedeapsa nu m-a vindecat, dimpotrivă. A doua zi n-am făcut nici cinci drumuri. Mă durea spatele, îmi ieşea hernia şi mă opream s-o bag la loc. Seara am fost oprit din nou la Poartă.

— Tot nu vrei să munceşti!?

— Mă doare hernia, spatele, sufăr de enterocolită, sunt…

— Bă, aici nu eşti la doctor! Zece la fund!

În zilele următoare caraliul a stat pe capul meu ore întregi, dar nu mi-am schimbat ritmul de lucru oricât m-a ameninţat. O ţineam pe-a mea: „Nu pot."

— Dar să mănânci poţi?!

La prânz n-am mâncat. Seara, când am ajuns la colonie, n-am mai fost dus la comandant.

Spre sfârşitul lunii aprilie, Paul s-a îmbolnăvit: avea febră mare, diaree, vomita. Împreună cu alţi deţinuţi, toţi bănuiţi de leptospiroză, a fost dus la spital. Ce ghinion! Pe 14 mai urma să fie eliberat! Nu ne-am luat rămas-bun de la el. Nici de la Bebe Spătaru! Am tot amânat până în ultimul moment, şi pe 13 mai dimineaţa l-au izolat! Numai Noni reuşise să vorbească cu el. Nici nu a fost nevoie să-l roage să treacă pe la părinţii lui, Bebe avea oricum de gând să-i vadă.

Aşa ne trebuia! Nu laşi un lucru important pentru ultima clipă! Asta să ne fie învăţătură de minte pe viitor!

CARTEA POŞTALĂ

Lagărul de muncă forţată Grădina,
mai–august 1961

Mergeam în spatele Bruderului Filip, gata să-l abordez imediat ce îşi termina rugăciunea. Făceam tot posibilul să fiu cât mai aproape, ştiind bine că nu eram singurul care voia să discute cu el, dar abia reuşeam să ţin pasul cu brigada. Aveam junghiuri şi crampe în picioarele grele ca piatra de moară, iar gleznele umflate, congestionate mă dureau groaznic. Nu ştiam când şi cum îmi luxasem ambele picioare, întâi dreptul, apoi stângul. Nu-mi aduceam deloc aminte să fi călcat strâmb sau într-o groapă, dar jena sâcâitoare de acum zece zile devenise, între timp, o suferinţă continuă, tot mai acută. Încercam să nu mă gândesc la ea. Nu te pui cu durerea, că te face praf!

Mai aveam peste o oră de mers până la tronsoanele în lucru. Acolo plăteam pentru toate păcatele mele. Era un adevărat chin, mai ales când urcam cu roaba pe dig. Deşi nu aveam decât două-trei lopeţi de pământ în ea, la orice denivelare, la orice dezechilibrare, la orice pietricică în drumul meu, mă săgetau dureri din tălpi până în creieri, ca un şoc electric. Mai erau şi cei doi zbiri, oamenii administraţiei, care stăteau tot timpul pe capul meu ca să mă oblige să umplu roaba şi să-i dau bice: brigadierul ţipa la mine, supraveghetorul mă înjura, mă lovea, mă batjocorea… dar nimic nu mă făcea să car mai mult de trei lopeţi de pământ.

Bruder Filip era mândru de mine şi nu pierdea nici o ocazie să mă laude pentru roaba aproape goală, lucru care mă ridica în ochii lui la o poziţie pe care nu o meritam. Eu nu sfidam pe nimeni, nu mă revoltam, dar ce altă atitudine puteam avea faţă de munca forţată? Să mă spetesc pentru ei?! Pe de altă parte, nici nu eram în stare să muncesc mai mult: dormeam două ore pe noapte, sufeream de enterocolită de peste un an, mâncam numai bucata de pâine şi două linguri din arpacaşul pe care îl primeam seară de seară. Eram numai piele şi os. Mă chinuia şi hernia care îmi ieşea afară, mare cât un ou de raţă când urcam cu roaba pe dig. Un lucru însă mi-a rămas intact: setea de cunoaştere. Ea mă ţinea în viaţă, mă ajuta să-mi realizez ţelul propus: universităţile mele. *Bruder* Filip mă lăuda pentru roaba cu trei lopeţi de pământ pe care o plimbam pe dig, dar o laudă pentru progresele mele la engleză mi-ar fi făcut mult bine: îl studiam pe Shakespeare!

Era cât pe ce să dau peste *Bruder*. Preocupat de gândurile mele, nu am observat că oamenii mergeau mai încet, că toţi priveau la grupul de civili cu căşti de protecţie pe cap care

mergeau paralel cu noi, ei sus pe dig, noi la baza lui. Din când în când, cei de pe dig se opreau, desfăşurau un plan, îl consultau, discutau şi apoi îşi continuau drumul. Unul dintre ei tot rămânea în urmă. Când şi-a scos casca şi părul i s-a răsfirat pe umeri, mi-am dat seama că e o femeie! La ea se uitau oamenii!

Nu mai văzuserăm o femeie de la Luciu-Giurgeni: soţia comandantului, tânără, înaltă, brunetă, subţire, cu ochii negri, mari şi prietenoşi. Purta un halat alb, cred că era infirmieră. Îmi zâmbise când mă întrebase de ce sufăr. Trebuise să lupt cu mine, să-mi înfrâng timiditatea ca să pot să-i spun că am scaune cu sânge. Se întristase când îmi spusese că nu avea alte medicamente decât o fiolă cu streptomicină, expirată de o săptămână! Îmi făcuse injecţia şi îmi urase sănătate.

Ne continuam marşul în urletele gardienilor şi ale soldaţilor din escortă:

— Ia pe cinci, bă!

— Pasul mai mare-n faţă!

În zadar strigau la noi, feţele noastre erau toate îndreptate spre dig. Până şi *Bruder* Filip privea curios. Femeia se oprise şi ne privea atentă, ca un general la paradă, inspectând trupele. Deodată, din rândurile noastre, s-a auzit un strigăt deznădăjduit:

— Ana!

Femeia a tresărit, a recunoscut vocea soţului, a doctorului Deac, înainte să-l distingă în masa deţinuţilor. Uitând unde şi ce este, doctorul a ţâşnit spre dig, dar imediat un soldat a îndreptat arma spre el şi l-a somat. Oamenii l-au tras înapoi. Soţia a avut aceeaşi soartă. Ar fi vrut să vină la el, dar şeful escortei era deja lângă ea şi a oprit-o. Era disperată, plângea, îl ruga, îl implora. Zadarnic! A legitimat-o. Civilii s-au apropiat să discute cu soldatul în termen şi cu unul dintre gardieni. La urmă, şeful escortei a lăsat-o să plece.

Doctorul, cu capul plecat, cu umerii căzuţi, abia se mai târa. Oamenii din brigadă încercau să-l îmbărbăteze, dar la fiecare cuvânt de laudă la adresa soţiei – ce femeie curajoasă, ce femeie frumoasă, ce femeie deşteaptă –, doctorul gemea de durere. N-a mai vorbit toată ziua şi oamenii i-au respectat tăcerea.

Aş fi vrut să-l abordez pe *Bruder* Filip, aveam atâtea întrebări să-i pun, nu despre Shakespeare, ci despre scena la care am fost martori şi care ne-a mişcat pe toţi, dar el îşi făcea rugăciunea împreună cu ceilalţi *Bruderi*. Se rugau pentru doctor.

Asistaserăm toţi de la distanţă la drama familiei Deac, dar asta nu i-a împiedicat pe oameni să o comenteze ca şi cum ar fi

participat direct. Soţia trebuie că era inginer, colegii au ajutat-o să-şi facă rost de o delegaţie. Unul dintre civili era, cu siguranţă, directorul sau agronomul-şef al fermei MAI. Fără intervenţia lui, ar fi arestat-o! Doctorul o iubea mult, era o femeie frumoasă, şi ce curaj avea. Un curaj nebun! Să vină în Balta Brăilei, în speranţa că-l va vedea, că va vorbi cu el! Asta da femeie!

Nici Sherlock Holmes n-ar fi putut deduce mai mult. Admiraţia, entuziasmul şi stima oamenilor pentru soţia doctorului Deac erau nemărginite. Toţi aveam numai cuvinte de laudă la adresa ei. Asistentul universitar Hâncu din lotul Edgar Papu vedea în ea o nouă Antigonă care, din simţul datoriei faţă de soţ şi familie, înfrunta regimul. Alţii, printre care şi Papi, o asemănau cu Ioana d'Arc.

Peste trei zile, doctorul a fost chemat la Poartă să semneze decizia de divorţ!

L-am întâlnit când mă duceam la infirmerie. Doctorul era de nerecunoscut: faţa împietrită, schimonosită de durere, ochii lipsiţi de viaţă, stinşi. Aveam în faţa mea un om apatic, fără vlagă, fără glas. O epavă! Mă uitam la el şi nu-mi credeam ochilor! Cine era bătrânul acesta? Nimic nu-mi amintea de doctorul Deac, de omul plin de vigoare, săritor, amabil pe care îl preţuiam toţi. A trecut indiferent pe lângă mine, fără să mă vadă, fără să răspundă la salut.

Când mi-a venit rândul să intru în cabinet, doctorul Ciobanu, într-un halat alb peste uniforma de zeghe şi cu un stetoscop în jurul gâtului, stătea la masă gheboşat şi scria. I-am spus de întâlnirea cu Deac, de starea în care se afla. Doctorul a clătinat din cap şi a spus cu tristeţe:

— Are sufletul bolnav. Nu-l pot ajuta.

După ce a notat numele meu şi brigada în caiet, mi-a făcut semn să iau loc pe pat. Zâmbea. Când a simţit că m-am liniştit, m-a întrebat:

— Unde te doare?

I-am povestit totul dintr-o suflare. M-a ascultat atent fără să mă întrerupă. Când am terminat, s-a aplecat să-mi palpeze picioarele. Apăsa uşor, cu grijă. După ce m-a consultat, m-a oprit la infirmerie: aveam flebită. Nu ştiam exact ce boală este şi nici nu voiam să ştiu, dar m-am bucurat că nu-mi scrântisem gleznele. În infirmerie nu erau medicamente, doar câteva tablete de aspirină, dar doctorul m-a asigurat că odihna şi tinereţea mă vor ajuta să mă refac repede. Printre altele mi-a spus că nu putea să mă ţină la infirmerie mai mult de cinci sau şase zile. Mi-a dat patul de lângă fereastra cu gratii.

Când a venit să ne numere, ofiţerul de serviciu, sergentul-major Roman, a luat caietul doctorului, s-a uitat prin el ca

viţelul la poarta nouă, i l-a dat înapoi şi m-a luat pe mine în primire:

— De ce nu te-ai dus la lucru, bă?

— Sunt bolnav. Nu pot să merg.

— Dar până aici cum ai venit?

Ce puteam spune la un asemenea argument? A răspuns doctorul Ciobanu în locul meu:

— Cer să ies la raport la domnul comandant.

— De ce?

— E în legătură cu pacientul.

— Pacient pentru tine. Aici e deţinut şi trebuie să ştiu.

— E grav bolnav.

— Şi pentru asta vrei să ieşi la raport? Ia uite la el!

Doctorul ezita. Şi-a aranjat hârtiile pe masă, s-a uitat scurt la mine, prietenos, şi i-a răspuns lui Roman:

— Viaţa lui e în pericol. Nu-i dau mai mult de două săptămâni.

Nu aveam nici douăzeci de ani. Afară înfloreau pomii, soarele strălucea, totul se trezea la viaţă şi eu… Nu regretam deloc să părăsesc lumea asta, ce putea să te lege de ea, gratiile la ferestre? Îmi părea însă rău de visurile, planurile, universităţile mele, de lupta mea, de ele mi se frângea inima.

Supraveghetorul tăcea, nu zicea nici da, nici ba. Voiam să-l întreb pe doctor, să ştiu adevărul. Mie îmi spusese altceva. Roman a început să umble prin infirmerie ca la el acasă, să-şi bage nasul peste tot. La urmă a plecat să piardă vremea în altă parte. N-am deschis vorba, de frică să nu mă trădeze vocea. Eram speriat. L-am lăsat pe doctor să decidă când şi ce îmi va spune. Mi-am scos haina şi pantalonii de zeghe, le-am pus sub pernă şi m-am urcat în pat. Doctorul îşi vedea de treaba lui. În cele din urmă a venit la mine cu un pahar cu apă şi o pilulă:

— Înghite aspirina şi bea toată apa. A fost fiartă.

Mi-a luat pulsul.

— E bun. Sergentul-major are obiceiul să revină imediat, de aceea a durat aşa de mult. Vrei să ştii de ce am cerut să ies la raport?

— Da, şi…

— Şi de ce ţi-am mai dat numai două săptămâni de trăit? Totul apare în raportul ofiţerului de serviciu. Nu vor putea spune că nu au ştiut. Organismul tău e foarte slăbit, are nevoie de vitamine, de mai multă linişte. Îi voi cere comandantului să te dea la brigada de grădină. Acum odihneşte-te bine. Ţine picioarele sus. Pune hainele sub ele. Îţi mai dau o pătură.

Peste două zile, Dinu a venit să mă vadă. Cinci minute, atât avea voie! I-am spus ce diagnostic am, ce tratament primesc şi că mă simt bine. L-am întrebat de doctorul Deac. Nu vorbea cu

nimeni şi muncea ca un apucat de la deşteptare până la stingere. Nu era singurul pe care îl părăsise nevasta. În fiecare seară, câţiva deţinuţi erau chemaţi la poartă să semneze decizia de divorţ.

Când am ieşit de la infirmerie, picioarele mi se dezumflaseră, nu mai aveam dureri, mergeam bine. Seara i-am căutat pe colegii de lot. Când mă întorceam la baraca brigăzii mele, l-am văzut pe doctorul Deac: curăţa şanţul de scurgere din curtea coloniei. Seară de seară era acolo, trudind cu înverşunare, fără pauză, fără rost. Ajungea la un capăt, reîncepea la celălalt. Chiar şi duminica. Era ziua când profesorii noştri ţineau prelegeri pentru un grup restrâns, ca să nu bată la ochi. Din acelaşi motiv nu stăteam pe loc mult timp, circulam. Aveam de ales între *Bruder* Ferdinand şi Papi. Am optat pentru *Les Fleurs du mal*. Papi ne-a vorbit despre Baudelaire, *le poète maudit*, despre poet şi artă, despre seria de poezii *Spleen*, despre suflet. Tot umblând de la un loc la altul, am ajuns şi la „şanţul lui Deac“, cum îl botezaseră oamenii. Doctorul era la post, cu picioarele în apa murdară.

Papi s-a oprit din mers. Îl frământa ceva. A stat pe gânduri, apoi fără să se adreseze cuiva, a spus mai mult pentru el:

— E o lovitură calculată.

I-am mulţumit maestrului şi ne-am dus la barăcile noastre să ne punem ordine în idei. Mă intrigau ultimele lui cuvinte. Ce voia să spună Papi?

Ziua următoare, când ne-am întors de la lucru, am fost oprit la poartă. Eram tot atât de mirat ca şi ceilalţi din brigadă. Mi-au spus să-mi iau efectele personale şi să mă prezint la ofiţerul de serviciu. Îmi tremurau genunchii de oboseală – era prima zi de lucru după o săptămână în infirmerie şi câteva zile în colonie –, dar şi de frică. Băieţii încercau să-mi dea curaj. L-am căutat pe ofiţerul de serviciu. Era Roman. Mi-a verificat identitatea, s-a uitat prin lucrurile mele şi mi-a spus că am fost mutat la brigada de grădină. Am încercat să-mi ascund emoţia, să nu mă bucur, de teamă să nu-i treacă cine ştie ce prin cap. L-am întrebat unde e brigada de grădină.

— Cum, bă, nu ştii? E lângă infirmerie! Te prezinţi la brigadier.

Era un dormitor mic, întunecos ca toate celelalte, dar cu paturi pe două niveluri! Brigadierul nu era acolo. Oamenii, toţi voinici, roşii în obraji, mi-au spus să mă duc la nea Radu, ajutorul lui, şi mi-au arătat patul, lângă cel al brigadierului. M-am prezentat la el. Ştia de mine. Mi-a zâmbit prietenos, m-a bătut pe umăr şi a mers cu mine să-mi arate patul liber.

— Să-ţi poarte şi ţie noroc. Gheorghe, care a dormit în el, a fost eliberat săptămâna trecută. Aşază-ţi lucrurile şi vino la

mine să stăm de vorbă.

Îmi era frică să mă bucur de atâta noroc. Nea Radu era un grădinar din Bragadiru, avea 52 de ani, doi copii, un băiat de vârsta mea şi o fată la liceu. S-a bucurat când a auzit că tata e preot la biserica de la spitalul Colţea.

— Când ies, mă duc la părintele să mă ducă la doctori să mă consulte, să-mi fac analizele.

Aici l-a nimerit pe taică-miu. Toate rudele de la ţară veneau la noi ca să-i ducă la doctor. Era înrudit cu cel puţin jumătate din sat. Noroc că era un sat mic şi anul avea 365 de zile. Maică-mea nu mai prididea cu mesele, dar îi plăcea să aibă oaspeţi.

— Am văzut că n-ai multe lucruri. N-ai primit pachet?

— Nu, niciodată.

— Nu-ţi face griji! La grădină, toţi primesc. O să primeşti şi tu. Luna asta poate nu, dar luna viitoare, cu siguranţă!

Nu-mi băteam capul din cauza pachetului, mai multe griji aveau cei care primeau în fiecare lună – le pierise somnul. Ziua le era frică să nu le fure cineva alimentele, mai ales ţigările, noaptea se sculau să le mai numere o dată şi să mănânce când credeau că ceilalţi dorm duşi. Îşi drămuiau totul ca să le ajungă până primeau următorul pachet.

Pe cât de prietenos, de bun şi de blând era nea Radu, pe atât de distant, de repezit şi de nervos era brigadierul Laţcu, inginer-agronom. Era mic de statură, slab ca un ţâr şi avea părul roşu! I-am auzit pe mulţi spunând: „Cu omul roşu nu te pui!“ Până să ajungă la noi, i-a bruftuluit pe câţiva din brigadă. Am vrut să plec, dar nea Radu mi-a spus să stau. M-am prezentat.

— Ai muncit la grădină vreodată? întrebă Laţcu.

— Nu.

Era adevărul, dar nu a făcut o impresie bună asupra lui. Nelu ar fi spus „Da!“. N-am putut. Nea Radu a sărit imediat în ajutor:

— Învaţă repede, e băiat deştept, are liceul.

— Da’ cu sapa ştii să dai?

— Da.

După masa de dimineaţă, m-am dus să le spun băieţilor în ce brigadă sunt. Prima zi la grădină a fost plină de surprize plăcute. Brigada avea doar douăzeci de grădinari, am constatat abia la numărătoare, nu-mi dădusem seama cu o seară înainte. Eram însoţiţi de un gardian înarmat care, aproape tot drumul, a stat de vorbă cu Laţcu şi nea Radu. Mergeau toţi repede şi, până să mă dezmeticesc, eram deja la locul de muncă.

Grădina se afla la numai câteva sute de metri în spatele locuinţelor supraveghetorilor. Cred că am început lucrul cel

târziu la 6.30. Brigadierul m-a dat pe mâna unui ţăran voinic, Petre, care mi-a arătat cum se pregăteşte răsadul pentru plante. Eram ucenic de grădinar şi îmi vedeam conştiincios de lucru, poate prea mult. Când terminam un răsad, mă dădeam câţiva paşi înapoi să-l admir. Până la pauza de masă, Petre făcuse unsprezece răsaduri, eu – trei.

Cea mai mare surpriză am avut-o la prânz: am fost singurul care a băgat lingura în ciorbă! Ceilalţi mâncau salată din legumele de sezon cu brânză şi slănină din pachet. Mi-au spus că acolo puteam mânca ceapă verde, ardei iute cât voiam, dar nu aveam voie să iau nimic în colonie. Dimineaţa nu ne controla nimeni, însă seara eram percheziţionaţi, trebuia să avem buzunarele goale. Când au terminat masa, grădinarii şi-au aprins ţigările şi s-au întins pe pământ să se odihnească. În soare. Singurii care stăteau la umbră, într-un şopron, erau sergentul, brigadierul şi nea Radu.

Ne-am întors în colonie odată cu celelalte brigăzi. M-am dus imediat să-i caut pe băieţi să le spun ce noroc dăduse peste mine, ce cumsecade era ajutorul de brigadier, ce aproape era grădina. Erau aşezaţi pe marginea şanţului, obosiţi, transpiraţi. Aşteptau tăcuţi masa. M-am răzgândit, nu era momentul. Poate după masă. M-am uitat după doctorul Deac. Nu-l vedeam.

— Şi-a schimbat locul de chin, curăţă „Acropolele“, spuse Dinu obosit.

Sărmanul om, cu mânecile suflecate, în genunchi, spăla podeaua în latrina noastră, o construcţie joasă, văruită, pe o ridicătură de pământ, pe care o luam cu asalt în fiecare dimineaţă. Brigăzile se ocupau pe rând de igiena locului, dar nu se înghesuia nimeni să facă o asemena muncă. Ne scutea acum doctorul.

Drama lui mă mişca. Era un om tânăr, în jur de patruzeci de ani, întotdeauna gata să te ajute, să-ţi dea un sfat. Îşi îndura soarta fără să se plângă, părea un om puternic, în stare să suporte lovituri dure, dar revederea cu soţia, mai bine spus tentativa ei de a-l vedea, de a-i vorbi l-a întors pe dos. Era alt om, de nerecunoscut! De la arestare, viaţa noastră fusese un şir neîntrerupt de despărţiri: de părinţi, de prieteni, de vise, de colegii de lot. De ce a clacat doctorul acum? De ce s-a spart buba acum? Atât de fragil era echilibrul nostru?

Nu puteam crede că soţia lui a declanşat drama, cum spunea Riga. A avut cele mai bune intenţii, ca Florentina când i-a înfruntat pe soldaţi la proces şi mi-a spus: „Te aştept!“, numai că soţia doctorului n-a mai apucat să-i comunice mesajul. Nimeni nu o mai numea Antigona, Ioana d’Arc, unii chiar o considerau vinovată: „L-a nenorocit pe doctor!“ M-am gândit la vorbele lui Papi, „o lovitură calculată“. De cine? De ce?

Masa! Mă pregăteam să plec, când Dan m-a întrebat:

— L-ai căutat pe doctorul Ciobanu să-i mulţumeşti?

— M-am dus ieri-seara, mai târziu, după ce s-a terminat coada în faţa infirmeriei. Mi-a zis să trec peste o săptămână.

Îmi plăcea munca la grădină, învăţam ceva nou în fiecare zi. Nu era deloc uşor să lucrezi pământul, să-l mărunţeşti, să-l nivelezi, să-i dai formă. Eram rupt de oboseală când sergentul ordona să ne încolonăm, dar mulţumit. Munceam încet şi bine, nu trăgeam de timp, mă uitam însă cum mânuiau grădinarii sapa. Fără să mă opresc din lucru, muşcam dintr-un ardei iute, aveam la mine întotdeauna o rezervă, şi îmi spuneam: „Are procentul cel mai mare de vitamina C.“ După câteva zile, şi apa era iute!

Agronomul era cusurgiu, le găsea defecte tuturor, nu-l mulţumeai uşor. Controla fiecare răsad în parte ca nu cumva să fi lăsat un bulgăre de pământ. Era mai afurisit ca sergentul. M-a frapat însă faptul că nu ieşea din cuvântul lui nea Radu, îl contrazicea, dar până la urmă făcea ca el. Tot nea Radu era cel care pregătea „ofranda“ pentru comandant: o lădiţă mică cu ardei iute, ceapă verde, usturoi verde şi alte produse proaspete.

Uitasem de sărmanul doctor, când evenimentele s-au precipitat. Trei din brigada de grădină au fost chemaţi la poartă să semneze deciziile de divorţ. S-au întors pe rând. Ultimul a fost Petre. S-a dus la patul lui. Fierbea. A izbit patul cu pumnul şi a început să-şi verse năduful:

— Auzi la ea! Să mă lase! Pe mine! Am făcut om din ea! Mă crezi, Marine? Am făcut om din ea!

Îl zgâlţâia de umeri pe bietul Marin, care n-avea altă vină decât că era vecinul lui de pat. Brigadierul a vrut să intervină, dar nea Radu l-a oprit.

După masa de seară, l-am întâlnit pe Papi. Era agitat:

— L-au luat pe Deac. Unii spun că l-au suit într-o căruţă şi l-au dus la Salcia.

Am făcut câţiva paşi împreună. I-am povestit de Petre, de grădinarul iute la mânie. Era îngândurat. Tăceam. Îl cunoşteam pe Papi bine, ştiam ce va urma. Când am ajuns la „şanţul lui Deac“, s-a oprit.

— L-au terminat pe doctor, a spus cu tristeţe. Asta urmăresc, să-i distrugă pe cei tineri, cu familie. Ei dau într-un om şi în ce are el mai drag, mai sfânt, dar ţintesc mai sus, mult mai sus: la societatea noastră, la valorile ei. O lovitură calculată cu bătaie lungă.

I-am găsit pe băieţi stând turceşte, câte doi, trei într-un pat. M-am înghesuit lângă ei. Un fost ofiţer povestea despre anii de prizonierat în Rusia, despre munca în mină, despre rivalitatea cu deţinuţii ruşi, care le reproşau că se lasă păcăliţi de

conducerea lagărului. Le dădeau pe la nas cu perspectiva eliberării şi ei munceau cât şapte, mărind norma ruşilor. Un alt fost prizonier din Siberia a povestit o întâmplare de pomină: o brigadă de deţinuţi s-a întâlnit pe un drum, în pădure, cu o brigadă de femei. Drumul era îngust, aşa că femeile au făcut loc bărbaţilor. Obiceiuri ruseşti. Mergeau încet şi se uitau cu părere de rău la ele. Când să treacă şi ultimul rând, femeile, ca la o comandă, au trecut peste cordonul de pază şi s-au repezit la bărbaţi. Nimic nu a putut să-i despartă, nici soldaţii, nici frigul siberian.

Din toate părţile se auzeau comentarii şi râsete. Am râs şi noi. Aşa se terminau serile la sfârşit de săptămână, cu o poveste despre femei.

Doctorul Ciobanu era mulţumit de progresele pe care le făceam. Eram tot slab de-mi numărai coastele, dar câştigasem o oră şi jumătate de somn. De când mă îmbolnăvisem în Luciu-Giurgeni, dormeam noaptea numai de la zece la douăsprezece. Mă sculam ca un strigoi la miezul nopţii, de parcă îmi propusesem să fiu treaz când se schimba plantonul, şi nu mai reuşeam să adorm. Învăţam cuvinte, recapitulam, îmi povesteam tot ce mi se întâmplase şi încercam, ca Papi, să trag o concluzie.

Nea Radu a avut dreptate: la sfârşitul lunii iunie am primit cartea poştală. Într-o oarecare măsură, am primit-o pentru calitate. Deviza mea la grădină era „Puţin şi bun“. Învăţasem mult despre grădinărit, pepinieră, irigări, dar şi despre oameni. I-am spus lui nea Radu că „omul roşu“ nu-mi va da carte poştală niciodată.

— Cine e omu’ roşu?

M-am uitat în jur înainte de a răspunde:

— Laţcu, dar şi sergentul.

Nea Radu a ezitat, apoi m-a întrebat:

— Fumezi?

— Nu.

— Am o idee. Inginerul fumează ţigară de la ţigară, cel puţin un pachet pe zi. Nu-i ajung patru sute. Vorbesc cu el. Îi dai două sute de ţigări. Sunt sigur că va fi de acord.

Ăsta e adevărul despre unica mea carte poştală.

M-am dus repede la dormitorul băieţilor să le spun că voi primi pachet. Erau în jurul lui Riga, care îi amuza cu o poveste din *Decameronul*. Tot despre o femeie care îşi înşela soţul în timp ce vorbea cu el de la fereasta dormitorului. Au urmat comentariile şi mi-am dat seama că ele mă enervau, nu povestea lui Boccaccio. Mă revoltase la un moment dat anecdota despre un poet român, care a povestit în închisoare cum s-a culcat cu soţia preotului care îl ascunsese în casa lui.

I-a spus numele cum l-a spus şi anchetatorului. Preotul a fost arestat şi trimis la aceeaşi închisoare. A murit de ruşine. Nu dau numele poetului. O poveste auzită nu e mărturie.

I-am surprins când i-am întrerupt:

— Nu aveţi dreptate. Ca să vă dovedesc că nu toate femeile sunt aşa, îi voi trimite prima mea carte poştală prietenei mele. Sunt sigur că voi primi pachet.

— Prietena ta e cu siguranţă deja măritată. Trimite-i mai bine nişte felicitări, mi-a spus avocatul Pintilie cu cinism.

Mai erau două zile până la primirea cărţilor poştale. Papi, nea Radu şi chiar Riga încercau să mă convingă să renunţ la planul meu. Băieţii au fost de la bun început de partea mea. Maestrul mi-a lăudat idealismul, dar m-a avertizat despre pericolul donquijotismului. A fost mai greu cu nea Radu.

— Măi băiatule, eşti slab, ai nevoie de pachet. Nu-ţi dai seama ce-i pentru tine o bucată de brânză, puţină miere, nuci? Poate-ţi pun şi-un dulce!

— Îl primesc, nea Radu, îl primesc.

I-am trimis scrisoarea Florentinei. În iulie, toţi din brigadă au primit pachetul şi la sfârşitul lunii o nouă carte poştală. Eu nici una, nici alta. De câte ori mă întâlnea, avocatul Pintilie mă întreba:

— Ce ţi-a trimis prietena?

— Salutări, domnule avocat, salutări, răspundeam în grabă şi plecam mai departe.

Într-o seară stăteam jos cu spatele lipit de zidul infirmeriei. Mă gândeam la Florentina, la după-amiezele când o ajutam la matematică şi făceam pe supăratul că se uita la mine în loc să fie atentă.

— Ea te-a iertat. Nu te mai chinui! l-am auzit pe Papi.

Spre sfârşitul lui august, seara, după masă, am fost chemat la poartă. Sosise pachetul. L-au desfăcut, au controlat să vadă dacă nu era ceva ascuns, au pus toate alimentele, cele două perii de dinţi şi pasta la loc, şi mi l-au dat.

Onoarea femeilor era salvată. Îl purtam pe braţe ca pe o medalie pe pernă de catifea roşie. Oamenii care cunoşteau istoria pachetului îmi zâmbeau.

LA MUNCI UŞOARE

Lagărul de muncă forţată Grădina,
septembrie 1961–ianuarie 1962

Duminică, când m-am dat jos din pat, am simţit un junghi puternic şi mi-a înţepenit mijlocul. Durerile de şale erau insuportabile, nu mă puteam apleca, nici îndrepta, abia mai mergeam. La orice schimbare de poziţie parcă se rupea carnea pe mine. Petre s-a oferit să mă calce, vindecase pe mulţi, dar am preferat să-mi masez locul, să-mi încălzesc muşchii. Erau ca piatra. Ne-au scos afară. Umblam atent, de frică să nu fac o mişcare greşită, de parcă aş fi călcat pe ouă. Am rezistat până pe la zece. Când am văzut uşa de la dormitor deschisă, m-am strecurat înăuntru şi m-am suit în patul meu cu chiu, cu vai. Cu multă precauţie mi-am căutat o poziţie mai puţin dureroasă. Nici nu l-am auzit pe gardian când a venit la mine.

— De ce încalci, bă, regulamentul!?

— Sunt bolnav, am sciatică, am înţepenit!

— Las' că te vindec eu! a ridicat el bâta să mă lovească.

Am simţit cum mă ia un val de căldură, cum un gând pune stăpânire pe mine: „Fugi! Fugi! Fugi departe!“ Am sărit din pat şi am ieşit în fugă din dormitor. Vindecat! L-am auzit pe sergent râzând:

— Ce ţi-am spus eu?!

Nu mă mai dureau şalele, umblam normal. Nu-mi venea să cred!

*

La sfârşitul lui octombrie am recoltat roadele eforturilor noastre: s-au înfiinţat două brigăzi de munci uşoare. Venise o comisie de medici să-i trieze pe distrofici şi bolnavi. Ică şi cu mine ne-am aşezat la rând fără nici cea mai mică ezitare. După un timp a apărut Nelu şi s-a postat în faţa noastră. Arăta jalnic.

— Fiţi atenţi, s-ar putea să mi se facă rău, să leşin. Mă prindeţi!

Ne uitam la doctori curioşi să ştim cum făceau trierea când lui Nelu i s-a „făcut“ rău pe neaşteptate. Ne-a luat pe nepregătite, ne-am pomenit cu el în braţe, era să cădem toţi trei! Doctorii n-au prea înţeles de ce suferă, distrofic nu era, dar şi-a dat jos pantalonii şi le tot spunea ceva. L-au înscris pe listă. Noi n-am avut nici o problemă să trecem testul.

Eram toţi trei în aceeaşi brigadă cu Papi, cu domnul Cesianu, cu Riga, cu senatorul Zăgan, cu prinţul Ivan Ghica. Nu-mi părea rău că plecasem de la grădină, iarna oricum lucrau la dig, dar îi simţeam lipsa lui nea Radu. Ne vedeam duminica. Nu lucra la roabă, avea grijă de seră.

Aveam din nou timp pentru învăţat, profesorii se ocupau mai intens de noi. Acesta a fost motivul pentru care Nelu ni s-a alăturat în ultimul moment. A ales între studiu şi cartea poştală, o alegere deloc uşoară când te-ai obişnuit să primeşti pachet în fiecare lună. Decizia lui ne-a bucurat şi ne-a surprins în acelaşi timp, el fiind cunoscut pentru roaba imensă cu care urca pe dig. Nu făcea mai mult de patru drumuri. *Bruderii* chiar îi spuneau Tamaş metru-cub, el numărându-se printre cei câţiva deţinuţi care îşi făceau norma de patru metri cubi. L-am întrebat într-o zi de ce îşi ruina sănătatea. Răspunsul lui ne-a uimit:

— Îi învăţ minte pe stahanovişti că întrecerea între noi nu merită!

De Crăciun am fost invitaţi de băieţii din lot în dormitorul lor. Făcuseră un tort de mămăligă. Ne-am bucurat să fim împreună de Naşterea Mântuitorului, să ne urăm sărbători fericite. Nu mai eram decât şase în lagărul de la Grădina.

1961 fusese un an bogat în evenimente.

Paul şi Bebe au fost eliberaţi, dar sentimentul de vinovăţie faţă de ei ne apăsa în continuare. Ei n-au fost membri în organizaţia noastră, dar numele lor erau trecute pe o listă ascunsă în acelaşi loc cu statutul. A fost o mare greşeală din partea noastră, o imprudenţă de neiertat! Nu ne-au reproşat niciodată!

Două realizări importante sunt legate de cele câteva luni cât am lucrat la grădină. Am prestat o muncă interesantă, am învăţat o meserie: grădinăritul, mi-am îmbunătăţit somnul şi am primit o carte poştală care mi-a dat posibilitatea să-i scriu Florentinei şi să apăr demnitatea femeii.

Dar reuşita noastră cea mai mare, a tuturor, a fost înfiinţarea brigăzilor de munci uşoare: glasul deţinuţilor fusese auzit.

VINE DUNĂREA

Lagărul de muncă forţată Grădina,
februarie 1962

De la şase aşteptam încolonaţi, gata să mergem la lucru chiar şi noi, brigada de munci uşoare – brigadă de distrofici, bătrâni şi bolnavi, care din decembrie ’61 nu mai fusese scoasă la dig. De zece zile însă, după aproape două luni de repaus, de „stat pe cracă“, cum spuneam noi, munceam acum cot la cot cu ceilalţi. Era stare de urgenţă: venea Dunărea!

Nu se luminase încă. În lumina slabă şi gălbuie a lămpilor prinse pe stâlpii de lemn, abia vedeam gardul de sârmă ghimpată, santinelele la post şi în faţa lor, pe o ridicătură de pământ, „Acropole“, latrina noastră. Ploua de o săptămână şi hainele noastre îmbibate cu apă nu se mai uscau peste noapte, nu ne mai apărau de gerul dimineţii de februarie ce ne pătrundea până la oase. Dârdâiam de frig, ne frecam palmele şi ni le puneam peste urechile ciupite de ger. Aşteptam cu nerăbdare să ieşim pe poarta lagărului, să mărşăluim, să ne punem sângele în mişcare, dar gardienii care ne însoţeau la lucru încă nu veniseră.

Nu aveam voie să părăsim formaţia, să umblăm prin curtea lagărului, aşa că băteam pasul pe loc şi ne loveam braţele cu mâinile, poate-poate ne încălzeam un pic. Nelu, cu pumnii strânşi şi trunchiul încordat, fenta ca un boxer.

Trecuseră aproape trei ani de la arestare şi nu răcisem niciodată, nici când m-au ţinut gol puşcă la „neagra“ în Jilava! Când eram copil şi mă căţăram prin pomi cu sora mea, o auzeam adesea pe mama spunând: „Copiii au Dumnezeul lor.“ Probabil şi noi, deţinuţii, aveam Dumnezeul nostru.

A început să plouă şi cu primii stropi de ploaie au dat buluc şi caralii! În mantalele lor cu glugă, negre şi lucioase, păreau un stol de lilieci uriaşi. S-au năpustit asupra noastră. Curtea coloniei s-a umplut de urletele lor:

— Ia pe cinci, bă! Alinierea!

— Unde Paştele mă-tii te uiţi, banditule?!

— Ce faci, bă?! Dormi în bocanci?

— Brigadier, unde mă-ta eşti?

Am ieşit din lagăr în pas alergător urmăriţi de strigătele soldaţilor din escortă care ne luau în primire. Primele opt brigăzi au luat-o la dreapta, celelalte, printre care şi a noastră, la stânga. Tot în pas alergător. Când drumul a făcut un cot, soldaţii din faţă au încetinit pasul. La timp. Abia mai respiram.

Mergeau mai încet nu fiindcă aveau înţelegere pentru bătrâni şi bolnavi, dar coloana se deplasa ca un acordeon.

Când se deschidea şi se întindea pe sute de metri şi escorta nu mai putea asigura paza, când se strângea la zbieretele soldaţilor şi ale gardienilor. Noi, la urmă, eram supuşi unui bombardament de înjurături, una mai murdară ca alta. Senatorul Zăgan şchiopăta şi nu putea ţine pasul cu ceilalţi. La el s-au repezit liliecii.

— Unde mă-ta te crezi, bă? La plimbare? Putoarea dracului! a strigat unul dintre ei.

— Mişcă, bă şontorogule! a urlat altul şi l-a îmbrâncit.

Dacă nu reuşea să se prindă de mantaua deţinutului din faţă, care imediat l-a sprijinit, senatorul ar fi căzut cu siguranţă.

— Vezi că poţi merge mai repede, lichea bătrână ce eşti! a râs supraveghetorul.

— Ce vă beliţi ochii la noi, bă bandiţilor?! Acum punem bâtele pe voi!

De regulă, gardienii urlau la noi atât timp cât ţipetele lor puteau fi auzite în lagăr, dar azi parcă aveau pe dracu-n ei, nu se mai opreau, deşi eram departe de colonie. Drumul de ţară era plin de băltoace, şi oricât te fereai, tot călcai în ele. La început am încercat să le ocolesc, dar mă tot izbeam de cei de lângă mine, şi eu, şi ei preocupaţi să nu ne udăm la picioare. Am renunţat. Ploua mărunt şi până ajungeam la dig ploaia mocănească oricum ne uda până la piele. Când drumul s-a îngustat în dreptul câmpurilor agricole, soldaţii au fost nevoiţi să meargă pe cărarea de pe câmp. Înaintau mai greu şi, după un timp, şeful escortei a strigat: „Pasul mai mic în faţă!“ De când aşteptam ordinul.

Se luminase de ziuă. Eram toţi zgribuliţi şi mergeam cu capul plecat. M-am uitat în jur, în căutarea unei „victime“, dar profesorii noştri erau prinşi în discuţii. Nelu stătea deja la pândă în spatele lor. Papi conversa cu Riga, prinţul Ivan Ghica vorbea cu vecinul.

De când nu mai eram scoşi la muncă, ne concentraserăm la studiul limbii şi literaturii franceze. Numai duminicile îi mai puteam aborda pe *Bruderi*. Lucrau la digul mare, la consolidarea lui şi veneau seara rupţi de oboseală. Nu ne venea să-i deranjăm pentru nişte cuvinte în engleză sau în germană.

Cel mai mult îmi lipsea *Bruder* Filip, liniştea care emana din toată fiinţa lui, detaşarea de toate cele lumeşti. Ce n-aş fi dat să fiu în clipa asta în preajma lui aşteptând să-şi termine rugăciunea. Aş fi vrut şi eu să mă rog, dar ceva în mine mă împiedica. Nu mă mai rugasem de mult, din clasa a VIII-a, şi acum mi se părea nedemn să-mi fac cruci, să mă spovedesc la Dumnezeu, să mulţumesc. Când eram copil îmi plăcea să stau în genunchi în special în biserică la tata, cu mâinile lipite, îndreptate spre cer, cu capul plecat, smerit, murmurând „Înger,

îngeraşul meu“. Toate cuvioasele venite la slujbă mă admirau, mă lăudau. Eram un copil model! Admiraţia lor mă făcea şi mai evlavios.

Bruder Filip îmi vorbea adesea de forţa rugăciunii. Nu avea nevoie de un lăcaş de cult. Ea era tot atât de puternică şi dacă o spuneai în drum spre locul de muncă. Suferinţa noastră era altarul, credinţa – biserica în care I te puteai adresa lui Dumnezeu.

Mi-a venit în minte ultima noastră oră de engleză din duminica dinaintea patimilor noastre la dig. Repetaserăm propoziţia condiţională şi tocmai analizam poezia lui Kipling *If...*, când *Bruder* Alois, calm, mai bine spus – stăpânit ca totdeauna, s-a apropiat de *Bruder* Filip şi i-a spus că părintele Antal a fost prins rugându-se. Pentru o asemenea crimă, a primit şapte zile de carceră!

— Dragii mei, să ne rugăm pentru el, ca să se întoarcă sănătos printre noi!

Am spus în gând „Tatăl nostru“ fără să reuşesc să mă gândesc la sărmanul preot, m-a impresionat, în schimb, faptul că ne rugam împreună. I-am mărturisit *Bruderului* insuccesul meu.

— Tu eşti raţional, Alexandru. Crezi în propriile tale forţe, dar ia imaginează-ţi tot ce poţi face dacă ştii că Isus e alături de tine. Gândeşte-te la El şi te va întări. Cine crede în El nu e niciodată singur!

De atunci, repetam vorbele *Bruderului* în fiecare dimineaţă: „*Durch Christus, der mich stark macht, kann ich alles tun*.“

Pe măsură ce ne apropiam de dig, drumul era din ce în ce mai anevoios. De atâta ploaie se transformase într-o masă de noroi cleioasă. Înaintam cu greu, fiecare pas cerea un efort deosebit. Uneori nici nu mai vedeam bocancii şi trebuia să ridicăm piciorul cu grijă, de frică să nu-i pierdem. Simţeam cum ne înghite mocirla. Paznicii noştri aveau cizme, dar nici ei nu puteau să meargă mai repede. Se uitau atent unde călcau. Fără să întoarcă capul spre noi, strigau:

— Pasul mai mare!

— Ţine-aproape, bă!

Nu mai era mult până la dig, când Nelu şi cu Ică s-au întors. N-au venit cu veşti bune: Papi nu se simţea bine, Riga era mai nervos ca oricând, iar senatorul Zăgan era la capătul puterilor. Ne era nouă greu, dar lor, oameni în vârstă! Sculaţi de la cinci dimineaţa şi hăituiţi de gardieni pe drumul ăsta de groază, pe ploaie şi în frig, de unde să mai aibă putere să ţină pasul cu brigada? Ne ajutam unii pe alţii, mergeam braţ la braţ şi numai aşa reuşeam să ne ţinem cât de cât pe picioare. Mai şi râdeam când unii dintre noi alunecau şi îşi pierdeau echilibrul. Sigur,

era o reacţie nervoasă, dar cum de puteam să râdem în infernul în care ne aflam?

Am râs şi în prima zi, pe 15 februarie, când ne-au scos să demontăm un saivan la numai doi kilometri de lagărul de muncă. Era pericol de inundaţie, oile fuseseră duse la loc sigur şi administraţia coloniei voia să evacueze bunurile. Celelalte brigăzi plecaseră de mult când ne-au ordonat să ne încolonăm. Ne-au numărat în grabă şi tot în grabă am ieşit pe poarta lagărului. Burniţa mărunt şi dinspre nord bătea un vânt rece. Am fi preferat escortă de soldaţi, dar eram păziţi de patru supraveghetori înarmaţi cu mitraliere. Ne mânau ca pe vite, după cum aveau ei chef: ba ne zoreau, ba ne lăsau în plata Domnului, ca la urmă să urle la noi:

— Mişcă, bă boală!

Tot atât de haotici au fost şi când am ajuns la locul de muncă. Cei patru „înţelepţi“ s-au adunat la sfat. Saivanul, o construcţie dreptunghiulară, rudimentară, părea abandonat de mult. Poarta, din nuiele şi trestii, atârna într-o balama. Acoperişul de stuf, în formă de şa, se sprijinea pe stâlpi de lemn de-o parte şi de alta. Între stâlpi, jos, se întindea o îngrăditură din snopuri de trestii legate împreună cu sârmă, înaltă cam de un metru si jumătate.

Când şi-au făcut planul de bătaie, sergenţii l-au chemat pe brigadier să-i spună ce au hotărât. Noi, tinerii, am fost puşi să dăm acoperişul jos, dar cum era masiv şi îngheţat, iar stâlpii subţiri, nu putea ţine mai mult de trei persoane. Brigadierul ne-a ales pe noi: Nelu era vânjos, dar Ică şi cu mine păream nişte schelete. Ceilalţi s-au adăpostit înăuntrul saivanului aşteptând să ne terminăm treaba, cum era normal, dar gardienii au sărit cu gura pe ei şi i-au forţat să înceapă lucrul, să demonteze pereţii.

Uşor de zis, greu de făcut. Ne-am cocoţat cu mare greutate pe acoperişul de stuf înclinat şi lunecos. Crivăţul bătea dintr-o parte şi nu puteai să stai în picioare, aşa cum ne ordonau sergenţii. Am mers în patru labe, ne-am aşezat în fund, sprijinindu-ne în mâini, dar tot alunecam. Nelu, aflat la un metru de mine, reuşise să ajungă pe coama saivanului. Până ne-am găsit o poziţie mai sigură, cu piciorul drept îndoit, gata să frâneze, ne-au îngheţat mâinile. Ne chinuiam, cu degetele degerate, să desfacem sârma cu care era prinsă trestia de baltă. Am renunţat. N-au trecut nici zece minute şi hainele noastre se acoperiseră cu o pojghiţă de gheaţă – erau ca rufele puse la uscat pe frânghie în curte, în toiul iernii. Am vrut să vorbesc cu Nelu, dar, oricât am încercat, n-am putut să întorc capul la dreapta, să mişc mâna şi piciorul drept. Eram înţepenit. Îl vedeam sus pe coamă în aceeaşi poziţie ca mine, nemişcat. Am

făcut un efort imens să strig, dar n-am reuşit să scot nici un sunet. Partea dreaptă a feţei nu mai răspundea la comenzile mele. M-a cuprins panica. Nu ştiu cât timp am stat aşa.

La un moment dat, am avut impresia că totul se învârte cu mine. În clipa următoare, de la aproape patru metri înălţime, am „aterizat forţat“ cu acoperiş cu tot, pe pământul îngheţat. Bufnitura a fost puternică ca detunătura unei arme de foc. Îmi ţiuiau urechile, eram ameţit, buimăcit, nu înţelegeam ce spuneau oamenii, ce strigau caralii. Eram confuz şi incapabil să pricep ce se întâmplase, când deodată am simţit un val de căldură şi, minunea minunilor, m-am sculat! Mă clătinam, e adevărat, dar stăteam pe picioarele mele şi asta mi-a dat curaj! Am privit în jur. La doi paşi de mine se afla Nelu, puţin mai departe Ică, şi ei bucuroşi că scăpaseră cu bine. Se uitau la acoperişul de stuf cu recunoştinţă, el ne-a salvat!

Ca prin vis, i-am auzit pe gardieni strigând:

— Ce căscaţi ochii atâta, bă! Demontaţi acoperişul! Puneţi legăturile de stuf în stivă!

Nu ni se adresau numai nouă. Toţi oamenii din brigadă veniseră lângă noi şi priveau uluiţi, dar şi îngrijoraţi, dezastrul. Nu mai rămăsese nimic în picioare: stâlpii erau rupţi, unii chiar smulşi, cealaltă jumătate de acoperiş, frântă în două, atârna pe nişte cioturi

În drum spre colonie, Papi ne-a spus că după ce au îndepărtat tot stuful şi n-a rămas decât structura de lemn care ţinea acoperişul, unul dintre gardieni, Răducanu, le-a ordonat să scoată stâlpii. Au încercat, în zadar, să-i explice că se dărâma toată şandramaua cu noi cu tot, dar el o ţinea una şi bună:

— N-o să mă apuce noaptea aici!

S-a dus la stâlpul de la poartă, a tras de el, l-a zgâlţâit puternic şi tocmai se pregătea să-l împingă cu umărul, când s-a auzit un trosnet, urmat de un pârâit. Se clătina întreg eşafodajul din toate încheieturile. Au fugit toţi, şi deţinuţii, şi gardienii. Papi s-a oprit din povestit, şi, râzând, ne-a spus: „Măi băieţi, să-l fi văzut pe popa Cristea fugind umăr la umăr cu Răducanu!“ Parcă-l şi vedeam pe preot alergând de-i fâlfâiau pulpanele sutanei şi, în urma lui, dracul cu limba scoasă de-un cot.

— Ce faci? Râzi de unul singur? m-a întrebat Ică.

— Mi-am adus aminte de prima noastră zi de muncă la saivan.

Ajunseserăm pe drumul de la baza digului încadraţi de soldaţi, unii sus pe dig, alţii de cealaltă parte a şanţului de scurgere pe contradig. Încercam să ne curăţăm bocancii din

mers, erau grei, plini de noroi, dar nu ne lăsau escorta şi supraveghetorii:

— Pasul mai mare-n faţă!

— Ţine-aproape, bă!

Când am ajuns la tronsonul nostru, a trebuit să aşteptăm până ce şeful escortei a organizat paza la locul de muncă. Era nervos, vorbea cu fiecare soldat în parte şi, una-două, privea în zare. A coborât cu ultimul soldat. Ne bucuram de pauza lungă, neaşteptată, dar bine-venită, după marşul anevoios prin mocirla insulei. Nu mai aveam puterea nici măcar să vorbim. Ne-am aşezat pe taluzul ud, ce mai conta? Cine ştie dacă mai aveam ocazia să ne odihnim un pic, prea erau toţi isterici. N-am stat jos nici cinci minute şi gardienii de pe dig ne-au luat în primire:

— Scoală, bă puturosule!

Nu ne-am sculat, dar nici ei nu au coborât la noi, au continuat să urle.

Şeful escortei s-a mai uitat o dată înspre Dunăre, s-a întors către noi şi a dat semnalul să urcăm pe dig. Împreună cu Ică l-am ajutat pe senatorul Zăgan să urce: pentru el, cei câţiva metri erau Golgota. Ne-au mai numărat o dată, apoi ne-au ordonat să ne apucăm de lucru. Am coborât pe taluzul din amonte brăzdat de trei şiruri de fascine, fiecare şir înalt de aproape un metru. Cu toate restricţiile impuse de regulament, cu toate greutăţile, multe generate de incompetenţa lor, cu toată mizeria în care trăiam şi munceam, digul era consolidat. Ici şi colo, mai trebuia pusă o fascină. O brigadă ar fi terminat treaba în două ore, dar ei ne-au scos pe toţi la lucru. Mai mult ne încurcam unii pe alţii, mai ales că soldaţii erau la câţiva metri de noi şi nu ne puteam mişca.

Ştiam exact ce avem de făcut, lucram de nouă zile la consolidarea digului. Noi, „munci uşoare“, făceam fascine şi le puneam între stâlpii bătuţi în taluz de oamenii din celelalte brigăzi. O fascină la trei stâlpi. În primele două zile am folosit crengile uscate adunate de pe câmpul marcat de cordonul de pază. Pe urmă ne-am luat materia primă din sălcii. Nu aveam nici măcar un topor, era armă albă interzisă, ne foloseam de cazmalele cu care săpam găurile pentru stâlpi. Nu reuşeam să izbim craca în acelaşi loc şi pierdeam o groază de timp până o tăiam. Când şi-au dat seama că nu vom termina în veci, au adus şapte topoare. Au făcut minuni: în trei zile digul era consolidat.

Stăteam grămadă la baza digului, două sute de deţinuţi pe ultimul tronson de cincizeci de metri. Brigadierii au ales câţiva oameni din brigăzile lor şi i-au pus la muncă. Unii s-au suit în copaci să taie crengi, alţii le adunau şi le duceau la cei care

împleteau fascine şi le legau, o altă grupă le transporta acolo unde mai era nevoie. Ar fi putut să termine imediat, dar ziua era lungă. Gardienii erau înnebuniţi: dacă lucrau douăzeci dintre noi, ceilalţi stăteau de vorbă. Noi, cel puţin, învăţam. Ne găsisem o poziţie strategică în dreptul primului şir de fascine, cu faţa la dig, cu o mână pe stâlp şi repetam familia cuvântului „muncă“ în franceză, engleză şi germană. Păream preocupaţi de găsirea unei soluţii. Obişnuiţi cu răgetele supraveghetorilor, nici nu le mai luam în seamă, dar am fost surprinşi când au tăcut pe neaşteptate. Tăcerea lor nu prevestea nimic bun. Ne-am uitat îngrijoraţi: gardienii erau sus pe dig, nemişcaţi şi cu ochii ţintă la ceva, departe, dincolo de noi. Ne-am întors în acelaşi timp cu ceilalţi deţinuţi să vedem despre ce e vorba: la orizont apăruse o linie argintie care înainta şerpuind printre pomi. Venea Dunărea!

Am fost uimiţi de spectacolul unic al apelor înghiţind pământul. Scăpate din matca fluviului, se gospodăreau singure: când se întindeau pe toată lăţimea câmpiei, când se adunau într-un şuvoi şi luau cu ele tot ce întâlneau în cale. Apele revărsate erau încă departe de noi, le vedeam, dar nu le auzeam. Cu fiecare undă de viitură, se umflau, se învolburau, se apropiau tot mai mult. Lăsau în urma lor o masă de apă din care se înălţau coroanele copacilor. Un zgomot vag ne-a atras atenţia: era freamătul frunzelor, ori susurul apelor? Stăteam toţi încremeniţi ca într-un tablou.

Primul care a rupt vraja spectacolului oferit de natură a fost şeful escortei. S-a dus la gardieni. Nu auzeam ce vorbeau, dar din gesturile şi mimica lor am dedus că îşi făceau griji, nu pentru noi, ci pentru soldaţi. S-au sfătuit ce s-au sfătuit, după care, unul dintre gardieni, fără să părăsească locul sigur pe coronamentul digului, a făcut un pas înainte, a ridicat braţul să ne atenţioneze şi ne-a întrebat:

— Bă, care-ai fost marinar?

Întrebarea ne-a surprins pe mulţi dintre noi, nu-i înţelegeam rostul. Până să mă dezmeticesc, am văzut un braţ ridicat, fluturând lângă mine, şi l-am auzit pe Nelu strigând:

— Eu, domnule sergent-major!

Nelu nu era singurul care „fusese marinar“, dar la urmă s-a numărat printre cei şase aleşi de gardieni. Au plecat însoţiţi de doi soldaţi şi un supraveghetor. I-am urmărit cu privirea. „Marinarii“ noştri nu mergeau legănat, ca aceia pe care îi vedeam în filme, mărşăluiau repede împinşi de la spate de escortă. Papi s-a apropiat de noi şi i-a luat locul lui Nelu.

— Băiatul ăsta e descurcăreţ. În curând, noi vom sta cu picioarele în apă, el la vâsle în barcă.

— Credeţi că de-aia au nevoie de marinari?

— Altfel nu au cum să asigure paza. În două, trei ore toată câmpia va fi sub apă.

— Da, dar soldaţii au cizme de cauciuc, a spus Ică.

— Însă până la genunchi. Cine poate şti ce cotă va atinge Dunărea?!

Papi era îngrijorat.

— Domnule Musceleanu, aveţi dreptate, a intrat în vorbă colonelul Tomescu. Şeful escortei e răspunzător de viaţa soldaţilor de sub comanda lui, dar şi de deţinuţii pe care îi are în pază. Nu ştiu cum e aici, dar în Rusia, în prizonierat, dacă evada unul dintre noi, soldatul risca să-i ia locul.

Nu mai lucra nimeni, nici măcar cei desemnaţi de brigadieri. Ne nelinişteau apele care se rostogoleau valuri-valuri, care croiau fãgaş spre dig, dar şi soldaţii cu armele îndreptate spre noi. Unde să ne adăpostim? Bătrânii din brigada de ţărani se închinau de mama focului, eu repetam rugăciunea *Bruderului*: „*Ich kann alles tun*“, dar raţiunea îmi spunea că nu puteam face nimic. M-au întrerupt gardienii:

— Ce faceţi, bă, nu munciţi? Acum scoatem lenea din voi!

— Bă bandiţilor, nu vedeţi că *vine* apele mari?!

Ce era să mai muncim? Ultimele două fascine erau deja montate, mai trebuia împins vârful după stâlp şi cu asta, basta!

Ne făceam griji din cauza lui Nelu şi a celorlalţi „marinari“. I-am spus lui Papi.

— *Mes amis, faites travailler votre matière grise*. Unde poţi găsi o barcă?

— La mal, într-un sat de pescari.

— Exact. Ştiţi cum e la ţară. Îl întrebi pe un ţăran unde e satul vecin şi el îţi spune că nu-i departe, e doar la o aruncătură de băţ. Asta înseamnă vreo două ore bune de mers. Nu vă neliniştiţi! Sunt pe mâini bune, sunt bine păziţi!

Ploaia stătuse. Am ridicat capul, plin de speranţă, dar cerul era o întindere de nori întunecaţi, ameninţători.

— Vin „marinarii“! l-am auzit pe Papi spunând.

Veneau pe dig legănându-se sub greutatea bărcii purtate pe umeri. O întorseseră cu fundul în sus şi o sprijineau cu braţele. Din când în când dispăreau toţi sub barcă şi înaintau anevoios. Nu îi vedeam bine, nu ştiam care din ei era Nelu. Când s-au apropiat, l-am recunoscut: era la proră. Şeful escortei le făcea semne să se grăbească. Venea căruţa cu butoaiele de mâncare şi era nevoie de toţi soldaţii pentru cordonul de pază. Au ajuns odată cu ea, ei din dreapta, căruţa din stânga pe drumul de la baza digului. Gardienii le-au ordonat să coboare barca pe taluzul cu fascine şi s-o pună pe pământ. Era lungă, imensă nu ca bărcile din Cişmigiu. Nelu a revenit la brigadă. Voiam să-l avansăm la gradul de căpitan, dar când am văzut cum arăta, am

renunţat. Era roşu la faţă, respira greu, abia se mai ţinea pe picioare. Îşi masa când umărul drept, când cel stâng.

— De ce vă băgaţi sub barcă una-două? îl întrebă Papi.

— Nu ne-au dat voie să facem nici o pauză, să schimbăm locurile. Ne-au gonit tot drumul! Când ne amorţea umărul, ridicam barca şi o puneam pe celălalt.

Nu ne învăţam minte. Nu era prima oară când îşi băteau joc oameni.

La Luciu-Giurgeni, când eram în colonie, ne-au adunat în careu şi un gardian a întrebat: „Bă, care ştii, bă, să cânţi la pian?“ Cinci au făcut un pas înainte, unul mai slăbănog ca altul. Sergentul i-a cântărit din ochi şi a întrebat: „Numai cinci, bă?“ Fără să aştepte răspunsul, l-a prins de mânecă pe un tânăr voinic, un băiat de la ţară: „Ia vino şi tu!“ Peste zece minute i-am văzut luptându-se cu pianina soţiei comandantului.

În sfârşit au dat încetarea lucrului. Ne-au ordonat să ne încolonăm sus pe dig, brigada noastră la urmă. După ce ne-au numărat, am coborât la căruţă şi până să ne vină rândul, ne-am întins pe taluz. Nu făcusem mare lucru la dig, aproape nimic, dar marşul prin noroi, statul în picioare în frig şi ploaie de la şase dimineaţa ne sleiseră de puteri. Cât timp ne-a preocupat viitura, strategia ei, am uitat de oboseală, de tot. Acum o simţeam din plin, nu ne mai ardea nici de mâncare, dar ne-am luat totuşi zeama, cel puţin ne mai încălzea.

Ce i-a apucat pe gardieni de ţipă în halul ăsta? Trăgeau de noi să ne sculăm, să ne apucăm de treabă, ameninţau, dar nimeni nu voia să renunţe la pauza de masă. Nici când ne-au spus speriaţi: „Vine comandantul Troacă!“

Venea la trap pe calul lui bălan. Venea să ne ţină şi nouă o cuvântare ca în prima zi la digul mare? Ne-a povestit *Bruder* Filip. Nu s-a dat jos de pe cal. Când nu-l strunea, dădea din mână la fiecare cuvânt: „Bă bandiţilor! Vine Dunărea! Vom evacua întâi utilajele, pe urmă şeptelul şi porcii. Dacă mai avem timp, şi pe voi, bandiţilor!“

Cuvintele de îmbărbătare n-au avut efectul scontat. Nimeni n-a strigat „ura!“, nimeni nu s-a aruncat în Dunăre ca s-o oprească. Nu s-a descurajat, a continuat: „Bă bandiţilor! Dacă Dunărea rupe digul, opriţi-o cu trupurile voastre. E o moarte mai uşoară decât pedeapsa ce vă aşteaptă după!“

Când comandantul-adjunct Troacă a descălecat la noi, doi sergenţi s-au repezit să-i ţină calul de căpăstru. S-a dus întâi să inspecteze munca robilor – fascinele –, dar nu a coborât pe taluz. Se plimba pe dig, cu cravaşa la subsuoară, ca vătaful pe moşia boierului, căutând cu privirea un loc cât de mic rămas neconsolidat. La urmă, a venit la noi. Câţiva s-au sculat în picioare, aşa cum cerea regulamentul. Majoritatea ne-am văzut

de pauza de masă, îl ignoram. Ploua din nou. S-a suit în căruţă, lângă butoaie, şi „a trecut în revistă“ armata de sclavi care trebuia să înfrunte Dunărea. A tras aer în piept:

— Bă bandiţilor! Azi e o zi hotărâtoare! A ajuns viitura aici!

A făcut o pauză. Lovea nervos cizma cu cravaşa.

— Bă bandiţilor! Gata, la muncă! Vine Dunărea!

— Am consolidat digul! a strigat unul dintre noi.

— Am terminat treaba.

— Suntem obosiţi.

— Ne e frig.

Troacă se uita la noi şi nu-i venea să creadă. Sclavii îndrăzneau să-l contrazică! Furios, a scos pistolul din toc şi l-a îndreptat spre masa de deţinuţi:

— Vă împuşc cu mâna mea! Sergenţi, duceţi-i la dig! Soldaţi, îi ţineţi acolo până trece pericolul!

Gesticula ca un nebun cu pistolul în mână. Sergenţii strigau la brigadieri, brigadierii se rugau de noi. În timp ce ne încolonam, Troacă urla:

— Apăraţi digul! Opriţi Dunărea cu piepturile voastre!

Cine poate rezista la un asemenea îndemn?! Am aşteptat pe dig până ce soldaţii au ajuns la locul de pază. Apele se pregăteau de ultimul asalt. Se adunau, se umflau, vuiau. Am coborât printre şirurile de fascine. Ne-am aliniat pe două rânduri în faţa lor, cum au ordonat supraveghetorii. Colonelul Tomescu şi inginerul Tănăsescu cercetau îngrijoraţi terenul ce ne despărţea de ape.

— Aici vor lovi, unde ne-au pus pe noi.

Nu eram singurii care îşi făceau griji. Soldaţii aveau armele îndreptate spre noi, dar se uitau tot timpul la puhoiul de apă ce îşi croia drum spre dig. Ne puneam speranţa în ei: şeful escortei nu va accepta să se întoarcă noaptea cu noi. La şapte începea să se întunece, va da încetarea lucrului în curând.

Nu lucram, dar statul în picioare, tensiunea în care trăiam ne oboseau mai rău decât munca. Papi a izbucnit:

— Este inadmisibil să ne folosească drept pavăză pentru fascine! E inuman!

Răbufnirea lui Papi a rămas fără urmări. Nu aveam decât o singură preocupare: Dunărea. Nu mai era spectacolul de dimineaţă, nu mai admiram strategia apelor, acum era o luptă pe viaţă şi pe moarte. Urmăream înaintarea duşmanului pas cu pas, ştiam exact unde se afla, în ce formaţie venea, cu ce forţă ne va ataca. Organismul era atât de plin de adrenalină, încât nici n-am simţit „botezul apei“. Cordonul de pază a fost micşorat. Ne-am pomenit toţi înghesuiţi pe un perimetru de cincizeci de metri lungime şi de patru, cinci metri lăţime. L-am văzut pe şeful soldaţilor uitându-se la ceas. Ne-a venit inima la

loc: va da încetarea lucrului! Am auzit un lătrat. Ne-am uitat la dig: cinci soldaţi cu câini lupi se apropiau de noi. Au sosit întăriturile pentru escortă. Ne-a pierit şi ultima speranţă. Nivelul apei creştea încontinuu fără să aibă forţa să pună în pericol fascinele. Soldaţii şi gardienii, toţi la adăpost, strigau, ne ameninţau, puneau câinii pe cei ce încercau să se suie pe dig. M-am lăsat în voia sorţii.

Inginerul Tănăsescu a fost primul care a dat vestea cea bună: „Primejdia a trecut!“ Colonelul a confirmat-o: „Apele se retrag!“ Ne-o spuneam unii altora ca urarea de Paşte. În cele din urmă, s-au convins şi sergenţii şi, după ce s-au consultat cu soldaţii, au dat încetarea lucrului. Ne-am încolonat pe drumul de la baza digului, ne-au numărat şi înainte să dea comanda „Marş!“, şeful escortei a ordonat celor şapte deţinuţi care cărau topoare să se alinieze la urma coloanei. Cădeam din picioare de oboseală, dar la gândul că ne întorceam în colonie, că scăpam de zeghea şi bocancii uzi, de urletele caraliilor, ne reveneau cât de cât forţele. Nu ne venea să credem că puteam ţine pasul cu ceilalţi. La început ne-a fost teamă. La cinci metri în spatele nostru, trei soldaţi stăpâneau cu greu câinii-lupi.

Am ajuns la drumul de ţară printre câmpuri. Uitasem de el. Coloana s-a oprit şi soldaţii ne-au ordonat să ţinem aproape. După cincizeci de metri, a reînceput calvarul. Mlaştina pusese stăpânire pe insulă. Nici urmă de drum, de jur împrejur o mare de noroi. Eram prea obosiţi să ne mai pese unde călcam, cum călcam. Piciorul se cufunda adânc şi smârcul îl înghiţea într-o clipă. Mergeam în spatele unui bărbat solid din brigada de ţărani. Drumul mlăştinos nu-i crea nici cea mai mică problemă. Înainta cu uşurinţă. Când ridica piciorul, bocancul lăsa o urmă uriaşă. Călcam repede pe urmele lui înainte ca mocirla să apuce să le închidă. Scăpam de lupta cu noroiul.

Din păcate, n-am rezistat mult timp la ritmul lui şi am rămas pe loc până ce brigada de munci uşoare m-a ajuns din urmă. Coloana s-a oprit din nou. Senatorul Zăgan şi alţi doi bătrâni nu mai puteau să meargă, iar noi, cei din brigadă, nu eram în stare să îi ajutăm. Distanţa dintre ei şi brigadă se mărea. Gardienii ţipau la ei de parcă urletele îi puteau face să umble mai repede. Soldaţii s-au luat după ei, erau tineri, şi aţâţau câinii asupra lor. I-a ajutat grupa de deţinuţi obligaţi să meargă la urma coloanei din cauza topoarelor.

Mai aveam doi, trei kilometri de mers când am dat peste o mocirlă în care picioarele mi s-au afundat până la genunchi. Eram atât de slab, fără forţă, încât orice încercam, nu reuşeam să le scot. M-am uitat să văd ce făceau ceilalţi. Împingeau picioarele înainte fără să le ridice. Tot n-am putut. Atunci, în disperare, mi-am prins coapsa cu ambele mâini şi am tras de

picior până mi-am scos piciorul din noroi. Am făcut la fel cu celălalt picior. Şi un melc înainta mai repede.

Am rămas la urmă cu senatorul şi bătrânii, unul mai prăpădit ca altul. Gâfâiam din greu, ca locomotiva la deal. Când încercam să ne îndreptăm spinarea, săreau cu gura pe noi. Nu ne lăsau să ne odihnim deloc.

— Nu sta pe loc, mişcă!

— Pasul mai mare!

— Mă, dacă pun câinii pe voi, nu v-ajunge nimeni din urmă!

— Suntem oameni bătrâni, bolnavi, nu ne mai ţin picioarele, a protestat senatorul.

— Lasă gura şi mişcă!

Deţinuţii cu topoare mergeau în faţa noastră. Soldaţii erau atât de aproape de noi, încât simţeam respiraţia câinilor în ceafă. Unul din ei a sărit cu labele înainte. Soldatul l-a tras înapoi, dar în cădere bestia neagră l-a lovit cu laba pe bătrânul de lângă mine. A căzut cu faţa în noroi. Am încercat să-l ridic, dar n-am putut. Tot rândul s-a oprit. S-au oprit şi oamenii cu topoare. Doi au venit şi l-au ajutat pe bătrân să se ridice, ceilalţi cinci s-au aşezat în spatele nostru, între noi şi soldaţii cu câini.

Se întunecase. Coloana era o pată întinsă pierdută în noapte. Gardienii urlau:

— Ţine-aproape, bă! Ţine-aproape, bă!

Soldaţii repetau în neştire:

— Pasul mai mare-n faţă! Pasul mai mare-n faţă!

Câinii se repezeau ca turbaţi, cu ochii ficşi, strălucitori, boturile pline de bale. Lătrau şi se smuceau în lanţ să ajungă la noi.

— Nu mai puneţi câinii pe noi! a spus unul dintre ţărani şi a apucat toporul cu amândouă mâinile.

Când am intrat pe poarta coloniei, ne aştepta o surpriză din partea administraţiei: urlau difuzoarele. Ne-au dat o jumătate de oră de muzică populară, veselă şi săltăreaţă. În drum spre baracă, mi-am dat seama că aveam şi eu surpriza mea: îmi pierdusem tălpile de la bocanci. M-am trântit pe pat, frânt de oboseală, şi am adormit murmurând: „Uşor, puiule, uşor, totul este trecător.“

NU VOM UITA!

Lagărul de muncă forţată Grădina,
martie 1962–ianuarie 1963

Dunărea s-a retras în matca ei, primăvara a revenit la Grădina, brigăzile şi-au reluat munca la dig, noi am rămas în lagăr la corvezi, la bucata de pâine de 125 de grame. Iureşul din timpul inundaţiei nu mai era decât o amintire, dureroasă, dar suportabilă. Duminicile, când Noni, Gelu şi ceilalţi nu lucrau, ne întâlneam cu ei şi ne vărsam focul. La fel şi în acea duminică de aprilie, cu vreme schimbătoare, ne-am regăsit la şanţul lui Deac. Am reluat discuţia, devenise o obsesie. Cuvintele maiorului Troacă ne măcinau: „Vom evacua întâi utilajele, pe urmă şeptelul şi porcii. Dacă mai avem timp, şi pe voi, bandiţilor!“ Singurul care nu participa la discuţia noastră era Dinu. Ne asculta absent, cu privirea pierdută. Părea că încremenise. Cu atât mai mare a fost surpriza când a spus:

— Nu vom uita! Noi nu vom uita! Nu, nu vom uita niciodată!

Ne-am uitat la el miraţi aşteptând o explicaţie.

— Ce fac cu noi aici, cu întregul popor de când a intrat rusul în ţară e o crimă. Ascultându-vă simţeam cum creşte revolta în mine, cum rimele se adunau să dea o greutate şi mai mare datoriei noastre de a nu uita! Daţi-mi o rimă la „Aiud“!

— „Talmud“! explodă Ică.

— „Aud“, „sud“…

— „Asud“, „crud“…

— „Ud“…

În Duminica Paştelui, o zi înnorată, Dinu ne-a recitat versurile născute din durere şi din mânie.

Nu vom uita!
Că neamului nostru povară de jug
I-aţi pus pe cerbicea plecată,
Că-n hoarde barbare
trecând peste Bug,
A neamului floare
aţi ars-o pe rug,
Noi nu vom uita niciodată!
Noi nu vom uita de Jilava şi-Aiud,
De-a morţilor noştri morminte;
De rânjetul groaznic
al gâdelui crud,
De glasul năprasnic
al cnutului ud
În sângele nostru fierbinte.

Că-n clipa când grele suspine se frâng
Sub boltă de hrubă-ngheţată,
Neveste copiii
în braţe îşi strâng
Şi-odată cu fiii
pe tata îl plâng,
Noi nu vom uita niciodată!

Noi nu vom uita că în lanţuri aţi pus
Pe cei ce-au vroit libertate;
Pe cei ce Poporul
în luptă-au condus,
Pe cei care dorul
dreptăţii au dus
Şi-n slăvi au strigat: „Vrem dreptate!“

Pe fraţii ce-n chinuri cumplite-au pierit
În luptă cu fiara turbată,
Vroind ca să curme
greu traiul robit
Şi-a gloriei culme
prin jertfă-au suit,
Noi nu-i vom uita niciodată!

Noi nu vom uita că deviză avem:
„Ruşinea să fie spălată!“,
Chiar cupa durerii
de-i dat ca s-o bem,
Că ziua-Învierii
ni-i visul suprem,
Nu, nu vom uita NICIODATĂ!

Dinu sfârşise, dar noi eram încă asaltaţi de imaginile viguroase ale versurilor sale, de ritmul lor. Dinu câştigase premii la olimpiadele de limba română, dar, poate cu excepţia vărului său, nici unul dintre noi nu-i citise poeziile. Acum îl vedeam cu alţi ochi. A spus ceea ce gândeam toţi, dar pentru care nu găseam cuvintele potrivite. Aş fi vrut să-i mărturisesc cât m-au răscolit versurile lui, şi în loc de asta m-am auzit întrebând:

— Când ai spus de Aiud, te-ai gândit la moartea lui Mircea Vulcănescu?

— Sigur că da. S-a jertfit pentru un tânăr ca noi! Nu poţi uita!

Când ne-am uitat în jur, soarele strălucea din nou. Simţeam cum ne reînvia speranţa. Hristos a înviat! Adevărat a înviat!

Omul are un ceas interior. La mine funcţiona noaptea: mă scula ca să-mi fac datoria, să analizez ce trăisem în timpul zilei, să repet ce învăţasem. Mi-au venit în minte versurile lui Dinu, ştiam deja primele patru strofe, mă bâlbâiam la ultimele două. Să nu uităm era o datorie de conştiinţă. Pe de altă parte,

Nu vom uita! ilustra de minune „soluţia“ lui Paul, cum am numit transformarea bucăţii de os în cruciuliţa făcută de el în celula de minori. Mi-am propus să vorbesc cu Dinu despre povestirile mele, despre terapia mea.

Paştele era probabil ziua cea mai tristă pentru mine. Nu puteam să nu mă gândesc la ai mei în noul apartament de pe bulevardul 1848, la camera mea, la Florentina, la slujba de Înviere, de la care nu lipsisem niciodată, la masa de la cinci dimineaţa când se întorcea tata de la biserică. Cum primeam lumină, plecam. Eram atent pe drum să nu mi se stingă lumânarea. Din toate casele te îmbia mirosul de cozonac scos din cuptor. Acasă mama mai trebăluia încă. Nu puteam dormi. Dădeam târcoale pe la bucătărie atras de mirosul bunătăţilor pe care le pregătea de câteva zile. Era normal după post. Aşteptam cu nerăbdare ca tata să sfinţească masa, ca să pot să ciocnesc primul ou de Paşte, să mă înfrupt din cozonac şi pască. Anul acesta, pentru prima oară, nu ne-am mai aciuat pe lângă alţi deţinuţi, am organizat noi, după puterile noastre, sărbătoarea de Paşte, ne-am exprimat credinţa „Că ziua-Învierii ni-i visul suprem!“.

La începutul lunii iunie un grup de ţărani, şapte dintre ei din brigada de munci uşoare, a fost izolat. Credeam că vor fi mutaţi în alt lagăr, dar la numai câteva ore circula deja ştirea că fuseseră eliberaţi! Graţiaţi! Nu ne venea să credem, prea ne doream să ne întoarcem acasă, şi nu pierdeam nici o ocazie să visăm, să ne facem iluzii! Câteva zile mai târziu o altă grupă de ţărani a primit hainele civile şi a părăsit Grădina. Nu se mai îndoia nimeni: cei de la ţară care se opuseseră intrării în colectivă erau puşi în libertate. Papi ne-a explicat ce se întâmplă:

— Dacă le dau drumul în masă, asta înseamnă că s-a terminat colectivizarea.

Noi serbam alte evenimente: anul ăsta împlineam douăzeci şi unu de ani! Atmosfera în colonie era mai destinsă, gardienii nu ne mai băteau la muncă, seara nu mai eram reţinuţi la Poartă pentru neîndeplinirea normei. În schimb, pentru orice abatere de la regulament primeam cel puţin trei zile de carceră. Asta nu l-a oprit pe Dan să deschidă seria aniversărilor pe 3 iulie. Au urmat Noni, pe 11 august, şi Dinu, pe 19 septembrie. Ne adunam la patul sărbătoritului, care ne servea cu „tort“ de mămăligă îndulcit cu miere din pachet, îl strângeam scurt în braţe şi îi uram sănătate.

Toată ceremonia dura numai câteva minute, dar ne mergea la suflet şi ne întărea. Numai aşa puteam face faţă acestei situaţii speciale. Sigur că ne bucuram pentru toţi cei eliberaţi, dar să-i vezi plecând şi tu să rămâi în lagăr, şi asta săptămână

de săptămână, ne demoraliza. Nu-ţi mai ardea să munceşti, să înveţi.

*

Se apropia ziua mea, cădea într-o duminică, şi îmi pierise din nou somnul: ce puteam să le ofer băieţilor? La munci uşoare nu primeai carte poştală. Ce să le dau, mămăligă curată? Tot ei m-au scăpat de griji. Dinu m-a chemat în baraca lor. Erau adunaţi la patul lui. Când s-au dat într-o parte ca să-mi facă şi mie loc, am văzut tortul! Era din pâine! Cu miere, cu nuci! Gelu a scos o sticlă dintr-o ascunzătoare şi ne-a turnat în căni vinul făcut din marmeladă, miez şi apă! Am ciocnit, mi-au urat sănătate şi am băut. Nimeni n-a avut inima să se plângă de băutura acră, insuficient fermentată, pentru care au riscat cel puţin şapte zile de carceră! Cu dinţii strepeziţi, zâmbeam unii la alţii şi ne îndemnam să mai luăm o înghiţitură de vin. Era păcat, dar şi periculos să rămână ceva în sticlă.

În noiembrie, din două brigăzi de munci uşoare nu mai rămăsese decât una. Ne mai scoteau din când în când la lucru, altfel ne puneau la tot felul de corvezi în lagăr, să nu cumva să ne recâştigăm încrederea în noi. Pe 13 decembrie am sărbătorit majoratul lui Gelu în acelaşi cadru „festiv“ şi urmând acelaşi ceremonial.

Vremea era de partea noastră, îngheţase totul, aşa încât Crăciunul ne-a găsit „pe cracă“, dar închişi fiecare în baraca lui. N-am putut să-l petrecem împreună cu ceilalţi colegi.

Şi în 1962 am trăit mai multe evenimente majore: inundaţia, eliberarea ţăranilor, majoratul nostru, naşterea unui poet. Nu le puteam analiza decât prin prisma unui tânăr ameninţat cu exterminarea, luptând din răsputeri să supravieţuiască. Nu am putut să ne serbăm majoratul, eram ca paralizaţi. Totul ni se întâmpla. Am compensat din plin atunci, la douăzeci şi unu de ani. Poate exagerez, dar 1962 a fost pentru noi anul renaşterii noastre.

LEGEA TĂCERII

Lagărul de muncă forţată Grădina,
februarie–aprilie 1963

Stăteam toţi trei turceşte în patul lui Ică la primul nivel: Nelu la mijloc, Ică şi cu mine de-o parte şi de alta, cu faţa la el. Alcătuiam un triunghi a cărui formă varia în funcţie de activitatea noastră, dar şi de eventualele pericole. Nelu stătea cu ochii la uşa dormitorului, gata în orice moment să ascundă bucata de hârtie, creionul şi carnetul cu care lucram, noi asiguram flancurile de privirile prea curioase şi indiscrete ale altor deţinuţi.

Profitam de „zilele de cracă“ dăruite de natură. Era începutul lui februarie, aşteptam primele semne de primăvară, când un ger năprasnic din Siberia s-a abătut asupra Bălţii Brăilei. Pământul a îngheţat bocnă, nici cu târnăcopul nu-l spărgeai, darămite cu cazmaua. Nu ne-au mai scos la lucru, ne ţineau închişi în dormitor.

Sistematizam ultimele cunoştinţe acumulate la germană ca să le trecem în carnet. Era faza cea mai periculoasă. Ne concentram să scriem cuvintele, expresiile, regulile pe pagina liliputană de numai 4x4 cm a carneţelului, şi uitam unde ne aflam. Aplecaţi să citim scrisul mărunt, cu capetele apropiate, formam un vârf de piramidă uşor de observat.

Uşa s-a deschis brusc. Oamenii s-au ridicat în picioare, noi am sărit din pat direct în poziţia de drepţi. De cealaltă parte a patului, Nelu ascundea carnetul, hârtia şi creionul. Sergentul a rămas în cadrul uşii.

— Bă, ce aer împuţit! Afară!

Am pus mantalele de zeghe pe noi şi am ieşit în curte. Gerul ne-a tăiat respiraţia, nu puteam vorbi. Ne uitam îngrijoraţi după sergent. Nu ne-am liniştit decât în momentul în care l-am văzut ieşind din dormitor. A încuiat uşa şi a plecat. Nu de carceră ne era frică, deşi te putea ucide pe un asemenea ger, dar confiscarea carnetului, a muncii noastre de luni de zile ne îngrozea.

Toată curtea era plină de oameni în mişcare, nu stătea nimeni pe loc. Unii umblau cu mâinile băgate în mâneci ca într-un manşon ori cu reverul de la manta ridicat deasupra gurii. M-am întâlnit cu Dinu, ne-am bătut reciproc pe braţe fără să vorbim. Ne-am continuat drumul împreună. Chiar dacă era un frig cumplit, ne bucuram să luăm puţin aer. Aveam obrajii roşii. Suflam în palme şi aburii ne încălzeau vârful nasului. Ne făcea bine o jumătate de oră afară, în curte.

O nenorocire nu vine niciodată singură. Eram de mai bine de o oră în curtea coloniei când a început să bată vântul. Ne-am adăpostit în dreptul barăcilor, dar ne-au îngheţat picioarele şi oricât tropăiam, nu mai reuşeam să le dezgheţăm. Frigul ne pătrunsese în oase. Ştiam că dormitoarele erau încuiate, dar mulţi dintre noi apăsau pe clanţă: nu le venea să creadă că ne-au lăsat pradă gerului siberian! Nu era nici un gardian cu noi şi lucrul acesta ne neliniştea mai rău. Ne-am pus iarăşi în mişcare. Doctorii deţinuţi ne avertizau să nu ne culcăm pe jos, să nu ne lăsăm doborâţi de amorţeală, de somn.

M-am uitat după *Bruderi* să văd dacă erau împreună, semn că se rugau. Ori de câte ori îi vedeam cufundaţi în rugăciune, îmi aminteam de călugării de la mânăstirea din Sinaia, unde îmi petreceam vacanţele de vară, de părintele Nica, cel care se ocupa de staţia meteorologică şi pe care îl ajutam să noteze datele. Când îmi dicta greşit, spunea: „Blagosloveşte şi iartă c-am făcut-o fiartă."

I-am regăsit pe *Bruderi*. Mergeau unul lângă altul concentraţi. Nu păreau să sufere deloc de frigul care devenise principala noastră preocupare. Îşi urmau calea lor, de la care nici gerul nu-i abătea. *Bruderii* îşi găsiseră chemarea, ea era tăria lor!

Câtă deosebire între ei şi Marin Tarangul, studentul de la teologie pe care îl cunoscusem cu câteva luni mai înainte, în vara anului 1962. Râdea când povestea că a fost arestat pentru huliganism politic. Făcuse parte din grupul Hexagon: erau şase membri şi puneau muzică clasică pe ritmuri moderne! Ideea în sine mă fascinase, să cauţi noi forme de exprimare era inovator, creativ, dar mi se părea incompatibilă cu studiul teologiei. Îl întrebasem mirat:

— Voiai să te faci preot?

— Eu? Nu! Arăt eu a preot?

Într-adevăr, nu arăta deloc. Nici el, nici eu nu ne refeream la aspectul fizic. Nu găseam la el nimic care să-mi amintească de comportamentul *Bruderilor*, al preoţilor. Marin nu avea liniştea, detaşarea, răbdarea lor să-ţi asculte necazurile şi fricile, era într-o permanentă căutare a propriului eu. El nu te asculta, se asculta. Încercam să-mi reprezint procesul lui de formare. Imaginea clasică, un drum, o răscruce de drumuri nu se potrivea la el. Îl vedeam mai degrabă ca pe o diagonală în zigzag.

— Atunci de ce ai studiat teologia?

— E mai aproape de filozofie, mai universală şi nu-ţi trebuie origine sănătoasă.

— Ai studiat la Bucureşti?

— Nu, la Sibiu. Am ales facultatea pentru profesorul Elian. E o somitate, un om de o cultură extraordinară, poate cel mai cult om din Europa.

Îmi vorbise săptămâni de-a rândul despre profesor, despre cursul lui de estetică, despre cărţile pe care le-a scris, despre stilul lui de lucru cu studenţii, sau cel puţin cu el. Nu îi cerea să redacteze un eseu pe o anumită temă, îi spunea că avea nevoie de un material pentru cartea la care lucra, îi dădea bibliografia şi îl ruga să scrie. Când îi prezenta eseul, profesorul Elian îl analiza, îi dădea o nouă listă de cărţi şi Marin îl rescria.

— Nu citi orice, alege cărţi care îţi deschid mintea, mă sfătuise. Când le parcurgi, simţi efectiv cum faci un pas uriaş înainte.

Îmi trezise curiozitatea, dar singura carte pe care o aveam în lagăr era viaţa nescrisă a oamenilor cu care împărţeam necazurile şi mizeriile existenţei de deţinut. Trebuia să amân, nu ştiam pentru cât timp, bucuria lecturii de care vorbea Marin Tarangul.

Nu îl descrisese pe profesor niciodată, însă eu îl vedeam înalt, subţire, în jur de şaizeci de ani. Îmi era atât de cunoscut, de familiar. Într-un târziu mi-am dat seama de ce: îi suprapuneam imaginea profesorului de psihologie pe care îl cunoscusem când eram copil, care mi-a procurat atâtea clipe de fericire, care m-a ajutat să visez, să cred în mine. Stima arătată profesorului Elian mă impresionase cu atât mai mult cu cât Marin nu părea să ia pe nimeni şi nimic în serios. Indiferent ce temă abordam, oricât de serioasă era, el arbora zâmbetul lui uşor superior. Era poate modul său de a se apăra. Nu îl întrebasem niciodată ce vârstă are, însă nu părea cu mult mai mare decât noi. Uneori părea că mă priveşte de sus, dar aceasta nu mă deranja, aveam ce învăţa de la el.

Într-o duminică Marin recitase versuri şi le analizasem împreună, el fiind dirijorul.

— Ştiai versurile? mă întrebase la urmă.

— Nu, de ce?

Se uitase atent la mine fără să răspundă. Pe urmă aflasem de la ceilalţi că nu-i venea să creadă că pot memora un text pe care îl auzeam o singură dată. Din păcate, peste o săptămână nu-mi mai aminteam decât un vers, care nu mi-a dat pace până nu i-am făcut loc în patrimoniul meu spiritual.

După câteva săptămâni de recitat şi analizat în doi, ni se alăturaseră alţi trei tineri, printre ei Dinu, poetul nostru. Ambiţionat de profesorul de limba română care tocmai predase *Glossa* lui Eminescu, Dinu venise a doua zi la şcoală cu prima sa glossă. Acum se inspira din calvarul nostru.

Lui Marin îi făcea o deosebită plăcere să aibă grupa lui de admiratori, patru tineri care îi sorbeau cuvintele lui. Admiraţia noastră îl înaripa: era spiritual, spumos, sclipitor. Eram publicul receptiv de care avea nevoie ca să dea totul din el. Iubeam deja literatura când îl întâlnirăm, Dinu poezia, eu drama, Radu şi cu Mircea proza, dar el ne învăţase cum să găsim sensuri noi într-un text, în structura lui. Când crezuse că a sosit momentul, Marin îşi propusese să trezească artistul din noi, creatorul, şi ne ceruse să fim originali. Cu orice preţ.

Gardianul, care tocmai trecea, se oprise.

— Ce preţ, bă?

— Am spus: „Cu orice preţ.“

— Ce, bă, îmi spui tu mie ce-ai zis?

— E o expresie, un fel de a vorbi.

— Te rânjeşti la mine?! Mă-nveţi tu pe mine?! Banditule care eşti!

— Am spus…

— Gura! Las’ că te-nvăţ eu minte! Şapte zile carceră, banditule!

M-am trezit ca dintr-un vis. Mergeam iute pe pământul îngheţat în frigul siberian din Balta Brăilei. Făceam paşi mici, dădeam din braţe ca schiorii. Am continuat în acelaşi ritm. Nu eram în stare să mă rog profund ca *Bruderii*, dar aveam această aptitudine să pot vizualiza o întâmplare, o amintire cu o asemenea intensitate, de parcă o retrăiam aievea. Mi-am dorit din toată inima să fiu la un loc cald, să scap de ger, de durere, şi m-am pomenit în toiul verii, e adevărat că tot la Grădina, dar în compania lui Marin Tarangul.

Când îl întâlnisem, nu bănuisem ce rol va juca în formarea mea. Acumulasem multe cunoştinţe, însă nefolosite nu contribuiau la profilul meu intelectual. Nu ştiam cum să le activez. Situaţia era cu totul alta cu limbile străine. Învăţam o limbă pentru a o vorbi, pentru a comunica, pentru a mă înţelege cu oamenii. Cu ajutorul câtorva structuri de bază puteam folosi imediat cuvintele noi. Marin a jucat un rol asemănător în evoluţia mea. Nu-mi transmitea noi cunoştinţe, el îmi dădea metoda de lucru, cum să analizez, cum să argumentez. Avea acest talent de a te pune pe o pistă nouă, de a-ţi deschide noi perspective obligându-te să foloseşti tot ce învăţaseşi.

Umblam în toate direcţiile, fiecare răspunzător de propriul traseu, când deodată ne-am trezit încolonaţi târându-ne picioarele degerate spre dormitoare, de parcă un magnet uriaş ne atrăgea. Gardienii descuiau uşile! Câte ore ne-au ţinut în ger? Unii spuneau: „Ore întregi!“, alţii încercau să aprecieze

timpul: „Trei ore!“, „Nu! Cel puţin patru!“ L-am auzit pe Papi spunând:

— De ce?

Nu se adresa cuiva anume. Se întreba, ca de multe alte ori, de ce atâta răutate în balta asta blestemată!

Nu mai era mult până la masă, burta unui deţinut nu se înşală niciodată. Oamenii au accelerat frecatul mâinilor. Cum să apuci lingura cu degetele îngheţate? Fâş, fâş, fâş, se auzea din toate colţurile dormitorului. Au adus hârdăul cu ciorbă. Cum ne primeam porţia, purtam castronul pe palme. Orice sursă de căldură era bine-venită.

Nu ştiu de unde mai găseam forţa să ne continuăm programul după dimineaţa petrecută în frig. Desigur, tinereţea şi dorinţa de a învăţa ne ajutau, dar puteam aştepta o zi mai bună, mai aveam încă ani buni de stat în închisoare: Ică – doisprezece, Nelu – şapte, eu – patru. Aveam întotdeuna de la cine învăţa, dar cum nu eram stăpâni pe soarta noastră ne temeam de despărţiri. Marin Tarangul dispăruse tot atât de neaşteptat precum îşi făcuse apariţia în viaţa noastră. Îl duseseră la Salcia. Nu mai apucase să ne dea lista cărţilor care deschid mintea. Urma să le găsim noi, aşa cum tot noi trebuia să ne căutăm profesorul.

Categoric că aveam o înclinaţie spre învăţătură, dar studiul era pentru noi o activitate care pe de o parte compensa pentru mizeria vieţii în închisoare, pe de altă parte contribuia la formarea noastră. Nu am uitat nici o clipă ceea ce hotărâserăm în celula de minori: să privesc anii de închisoare ca ani de formare, ca pe universităţile mele. Nu eram singurul, toţi băieţii din lot îşi propuseseră acelaşi ţel. Un asemenea scop în viaţă te impulsionează.

Îmi făcusem planul fără să am cea mai mică experienţă de muncă, de închisoare. Nu mă gândisem la boală, la insomnie, la epuizare, la distrofie, la munca forţată. Mă resemnasem cu două ore de insomnie de care voiam să profit. Realitatea a fost alta: în lagăr dormeam doar două ore pe noapte. Toate nenorocirile ce s-au abătut asupra mea m-au făcut să pierd un timp preţios, dar nu mi-au frânt voinţa. La sfârşitul anului îmi făceam bilanţul, alegeam evenimentele care mă marcaseră, le analizam, le întorceam pe toate părţile, trăgeam învăţăminte.

Ne-am suit iarăşi în patul lui Ică şi am continuat sistematizarea vocabularului şi a gramaticii germane. Un deţinut ne tot dădea târcoale. Nelu s-a uitat la el furios, dar individul îşi lungea gâtul în continuare, se apropia tot mai mult de noi, ne spiona. Carnetul, hârtia şi creionul erau ascunse printre picioarele noastre, nu putea să le vadă. Nelu aproape a strigat:

— Căutaţi ceva, domnule Sârbu?

— N-am voie să trec pe aici?

— Lasă-i, domnule, pe tineri în pace! a strigat cineva.

Sârbu, un deţinut în jur de cincizeci de ani, de statură medie, uscăţiv – de-al dracului ce era nu se lipea nimic de el – era greu de digerat. Nu te privea niciodată în ochi, se uita la tine pieziş. Nu vorbea cu nimeni, era un lup singuratic pe care era bine să-l eviţi. Îl suspectam că informa conducerea lagărului despre noi, că ne turna pentru un polonic de mâncare! Gardienii îi spuneau adesea brigadierului să-i dea un supliment, „era slab, săracul!“. Am scăpat de el, dar ne-a stricat cheful. Nu puteam învăţa când toţi se uitau la noi, când unii ne luau partea şi alţii îl boscorodeau pe Sârbu.

Ică voia să înveţe, aşa că Nelu şi cu mine ne-am dat jos din pat, i-am căutat pe Papi şi pe Riga şi am vorbit în franceză. Totul s-a petrecut într-o secundă. Gardianul a intrat tiptil în dormitor, le-a făcut semn oamenilor să nu salute şi s-a dus direct la patul prietenului nostru care nu a mai avut timp să ascundă carneţelele. L-a prins cu trei asupra lui.

— Oltene, ştii regula, carnetul şi săptămâna. Trei săptămâni de carceră! Vino!

Abia când l-am auzit pe gardian anunţând pedeapsa, ne-am dat seama ce se întâmplase. Supraveghetorul a plecat cu el şi cu cele trei carnete. Rămăseserăm fără grai. Au trecut câteva minute până ce oamenii şi-au revenit:

— Mă informatorule! Mă nenorocitule! Torni pe unul în zeghe ca tine?!

— Pe gerul ăsta! Criminalule!

— Ai ieşit la raport?! Turnătorule!

Oamenii nu rostiseră nici un nume, dar Sârbu a răspuns, s-a apărat:

— Am fost la infirmerie.

— Aşa se cheamă acum?!

Nelu tăcea. Simţeam cum fierbe, dar nu-l acuza pe Sârbu deloc, nu-l ameninţa. Se gândea, punea ceva la cale. Înainte să plece mi-a şoptit:

— Când îţi fac semn, te duci şi îl ţii de vorbă.

Nu i-a pomenit numele, nici nu era nevoie, era clar la cine se referă. M-am sculat în picioare şi m-am uitat după Sârbu. Era în dreptul patului lui Ică, foarte agitat, le vorbea oamenilor, dar ei se sculau şi plecau. A rămas singur. Nelu mi-a făcut semn. Când m-a văzut, Sârbu s-a dat un pas înapoi.

— Domnule Sârbu, am venit să vorbesc cu dumneavoastră, nu plecaţi!

— Nu plec, de ce să plec?

Faptul că îi vorbeam politicos l-a liniştit. Lepădătura nu merita respectul arătat, dar nu puteam să mă comport altfel.

— Noi am pierdut foarte mult, colegii noştri termină o facultate în curând, trebuie să învăţăm.

— Da' ce, vă împiedic eu? Învăţaţi!

— Aţi văzut…

N-am mai avut timp să-mi termin fraza. Nelu era deja în spatele lui cu o pătură pe care o ţinea cu amândouă mâinile. Într-o clipă i-a pus-o lui Sârbu peste cap şi l-a strâns în braţe ca într-o menghină, blocându-i mâinile. Nu ştiu când şi de unde au apărut alţi doi deţinuţi. S-au aruncat asupra lui lovindu-l cu pumnii şi picioarele, fără să scoată un cuvânt. În tot dormitorul nu se auzeau decât loviturile lor şi ţipetele înnăbuşite ale informatorului. Nu se mai apăra, gemea, stătea inert în braţele lui Nelu şi încasa pumnii. L-au aruncat pe patul de jos şi au dispărut.

Nelu s-a întors şi m-a tras de acolo. Raţiunea îmi spunea că merita pedeapsa din plin, dar folosirea forţei între noi îmi făcea rău. După noaptea de tortură de la Uranus nu mai suportam nici un gest de violenţă. Îmi dădeam seama ce important e să dăm un exemplu, mai ales aici, în lagăr, unde conducerea coloniei profita de slăbiciunile oamenilor, de lipsurile îndurate, dar cu ce preţ?

Nimeni nu s-a întors la locul lui până când Sârbu nu s-a ridicat. S-a uitat la pătură, a recunoscut-o, era a sa, a luat-o şi, cu capul plecat, s-a dus la patul lui. Treceam pe lângă el fără să-l vedem, eram atenţi unii cu alţii – pe el însă îl ignoram. Încetase să mai existe. În atitudinea noastră se simţea o ameninţare surdă: dacă nu învăţa nimic din corecţia dată, nu mai vorbeam cu el până la eliberare. Ăstuia i se aplica cea mai cruntă pedeapsă: legea tăcerii, ca în lagărul de la Luciu-Giurgeni.

Eram de câteva zile în colonie, când îmi dădusem seama că un deţinut înalt, slab şi gârbovit stătea nemişcat ca o stană de piatră în acelaşi loc, la doi metri de gardul din sârmă ghimpată. Acolo îl găseam, în aceeaşi poziţie, dimineaţa, când ne adunam în careu la numărătoare, şi tot acolo era seara, când ne întorceam de la lucru. Oamenii treceau pe lângă el de parcă n-ar fi existat. Nu se clintea din loc nici când ploua. Mă apropiasem de el. Era tânăr, avea un cap lung şi nasul ascuţit. Mantaua udă îi atârna până la pământ. Îi curgea nasul, sau erau picături de ploaie? Nu dăduse nici un semn că m-ar fi văzut. Voisem să-i vorbesc, dar nu mai apucasem. Cineva mă prinsese de braţ şi mă trăsese de-acolo.

— Nimeni nu vorbeşte cu el. Şi-a turnat propriul tată!

Eram la început şi nu cunoşteam legile nescrise din lagăr. Mă conformasem, mulţumisem şi întrebasem ce se mai ştia despre tânărul deţinut. Fusese student. Când au început epurările în facultăţi, în ’58 sau în ’59, ca să scape, fiul şi-a denunţat tatăl la Securitate, care i-a arestat pe amândoi, şi după condamnare i-a trimis la Luciu-Giurgeni, tot împreună! Tatăl a avut înţelegere şi l-a iertat, dar tânărul a început să informeze conducerea lagărului despre deţinuţi. La urmă şi-a trădat tatăl din nou! Atunci i s-a aplicat legea tăcerii!

Reacţia tânărului, de fapt lipsa de reacţie, inerţia în care căzuse arătau cât de cumplită era pedeapsa, mai ales în ţarcul de la Luciu-Giurgeni! Sigur, o faptă atât de mârşavă trebuia sancţionată, dar nu cumva se exagera? Tatăl nu avea nici o vină? Aveam nevoie de un răspuns, şi îl căutasem pe *Bruder* Filip să-i spun ce mă frământă.

— Nu mă pot pronunţa în privinţa studentului, nu ştiu exact ce s-a întâmplat.

Nu îl lăsasem să scape aşa de uşor. Când îşi dăduse seama cât de mult mă preocupa cazul tânărului, *Bruderul* mă întrebase:

— Aţi citit la şcoală povestea lui Pavlik Morozov, a copilului de 13 ani care şi-a spionat familia şi l-a denunţat pe tatăl lui? Cartea a făcut mare vâlvă. Pavlik era prezentat ca un erou, ca un model demn de urmat! Nu copilul era vinovat, ci societatea care îl îndemna la o asemenea faptă!

— Ştiţi bancul cu copilul de la ţară care, întrebat de cei ce veniseră să ridice cotele, a spus: „Eu sunt mic, nu ştiu nimic, tata-n pod beleşte oaia!“

— Da, aşa rezolvăm noi conflictele sociale majore în România. Cu o glumă!

Mai mult n-am putut scoate de la *Bruder*. Ca un iezuit adevărat, m-a lăsat pe mine să trag concluzia. Oare cine scotea aceste bancuri? Unele erau extraordinare, nu puteai să nu râzi. Ne făceau bine, erau supapa noastră în dictatura comunistă. Ne amuzam şi răbdam mai departe. Abia aici, în lagăr, am devenit conştient de reversul medaliei: bancul îi scutea pe oameni de răspundere, de luare de atitudine, dar conflictul rămânea, se adâncea.

SPITALUL DE LA SALCIA

mai–iunie 1963

Cei patru ani de anchetă, închisoare şi lagăr ne-au şubrezit sănătatea. Trecuserăm prin două epidemii, una de febră tifoidă la Luciu-Giurgeni, alta de leptospiroză la Grădina. Aveam tot felul de boli de stomac. Sacaua ajungea, dacă ajungea, cu întârziere şi oamenii beau apă din puţurile săpate de ei. Veneam obosiţi şi îngheţaţi de la lucru şi ne puneau să curăţăm cartofii pentru a doua zi. Mulţi dintre ei ajungeau în oala de gătit necurăţaţi şi plini de pământ. Pe de altă parte, foamea ne făcea vulnerabili, mâncam orice găseam pe drum, la câmp şi în gamelă.

În ’62 doctorul Ciobanu a trebuit să „se specializeze în extracţii de dinţi pe viu“, şi aceasta cu un singur cleşte dentar scos din dotarea unui spital militar. Când nu mai suportau durerea, oamenii apelau la el. Doi îl ţineau pe sărmanul pacient în timp ce dentistul de ocazie se lupta cu măseaua. Unii îndurau cu stoicism, ca Noni şi Ică, alţii, nişte duri de la care nu te aşteptai, fugeau de doctor ca dracul de tămâie. Dan a avut nevoie de două săptămâni până să se hotărască. Tocmai când se bucura că îi trecuse rana de la extracţie, a scuipat sânge. Bănuit de tuberculoză, a fost internat în infirmerie şi tratat cu hidrazidă. Ca de obicei, când unul dintre noi era bolnav, ceilalţi se mobilizau şi îl ajutau să se întremeze. Aşa am scăpat eu, aşa s-a vindecat şi Dan atunci.

Doctorul m-a programat pentru operaţie de hernie inghinală. Pe 2 aprilie 1963 am părăsit Grădina într-o căruţă trasă de doi cai şi păzit de doi gardieni înarmaţi. Mă duceau la spitalul de la Salcia, la 4-5 kilometri de lagărul nostru. Am fost repartizat într-o cameră cu trei paturi, dintre care numai unul era ocupat. Fereastra avea gratii, în rest te simţeai ca într-un spital. Nu-i vedeam pe gardieni decât dimineaţa şi seara, la numărătoare. Ziua următoare am fost consultat de chirurg, doctorul Capotă. Îmi era frică de rahianestezie, vecinul de cameră se plângea de dureri de cap după operaţie, dar doctorul m-a asigurat că o să fie bine. L-am întâlnit şi pe doctorul Rociu, care fusese medic la spitalul Colţea şi îl cunoştea pe tata. M-am simţit mai în siguranţă. A treia zi am fost operat. Sala de operaţie nu mai fusese renovată de ani şi ani de zile, în schimb doctorii erau mari specialişti. Vorbeau între ei, dar şi cu mine, aproape încontinuu. M-am uitat o vreme în oglinda lămpii de deasupra mea fără să înţeleg mare lucru. Când mi s-a făcut greaţă, am închis ochii. Ultimele minute pe masa de operaţie au fost cele mai grele. Simţeam durerea şi împunsăturile de ac de parcă n-

aş fi făcut nici o anestezie. Doctorul Capotă lucra iute şi îmi tot repeta. „Acum termin! Acum termin!“

M-am refăcut repede. Doctorii m-au avertizat că odată ieşit pe poarta spitalului eram considerat apt de lucru, or, după o operaţie de hernie, nu ai voie să faci nici un efort cel puţin cinci săptămâni. Voiau să mă mai ţină în spital, dar nu puteau decât dacă îmi scoteau apendicele. Zilele petrecute în spital au fost lucrul cel mai bun de care am avut parte în cei patru ani de închisoare. Au fost o adevărată vacanţă. Stăteam în pat toată ziua, mâncarea era mai bună şi o primeam în cameră, aveam

voie să vorbim! Nu mă mai mâna nimeni de la spate, nu mai auzeam urletele şi înjurăturile gardienilor. Ce locuitor al iadului nu s-ar bucura să scape din el măcar pentru câteva ore? Pentru încă o săptămână pe patul din spital eram dispus să mă las operat de orice, să fiu cobai! Peste două zile, seara, mi-au făcut o clismă. Urma să fiu operat. Înainte să mă culc m-am rugat cu voce tare:

— Dă, Doamne, să sară cazanul de sterilizat instrumentele medicale în aer!

Era vechi, uzat şi fierberea bisturielor, a foarfecelor, a pensetelor dura mult. Trebuia să meargă 24 de ore din 24. Noaptea s-a auzit o bufnitură puternică, de ne-am trezit toţi din cameră. Ne uitam buimăciţi unul la altul, nu ştiam ce se întâmplase. Am aflat dimineaţa: sărise cazanul în aer! Vecinii mei se uitau la mine nedumeriţi: poate cineva să aibă atâta noroc? Doctorii raportau de mai bine de un an că într-o bună zi cazanul va exploda. Reparatul sau aducerea unuia nou a durat două săptămâni!

În cele din urmă am fost operat, cu anestezie locală. Doctorul Capotă promisese o tăietură de doi centimetri, dar n-a fost să fie. Apendicele era atât de bine ascuns, încât a trebuit să taie opt centimetri! Anestezia trecuse. Mi-au mai făcut o injecţie, dar nu a prins. Doctorul Rociu, elevul meu la engleză, mi-a cerut să-i spun monologul lui Hamlet. De trei ori! Mi-a spus că ar fi vrut să-mi facă o operaţie estetică, să-mi îndrepte urechile cam blegi, dar directorul spitalului, medicul militar, nu a aprobat: mi se schimba fizionomia! Am mai câştigat o săptămână! La mijlocul lunii mai m-am întors la Grădina.

M-am întâlnit cu băieţii: erau obosiţi, slăbiţi de munca la câmp, de marşurile zilnice sub soarele necruţător din Balta Brăilei.

— Arăţi odihnit, a spus Dinu în timp ce mă strângea în braţe.

— Repausul la spital mi-a dat viaţă. Vorbiţi cu doctorul Ciobanu, şi voi aveţi nevoie de o pauză.

S-au amuzat când le-am povestit de explozia cazanului. Am întrebat ce noutăţi au. Exista un club unde puteai citi cărţi de Goncearov, Gogol, Galina Nicolaevna, Sadoveanu, Cezar Petrescu. Nelu fusese şi el trimis la spital, n-am ştiut? Le-am explicat că deşi ne aflam în aceeaşi clădire, nu aveam cum să aflăm unul de altul: nu părăseai camera decât însoţit de gardian! Ică era tras la faţă, cu cearcăne, dar asta nu ne-a împiedicat să ne continuăm studiul. Se plângea în ultima vreme de dureri în burtă, dar spera să-i treacă. Suporta „bărbăteşte“. Când s-a dus la infirmerie, avea febră mare, şi doctorul i-a pus diagnosticul de apendicită acută. Era în pericol să facă peritonită, trebuia operat de urgenţă. Ofiţerul de serviciu nici n-a vrut să audă să-l treacă pe lista pentru spital:

— Cine? Olteanu? Banditul ăla? În carceră cu el, acolo-i locul lui!

Doctorul Ciobanu, aşa cum îl ştiam, nu s-a lăsat intimidat şi a ieşit la raport la comandant. Peste o jumătate de oră Ică, culcat în căruţă şi păzit de gardieni înarmaţi, era în drum spre Salcia. La sfârşitul lunii a urmat Noni, tot cu apendicită! O săptămână mai târziu ne-am pomenit cu Noni înapoi, operat şi apt de muncă! Scăpaserăm toţi trei cu bine. Am fost surprins să constat cât de diferite erau impresiile şi reacţiile noastre. Pe Ică nu l-a interesat sala de operaţie, în timp ce nouă nu ne-a inspirat încredere. Lui Noni îi reamintea de bucătăria bunicii lui, cu soba de teracotă şi cu ceasul deşteptător pe o poliţă. Ică şi-a privit cu interes intestinele în oglinda lămpii, Noni a preferat să urmărească ora, eu m-am luptat cu greaţa. Ică ştia cu mare precizie cât dura fiecare anestezic, dar asta nu l-a scutit de experienţa noastră comună de a fi cusut pe viu. Şi unul, şi altul au stat prea puţin în camera de spital ca să poată aprecia cu adevărat „vacanţa la Salcia“, relaţia cu doctorii. În cele şase săptămâni, nu am avut nici o percheziţie, m-au tratat ca pacient, în schimb în aceeaşi perioadă cabinetele şi camerele doctorilor au fost cercetate de două ori. Conducerea lagărului, neputând să ne trateze ca de obicei, făcea presiuni asupra doctorilor!

NOI ŞI VOI

Lagărul de muncă forţată Grădina
iulie–august 1963

Când nu ne scoteau duminica la muncă însemna că vine din nou Ţafandache, cum îi spuneam între noi educatorului, să ne vorbească despre realizările regimului democrat. Tovarăşii ţineau neapăr at să ne informeze, dar ziare nu ne dădeau. Dovediserăm că nu suntem capabili să citim un articol, citeam printre rânduri! De data aceasta „domnul“ Ţafandache ne-a surprins cu adevărat: întâi ne-a întrebat dacă ştim cine e Radu Gyr (câţiva, printre care şi Papi, s-au arătat curioşi să afle), apoi ne-a spus că poetul fusese scos de la Aiud şi plimbat prin ţară ca să vadă cu ochii lui ce progrese uriaşe făcuse Republica Populară Română sub conducerea înţeleaptă a Partidului Muncitoresc Român! Cineva a întrebat:

— Unde e Radu Gyr acum?

— Unde să fie? La Aiud! a venit răspunsul prompt.

Nu-l mai asculta nimeni. Aşteptam cu nerăbdare să plece, ca să punem toate informaţiile cap la cap. Se auzeau deja voci profetice vestind clipa mult visată când porţile închisorilor se vor deschide şi noi vom pleca puhoi la casele noastre. În sfârşit, ne-a lăsat în pace! Pentru toţi era clar că ne pregăteau pentru ziua când ne vor da drumul. Nu întâmplător (categoria „întâmplare“ nu există în comunism) ne-au arătat filmul *Colina roşie* despre deţinutul care, după ani de zile, s-a întors la el în sat şi despre greutăţile cu care a trebuit să lupte pentru a se reintegra în societate. Era un film sovietic, dar puteai să juri că e vorba de România – atât de bine se copiase modelul de la Răsărit!

Dinu era neliniştit, chiar nervos. L-am întrebat de ce.

— L-ai văzut pe terchea-berchea ăsta care îşi etalează prostia cu nonşalanţă sau pe caralii din Baltă care, dacă primesc ordinul, te şi omoară?! Nişte unelte, adevăraţii vinovaţi sunt cei ce profită de pe urma lor şi a noastră. Lucrez la o poezie, *Noi şi voi*.

— Şi eu încerc, nu în timpul zilei, ci noaptea, când mă trezesc.

— Scrii versuri şi n-ai spus nimic!?

— Nu, nu versuri. Scriu schiţe. Mă confrunt cu trauma suferită la muncă, în lagăr, îi dau o formă literară în speranţa că voi putea să mă detaşez de tot ce-am pătimit. Am citit că mulţi scriitori simt o mare uşurare când termină o schiţă, un roman. Le pun într-un sertar al sufletului ca într-o pictură de Dalì.

I-am vorbit de soluţia lui Paul şi la urmă i-am povestit *Celula de minori*, *Ecce Homo*. Asculta atent.

— Ţii minte textele? Sunt zeci de pagini!

— Nu, doar structura. Le rescriu mereu, caut noi forme, încerc să înţeleg ce ni se întâmplă, îmi caut rostul pe lumea asta, cum spune *Bruder* Filip.

— Experimentezi!

— Mai mult caut. Cânţi la un instrument? Ca să scrii versuri, trebuie să ai ritm, muzicalitate.

— Cântam la pian, a spus Dinu cu tristeţe şi mi-a arătat palmele muncite.

— Mi-a făcut mult bine discuţia noastră, frate.

— Şi mie, frate.

Ne-am dus fiecare la baraca lui. Nu cred că există altceva care să definească relaţia noastră, a elevilor de la „Matei Basarab“, mai profund decât cuvântul „frate“. Am fost colegi la liceu, am devenit camarazi, iar acum suferinţa ne-a înfrăţit!

GREVA

Lagărul de muncă forţată Grădina,
septembrie–octombrie 1963

Venea toamna, şi cu ea, pentru brigada de munci uşoare, prima săptămână de „stat pe cracă“. Nu mergeam la lucru, dar nu ne lăsau să stăm în dormitor. Umblam toată ziua cu un târn în mână prin curtea dezolantă a lagărului de muncă de la Grădina. Nu ne odihneam noi pe banii statului! Ofiţerul de serviciu, dacă nu venea el în persoană, trimitea câţiva gardieni să „ne ţină de urât“. Ne mai înjurau, ne mai amenințau, ne mai spuneau cum să mânuim mătura de nuiele, şi aşa trecea ziua. Ei primeau salariul, noi zeama chioară şi bucata de pâine de 125 de grame.

În prima săptămână, am avut noroc de zile însorite. În următoarea însă, vremea s-a stricat. Ziua era mai scurtă, noaptea mai rece şi ploile se înteţeau. Perspectiva să fim hăituiţi în felul acesta zi de zi până la sfârşitul lui decembrie, când rămâneau toate brigăzile în colonie, ne exaspera.

Era vremea recoltei şi ne-am gândit să ne bucurăm de roadele muncii noastre. Stăpâneam italiana binişor, dar nu eram deloc mulţumiţi de pronunţie. Îl aveam ca profesor pe părintele Raţiu, un om cult şi binevoitor. Îşi găsea timp pentru noi ori de câte ori aveam nevoie. Fusese şapte ani la Vatican, vorbea italiana cursiv, dar cu un puternic accent ardelenesc. Ne-am hotărât să ne dedicăm pronunţiei în limba italiană în „timpul liber“. Am stabilit un traseu, am luat o mătură şi ne-am pus pe treabă. Doi studenţi peripatetici pe care atârna zeghea zdrenţuită… Repetam cu Nelu o conversaţie compusă de noi în italiană. Pregăteam câteva replici, le învăţam pe de rost, ne alegeam rolurile, ne opream şi… ne luam la ceartă. Dădeam din mâini, gesticulam şi parcă vorbeam italiana mai bine. Când schimbam rolurile, predam târnul celuilalt şi ne continuam ruta. Nu ştiu de unde aveam noi impresia că italienii sunt certăreţi, probabil din filmele turnate la Cinecittà. Mama avea o prietenă, o italiancă brunetă, cu ochii albaştri. N-am văzut-o niciodată certându-se sau gesticulând.

Ică a venit la noi, era agitat:

— În cinci minute începe greva.

— Ce grevă? Nu ştim nimic.

— Protestăm împotriva tratamentului inuman! Nu veniţi?

— Cine a organizat-o? a întrebat Nelu.

— Senatorul Zăgan a propus, şi noi am fost de acord.

— Nu m-a întrebat nimeni.

— Nici pe mine, a spus Nelu.

— E o revoltă spontană. Masa e mizerabilă, ne pun la tot felul de corvezi, nu avem voie în dormitor, clubul e închis…

— Ai dreptate, dar te-ai gândit la ce se poate întâmpla? Sunt oameni în vârstă, bolnavi, distrofici. Câţi vor continua greva dacă gardienii pun bâta pe voi?

— Eu lupt până la capăt.

— Tu, da! Dar ce vei realiza de unul singur?

— Deci nu vii, Alexandru?

— Nu!

— Şi tu, Nelu?

— Să fac un lucru inutil? Nu!

Ică a plecat. Era dezamăgit, dar nicidecum descurajat. Nu puteam sta afară, în curte, când oamenii începeau protestul. Ofiţerul de serviciu era pe punctul să încuie uşa de la baraca mare, când un gardian l-a strigat să-i spună de grevă. A lăsat totul baltă, s-a dus la grevişti şi le-a ordonat să se încoloneze. Erau mai uşor de controlat! Am profitat de uşa deschisă şi ne-am strecurat în holul dintre cele două dormitoare. Am rămas în dreptul uşii, de unde aveam o vedere bună a brigăzii şi a clădirii administraţiei.

Nu se întâmpla nimic. Nu ne venea să ne credem ochilor. Ne aşteptam să vedem o armată de gardieni năvălind cu bâtele asupra greviştilor. Nu, oamenii stăteau încolonaţi, tăcuţi, nemişcaţi. Prietenul nostru era în primul rând, lângă senatorul Zăgan. În spatele lor, i-am zărit pe Papi şi pe Riga. În toată curtea nu era decât un sergent în dreptul infirmeriei. Se uita la ei.

Mă gândeam la Ică. Boala, distrofia, atitudinea noastră faţă de munca forţată, neplătită, setea noastră de cunoaştere ne-au readus împreună, dar noi nu mai eram aceiaşi adolescenţi de acum cinci ani care ardeau ca o torţă pentru o idee. Mă maturizasem, învăţasem lupta pentru supravieţuire. Doar entuziasmul nu-mi mai ajungea. Se simţea poate trădat, dar am ales o altă cale, o cale care să-mi aducă şi mici victorii. Lupta cu morile de vânt, oricât de eroică ar fi fost, nu mă mai atrăgea.

Pe măsură ce timpul trecea, tot mai mulţi dintre grevişti întorceau capul şi priveau către poartă. Tăcerea conducerii lagărului îi neliniştea. Oare la ce se gândea Ică? Acum câteva luni, într-o discuţie, am spus că suntem victime ale regimului. A sărit ca ars: „Eu nu sunt victimă, sunt luptător!“ Foloseam aceleaşi cuvinte, dar fiecare înţelegea altceva. La începutul unui dialog, chiar între prieteni, ar trebui precizat sensul cuvintelor importante. Şi eu luptam pentru drepturile mele, dar el înţelegea altceva prin „luptător“.

O grevă într-un lagăr de muncă forţată era un lucru cu totul neaşteptat. În primii ani nici nu puteai să-ţi imaginezi aşa ceva. Luptam pentru supravieţuire şi nu ne gândeam să acţionăm pentru a ne recâştiga demnitatea pierdută.

Speranţa ne-a revenit în primăvara anului 1962, când aproape toţi ţăranii fuseseră eliberaţi. Se terminase colectivizarea. Reuşisem să-mi iau rămas-bun de la nea Radu. Era fericit, vorbea mult, încerca să-mi dea curaj. Promisese să se ducă la tata la biserică, să-i dea veşti despre mine, ca să se bucure că-mi mergea bine. Mă jigărisem iarăşi, dar cine avea inima să le spună părinţilor adevărul? Mă scoseseră de la grădină, eram pus la „munci mai uşoare“.

Mă alesesem cu un cojoc. Când mi-l dăduse, nea Radu îmi zisese: „Dar din dar se face rai. Când pleci, că o să vă dea şi vouă drumu', îl laşi şi tu altuia.“ Îl auzisem pe Petre, şi ca el gândeau mulţi: „Nu lucrez eu la colectivă! Plec la oraş. Viaţa la ţară fără pământ n-are nici un rost.“

Acum bucătarii încărcau butoaiele cu mâncare în căruţe pentru cei de la câmp, semn că nu mai era mult până la masă, oamenii însă priveau numai spre poartă. Erau în grevă, aşteptau reacţia conducerii lagărului, dar nu venea nimeni să-i întrebe de ce protestează, ce revendicări au.

Vorbeam cu Nelu şi încercam să înţelegem strategia comandantului. La început am crezut că nu e acolo şi ofiţerul de serviciu nu ştie cum să procedeze. Dar acum, după mai bine de o oră, eram convinşi că au un plan: îi lăsau pe oameni să fiarbă, să-şi facă gânduri, să le scadă rezistenţa. Dacă şi-au făcut calculul că unii dintre grevişti vor ceda şi se vor disocia de ceilalţi, se înşelau amarnic. Stăteau toţi umăr la umăr, se încurajau unii pe alţii, erau hotărâţi să lupte.

După plecarea ţăranilor sufla un alt vânt în colonie. Gardienii nu ne mai băteau la câmp, ne opreau la poartă şi comandantul hotăra câte zile de carceră primim. Ne supravegheau. Oamenii care erau de mult timp în închisoare spuneau că le e frică să nu păţească şi ei ca supraveghetorii de la Canal, care în '55 au fost condamnaţi pentru crimă împotriva umanităţii. Le-au dat însă drumul după doi ani!

Bâta făcea parte în continuare din peisajul coloniei, ca mlaştina din Balta Brăilei, dar nu o mai puneau pe noi. Oamenii primeau acum pachete, erau mai siguri pe ei. Noi ne sărbătoriserăm majoratul la douăzeci şi unu de ani.

Doi fraţi din Buzău, cei mai în vârstă din brigadă, aveau peste şaptezeci de ani, s-au aşezat pe jos, nu îi mai ţineau picioarele. Imediat sergentul le-a strigat să se ridice. Oamenii au protestat. Am recunoscut vocea lui Mihai Stoica Olteanu, luptătorul:

— Sunt bătrâni!

— Dacă sunt bătrâni, să nu facă grevă! Hai, sus!

Fraţii Postelnicu nu s-au sculat. Oamenii din brigadă se uitau la ei. Când privirile li s-au întâlnit, fără un cuvânt, unul câte unul s-au aşezat jos ca pietrele de domino. Nu ne-am aşteptat la reacţia lor, şi nici gardianul, care a amuţit.

Era anul 1963, „anul marilor transformări“ la Grădina. Într-o duminică de vară, am fost adunaţi în curtea coloniei şi ne-au spus să ne aşezăm pe jos. Începuse să ne doară fundul, când a apărut un tânăr cu părul tuns scurt şi cu un trenci pe braţul stâng. Şi-a aprins o ţigară şi ne-a spus că este educatorul nostru. A lăudat realizările regimului democrat, ne-a atras atenţia asupra „posibilităţilor posibile“, dar şi asupra „posibilităţilor imposibile“ şi ne-a dat chiar o veste din presa internaţională: murise papa Ioan „al ics ics i i i-lea“. Ne uitam la el cu tristeţe.

Ică stătea ca pe jăratic. Lipsa de acţiune, aşteptarea la nesfârşit, cedarea iniţiativei îl exasperau. Vorbea cu senatorul Zăgan, îşi expunea punctul de vedere, îl apăra, se revolta. Se întorcea către Papi, către Riga, le explica. Îi îndemna pe oameni la acţiune. Când şi-a pierdut răbdarea, s-a sculat în picioare şi a strigat: „Cerem carte poştală pentru toţi, cerem vorbitor, cerem dreptul să stăm în dormitor!“ Câţiva încercau zadarnic să îl tragă de zeghe.

În cadrul „marilor schimbări“, ne dăduseră chiar şi un film. La început un jurnal cu ştiri din ţară, cu oameni fericiţi că trăiesc şi muncesc într-un stat democrat, cu imagini din Bucureşti. Au arătat Universitatea, Bulevardul 1848, blocul unde locuiam, fereastra la care am văzut-o pe mama pentru ultima oară, în ziua când fusesem arestat. M-a întors pe dos. Toată seara şi zilele următoare nu m-am gândit decât la ai mei. Mi-am pierdut şi ultima brumă de somn.

Când îi vedeam cum stăteau toţi uniţi, ne părea rău că nu avuseserăm încredere în ei, că nu ne alăturasem lor. Erau bătrâni, distrofici, dar dădeau dovadă de mare curaj. Speram din toată inima să reuşească.

Nu aveam ceas, nu exista gong, dar trebuie că era ora douăsprezece punct, prea s-au deschis porţile deodată şi gardienii au intrat în formaţie. Mergeau pe două şiruri în pas cadenţat, înarmaţi cu bâte. S-au oprit în dreptul brigăzii. Oamenii s-au sculat, voiau dialog, nu confruntare.

Doi deţinuţi, însoţiţi de un supraveghetor – nici nu observasem când s-a dus la bucătărie –, veneau cu un hârdău, cu un polonic înfipt în mâncare. Se clătinau sub greutatea lui. L-au pus jos la câţiva metri de gardieni.

Toţi aşteptau nemişcaţi. Când a sosit comandantul, gardienii au luat poziţia de drepţi şi l-au salutat. I-a trecut în revistă, le-a ordonat să se alinieze pe două rânduri în faţa brigăzii şi să lase doi metri între şiruri.

Ştiam ce va urma, cum ştiau şi ceilalţi. Retrăiam „primirea“ de la Jilava, când ne aduseseră de la anchetă. Comandantul tăcea, nu se grăbea. Se uita atent la oameni, şi ochii lui experimentaţi ştiau că bâtele, uniformele, gardienii îşi făceau efectul asupra lor. Nu erau simboluri pentru noi, erau realitatea terorii. Oamenii nu-şi puteau dezlipi privirea de la ciomegele caraliilor. Le purtam urmele pe coloana vertebrală. Comandantul privea, surâdea. Era sigur că le-a înfrânt rezistenţa. Şi-a dres vocea:

— Deţinuţi, aveţi de ales între hârdăul cu mâncare şi bâtele supraveghetorilor. Bucătar, ia arată-le ce au astăzi la prânz.

Bucătarul-deţinut a scos polonicul din mâncare plin cu carne. Bucăţi de carne cădeau de fiecare dată când golea polonicul. Ploua cu carne. Nu văzuseră atâta carne în toţi anii de închisoare. Nu se săturau să privească sărbătoarea asta a cărnii, când le-a ajuns mirosul îmbietor de gulaş.

— Hm! Ce miros! Bă, mi-ai făcut poftă! Ia să ne faci şi nouă! a spus comandantul binedispus.

Oamenii au întors întâi capul, apoi corpul spre hârdăul cu mâncare ce-şi trimitea cântecul de sirenă. A fost greu până când unul s-a desprins din formaţie. Apoi, treptat-treptat, brigada şi-a refăcut rândurile în faţa hârdăului.

Papi avea dreptate când ne spunea „*timeo Danaos et dona ferentes.*“ Am fost duşi la spitalul din colonia Salcia pentru operaţii şi tratamente şi, după două săptămâni, ne-au declarat apţi de muncă şi ne-au trimis la dig. Au deschis un club pentru noi, unde puteam citi, dar a devenit între timp un birou de recrutat turnători. Cadourile Securităţii aveau două tăişuri.

Comandantul avea timp, aştepta, rămăseseră numai doi: Ică, care nu întorsese capul nici o clipă şi îi privea pe gardieni, şi senatorul Zăgan, care se uita la oamenii din faţa hârdăului şi din când în când la prietenul nostru.

Când a rămas numai Ică, comandantul le-a ordonat bucătarilor să umple gamelele deţinuţilor cu carne. Cum îşi primea porţia, fiecare căuta un loc mai departe de ceilalţi şi, cu ochii în castron, mânca încercând să nu se gândească la grevă.

Comandantul s-a apropiat de ultimul grevist:

— Oltene, de data asta ai încurcat-o! Cel puţin douăzeci şi una de zile de carceră!

— Am cerut dreptul la carte poştală.

— Nu ceri tu, mă banditule! Dăm noi cui merită! Tu ai instigat deţinuţii!

— Am cerut un drept!

— Luaţi-l! Puneţi-l întâi să spele carcera bine!

Măsura de igienă a comandantului te putea ucide în timpul iernii, în toamnă mai aveai şanse. Douăzeci şi una de zile de carceră, numai cu o bucată de pâine, o cană cu apă şi laviţa lăsată jos doar noaptea! Era o pedeapsă dură, foarte dură! Când unul din lot era bolnav sau băgat la carceră mai mult timp, îi dădeam fiecare o lingură din arpacaşul nostru până se întrema. Aşa ne-am revenit Dan şi cu mine, aşa se va reface şi Ică.

Comandantul, urmat de gardieni, a părăsit lagărul mulţumit. Înăbuşise protestul oamenilor fără să pronunţe cuvântul „grevă“ măcar o dată, fără să-i întrebe despre cererile lor, dar şi fără să-i lovească. Vinovatul a fost găsit, pedepsit şi făcut inofensiv, conform regulamentului. De fapt, nu schimbase nimic, perfecţionase, lucra pe alt plan: în loc de durerea fizică, teroarea psihică cu aceleaşi instrumente. Nu ajunge să-ţi înfrângi duşmanul slăbit, îl şi înjoseşti în ochii lui. Se gândea deja la procesul-verbal. Putea raporta: „Misiune îndeplinită“.

Ne-am părăsit locul de observaţie şi ne-am dus la Papi. Abia când ne-a văzut şi-a dat seama că nu participaserăm la grevă, dar că ştiam deznodământul. A lăsat capul în jos.

— Papi, aţi fost fantastici!

Profesorul nostru s-a uitat lung la Nelu. Era o laudă sau o ironie?

— Cum i-aţi apărat pe fraţii Postelnicu e un lucru de neuitat, i-am amintit.

— Dar şi cum ne-am aliniat în faţa hârdăului! Bine că nu ne-am călcat în picioare!

Ne bucuram că Papi îşi regăsise umorul.

— Dar voi n-aţi mâncat la prânz?!

— Nu, ne-a pedepsit conducerea lagărului că nu am participat la grevă.

Simţeam cum se scurgea tensiunea din noi, cum ne eliberam.

Trecuse o săptămână de la grevă şi nimeni nu mai vorbea de ea. Încercau toţi să uite, numai noi nu puteam. Ică era în carceră şi încă nu reuşiserăm să-i pasăm o bucată de pâine. Ne găseam de lucru prin apropiere, dar gardianul era vigilent şi nu lăsa uşa deschisă nici un moment. Toate manevrele lui Nelu de a-i distrage atenţia nu au dat nici un rezultat. Am renunţat. Oamenii din brigadă ne urmăreau de la distanţă. Când am ajuns în dreptul lor, senatorul Zăgan ne-a întrebat:

— I-aţi aruncat pâinea în celulă?

— Nu, dar nu ne lăsăm.

— Asta-i problema voastră, a tinerilor. Nu ştiţi când să vă opriţi! Faceţi aceeaşi greşeală ca prietenul vostru, Mihai!

Mergeţi până-n pânzele albe! De aceea sunteţi aici!

Ni s-a părut nedrept.

— Aţi declarat grevă, trebuia să fiţi solidari, să mergeţi până la capăt! i-a reproşat Nelu.

— Noi suntem aici pentru ce am făcut. Dumneavoastră, în schimb, sunteţi aici pentru ce aţi fost, senator! V-aţi gândit numai la afacerile voastre în loc să educaţi poporul să apere democraţia!

Mă miram şi eu de atitudinea mea, de violenţa atacului meu. Când şi-a revenit, senatorul a spus cu părere de rău:

— A intrat deja microbul comunist în voi!

Am vrut să-i spun că eram vaccinaţi, dar am văzut cum se frământa, şi am tăcut.

— De unul singur nu poţi lupta împotriva unui sistem! Trebuie să stăm de vorbă în linişte, a spus senatorul Zăgan bătându-ne pe umăr.

BRADUL DE CRĂCIUN

Lagărul de muncă forţată Grădina,
noiembrie–decembrie 1963

În toamna anului 1963, într-o dimineaţă de noiembrie, o veste a străbătut lagărul de muncă de la Grădina mai iute decât vântul din Balta Brăilei. Era neaşteptată, surprinzătoare, greu de crezut şi totuşi adevărată. Şi-a făcut intrarea într-un mod banal, prea ne obişnuiserăm să-l vedem pe unul dintre noi chemat la Poartă. Nu era deloc de bun augur, dimpotrivă. Drumul se sfârşea, de regulă, în carceră. Şi la ce ora neobişnuită, în jur de unsprezece, după aprecierea noastră. Cel chemat era Ică, ceea ce ne-a surprins, doar fusese aproape tot timpul cu noi, apoi ne-a cuprins revolta. Nu făcuse nimic. Ne-am gândit că poate îl turnase cineva?

— Fii cu ochii-n patru! Mă duc s-ascund dicţionarele, mi-a spus Nelu şi a luat-o la fugă spre dormitorul brigăzii.

În lagăr nu eram decât noi, brigada de munci uşoare, ceilalţi munceau la dig. M-am apropiat de Poartă, dar nu prea mult, ca să am timp să-l avertizez pe Nelu dacă era nevoie. Doi sergenţi au ieşit vorbind din clădirea administraţiei lagărului. Au făcut câţiva paşi, s-au oprit nehotărâţi, s-au întors să mai privească o dată sediul puterii, după care, nedumeriţi, s-au îndreptat spre bucătărie. Erau vădit uluiţi de ceva, probabil de un lucru total ieşit din comun. Se întorsese lumea pe dos, lumea lor. Nici n-au observat când unul dintre deţinuţii puşi să mătură curtea, la numai doi paşi de ei, a pus jos mătura şi s-a dus repede la primul grup de deţinuţi. M-am apropiat de ei. Am apucat să îl aud pe Papi întrebând neîncrezător:

— Eşti sigur că ai auzit bine? Mihai are vorbitor cu părinţii?

— Îl cheamă Olteanu, nu? Sergentul-major Roman tot repeta: „Ce chestie! Părinţii lu’ Olteanu a obţinut aprobarea să vorbească cu el. Nici nu există vorbitor aici. Sunt în biroul comandantului!“

Înţelegeam uimirea lui Papi. Nimeni nu avusese vorbitor până atunci. În plus, era greu de crezut ca tocmai Ică să aibă această şansă, tocmai el care de mai bine de două luni era mai mult în carceră decât afară.

— Mihai scapă, iese de pe orbită, a gândit Papi cu voce tare.

Oamenii s-au împrăştiat, grăbiţi să ducă vestea mai departe. Am rămas pironit locului, îngândurat, singur cu el.

— O să vă dea şi vouă drumul, nu vă faceţi griji!

— Mă duc să-i spun lui Nelu vestea cea bună. Când l-au chemat pe Mihai, s-a dus repede să ascundă dicţionarele.

— Bine, du-te. Ura, ura, şi la gară!

— Ura, ura, şi la gară!

Era salutul nostru când semnele ne prevesteau eliberarea. Şi în ultima vreme semnele se înmulţeau. De mai bine de două săptămâni nu mai lucram, eram „pe cracă“, aveam timp să învăţăm, să discutăm, să ne simţim din nou oameni, să sperăm. Gardienii, barometrul nostru, erau mai senini. Nu mai ploua cu pumni, cu înjurături, nu ne mai îngheţau cu privirea.

Toţi vorbeam despre surpriza zilei, toţi eram pătrunşi de importanţa evenimentului la care asistam. Un adevărat miracol. Miracolul de la Grădina! Un vis, un vis al tuturor deţinuţilor se împlinise, devenise realitate şi noi făceam parte din ea. Care dintre noi n-a visat cu ochii deschişi, măcar o dată, clipa eliberării? Care dintre noi nu şi-a dorit, măcar o dată, să-şi revadă părinţii, soţia, copiii? Care dintre noi n-a sperat, măcar o dată, să se scoale dimineaţa şi să spună că totul n-a fost decât un coşmar?

Purtată de la un deţinut la altul, vestea devenise bradul nostru de Crăciun, pe care fiecare îl împodobea cu visurile şi speranţele lui. Cum nu înaintasem nici zece metri şi aflasem deja, privitor la Ică, lucruri despre care nu aveam nici cea mai mică idee. Oamenii mă întrebau, dar întrebarea lor era pur şi simplu retorică. Nu aşteptau nici un răspuns, iar eu nu eram în stare să dau vreunul.

— Are un unchi sus-pus?

— E ambasadorul României la ONU, nu-i aşa?

— Îşi riscă propria carieră pentru Mihai?

Învăţasem la şcoală despre viteza sunetului, a luminii, dar nimeni nu se gândise să măsoare viteza de propagare a unei veşti. Mai ales într-un lagăr de muncă forţată, unde numai speranţa ne ţinea în viaţă. Când m-am apropiat de baraca noastră, toţi vorbeau de plecarea lui Mihai.

— Te duci la dormitor să-i faci bagajul?

— Ţi-a lăsat ţie lucrurile lui, doar eraţi împreună toată ziua.

Ultimii pe care i-am întâlnit mi-au urat drum bun şi m-au rugat să nu îi uit.

Entuziasmul oamenilor era molipsitor. Dacă a fost posibil pentru el, de ce n-ar fi posibil şi pentru noi? Încercam timid să mă văd acasă cu ai mei, să mă imaginez om liber, dar ceva în mine se opunea. De mai bine de patru ani, viaţa îmi era dictată de lupta între speranţă şi deznădejde ce se dădea în mine. Speranţa mă înălţa, e adevărat, dar deznădejdea mă dobora şi îmi era tot mai greu să mă ridic. Nu mai voiam să visez, de frica trezirii la realitate. Abia aşteptam să-l găsesc pe Nelu şi să-i spun ce am aflat. Speram să mă liniştesc. Nici vorbă. Vestea a fost mai iute ca mine. Nelu vorbea cu senatorul Zăgan despre miracolul Olteanu. Senatorul trăgea concluziile:

— Şi astăzi relaţiile sunt importante. Altfel, familia lui nu ar fi obţinut niciodată permisiunea să vină aici şi să vorbească cu el. Nu-i aşa, dragă?

Ceea ce spunea senatorul era foarte logic. M-am bucurat că scăpaseră de entuziasmul colectiv şi i-am propus lui Nelu să mergem să îl aşteptăm pe Ică. Am tăcut tot drumul, de frică să nu mă înflăcărez din nou. N-am aşteptat mult. Când Ică s-a întors în curtea lagărului şi ne-a văzut, a venit spre noi, tăcut, îngândurat, preocupat.

— Victor e grav bolnav.

Abia am auzit. Am fi vrut să-i punem zeci de întrebări, ce boală are, ce şanse de vindecare există, dacă i-a scris câteva rânduri, dar i-am respectat tăcerea, durerea, suferinţa. Ştiam cât de mult ţinea la Victor, ce mândru era de fratele lui mai mic. Ne-am postat, Nelu la dreapta, eu la stânga lui Ică, ca nişte străjeri, ţinându-i pe cei mai curioşi dintre noi la distanţă.

Am ajuns la baracă, şi Ică s-a dus direct la patul lui. N-a mâncat la prânz.

Ne-am apucat iarăşi de învăţat, soluţia care ne-a ajutat să trecem peste cele mai grele momente în închisoare. A durat ceva până ce am reuşit să ne concentrăm. Nici tema nu ne-a ajutat cine ştie ce: virgula în engleză. *Bruder* Filip alesese monologul lui Hamlet *To be or not to be* pentru a ilustra tema şi a arăta cum virgula poate schimba sensul unui cuvânt, al unei propoziţii. La urmă ne-a dat o listă lungă cu reguli şi una şi mai lungă cu excepţii, după care ne-a sfătuit: „*Forget it!*“ Asta am şi făcut.

Când brigăzile s-au întors de la dig, după mai bine de paisprezece ore de marş şi de muncă, m-am dus repede să îi caut pe ceilalţi din grupul nostru. Primul care mi-a ieşit în cale a fost Noni. Mergea încet, cu capul uşor aplecat înainte. L-am tras deoparte. Nici n-a reacţionat când i-am spus vestea cea mare. Abia când am repetat-o, s-a uitat atent la mine, şi-a arcuit neîncrezător sprâncenele prăfuite.

Când i-am întâlnit, Dinu, Gelu şi Dan aflaseră deja. Râdeau, străluceau, vorbeau tare. Cum m-au văzut, au strigat fericiţi: „Ura, ura, şi la gară!“. Vestea a fost iarăşi mai iute decât mine.

— Nu te bucuri? m-a întrebat Dinu.

— Ba da.

Le-am spus tot ce ştiu. Nu şi ce gândesc. Mi-ar fi reproşat din nou că sunt pesimist sau, şi mai rău, că mi-e frică să sper.

— Hai să mergem la Ică, să-i dăm curaj, a propus Dan.

N-am mai avut timp. Oamenii se încolonau pentru masa de seară. Ne-am dus toţi la brigăzile noastre. A venit şi Ică. Era încordat, neliniştit, avea aerul preocupat, chinuit, ochii aproape

închişi ca două lame de cuţit. După masă ne-am adunat în jurul lui.

— Aţi aflat, nu?

Ne obişnuiserăm cu reacţiile lui neaşteptate, dar de data asta ne era greu să-l înţelegem. Nu era de ici, de colo să ai vorbitor cu familia, era un eveniment – în Grădina a fost o premieră. N-am reuşit să îl facem să participe la discuţia noastră. Deşi în mijlocul nostru, era absent, singur cu gândurile lui. Ne-am urat noapte bună şi ne-am dus în dormitoare, să aşteptăm stingerea.

Se spune că noaptea e un sfetnic bun. Într-adevăr, a doua zi, dimineaţa, oamenii descifraseră taina miracolului Olteanu, care se îmbogăţise între timp cu un nou element: părinţii plecaseră, dar Mihai rămăsese. În timp ce stăteam încolonaţi în dimineaţa rece şi întunecată de noiembrie în aşteptarea numărătorii, o veste a străbătut colonia: părinţii lui veniseră să îl ia acasă, da, dar el a refuzat! Fără colegii lui de şcoală, el nu va părăsi lagărul de muncă de la Grădina decât mort! Oamenii se uitau la el, dar şi la noi, cu admiraţie, cu respect. Nu ne mai spuneau „elevii“, eram acum „liceenii“ de la „Matei Basarab“. Credinţa lor că aşa s-au petrecut lucrurile era atât de mare, încât ne-a convins şi pe noi. Şi pe bună dreptate. Sacrificiul lui Mihai era atât de frumos, de sublim şi merita cu adevărat să i se dea dimensiuni de poveste, de legendă, mai ales că era opera noastră, a tuturor! Era victoria noastră asupra gardului de sârmă ghimpată, asupra oamenilor în uniformă, a lumii lor cazone, asupra încercării lor de a ne distruge, pe noi şi valorile noastre. Era victoria spiritului asupra barbariei. Ei ar fi vrut să rămână un simplu fapt consemnat într-un proces-verbal, încheiat de un ofiţer de serviciu, în lagărul de muncă forţată din Balta Brăilei. Noi am făcut din ea o legendă.

Cine se poate pune cu bradul de Crăciun?!

A venit gerul, pământul a îngheţat, nu mai putea fi tasat, nu făcea priză, şi comandantul, sfătuit de specialişti, a ordonat încetarea lucrului la dig. Toate brigăzile au rămas „pe cracă“ în lagăr. Micşorarea porţiei de pâine nu mai avea acelaşi impact asupra oamenilor ca înainte: îşi păstraseră rezerve din ultimul pachet. S-au pus pe învăţat, pe povestit. Avantajul nostru, al celor de la munci uşoare, era că nu ne mai puneau la corvezi în curte, aveam chiar dreptul să ne întindem în pat.

Se apropia Crăciunul şi tinerii din baraca în care se aflau Dan, Dinu, Gelu şi Noni îşi propuseseră să petreacă Naşterea Mântuitorului după toate datinile, mai mult nu ne-au dezvăluit. Oricum nu puteam să participăm, seara încuiau dormitoarele.

În Ajun de Crăciun era de serviciu sergentul-major Verzea. Îi spuneam între noi „dom’major Texai“, aşa stâlcea el

cuvântul Texas. Cum îl găsea pe unul dintre noi în culpă, striga la el:

— Unde te crezi, bă, în Texai?

Nu avea răutatea lui Roman sau a Căţelarului, era poate singurul gardian cu care puteai vorbi, care te asculta. Când l-a prins pe Ică cu carneţele, a vrut să i le confişte, dar nu l-a lăsat inima să-l bage în carceră pe gerul acela teribil. Am fost toţi surprinşi când prietenul nostru s-a întors după o jumătate de oră şi ne-a spus că va executa pedeapsa… când va înceta frigul! Nu pot uita figura lui Nelu când Ică i-a dat înapoi carneţelele. Pe faţa lui se citea când uimire, când bucurie, când teama că visează. Pipăia dicţionarele, le răsfoia, le întorcea când pe o parte, când pe alta. Pentru prima oară îl vedeam pe Tamaş incapabil să scoată un cuvânt!

Sergentul-major Verzea a intrat în baraca noastră, a făcut o tură, ne-a văzut pe fiecare la patul lui, îngândurat şi trist, şi-a dat seama că nu ne credem „în Texai“ şi a plecat. Ne-am urat unul altuia, ca de obicei, să fie ultimul Crăciun în închisoare şi, când s-a dat stingerea, ne-am culcat.

A doua zi, la numărătoare, ne-am întâlnit cu băieţii, le străluceau feţele:

— A venit Moş Crăciun! au spus toţi într-un glas şi s-au uitat la Dinu, care era încă surescitat.

— A fost un Moş Ajun de neuitat. Am aşteptat până ce „dom’major Texai“ a strigat „Stingerea!“.

— Cum s-a făcut linişte, Paul Palade, Dan, Gelu şi cu mine am început să colindăm: *O, ce veste minunată!*, *Moş Crăciun*, *Steaua sus răsare*, *O, brad frumos*, a spus Noni.

— Nu mai avem vocile de soprane ca atunci când cântam în corul şcolii, a râs Gelu.

Dan a preluat ştafeta:

— Ni s-au alăturat toţi din cameră. Cântam în surdină. Când am terminat *O, brad frumos*, i-am auzit pe *Bruderi* intonând *O, Tannenbaum*.

— În timp ce ei colindau, m-am costumat ca Moş Crăciun. Paul mi-a făcut o glugă şi o mantie dintr-un cearşaf şi o barbă din melana din pufoaică! Şi pe urmă le-a spus: „Vine Moş Crăciun!“

— Nu ştiam unde să ne uităm, a sărit Dan, îl căutam peste tot. Ce regie! Cele trei cuvinte ne-au mişcat până la lacrimi, au trezit în noi speranţa! Moşul era în dreptul uşii, fără sac, fără cadouri, cu mantia albă pusă peste zeghe şi faţa roşie de emoţie. Ţi-a tremurat vocea la prima strofă, vere. Hai, spune-le-o şi lor, ai scris-o şi pentru ei!

Dinu şi-a dres vocea:

Moş Crăciun

Fraţilor, cum viscoleşte…
Tot pământu-i troienit!
Moşul însă tot soseşte;
Niciodată n-a lipsit!

Chiar de-s gratii la fereastră,
Auzind colindători,
Am venit şi-n lumea voastră,
Azi, în prag de sărbători.

Tare mi-a plăcut serbarea
Ce-aţi făcut-o de Ajun!
Ascultaţi, vă rog, urarea
Pribeagului Moş Crăciun:

La Mulţi Ani, cu sănătate;
Totdeauna fericiţi!
Mulţi, mulţi ani, în LIBERTATE
Şi în pace să trăiţi!

Ne-am pomenit cu sergentul-major Verzea lângă noi. Nu ştiam de cât timp era acolo:

— Mă, nu mai umpleţi lumea cu poveştile voastre, că acum vă fac raport! Ajung minciunile plantonului!

— Plantonul din primul schimb ne-a turnat! a spus Dinu neliniştit.

— Nu asta mi se pare important, ci faptul că sergentul nu ne-a pedepsit! Ba chiar ne-a acoperit! La asta să ne gândim! a spus Noni.

— Începi şi tu acuma să crezi ca bătrânii că ne dau drumul!?

După ce „l-a pus la punct“ pe Noni, Gelu a plecat. Ne-am dus şi noi la brigăzile noastre.

Nu trebuia să fii istoric sau cercetător ca să îţi dai seama că ne aflam într-o perioadă de destindere: clubul, cărţile, difuzorul, comportarea gardienilor erau semne grăitoare. Însă, în plină destindere, imediat după ziua mea de naştere, de pe 22 noiembrie până pe 3 decembrie noi am fost închişi în dormitoare, clubul încuiat, difuzorul scos din priză! Peste noapte gardienii au redevenit fiarele care ne maltrataseră şi torturaseră ani de-a rândul! „O luăm iarăşi de la capăt?“ era întrebarea care ne chinuia zi şi noapte. În loc de răspuns, o nouă întrebare: „Voi mai rezista?“

Cu atât mai mult ne-a surprins înţelegerea pe care a avut-o sergentul-major Verzea pentru Moş Crăciunul deţinuţilor, sărac, flămând şi pribeag ca ei. Nu a avut inima să-l bage pe Dinu în carceră pe frigul ăsta? Cum puteam explica riscul pe care gardianul şi l-a luat? Era de fapt a doua oară, la fel a procedat şi cu Ică. Îmi era imposibil să cred că cineva din sistemul represiv, o unealtă, era în stare să deosebească între

bine şi rău. Ştia dom'major Texai ceva ce nouă ne era interzis? Citea el presa? Se împlinea urarea lui Moş Crăciun?

Aceasta era starea noastră de spirit în ajun de Anul Nou. Trăiam în aceeaşi nesiguranţă ca în prima zi de închisoare. Analizând cele întâmplate ne-am dat seama că lumea noastră închisă începuse să se deschidă. Evenimentele aveau o altă calitate, presupuneau o opţiune, o participare a noastră. Puteai să mergi la club sau nu, să iei parte la grevă sau nu, aveai o alegere! Ştirile ne parveneau mult mai repede.

Şi în octombrie '62 fuseseră ţinuţi închişi în barăci, terorizaţi şi înfometaţi timp de zece zile, deşi eram în plină campanie agricolă de recoltat, dar am aflat mult mai târziu de ce: ruşii îşi masaseră trupele la graniţă şi voiau să invadeze Europa; a fost pericol de război atomic! Anul acesta am ştiut motivul imediat: preşedintele Americii, J.F. Kennedy, fusese asasinat! Riscul unei confruntări între Est şi Vest era imens! Aveam mai multe surse de informare: în primul rând gardienii, care erau mult mai vorbăreţi, apoi brigăzile la lucru. Oamenii se întorceau cu veşti şi uneori chiar cu pagina internaţională a unui ziar „uitat" pe câmp. Verzea mi-a adus aminte de şeful de escortă care m-a salvat din ghearele caraliului şi a trezit în noi speranţa că vom fi eliberaţi în curând. Ne-am culcat cu nădejdea în inimă şi ne-am trezit în 1964 cu convingerea că nu vom mai sta mult la Grădina.

ELIBERAREA

ianuarie–aprilie 1964

Noul an a început cu un eveniment care ne-a afectat direct: Bruder Filip a fost luat de la Grădina. Doi sergenţi au venit să-l caute, şi în prezenţa lor Bruderul a trebuit să îşi strângă efectele personale. Nu a putut să îşi ia rămas-bun de la nimeni. Imediat au început speculaţiile. În numai o săptămână eram toţi convinşi că a plecat direct în Germania Federală, că familia reuşise să îi treacă numele pe o listă a firmei IG Farben. Asta ne-a consolat pentru pierderea profesorului nostru de engleză.

La câteva zile după plecarea lui a sosit o grupă de deţinuţi de drept comun, schimbul nostru de mâine, care a fost pusă să izoleze baraca lor printr-un gard din sârmă ghimpată. Abia atunci a sosit grosul, printre care şi condamnaţii pentru omicid. Ne ofereau servicii speciale contra ţigări, îţi făceau rost de ce aveai nevoie! Nu aveam nimic de valoare la noi, dar eram cu ochii în patru. Am crezut că era o prejudecată, până într-o seară când o brigadă a rămas fără hârdăul cu arpacaş! L-au recuperat pentru zece ţigări! Ăştia da bandiţi! Ei, care aveau drept la două pachete pe lună, la vorbitor, care erau plătiţi pentru munca lor, furau mâncarea deţinuţilor politici! Vorba asistentului universitar Hâncu: „Cumplită imoralitate!“

Nu eram noi singurii care trebuiau să înveţe să convieţuiască cu ei. Circulau deja tot felul de anecdote, mai ales pe seama gardienilor, care, după succesul avut cu noi, le-au aplicat acelaşi tratament şi celor de la drept comun. Totul s-a tranşat în prima zi. Când ofiţerul de serviciu Roman a intrat în baraca lor şi le-a ordonat să se dea jos din pat şi să stea drepţi, cei mai mulţi au rămas în pat şi şi-au văzut de treaba lor. Furios şi înjurând, s-a repezit la unul dintre ei, care, fără să se intimideze, fără să se deranjeze, i-a spus ameninţător:

— Vezi că te contopesc!

Surpriza a fost atât de mare, încât sergentul-major nici n-a observat când i-au furat ceasul şi fluierul. S-a întors peste câteva zile cu întăriri, cu comandantul, care a primit aceeaşi ameninţare şi a avut parte de acelaşi tratament: i-au furat portofelul. A doua zi, „comuniştii“, aşa îi numeam noi pe cei de la drept comun, ne-au oferit amintiri din închisoare: cinci ţigări pentru fotografia cu familia comandantului.

Noi, munci uşoare, nu eram scoşi la muncă, aveam timp să ne continuăm studiul. L-am întrebat pe Papi ce-a vrut să spună puşcăriaşul cu „te contopesc“.

— E cu siguranţă un deţinut condamnat pe viaţă pentru crimă. Dacă mai omoară pe cineva între timp, fapta se încadrează în acelaşi articol de lege, se contopeşte, nu se face alt proces.

Încă nu sosise primăvara când la Grădină a izbucnit o nouă epidemie, a treia: hepatita. Oamenii munciţi, obosiţi, lipsiţi de vitamine şi după o iarnă grea erau o pradă uşoară. Când a observat că Gelu se îngălbenise, Dinu l-a sfătuit să meargă la infirmerie. Avea într-adevăr gălbinare şi a fost dus la spital. Înainte să plece, i-a lăsat căciula lui Dinu, să şi-o pună pe cap noaptea, atât de frig era în baracă. După câteva săptămâni, Dinu, galben ca lămâia, l-a urmat pe Gelu la spitalul de la Salcia.

S-au întors amândoi la timp să participe la manevrele de primăvară: efectivele de deţinuţi politici şi de drept comun erau mutate dintr-o baracă în alta. Noi ne-am nimerit în dormitorul în care fuseseră „comuniştii“, numai Noni şi Nelu lipseau. Ne-au surprins etichetele de la paturi, cu numele, porecla, pedeapsa şi numărul de crime comise! Dormeam în patul unuia care omorâse trei oameni! A doua zi ne-au dus la magazie să ne luăm hainele civile. Ca întotdeauna nu ni se spunea nimic, aşa că ne făceam tot felul de gânduri, unul mai negru ca altul. Aşteptam să îmi vină rândul la acul lui Papi ca să-mi desfac mânecile de la sacou şi să le cos pe ciorapi, când ne-am pomenit cu o grupă de ofiţeri condusă de un colonel.

— Am venit în Balta Brăilei să organizez plecarea dumneavoastră: aţi fost graţiaţi! Partidul victorios şi guvernul nu v-au uitat!

Stăteam în continuare în poziţia de drepţi, aşa cum cerea regulamentul la intrarea unui supraveghetor. Nu ne venea să credem. Nu părea să glumească, ar fi fost o farsă sinistră. Încercam din răsputeri să-mi controlez emoţia. Eliberarea s-a produs tot atât de neaşteptat ca şi arestarea! Colonelul se uita la noi atent, ne măsura, ne cântărea din ochi. La urmă i s-a adresat comandantului:

— Tovarăşe comandant, daţi-le un fier de călcat. Nu pot pleca acasă cu hainele şifonate.

Comandantul avea o figură atât de uimită, auzi la el, un fier de călcat aici, în lagăr?! Probabil colonelul i-a citit gândul şi a adăugat iute:

— De la dumneavoastră, de-acasă!

S-a întors din nou către noi:

— Programul e următorul: vă vom verifica identitatea, veţi primi o foaie de drum până la dumneavoastră acasă, vă vom duce cu camioanele la Piatra Frecăţei, veţi traversa Dunărea cu bacul până la Brăila şi de acolo, pe jos, veţi merge la gară.

Când ajungeţi acasă, vă rog să vă angajaţi imediat, să mergeţi la Forţele de Muncă să vă repartizeze în câmpul muncii.

Nu mai ştiu care dintre noi a întrebat dacă aveam posibilitatea să ne terminăm şcoala.

— Nu e nici o problemă. Dacă munceşti, poţi urma şcoala la seral sau la fără frecvenţă. La orice vârstă.

Totul s-a petrecut exact cum a spus colonelul, numai că la verificarea identităţii am fost puşi să semnăm declaraţia datată 15 aprilie 1964 precum că nu vom spune nimic din cele văzute şi auzite în timpul detenţiei. Când am coborât din bac la Brăila, un grup mare şi compact – „Ia pe cinci şi ţine-aproape“ era adânc săpat în noi – un trecător ne-a arătat drumul spre gară. Am ajuns la o intersecţie într-o piaţă mare. Când s-a făcut verde, am traversat, dar la primul claxon am fugit în toate părţile ca potârnichile, obligându-i pe şoferi să oprească. Am ajuns la gară în grupuri de câte doi, trei.

Aveam câteva ore bune de aşteptat. Lumea de pe peron se uita curioasă la grupul nostru. Credeam că hainele ponosite trădau locul de unde veneam, dar, uitându-mă atent la noi şi la ceilalţi călători, mi-am dat seamă că feţele noastre supte aveau altă culoare, că timiditatea, stângăcia, nesiguranţa şi vorba noastră aproape şoptită ne dădeau de gol. Încercam să ne comportăm ca ei, dar nu reuşeam. Nu le înţelegeam veselia, căci nouă nu ne ardea de râs. Împlineam în curând douăzeci şi trei de ani şi nu ne terminaserăm nici liceul! Atenţia mi-a fost atrasă de o muzică funebră. Se auzea din ce în ce mai tare. După câteva minute, de cealaltă parte a şinelor, a apărut dricul tras de caii mascaţi şi în urma lui cortegiul de plânsete, de bocete, de strigăte de deznădejde. Oamenii s-au descoperit şi se închinau. Am auzit un bătrân spunând: „A murit o fecioară. Avea şaptesprezece ani şi jumătate!“

S-a auzit un şuierat, sosea trenul. Lumea, până atunci calmă, liniştită, s-a pus în mişcare. Unii alergau de colo până colo, alţii îşi numărau bagajele. În dreptul nostru se oprise un vagon de clasa a doua. I-am lăsat pe cei cu coşuri mari de nuiele să se suie primii. Când ne-a venit rândul, n-am mai găsit locuri. Am rămas pe culoar în dreptul geamurilor şi nu ne mai săturam privind. Nu ne interesa atât natura, cât traseul. Încercam să reconstituim drumul parcurs în sens invers de la Jilava până în Balta Brăilei acum patru ani în vagonul special amenajat pentru transportul deţinuţilor!

Urmăream atent goana înapoi a stâlpilor de telegraf, a rarilor pomi de pe câmpie şi fuga înainte a trenului. Pe măsură ce lăsam în urmă iadul din care scăpaserăm, eram tot mai năpădiţi de sentimente contradictorii. Ne bucuram că suntem liberi şi voiam să ajungem cât mai repede lângă ai noştri, dar în acelaşi

timp ne îngrozea gândul că lumea se schimbase şi nu ne vom mai simţi nicăieri acasă. Nici unul dintre noi nu se îndoia că părinţii ne vor primi cu braţele deschise, dar nu eram siguri de reacţia pe care o vom avea când vom constata că lumea noastră dispăruse. Oare aceasta era semnificaţia scurtei întâlniri cu cortegiul funebru? Nu putea fi o simplă întâmplare. Cum spunea *Bruder* Filip, totul are un rost pe lume. Trebuia să uităm ce a fost şi să o luăm de la capăt ca oameni liberi, cu drept de a alege! Primul pas era absolvirea clasei a XI-a şi bacalaureatul! Următorul: alegerea profesiei! Experienţa şi cunoştinţele acumulate în lupta noastră împotriva genocidului şi a tutelajului intelectual ne vor fi de mare ajutor. Trecuserăm examenul vieţii, dovediserăm că eram capabili să supravieţuim. Nu aveam nici o diplomă şi nici timp de pierdut dacă voiam să reuşim. Când am trecut de Chitila, ne-am dat seama că nu aveam bani la noi pentru autobuz, iar foaia de drum era valabilă numai până la Gara de Nord. Am rămas toţi calmi, ştiam ce aveam de făcut: mergeam pe jos.

Trenul s-a oprit. Am coborât pe peronul înţesat de lume. Nu mă grăbeam deloc, nici nu aş fi putut, îmi tremurau picioarele şi îmi era frig. Totul mă tulbura, îmi trezea amintiri: puhoiul de oameni grăbiţi, zgomotul paşilor pe peronul pietruit, înghesuiala, forfota, ceasul imens atârnând de acoperişul peronului. Eram aproape de capătul peronului când l-am auzit pe Dinu strigând: „Mama!“ În faţa noastră, cu ochii în lacrimi, dar zâmbind, mamele ne aşteptau cu braţele deschise!

Mama părea neschimbată, dar, după ce m-a îmbrăţişat şi m-a mângâiat pe obraz, privind-o mai atent, am văzut urmele lăsate de trecerea celor cinci ani: se îngrăşase, avea părul cărunt, riduri. M-am uitat după tata. Am întrebat alarmat:

— Unde e tata?

— Acasă.

M-am liniştit. Lângă noi, mama lui Dinu îi ţinea mâinile în palmele ei, se uita la ele cu tristeţe şi repeta: „Unde sunt mâinile de pianist ale băiatului meu?“ Puţin mai departe era Dan cu părinţii lui, se reîntregise familia. M-am întors spre mama, am strâns-o la piept, am uitat de ceilalţi, eram numai noi doi, familia noastră. M-a luat de braţ ca altădată.

— Hai să mergem! Avem o surpriză pentru tine!

— Unde e băiatul meu?

Era mama lui Noni. Se uita îngrijorată în jurul ei, îl căuta, dar pe peron nu mai era nimeni. N-am putut să scot nici un sunet, a răspuns repede mama în locul meu:

— Vine cu următorul lot! Nu vă faceţi griji!

Aşa credeam toţi. Gelu plecase cu alt lot, Noni va sosi cu următorul. Nu eram de vină, dar mă simţeam ca ultimul om. În

bucuria mea uitasem de colegul meu de bancă şi de suferinţă, de prietenul meu! În troleibuz, în drum spre casă, gândindu-mă la scena revederii, mi-am dat seama că nu mi-am luat rămas-bun de la ceilalţi! Bine am mai început noua viaţă!

— De unde ştiai că venim azi?

— De la doamna Iliescu. Piţi a venit de la Gherla acum două săptămâni.

— Şi ea de unde a aflat?

— Nu mi-a spus.

Am trecut pe lângă biserica tatei şi am coborât la prima staţie în faţa blocului. Când am intrat în apartament, mama mi-a făcut semn să nu vorbesc. Tata era întins pe patul din sufragerie. L-am ajutat să se ridice. Ne-am îmbrăţişat, şi el încărunţise, mai rău ca mama. Luptam toţi cu lacrimile. M-am uitat în jur şi am întrebat:

— Unde-i surpriza?

Nu a mai fost nevoie să-mi răspundă. Mama era deja în dreptul a două cărucioare de copii, în care dormeau o fată şi un băiat, gemenii Feliciei. Soră-mea se măritase, avea familia ei. Viaţa mergea înainte!

Pe bufetul din apropiere erau cadourile, aşezate cu grijă: un magnetofon, un ceas de mână Tellus, două cupoane de stofă, un stilou, un portofel. O mamă se gândeşte la toate. I-am mulţumit din inimă, îi eram recunoscător, dar nu mai aveam puterea să-mi arăt bucuria. Mi-am dorit întotdeauna un ceas, şi acum, când mi l-au dat, nici nu l-am pus la mână! Nu mă mai puteam bucura ca un copil, chiar dacă mama îşi dorea băiatul înapoi, adolescentul manierat, politicos, uşor de mulţumit. M-au primit aşa cum a fost întâmpinat fiul risipitor din pilda biblică. Nu cheltuisem averi, irosisem numai cinci ani din viaţă; toţi sărbătoreau întoarcerea mea, îmi dădeau cadouri, şi eu nu reuşeam să mă înveselesc alături de ei! Am plecat la luptă un tânăr însetat de viaţă şi m-am întors un om al cărui suflet nu rezona decât la notele grave din gama bucuriei. În acest spirit îmi fixasem şi ţelul: recuperarea celor cinci ani!

Mama şi tata îmbătrâniseră – era de aşteptat –, în schimb Felicia m-a surprins: era energică, se ocupa de gemeni, îi alinta, o ajuta pe mama şi avea serviciu! Îmi aranjaseră consultaţii la toţi doctorii şi o întâlnire cu secretarul liceului „George Coşbuc“, unde învăţase Felicia. Tata a povestit de vizita comandorului şi a lui nea Radu. Nu am întrebat de Florentina şi nici ei nu au vorbit despre ea. Veştile rele le poţi afla din priviri şi din tăcere.

Seara, la zece fără un sfert, am luat o carte şi m-am dus în camera mea la al patrulea etaj, ca să nu pierd „stingerea“. Aveau dreptate, nu schimbaseră nimic. Prima noapte când

eram singur fără să fiu în carceră! Când m-am trezit, era lumină. M-am uitat la ceas, era şapte! Nu-mi venea să cred! Dormisem nouă ore! Semn bun.

M-am întors din lagăr cu o hepatită mecanică. Nu aveam voie să beau nici un fel de băutură alcoolică, să mănânc gras, să fac efort. Singurul prieten care m-a căutat chiar a doua zi a fost Cyrus. Era student la Stomatologie în anul V. Se pregătea pentru sesiunea de vară, dar cum va termina va face un ceai la el acasă. Văzându-mi nedumerirea pe faţă, a precizat: o petrecere cu colegi, prieteni, cu dans.

Pe 28 aprilie am fost invitaţi împreună cu părinţii la Malmaison. Invitaţia venea din partea căpitanului Blidaru. (Avansase! Puseserăm şi noi, cei treisprezece, umărul!) Ne-au înghesuit într-o cameră. Nu ne puteam deplasa. Ne uitam unii la alţii. Lipsea Noni! Eram toţi timoraţi, părinţii mai mult decât noi. Prima lui frază nu ne-a surprins: „Partidul şi Guvernul v-au iertat, mulţumiţi Partidului.“ Nimic nou sub soare. Anchetatorul ne-a dat numărul lui de telefon să-l sunăm dacă întâmpinam greutăţi, ne-a asigurat că aveam toate drepturile, dar ne-a avertizat să nu ne mai întâlnim. Aşa am cunoscut formula care avea să ne însoţească tot timpul când solicitam ceva: „Aveţi toate drepturile, în afara dreptului de a…“ Când a considerat că a băgat frica în noi, „domnul căpitan“ ne-a expediat cu părinţi cu tot. De data aceasta în stradă, în faţa închisorii, ne-am luat rămas-bun!

De 1 Mai am ieşit să mă plimb în Cişmigiu. N-am făcut nici doi paşi şi am simţit respiraţia „umbrei“ în ceafa mea. Am intrat sub arcadele de la Dorna, „umbra“ după mine. M-am dus la cinematograful Luceafărul, „umbra“ după mine! M-am uitat la afiş, s-a uitat şi ea, am luat-o înapoi spre casă, „umbra“ după mine! M-am oprit la stop, s-a oprit şi ea. Am traversat, a traversat şi ea. M-am dus la biserica Colţea, la tata, „umbra“ după mine. Am intrat în biserică, „umbra“ a rămas în stradă. Când am ieşit, după aproape o oră, am găsit-o pe treptele bisericii schimonosită de teama că îşi pierduse obiectul muncii. Era un tânăr imberb, poate la prima misiune.

Am înţeles mesajul: Partidul şi Guvernul, ca să nu mai vorbim de Securitate, „îmi purtau de grijă“ şi eu trebuia să ştiu asta! Eram doar pus în libertate! Lupta pentru supravieţuire continua!

Am fost la Oficiul Forţelor de Muncă, le-am arătat biletul de eliberare pe care era scris „crimă de uneltire împotriva ordinii sociale“, am spus că vreau să-mi termin liceul şi am solicitat un loc de muncă. L-am primit peste câteva zile la fabrica de pielărie, cu menţiunea că am posibilitatea să învăţ o meserie, să mă calific! N-am vrut să mă duc, aveam hepatită mecanică,

dar tata a insistat: trebuia să arăt că vreau să mă integrez. Era vorba doar de nouă luni! La insistenţele lui şi ale mamei, am acceptat în cele din urmă.

Tata a ţinut să meargă cu mine. La sfârşitul lunii mai am luat tramvaiul şi ne-am dus la fabrica de pielărie. Nu ştiam unde e strada şi l-am întrebat pe taxator:

— Vă luaţi după miros, vă duce direct acolo. Imposibil să nu nimeriţi!

Râdea. Ne-a atras atenţia:

— Coborâţi la prima!

Când uşile s-au deschis, ne-a spus:

— Vedeţi? Miroase deja!

Ne-am lăsat conduşi de izul de piele tăbăcită, de vopsea. Am cotit într-o stradă lungă de cinci, şase sute de metri. De-o parte şi de alta, case joase, muncitoreşti, cu ferestre mici, toate închise! La capătul ei se afla o clădire de cărămidă, cu siguranţă tăbăcăria. Pe măsură ce înaintam, mirosul se înteţea, puţea a cadavre de câini. M-a apucat tusea, dar şi nervii. Fierbeam. Mai aveam vreo trei sute de metri, când tata a traversat strada. Duhoarea emana din casele oamenilor, din pomii din curţile lor, din trotuar, din pietrele străzii. Pătrunsese până şi în hainele mele. M-am oprit.

— Eu nu merg!

— Mai avem puţin, fă un efort, băiatul meu!

— Îl fac de ani de zile! N-au reuşit să mă omoare acolo, dar, după cum vezi, nu renunţă, încearcă în continuare! Ei întâi te îngenunchează, pe urmă îţi dau lovitura de graţie! Înţelege, tată! În lumea lor nu trăieşti, supravieţuieşti!

Tata se uita speriat în dreapta şi în stânga. Dacă auzea cineva?!

— Vino, domnule!

— Du-te tu! Nu sunt bătaia lor de joc! Sunt o fiinţă umană, am dreptul să aleg: nu lucrez în asemenea condiţii!

Ne-am întors acasă ca doi străini. Mergeam unul lângă altul fără să scoatem o vorbă, fiecare preocupat de lipsa de înţelegere a celuilalt. Cum am intrat pe uşă, mama a întrebat îngrijorată:

— Cum a fost?

— Cum să fie?! a spus tata dezamăgit. N-a vrut să meargă! L-a deranjat mirosul!

— Atât ai înţeles, tată?!

— Dacă nu-ţi schimbi atitudinea, sfârşeşti din nou în închisoare!

— Dar voi unde credeţi că vă aflaţi? Nu vedeţi gardul din sârmă ghimpată, dar el există sub alte forme. Te izbeşti de el şi îţi sfârtecă carnea cum îţi ceri drepturile, cum spui ce gândeşti.

Nu vă fie teamă, ştiu ce am de făcut: mă voi dedica studiului, dar îmi rezerv dreptul de a alege, acest minim de libertate ca să-mi pot recâştiga demnitatea de om.

EPILOG

Reintegrarea noastră în purgatoriul comunist a fost un proces lung şi dureros. Doi dintre noi au suferit pierderi grele. Victor Stoica Olteanu, fratele lui Ică, un geniu în matematică, şi-a luat viaţa la vârsta de numai nouăsprezece ani pentru că toate căile îi erau închise din cauza dosarului. Mama lui Dick, grav bolnavă de cancer, a făcut memorii peste memorii la Comitetul Central al Partidului Comunist cerând să îşi vadă unicul copil. La două săptămâni după moartea ei, doi ofiţeri de securitate au adus aprobarea! „În mărinimia lui, Partidul…“ Ce cinism îngrozitor! Soarta ne-a cruţat pe noi, ceilalţi, de asemenea experienţe.

Dan Spătaru şi Dinu Vlad au depus o cerere la Ministerul Învăţământului prin care solicitau recunoaşterea clasei a XI-a. Nu i-a surprins refuzul, ci motivul invocat: pierduseră anul din cauza absenţelor nemotivate! Nimic nu neglijau tovarăşii! Ştergeau orice urmă care amintea de lupta noastră împotriva comunismului! Rescriau deja istoria!

În sfârşit, pe 15 iunie Noni s-a întors acasă! Pentru critica adusă regimului „democrat“ la proces, judecătorul i-a mărit pedeapsa cu cel puţin doi ani. Nu a fost de-ajuns, l-au mai ţinut două luni în plus în lagăr! Pentru una şi aceeaşi faptă, Partidul „mărinimos“ te pedepseşte toată viaţa. Ca şi în cazul lui Paul Bunescu. La întrebarea judecătorului: „De ce nu ai anunţat Miliţia de existenţa organizaţiei?“, colegul nostru de lot i-a răspuns printr-o întrebare firească la vârsta de şaptesprezece ani, când prietenia, această mare valoare a umanităţii, contribue la formarea tânărului: „Cum era să-mi trădez prietenul?“ Paul a ridicat o problemă de conştiinţă interpretată de judecător drept act de revoltă împotriva politicii Partidului, care promova lupta de clasă, ura, dezbinarea. Singura reacţie a completului de judecată a fost mărirea pedepsei. Aşa am crezut noi atunci. La eliberare, în mai 1961, Paul a mai primit doi ani de domiciliu obligatoriu în Bărăgan, fără nici un proces!

Telefoanele părinţilor erau ascultate, fiecare cuvânt notat, până şi cel mai banal, noi eram urmăriţi ca nişte bandiţi, stigmatizaţi ca duşmani ai poporului, marginalizaţi. Eram străini în propria ţară!

Obişnuiţi cu munca, corvoada, persecuţia şi mizeria, ne-am încadrat în câmpul muncii având un singur gând: bacalaureatul! În timpul zilei eram salahori, muncitori necalificaţi, ucenici pe diferite şantiere în Bucureşti; serile şi duminicile învăţam nu numai pentru şcoală, dar şi pentru admiterea la facultate. Cei mai mulţi dintre noi am repetat

clasa a XI-a la fără frecvenţă – Dinu Vlad şi Hans Peter Falk la seral –, la licee diferite: „Gheorghe Lazăr“, „Al.I. Cuza“, „Gheorghe Şincai“, „Barbu Şt. Delavrancea“, „George Coşbuc“, „Iulia Haşdeu“. Nu e deloc surprinzător că nimeni nu a ales liceul „Matei Basarab“, prea ne legau de el amintiri dureroase.

Toţi am întâmpinat greutăţi la încadrarea în câmpul muncii şi la înscrierea la liceu. Când le arătam biletele noastre de eliberare, tovarăşii de la cadre vedeau în noi pe duşmanul de clasă. Noni Chioseaua a trebuit să apeleze la colonelul de securitate care îi dăduse numărul lui de telefon dacă nu reuşea să se angajeze. Colonelul a sunat, şeful de la cadre s-a executat imediat şi prietenul nostru s-a văzut muncitor necalificat la depozitul de materiale de construcţie de la Obor! Aceeaşi persoană a refuzat să-i dea recomandarea fără de care fostul meu coleg de bancă nu putea să îşi termine şcoala. Simpla menţionare a tovarăşului colonel a fost de ajuns şi Noni a primit adeverinţa. Nu, nu putem vorbi de Lanţul Slăbiciunilor, dimpotrivă! Securitatea arăta cât de puternică este, ca şi Partidul.

După câteva luni Hans Peter Falk şi-a căutat un alt loc de muncă, pentru că la Fabrica de Hârtie „Stăruinţa“, unde fusese angajat ca muncitor necalificat, nu li se dădea recomandarea decât muncitorilor fruntaşi!

Dan Spătaru a urmat calea indicată: Oficiul Forţelor de Muncă, angajarea ca ucenic-strungar la Întreprinderea Energo-Reparaţii şi calificarea ca strungar Borwerk-ist. Când a cerut recomandarea pentru liceu, a fost refuzat, dar nu s-a lăsat intimidat şi a reclamat la Comitetul Raional al Partidului, care abia aştepta să îşi arate puterea. Aşa şi-a apărat Dan Spătaru dreptul de a studia, visul de a deveni actor! În toţi anii de închisoare, pasiunea lui pentru teatru l-a ajutat să treacă peste multe momente grele, îl înaripa, dar îl făcea şi imprudent ca în acea seară de toamnă ploioasă din 1963, când s-a strecurat din dormitor şi s-a cuibărit lângă stâlpul pe care era fixat difuzorul. Se transmitea *Egmont* de J.W. Goethe cu Mihai Popescu, actorul lui preferat în rolul principal!

Să îţi descoperi pasiunea în adolescenţă, să îi rămâi credincios până şi în închisoare, să vrei să faci din ea o profesie este un mare avantaj pentru un tânăr la început de drum. Nu şi în comunism. Ca mulţi dintre noi, avea să se convingă în curând şi Dan că dreptul la studiu nu însemna că poţi să îţi realizezi visul. Prietenul nostru a reuşit să aibă o întrevedere cu actorul Geo Barton, care i-a spus clar că actoria pentru un tânăr cu un asemenea trecut era o meserie fără viitor şi cu mare risc.

La şcoală, am avut surpriza să fim colegi cu ofiţeri de toate gradele, chiar şi cu colonei! La Liceul „Gheorghe Lazăr“, unde Ică a dat bacalaureatul la fără frecvenţă, gradaţii veneau la examen în uniformă, ca să impresioneze şi să-i timoreze pe profesori. La „George Coşbuc“, tovarăşii erau mai modeşti şi mai politicoşi, purtau haine civile şi ne rugau pe noi, cei tineri, să ne punem lucrările „mai la mijloc“, ca să scrie şi ei ceva. Eram tovarăşi de suferinţă! Lui Dinu, datorită notelor bune obţinute la seral la liceul „Al.I. Cuza“, i s-a propus să îşi continue studiile la Şcoala de Ofiţeri a Securităţii! Când au aflat pe cine voiau să recruteze, cei doi locotenenţi au dispărut fără urmă!

Nu ne-am putut bucura de terminarea clasei a XI-a. Şocul suferit în ’59, când am fost arestaţi cu două săptămâni înaintea examenului de maturitate, lăsase urme adânci în noi, ne rănise sufletul. Nimic din ce trăiam de un an încoace nu ne-a redat liniştea, nu ne-a vindecat rănile. Eram în continuare urmăriţi, persecutaţi. Nu aveam frică de examen, dar ne era teamă să nu se repete istoria, să nu fim arestaţi din nou, de data aceasta pentru ce am fost: deţinuţi politici, deşi comuniştii aveau alte probleme. Murise Dej, şi noul conducător, Ceauşescu, lucra intens la poziţia şi imaginea lui de democrat. Ştia ce îşi doreşte poporul!

Noi eram mult mai modeşti, ne doream să luăm bacalaureatul! Numai el ne putea libera de trauma noastră, numai el ne putea reda visul de a studia mai departe. După examenul scris şi notele bune obţinute, ne-am liniştit, ne-a revenit încrederea. Am privit cu seninătate dojana profesoarei de limba română de la proba orală la care nu mi-a dat nota zece pentru că „bătusem bulevardele în loc să îmi termin şcoala la zi“.

În octombrie 1965 eram toţi studenţi în anul întâi.

MULŢUMIRILE AUTORULUI

Nu a fost uşor pentru nici unul dintre foștii elevi din lotul de la „Matei Basarab“ să coboare din nou în iadul comunist, să redeschidă răni vechi, dar datoria de a consemna o mărturie pentru ziua când comunismul va fi condamnat public, ca și fascismul, ne-a dat tuturor puterea să continuăm.

Îi socotesc pe Dinu Vlad, poetul grupului, Noni Chioseaua, Hans Peter Falk și Dan Spătaru, cu ajutorul cărora am putut preciza evoluţia multor evenimente trăite de noi în lagărele de muncă forţată, coautori ai acestei cărţi. Ţin să-i amintesc şi pe ceilalţi colegi de lot: Valentin Bogoiu, Paul Bunescu, Gelu Furtună, Ion Iliescu (+), Valeriu Mălăcilă (+), Mihai Stoica Olteanu, Ion Hugo Spătaru, Puiu Stancu Costel şi să le mulţumesc că i-am cunoscut.

Îi mulţumesc poetei Viola Vancea pentru lectura competentă şi constructivă, prof. dr. Mihai Miron şi prof. dr. Radu Surdulescu pentru citirea atentă a manuscrisului, lui Dinu Vlad pentru lectura şi poeziile puse la dispoziţie, lui Ion Tamaş pentru fotografia „dicţionarelor“ întocmite în lagărul de muncă.

Îi sunt recunoscător soţiei mele, Luiza, pentru cenaclurile în doi de dimineaţă dedicate manuscrisului, pentru observaţiile pline de sensibilitate, pentru încrederea în reuşita proiectului.

ÎN LOC DE ÎNCHEIERE

Primii 53 sunt grei…

de Mihai Miron

„Vino repede să-ți spun ceva“, mă grăbește Stoicu în drumul din curte spre clasa noastră de la etaj, de la baschet la mate. „Ce-i, moșule?“, îl chestionez eu, transpirat de multă alergătură și de efortul specific recreațiilor scurte și pline de mișcare din curtea interioară a liceului. „Nae, e groasă, am auzit acum cinci minute de la unu de la B că i-a săltat pe Ică, pe Chiose, pe Bogo, pe Sică Teodorescu de la noi, pe Dan şi Dick de la ei, pe mai mulți – nu mai știu pe care – și i-a luat cu duba.“

Am rămas la jumătatea drumului, pe scări, uimit și speriat, neputând crede teribila veste, dornic să nu fie adevărat, să fie o glumă – proastă, desigur –, dar o glumă. Ajung în clasă după intrarea profesorului Crișan, îmi cer scuze, și în drum spre banca mea văd că Tigrul Crișan nu-mi dă cuvenita palmă după ceafă pentru întârziere. E nasol și prea multă liniște! Mă așez ca de obicei lângă Horia și-l chestionez din priviri: „Ce-i?“ Grasu, care nu mai e gras de mult, dă din cap a jale. Crișan nu face prezența, nu ascultă pe nimeni, nici nu mai glumește cu Zozo sau cu cei câțiva coreeni, colegi de-ai noştri aduși de la sora noastră politică Coreea de Nord – la studii, cu burse acordate de Republica Populară Română. Crișan predă: sec, aspru, așa cum nu face de obicei. Se limitează la tablă și nu mai ajunge cu desenele geometrice nici pe pereți, și nici în imaginația noastră când ne cere să închidem un ochi și, dacă tot nu vedem în spațiu, să-i închidem pe amândoi. Pleacă exact la sunetul clopoțelului, fără să ne „ureze“ nimic. În clasă rămâne un moment liniște, apoi, aproape pe tăcute, privim la locurile neocupate în bănci ale colegilor „absenți“. Ne strângem catrafusele și plecăm spre casă. Separat. După câteva sute de metri, departe de ochii administratorului pitic, turnător și dușmănos al școlii, după colțul dinspre Labirint, ne regrupăm și începe schimbul de vorbe; vorbe, că prea multe nu știam nici unul, adevărate știri nu aveam, mai mult frânturi de zvonuri de la unii sau alții, spuse cu glas scăzut și cu mâna acoperind gura.

Valișcaia, Ninu, Horia, eu, uneori Sandu, zis Ursu, și Stoicu aveam același drum de la Liceul și strada Matei Basarab prin Labirint către străzile Popa Nan, Cezar Bolliac, Theodor Speranția, Miletin, Obștei, Dristor sau Diligenței, pe unde ne erau domiciliile, în case de oameni care avuseseră ceva la viața lor, vilișoare de negustori sau funcționari înstăriți,

tocmai buni de jumulit ca „burjui“ de către partidul celor mulți și oprimați și de mâna lui lungă și apucătoare. După pilda și modelul măreț de la Răsărit.

De fapt noi, cei câțiva, eram speriați atât de lipsa nemotivată a colegilor, cât și de necunoașterea pricinii pentru care fuseseră „săltați“ – cuvânt greu, care cuprindea între sensurile sale și Pobeda neagră sau duba de transport și aspectul celor care săltau oameni și tăcerea ce-i înconjura și… multe și mărunte, greu de definit. Unii dintre noi aveam oarecare experiențe chiar din vizitele nocturne ale unor astfel de „transportatori“, care ne mai luau periodic părinții la lungi, foarte lungi discuții, de unde se întorceau pe jos după luni sau ani, mult mai slabi, cu hainele atârnând pe ei ca pe cuier, sau din experiențele cu amabila rearanjare a mobilei, hainelor și mai ales a cărților de către aceiași cetățeni. „Domni“ nu doreau să li se spună, și „tovarăși“ nu aveam voie să le spunem. Ce, erau tovarăși cu noi!? Ia vezi!

Tatăl lui Horia era chiar atunci „plecat“ la odihnă, al meu se întorsese și căuta din nou serviciu, pentru că de catedră la facultate sau de Ministerul de Finanțe nu mai putea fi vorba. Ce să-i învețe pe studenți unul ca el, urmaș de-al lui Madgearu și-al altora asemenea?!

Cam asta era starea noastră de spirit, a celor câțiva colegi de școală și de cartier, atunci, cu foarte puțin timp înainte de examenul de bacalaureat (se numea „de maturitate“), din 1959. Timorați de originea noastră socială nesănătoasă, speriați de ziua de mâine, nesiguri de viitorul pe care atunci încercam să îl creionăm, sperând în accesul la o facultate și, colac peste pupăză, colegi de clasă, de școală, prieteni chiar cu „unii“ despre care nu știam ce au făcut, ce au vrut, de au ajuns să fie „săltați“ de către „organe“. Tot, dar absolut tot ce se mai auzea erau zvonuri: că ar fi făcut o organizație de nu știu ce fel, că ar fi încercat chiar nu știu ce, că ar fi luat legătura cu…, că…

Într-un fel, norocul nostru, al celor liberi, a fost nebunia sportului, excesul chiar de joc din recreații, care, cred eu, i-a făcut pe ceilalți să nu ne acorde prea mult credit și să nu ne propună nimic. Sau poate unii dintre ei știau de la părinții lor câte ceva despre ai noștri și ne-au ferit? Poate. Lumea e mică și lumea noastră devenea și mai mică, iar mulți dintre adulți se știau dinainte, chiar dacă de multe ori se prefăceau că nu-i așa.

Am auzit mai târziu, mult mai târziu, motivul pentru care au fost arestați colegii mei, că au primit ani grei de închisoare, că au fost eliberați abia în 1964, cu decretul care ne-a adus acasă și toate rudele uitate pe ici, pe colo. Că toți au terminat

câte o facultate şi cei mai mulţi dintre ei au dorit şi au reuşit să plece în Occident, unde au avut cariere frumoase.

Eu am fost ocupat cu schimbarea originii, am devenit întâi muncitor la Casa Scânteii, apoi student, apoi jurnalist, apoi soţ, apoi tată, apoi, după mulţi, prea mulţi ani, am reuşit să aduc credinţa şi biserica în casele românilor prin televiziunea postrevoluţionară.

După 50 de ani, o parte dintre colegi ne-am reîntâlnit la jubileul terminării liceului. Din păcate nu toţi; chiar prea puţini, cred eu. După încă trei ani i-am regăsit pe Ică, şi Dick, şi Sică, şi Chiose, şi Dan pe Internet. Grozavă şi groaznică tehnică: ne apropie şi ne desparte în acelaşi timp.

Dar eu, un puşti septuagenar, mai cred că se poate, mai sper să mă întâlnesc faţă în faţă cu colegii mei, pentru că avem multe de grăit împreună. Şi de-aia cred că numai primii 53 de ani sunt grei, de aici încolo ce ne mai opreşte? Viaţa este de partea noastră, a celor care am mai rămas, desigur. Şi vreau să mă mai strige cineva ca în tinereţe şi copilărie: Nae, nu aşa oficial, cum am devenit de prea mulţi ani, dl prof. dr. Mihai Miron.

Coliţă foto

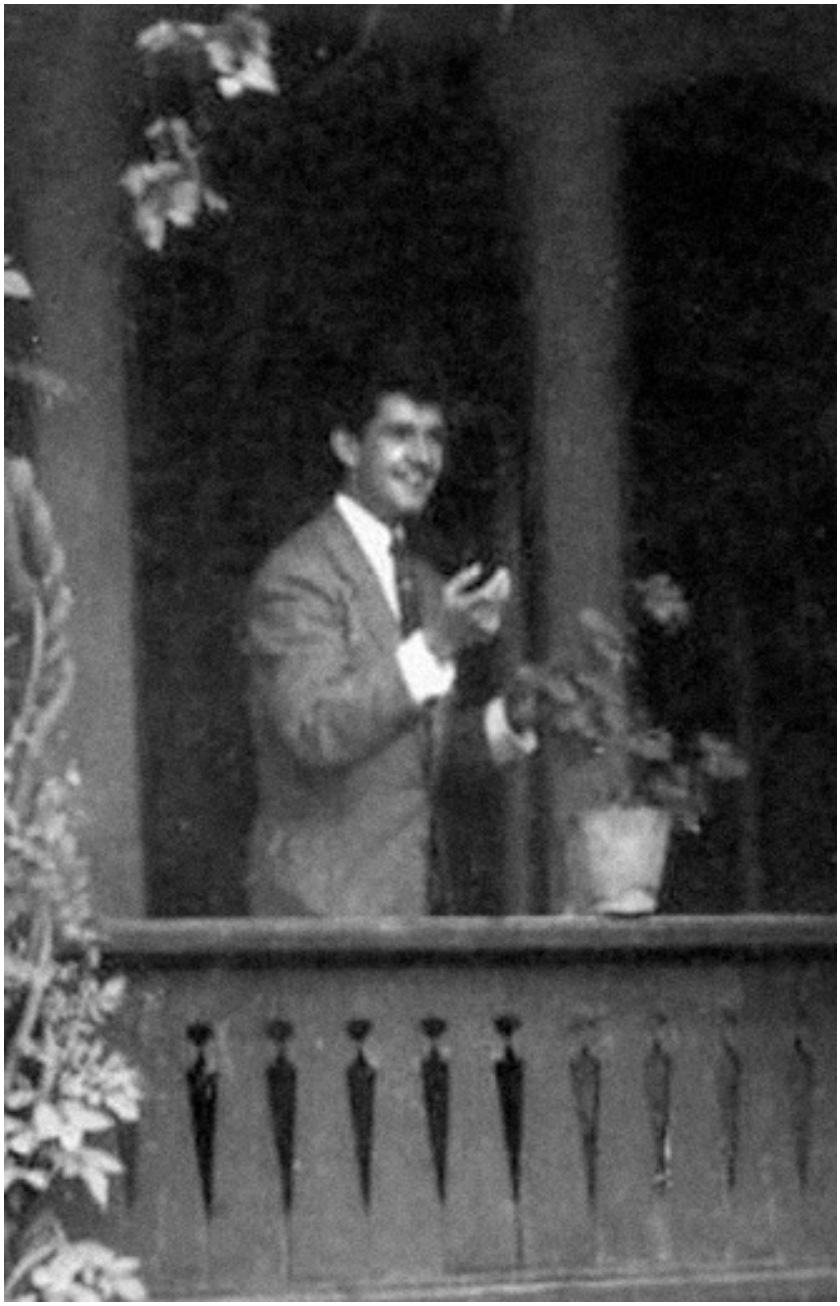

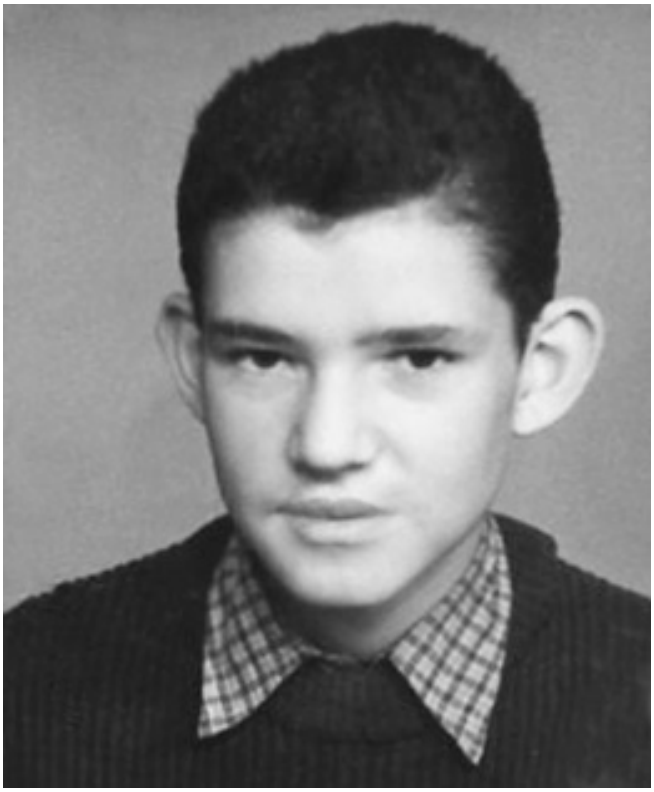

Alexandru Teodorescu în 1957, la vârsta de 16 ani și în 1959, în ultima clasă de liceu, cu două luni înainte de arestare (sus); împreună cu sora lui Felicia (la mijloc) și două prietene, în excursie în munții Bucegi, în 1957 (jos).

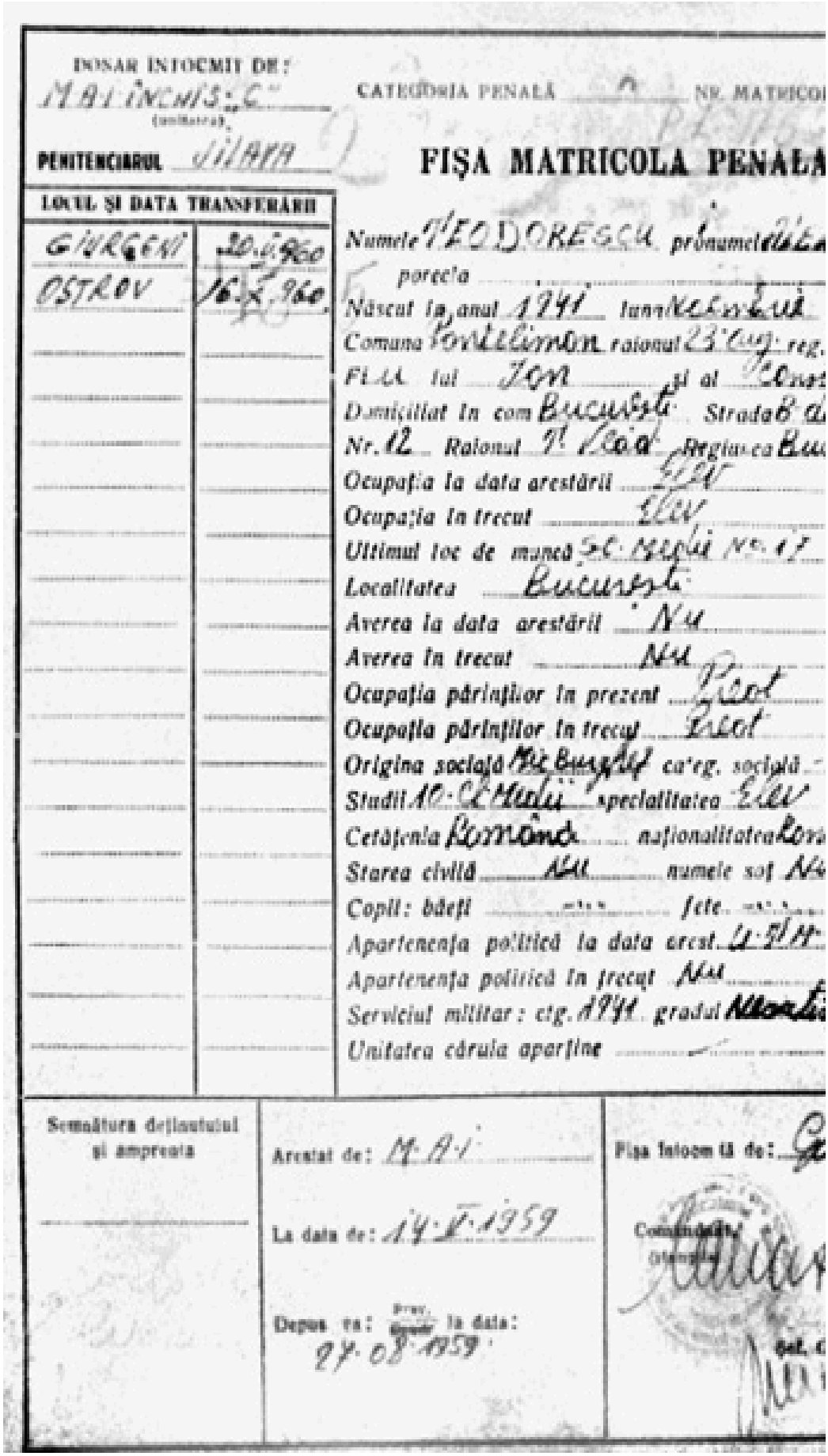

INSOAR ÎNTOCMIT DE:
M.A.I. "C"
(unitatea)

CATEGORIA PENALĂ [illegible] NR. MATRICOL

PENITENCIARUL JILAVA

FIŞA MATRICOLA PENALA

LOCUL ŞI DATA TRANSFERĂRII	
GIURGENI	20.IX.960
OSTROV	16.X.960

Numele TEODORESCU prenumele [illegible]
poreclа
Născut în anul 1941 luna [illegible]
Comuna Vadu Lat raionul 23 Aug. reg.
Fiul lui Ion şi al [illegible]
Domiciliat în com Bucureşti Strada B-d
Nr. 12 Raionul 1 Mai Regiunea Buc
Ocupaţia la data arestării Elev
Ocupaţia în trecut Elev
Ultimul loc de muncă Sc. Mediu Nr. 17
Localitatea Bucureşti
Averea la data arestării Nu
Averea în trecut Nu
Ocupaţia părinţilor în prezent Muncitor
Ocupaţia părinţilor în trecut Muncitor
Origina socială Muncitor ca'reg. socială
Studii 10 Cl Mediu specialitatea Elev
Cetăţenia Română naţionalitatea Rom
Starea civilă Nu numele soţ Nu
Copii: băeţi [illegible] fete [illegible]
Apartenenţa politică la data arest. U.S.M.
Apartenenţa politică în trecut Nu
Serviciul militar: ctg. 1941 gradul Mont
Unitatea căruia aparţine [illegible]

Semnătura deţinutului şi amprenta	Arestat de: M.A.I.	Fişa întocmită de: [illegible]
	La data de: 14.X.1959	Comandant [illegible]
	Depus la: Arest la data: 27.08.1959	

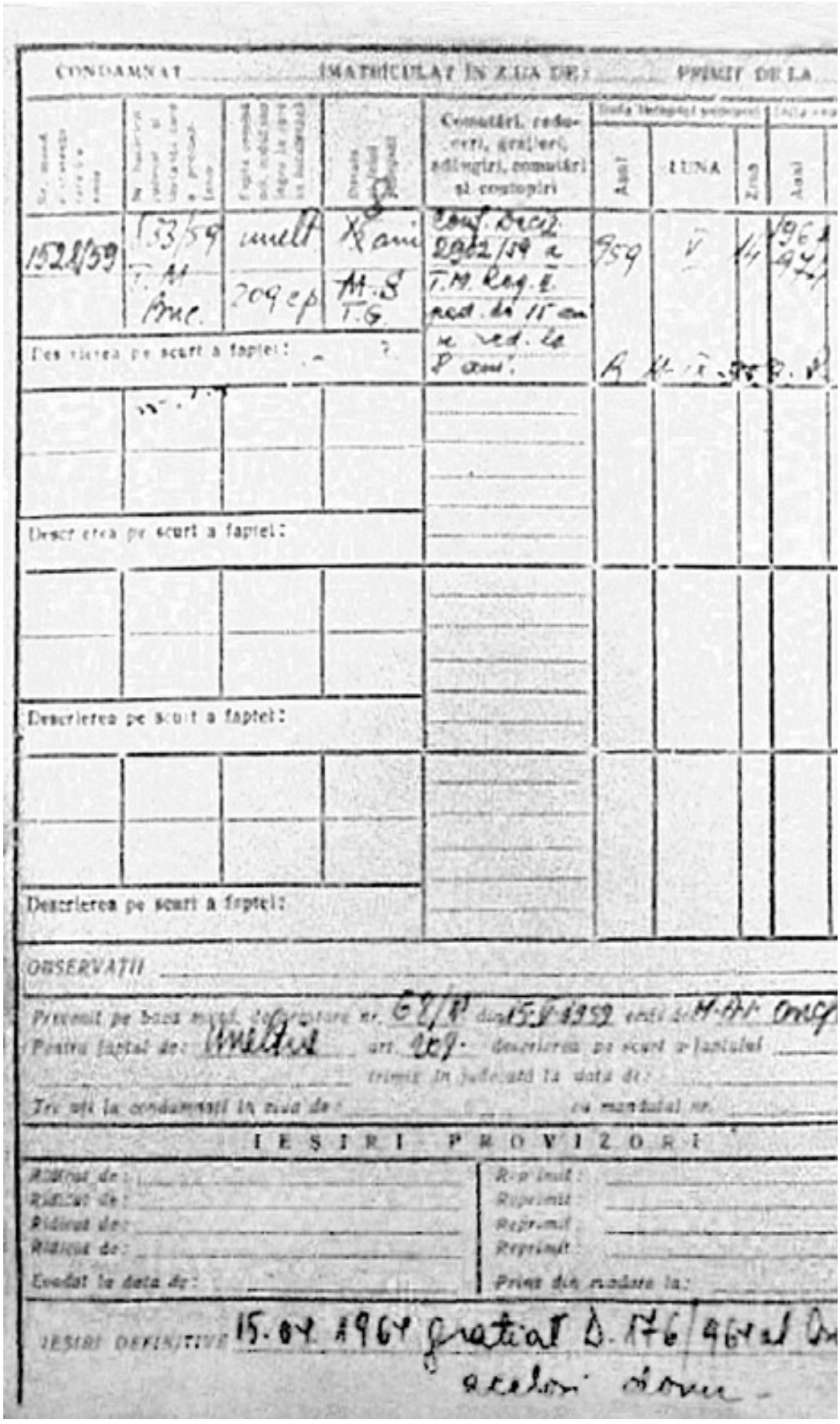
CONDAMNAT ... IMATRICULAT ÎN ZIUA DE: ... PRIMIT DE LA ...

				Consemări, radieri, grațieri, adăugiri, comutări și contopiri	LUNA	ZIUA	ANUL
152/59	T 53/59 T. M. Buc.	mult 209 ep	X ani M.S T.G.	Conf. Decr. 2962/59 a T.M. Reg. E. rod. la 15 ani m. red. la 8 ani.	959	V	1/4

Descrierea pe scurt a faptei: ?

Descrierea pe scurt a faptei:

Descrierea pe scurt a faptei:

Descrierea pe scurt a faptei:

OBSERVAȚII

Primit pe baza mand. de arestare nr. 62/P din 15.V.1959 emis de M.Ap.Nat. Cercet. Penale

Pentru faptul de: mult art. 209 Descrierea pe scurt a faptului

trimis în judecată la data de:

Trimis spre la condamnații în ziua de: cu mandatul nr.

IEȘIRI PROVIZORII

Ridicat de:
Ridicat de:
Ridicat de:
Ridicat de:
Evadat la data de:

R-p înit:
Reprimit:
Reprimit:
Reprimit:
Prins din nou la:

IEȘIRI DEFINITIVE 15.04.1964 grațiat D. 176/964 al Dr. Consiliului de Stat

Fișa matricolă penală a autorului, întocmită la arestare, în data de 14 mai 1959, și completată în aprilie 1964, când a fost grațiat.

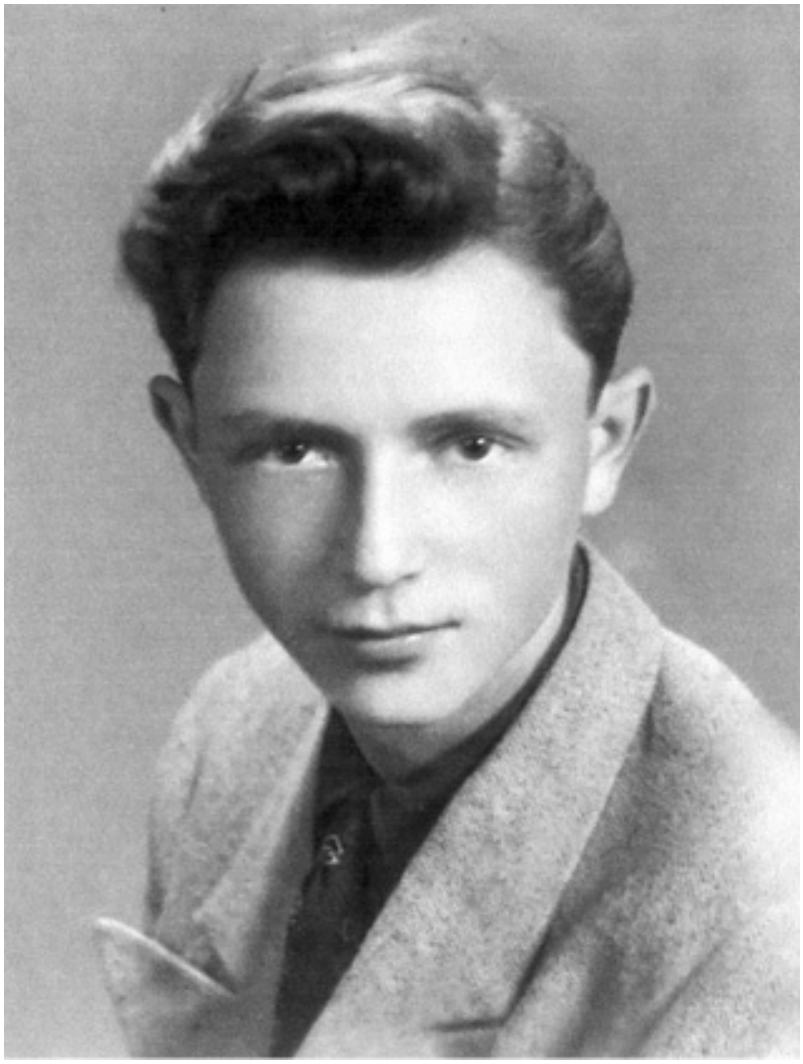

Bebe Hugo Spătaru, 1955

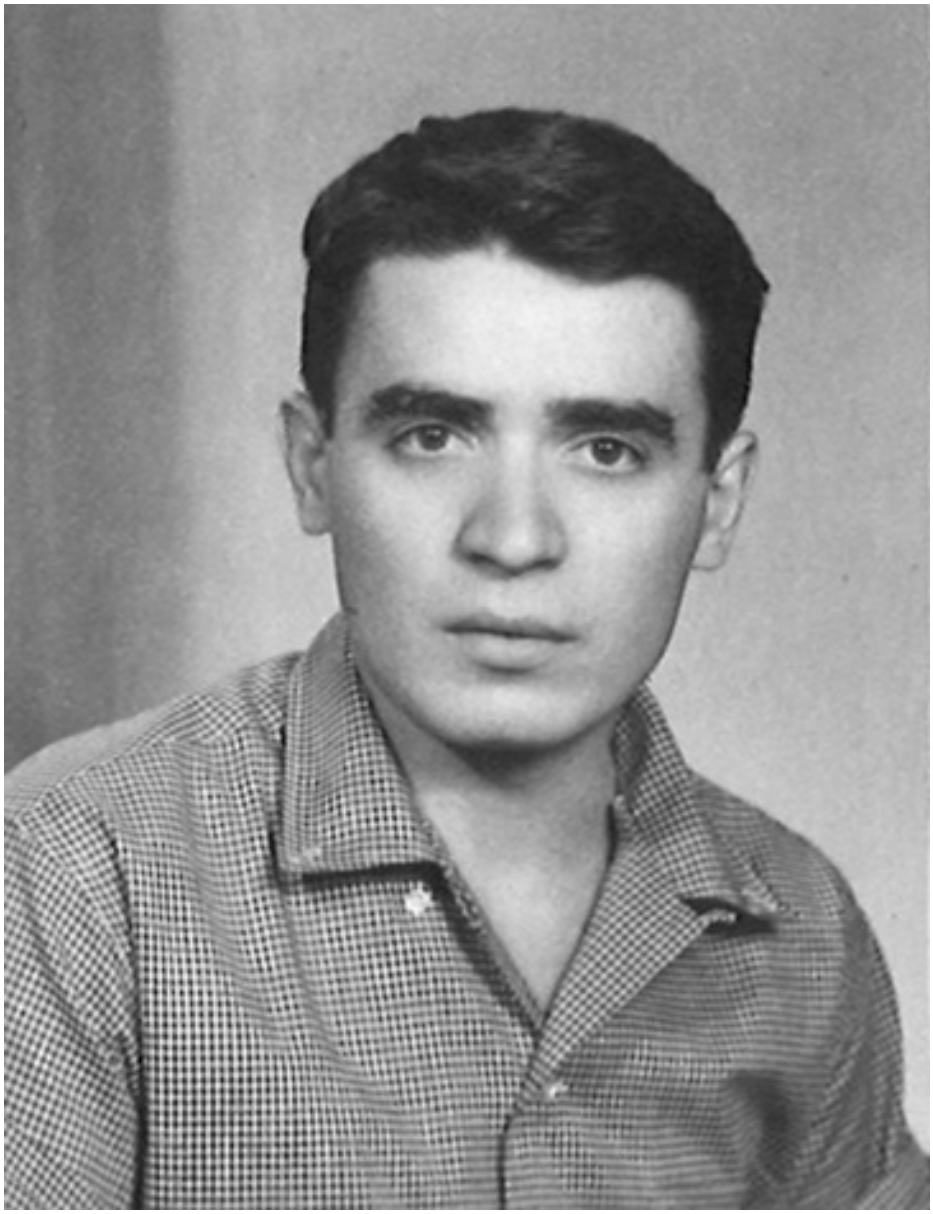

Marin Chioseaua, 1965

Hans Petre Flak, 1965

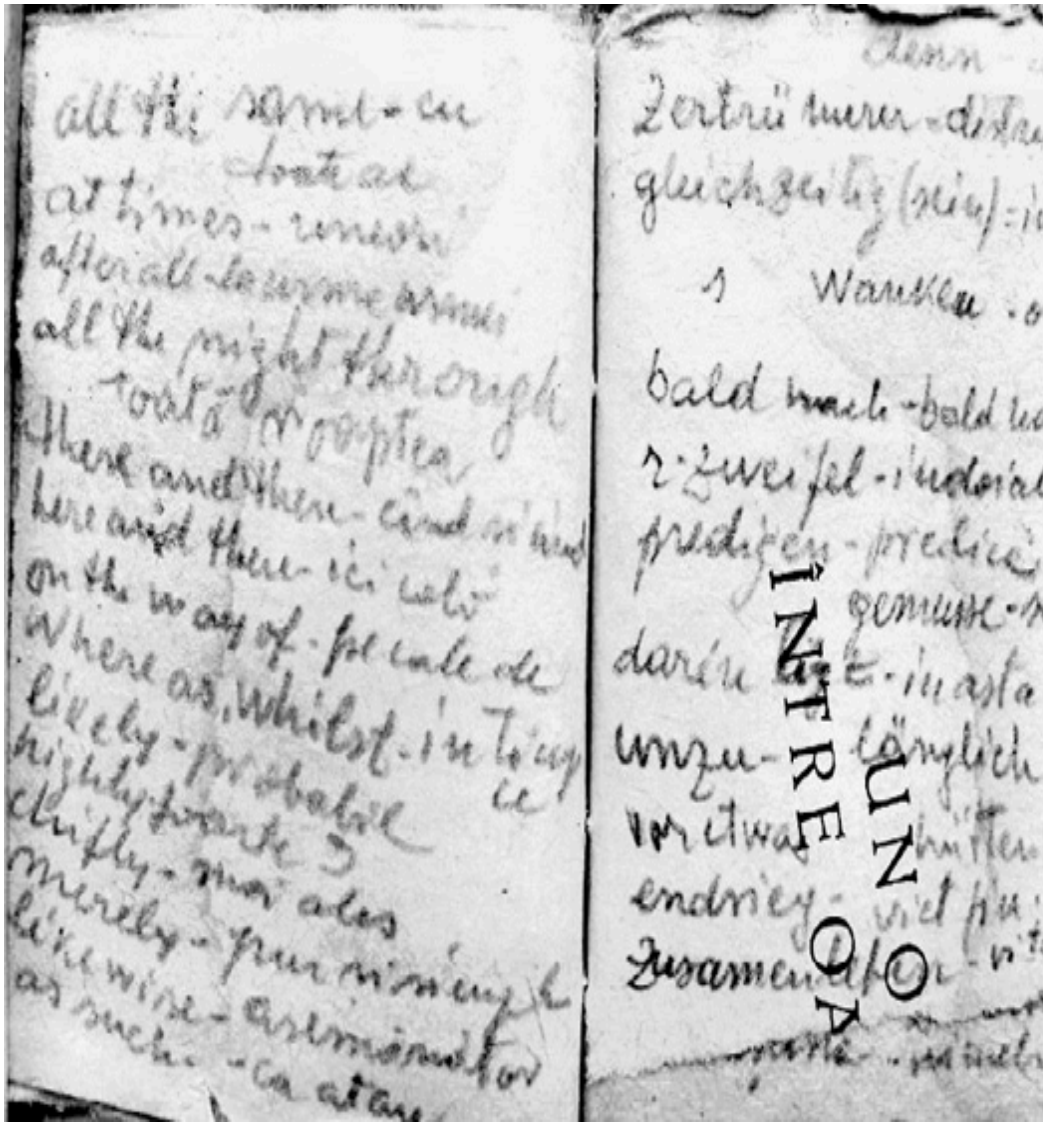

Am furat hârtie de la spitalul din Salcia.

Elevii din grupul de la Liceul „Matei Basarab“ au continuat să învețe și după arestare: franceză cu Papi Musceleanu, germană cu *Bruder* Filip Leinz și engleză.

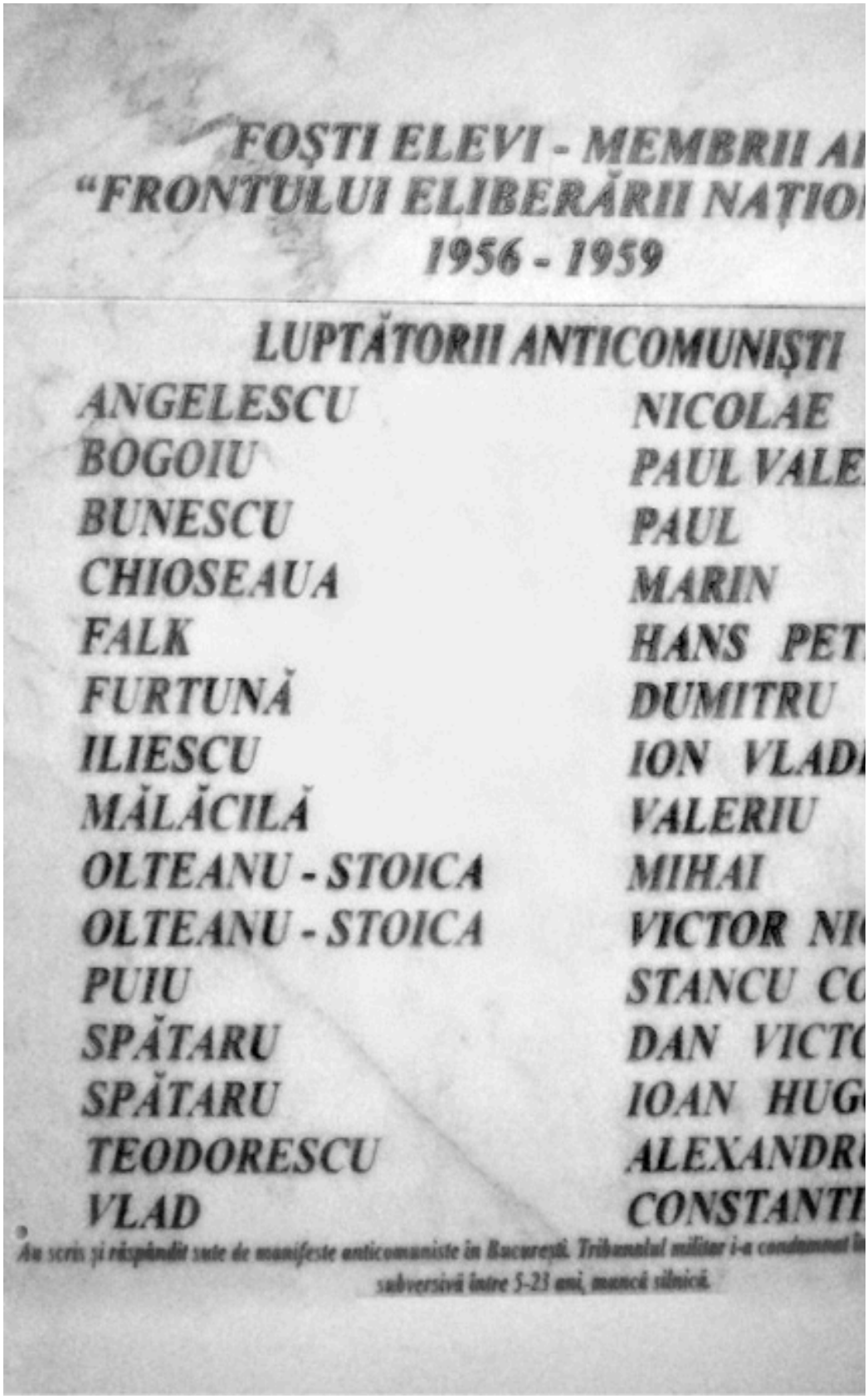

Placă comemorativă de pe peretele Colegiului Naţional „Matei Basarab“ din Bucureşti

Table of Contents

CELULA DE MINORI 3

Cuvânt înainte 5
Cuvântul autorului 10
Sentință 12
Arestarea 13
Procesul 18
Începutul 19
Celula de minori 41
Ecce homo 102
Trenul care nu circulă decât noaptea 113
Luaţi Ciuleandra la bătaie 116
Galera roşie 125
Evadarea 142
Calul troian 144
Închisoarea plutitoare 155
Cartea poştală 159
La munci uşoare 169
Vine Dunărea 171
Nu vom uita! 183
Legea tăcerii 187
Spitalul de la Salcia 195
Noi şi voi 198
Greva 200
Bradul de Crăciun 207
Eliberarea 214
Epilog 222
Mulţumirile autorului 225
În loc de încheiere 226
Coliţă foto 229